

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

*Ο Ρόλος της Αντίληψης Ομοιογένειας
στη Μειονοτική και στην Πλειοψηφική Κοινωνική
Επιρροή*

Χριστίνα Ελένη Λύτρα

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

(2008)

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΣΤΑΜΟΣ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ (ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ)

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΗΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΧΑΝΤΖΗ

Στη μητέρα και τον πατέρα μου
για την αδιάκοπη υποστήριξη και
την ανεξάντλητη υπομονή τους

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Καθηγητή κ. Στάμο Παπαστάμου, ο οποίος ήταν ο πρώτος που με ενθάρρυνε να διερευνήσω το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή. Η καθοδήγησή του, ιδιαίτερα κατά τα πρώτα στάδια της ερευνητικής αυτής προσπάθειας, ήταν ανεκτίμητη και καθοριστική για το σχεδιασμό και την εξέλιξη των πειραματικών ερευνών.

Ευχαριστώ, επίσης, τον Επίκουρο Καθηγητή κ. Γεράσιμο Προδρομίτη, για τη σταθερή υποστήριξη και ενθάρρυνσή του. Τον ευχαριστώ ιδιαίτερα για όλες τις πολύτιμες συζητήσεις και συμβουλές, που μου πρόσφερε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησης αυτής της διατριβής.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια κ. Αλεξάνδρα Χαντζή. Την ευχαριστώ για τις πάντοτε κατατοπιστικές παρατηρήσεις της, οι οποίες ήταν καθοριστικές στην αντιμετώπιση των δυσκολιών που προέκυψαν, αλλά και για την αμέριστη ηθική συμπαράσταση που μου πρόσφερε απλόχερα.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	i
Περιεχόμενα	ii
Ευρετήριο Πινάκων	vii
Ευρετήριο Διαγραμμάτων	xi
Γενική Εισαγωγή	1
Περίληψη Κεφαλαίων	6
Κεφάλαιο 1 – Κοινωνική Επιρροή	
1.1 Είδη Κοινωνικής Επιρροής	14
1.2. Μοντέλα Κοινωνικής Επιρροής	18
1.3. Πειραματικές Έρευνες στην Κοινωνική Επιρροή	23
1.4 Στρατηγικές Αντίστασης στη Μειονοτική Επιρροή	28
1.5. Επιπτώσεις στα Μοντέλα Κοινωνικής Επιρροής: η Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης	31
1.6. Μεθοδολογικά Ζητήματα: Μέθοδοι Μέτρησης Άμεσης και Έμμεσης Επιρροής	34
1.7. Διάκριση Κοινωνικών και Αριθμητικών Μειονοτήτων	36

Κεφάλαιο 2. – Η Αντίληψη Ομοιογένειας

2.1 Η Σημασία της Αντίληψης Ομοιογένειας	40
2.2 Γνωστικά Μοντέλα Αντίληψης Ομοιογένειας	43
2.3 Μεθοδολογικά Ζητήματα:	
Τρόποι Μέτρησης της Αντίληψης Ομοιογένειας	46
2.4 Αντίληψη Ομοιογένειας της Μειοψηφίας και της Πλειοψηφίας	50
2.5. Είδη Εννοιολογικών Υποδειγμάτων: Υποομάδες και Άτομα	55

Κεφάλαιο 3. - Είδη Εννοιολογικών Υποδειγμάτων

3.1. Υπό-ομάδες	57
3.1.1. Πειραματικές Έρευνες στις Υποομάδες	59
3.1.2 Υποομαδοποίηση και Επιρροή	62
3.1.3 Επιπτώσεις στις Θεωρίες της Υποομαδοποίησης	69
3.1.4. Μεθοδολογικά Ζητήματα για την Υποομαδοποίηση	71
3.1.5. Περίληψη της Υποομαδοποίησης	74
3. 2. Άτομα	74
3.2.1. Πειραματικές Έρευνες με Άτομα	76
3.2.2. Ατομικοποίηση και Επιρροή	79
3.2.3 Επιπτώσεις στις Θεωρίες της Ατομικοποίησης	96
3.2.4 Μεθοδολογικά ζητήματα για την Ατομικοποίηση	98
3.2.5. Περίληψη της Ατομικοποίησης	99

Κεφάλαιο 4.

Συνεπακόλουθα της Βιβλιογραφίας	101
---------------------------------	-----

Πρώτη Ενότητα

Κεφάλαιο 5 - Ο ρόλος της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της επιρροής: Το πειραματικό υπόδειγμα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων

5.1. Περίληψη	105
5.2. Εισαγωγή	106
5.3. Τα πειράματα 1 και 2	113
5.4. Το πειραματικό υπόδειγμα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων	115
5.5. Μέθοδος	120
5.6. Αποτελέσματα Πειράματος 1- Η πλειοψηφική θέση υπέρ των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων	127
5.7. Αποτελέσματα Πειράματος 2- Η μειονοτική θέση ενάντια στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις	137
5.8. Συζήτηση	146

Δεύτερη Ενότητα

Κεφάλαιο 6 - Η επίδραση της διαφοροποίησης στην κοινωνική επιρροή: Το πειραματικό υπόδειγμα του καπνίσματος

6.1. Περίληψη	157
6.2. Εισαγωγή	158
6.3. Τα πειράματα 3 και 4	164
6.4. Το πειραματικό υπόδειγμα του καπνίσματος	166
6.5. Μέθοδος	170
6.6. Αποτελέσματα Πειράματος 3- Η επίδραση της υποομαδοποίησης στην κοινωνική επιρροή	175
6.7. Αποτελέσματα Πειράματος 4- Η επίδραση της ατομικοποίησης στην κοινωνική επιρροή	194
6.8. Συζήτηση	206

Τρίτη Ενότητα

Κεφάλαιο 7 - Ο καθορισμός του περιεχομένου των δύο ειδών διαφοροποίησης και η σύγκριση των επιδράσεών τους στην κοινωνική επιρροή: Το πειραματικό υπόδειγμα της λύσης του Κυπριακού προβλήματος

7.1. Περίληψη	217
7.2. Εισαγωγή	218

7.3. Το πείραμα 5	225
7.4. Το πειραματικό υπόδειγμα της λύσης του Κυπριακού προβλήματος	231
7.5. Μέθοδος	237
7.6. Αποτελέσματα Πειράματος 5	242
7.7. Συζήτηση	264
Κεφάλαιο 8	
8.1 Γενικά Συμπεράσματα	278
Βιβλιογραφία	294
Παραρτήματα	317

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1</u> – Η επίδραση της τυπικότητας στην άμεση πλειοψηφική επιρροή (Πείραμα 1)	127
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2</u> - Η επίδραση της τυπικότητας στην έμμεση πλειοψηφική επιρροή (Πείραμα 1)	131
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3</u> - Η επίδραση της τυπικότητας στην αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας (Πείραμα 1)	132
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 5.4</u> - Η επίδραση της τυπικότητας στην άμεση μειοψηφική επιρροή (Πείραμα 2)	136
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5</u> - Η επίδραση της τυπικότητας στην έμμεση μειοψηφική επιρροή (Πείραμα 2)	138
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 5.6</u> – Η αλληλεπίδραση της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας στην έμμεση μειοψηφική επιρροή (Πείραμα 2)	139
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 5.7</u> - Η επίδραση της τυπικότητας στον πρώτο παράγοντα της εικόνας της μειοψηφίας (Πείραμα 2)	141
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 5.8</u> - Η αλληλεπίδραση της τυπικότητας και της αρχικής θέσης στο δεύτερο παράγοντα της εικόνας της μειοψηφίας (Πείραμα 2)	142

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1</u> – Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και	
---	--

της πηγής στην έμμεση αλλαγή άποψη (Πείραμα 3)	177
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2</u> – Η επίδραση της πηγής στην άμεση και έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 3)	178
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.3</u> - Η επίδραση της διαφοροποίησης στην άμεση και έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 3)	179
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.4</u> - Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής στην αντίληψη ομοιογένειας της πηγής (Πείραμα 3)	180
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.5</u> - Η αλληλεπίδραση της αντίληψης ομοιογένειας και της πηγής στην έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 3)	182
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.6</u> - Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και της αντίληψης ομοιογένειας στην έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 3)	183
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.7</u> – Η τριπλή αλληλεπίδραση της αντίληψης ομοιογένειας, της πηγής και της διαφοροποίησης στα δεδομένα του δεύτερου παράγοντα της εικόνας της πηγής (Πείραμα 3)	185
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.8</u> - Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής στα δεδομένα του τρίτου παράγοντα της εικόνας της πηγής (Πείραμα 3)	188
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.9</u> - Η αλληλεπίδραση της αντίληψης ομοιογένειας και της πηγής στα δεδομένα του τρίτου παράγοντα της εικόνας της πηγής (Πείραμα 3)	189
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.10</u> - Διαστάσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την υποομαδοποίηση της μειοψηφίας, της πλειοψηφίας και συνολικά (Πείραμα 3)	192

<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.11</u> - Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής στην έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 4)	195
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.12</u> - Η επίδραση της πηγής στην άμεση και έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 4)	196
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.13</u> - Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής στην αντίληψη ομοιογένειας (Πείραμα 4)	197
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.14</u> – Η τριπλή αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης, της πηγής και της αντίληψης ομοιογένειας στα δεδομένα του δεύτερου παράγοντα της εικόνας της πηγής (Πείραμα 4)	200
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.15</u> - Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής στα δεδομένα του τρίτου παράγοντα της εικόνας της πηγής (Πείραμα 4)	202
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 6.16</u> - Διαστάσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την ατομικοποίηση της μειοψηφίας, της πλειοψηφίας και συνολικά (Πείραμα 4)	204
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7	
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1</u> - Η τριπλή αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης, της πηγής και του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην άμεση και έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 5)	242
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2</u> - Η αλληλεπίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης και της πηγής στην άμεση και έμμεση αλλαγή άποψης στο υποομαδικό επίπεδο (Πείραμα 5)	244
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.3</u> – Η επίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην άμεση και έμμεση αλλαγή άποψης στο	

ατομικό επίπεδο (Πείραμα 5)	245
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.4</u> - Η αλληλεπίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης και της πηγής στην επιρροή (άμεση και έμμεση) στο ατομικό επίπεδο (Πείραμα 5)	246
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.5</u> - Η τριπλή αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης, της πηγής και του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην άμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 5)	247
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.6</u> - Η αλληλεπίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης και της πηγής στην έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 5)	249
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.7</u> - Η τριπλή αλληλεπίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης, της πηγής και της αρχικής θέσης στην έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 5)	250
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.8</u> - Η τριπλή αλληλεπίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης, της πηγής και της αντίληψης ομοιογένειας στην έμμεση αλλαγή άποψης (Πείραμα 5)	253
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.9</u> - Η τριπλή αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης, της πηγής και του περιεχομένου της διαφοροποίησης στα δεδομένα του πρώτου παράγοντα της εικόνας της πηγής (Πείραμα 5)	255
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.10</u> - Η αλληλεπίδραση της αντίληψης ομοιογένειας και της πηγής στα δεδομένα του δεύτερου παράγοντα της εικόνας της πηγής (Πείραμα 5)	258
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.11</u> - Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και του περιεχομένου της διαφοροποίησης στα δεδομένα του τρίτου παράγοντα της εικόνας της πηγής (Πείραμα 5)	261
<u>ΠΙΝΑΚΑΣ 7.12</u> - Η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής στα δεδομένα του τέταρτου παράγοντα της εικόνας	

της πηγής (Πείραμα 5) 263

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1 - Η σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην επίδραση της τυπικότητας στην έκφραση της άμεσης επιρροής (Πείραμα 1) 129

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.1 - Η σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής στην έκφραση της έμμεσης επιρροής (Πείραμα 3) 186

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.1 - Η σημαντική μεσολάβηση του παράγοντα της ψυχολογικής ισορροπίας στην έκφραση της άμεσης επιρροής (Πείραμα 5) 257

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.2 - Η σημαντική μεσολάβηση του παράγοντα της αξιοπιστίας και ρεαλισμού στην έκφραση της άμεσης επιρροής (Πείραμα 5) 260

Γενική Εισαγωγή

Η διατριβή αυτή θα υποστηρίξει τη θεωρητική και την ερευνητική πρόοδο που μπορεί να επέλθει στις προσπάθειες κατανόησης των κοινωνικών φαινομένων από μία πιο αναλυτική και προσεκτική σύγκλιση των θεωριών κοινωνικής ταυτότητας και κοινωνικής νόησης.

Εξ ορισμού, η μειονοτική και η πλειοψηφική επιρροή έχουν επεκτάσεις κοινωνικής ταυτότητας. Η αποδοχή ή η απόρριψη της μειονοτικής ή της πλειοψηφικής θέσης έχει ξεκάθαρες προεκτάσεις στην αποδοχή ή στην απόρριψη της ίδιας της μειονότητας ή της πλειονότητας. Η κατανόηση, δηλαδή, της αποδοχής της μειονοτικής ή της πλειοψηφικής θέσης δεν μπορεί να παρουσιαστεί ανεξάρτητα από τις πιέσεις για κοινωνική ταύτιση που χαρακτηρίζουν την κάθε περίπτωση.

Παρά τη σημαντική προσοχή που δόθηκε τα τελευταία τριάντα χρόνια στο ρόλο της κοινωνικής νόησης στην αλλαγή στάσεων, οι διαδικασίες κοινωνικής επιρροής, ως επί το πλείστον, είχαν παραμείνει απρόσβλητες από τις θεωρίες κοινωνικής νόησης. Ωστόσο, ο Moscovici (1980) προσέδωσε έμφαση στην κοινωνική νόηση και εισηγήθηκε ριζικά διαφορετικές διαδικασίες από τις οποίες προέρχεται η μειονοτική και η πλειοψηφική επιρροή. Οι εναλλακτικές διαδικασίες, τις οποίες εισηγήθηκε, σχετίζονται με διαφορές στην επεξεργασία πληροφοριών, οι οποίες χαρακτήρισαν τις μετέπειτα έρευνες στον τομέα της επιρροής. Συγκεκριμένα, έδωσε το έναυσμα για έρευνες, οι οποίες είχαν στόχο τη διερεύνηση του αν μηνύματα προερχόμενα από μειονότητες ή πλειοψηφίες θα υποβάλλονταν σε επιφανειακή επεξεργασία ή σε προσεκτική και αναλυτική επεξεργασία (π.χ. Chaiken, 1980; Petty & Cacioppo, 1986).

Η διαδικασία επεξεργασίας του περιεχομένου των μηνυμάτων επιρροής γενικά έχει υπερισχύσει στη βιβλιογραφία ως ο κύριος μεσολαβητικός γνωστικός παράγοντας στην επιτυχία επιρροής πειστικών μηνυμάτων. Ωστόσο, υπάρχουν ενδείξεις ότι στο βαθμό επιρροής του μηνύματος συνεισφέρει και ο τρόπος με τον οποίο αποθηκεύονται στη μνήμη τόσο τα πειστικά μηνύματα όσο και η ομάδα-πηγή των μηνυμάτων.

Ο ισχυρισμός ότι οι διαδικασίες μειονοτικής και πλειοψηφικής επιρροής μπορούν να αποδοθούν αποκλειστικά σε μία συγκεκριμένη γνωστική επεξεργασία έχει ήδη αποδειχθεί απλοϊκός (Baker & Petty, 1996; Kruglanski & Mackie, 1990; Mackie, 1987; Mackie & Queller, 2000). Μπορεί όμως, να γίνει η εισήγηση ότι οι γνωστικές διαδικασίες στις οποίες υπόκεινται οι αναπαραστάσεις μίας ομάδας -είτε μίας μειοψηφίας είτε μίας πλειοψηφίας- είναι σημαντικοί μεσολαβητικοί παράγοντες της οποιασδήποτε επιρροής της. Αυτή η διατριβή θα επικεντρωθεί στην αντίληψη ομοιογένειας ως μίας γνωστικής διαδικασίας για την οποία θα στηρίξουμε ότι μεσολαβεί στην έκφραση της μειοψηφικής και πλειοψηφικής επιρροής.

Από τη μέχρι σήμερα βιβλιογραφία φαίνεται ότι η αντίληψη ομοιογένειας επηρεάζει το βαθμό στον οποίο γίνεται χρήση στερεοτυπικών πληροφοριών κατά τη διάρκεια διαμόρφωσης εντυπώσεων για ένα άτομο ή μία ομάδα (Kueger & Rothbart, 1988). Συνεπώς, πρόσφατες έρευνες έχουν εισηγηθεί ότι η αλλαγή στερεοτύπων μπορεί να οριστεί ως μία αλλαγή στην αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας.

Υπάρχουν στοιχεία ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις των πλειοψηφιών και των μειονοτήτων διαφέρουν. Κατ' επέκταση, μπορεί να τεθεί η υπόθεση ότι οι διαφορές στις γνωστικές αναπαραστάσεις τους επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο πληροφορίες γι' αυτές τις ομάδες φυλάσσονται στη μνήμη, ακόμα και όταν οι πληροφορίες αυτές αφορούν το μήνυμα που παραθέτουν. Συγκεκριμένα, υπάρχουν

στοιχεία που υποδεικνύουν ότι οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως σχετικά πιο ομοιογενείς από μέλη πλειονοτήτων καθώς κι από τα ίδια τα μέλη της μειονότητας (Simon & Brown, 1987; Simon, 1992; Simon & Hamilton, 1994). Σε αντίθεση, οι πλειονότητες τείνουν να εκλαμβάνονται ως περισσότερο ετερογενείς από μέλη των μειονοτήτων καθώς κι από τα ίδια τα μέλη της πλειονότητας. Συνεπώς, οι γνωστικές αναπαραστάσεις των πλειοψηφιών είναι περισσότερο διαφοροποιημένες από ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις των μειονοτήτων.

Οι διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας μεταξύ μειονοτήτων και πλειοψηφιών μπορούν να εξηγηθούν και με όρους της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel & Turner, 1986). Επειδή γενικά οι άνθρωποι τείνουν να πιστεύουν ότι τα περισσότερα άτομα συμφωνούν μαζί τους, συνεπώς πιστεύουν ότι ανήκουν στην πλειοψηφία. Η τάση για ταύτιση με ομάδες που χαρακτηρίζονται από θετική εικόνα και υψηλό κύρος αυξάνουν την επιθυμία για ταύτιση με την πλειοψηφία (βλ. Kelman, 1958; Schachter, 1951). Συνεπώς, οι πλειοψηφίες τείνουν να λειτουργούν ψυχολογικά περισσότερο ως ένδο-ομάδες απ' ότι οι μειοψηφίες. Έρευνες έχουν δείξει, επανειλημμένα, ότι οι ένδο-ομάδες εκλαμβάνονται ως περισσότερο ετερογενείς απ' ότι οι έξω-ομάδες (π.χ. Jones, Wood & Quattrone, 1981; Park & Rothbart, 1982).

Αντιθέτως, οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως περισσότερο ομοιογενείς απ' ότι οι πλειοψηφίες, ακόμα κι από τα ίδια τα μέλη της μειονότητας, λόγω μίας τάσης για ένδο-ομαδική συνοχή που επιδεικνύουν τα μέλη της μειονότητας, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις διομαδικής σύγκρουσης με μία πλειοψηφία. Εν όψει της απειλής της πλειοψηφίας, τα μέλη μίας μειονότητας, ειδικά όταν είναι χαμηλότερου κύρους, δεν επιτρέπουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη τους οι οποίες, θα μπορούσαν να

διαλύσουν το αίσθημα σιγουριάς και συνοχής της ομάδας. Έτσι, οι μειονότητες τείνουν να εκλαμβάνονται ως περισσότερο ομοιογενείς απ' ότι οι πλειοψηφίες.

Επίσης, είναι ήδη γνωστό ότι τα επιχειρήματα που παρουσιάζονται από μία ομάδα, η οποία εκλαμβάνεται ως ετερογενής, είναι περισσότερο πειστικά απ' ότι τα επιχειρήματα από μία ομάδα που εκλαμβάνεται ως περισσότερο ομοιογενής. Ο Wilder (1977) και οι Harkins και Petty (1987) έχουν δείξει ότι ομάδες, οι οποίες αντιπροσωπεύονται στη μνήμη από ανεξάρτητα μέλη είναι πιο πειστικές από τις ομάδες των οποίων τα μέλη αντιπροσωπεύονται στη μνήμη ως λιγότερο ανεξάρτητα.

Στο σύνολό τους, τα συμπεράσματα των πιο πάνω πειραμάτων υποδεικνύουν ότι οι διαφορετικές αναπαραστάσεις μίας ομάδας πιθανόν να μεσολαβούν εν μέρει στην έκφραση των διαφορών επιρροής μεταξύ μειοψηφιών και πλειοψηφιών. Συγκεκριμένα, υπάρχουν στοιχεία που υποδεικνύουν ότι η αντίληψη ομοιογένειας μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας μπορεί να διαφέρει με τρόπους που είτε διευκολύνουν είτε παρακωλύουν την επιρροή της κάθε ομάδας.

Πρόσφατες έρευνες έχουν υποδείξει ότι η μείωση ενός στερεοτύπου και η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας μπορούν να επέλθουν από την ενεργή ανάκληση και παράθεση εννοιολογικών υποδειγμάτων που αφορούν την ομαδική κατηγορία στην οποία αναφέρεται το στερεότυπο (βλ. Maurer, Park & Rothbart, 1995; Park, Ryan & Judd, 1992; Richards & Hewstone, 2001). Ένα είδος εννοιολογικού υποδείγματος στο οποίο έχει δοθεί σημαντική ερευνητική και θεωρητική προσοχή τα τελευταία χρόνια, είναι οι υποομάδες. Η Park και οι συνεργάτες της (1992) εισηγήθηκαν ότι η αναφορά σε υποομάδες που αποτελούν μία έξω-ομάδα μεσολαβεί στο βαθμό αντίληψης ομοιογένειας της συγκεκριμένης έξω-ομάδας. Ένας από τους κεντρικούς στόχους της παρούσης διατριβής εστιάζεται αφενός στη διερεύνηση των επιπτώσεων της υποομαδοποίησης στην κοινωνική επιρροή διαμέσου της μείωσης

στην αντίληψη ομοιογένειας που επιφέρει και αφετέρου στη σύγκριση των υποομάδων με ένα δεύτερο είδος εννοιολογικού υποδείγματος: τα άτομα. Η σχετική με τα στερεότυπα βιβλιογραφία, θεωρεί ότι όσες περισσότερες ατομικευτικές πληροφορίες υπάρχουν για ένα άτομο τόσο λιγότερο χρησιμοποιούνται κατηγορικά στερεότυπα στη διαμόρφωση εντυπώσεων για το εν λόγω άτομο (π.χ. Brewer, 1988; Brewer & Miller, 1988; Fiske & Neuberg, 1990).

Ο ευρύτερος ρόλος της αντίληψης ομοιογένειας αποτελεί το επίκεντρο του ενδιαφέροντος της παρούσης έρευνας. Συγκεκριμένα, αυτή η διατριβή θα αναδείξει την εν γένει λειτουργία της αντίληψης ομοιογένειας όχι μόνο μέσω της διερεύνησης της εμπλοκής της στην κοινωνική επιρροή, αλλά περαιτέρω μέσω της πειραματικής διερεύνησης των τρόπων μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας -την υποομαδοποίηση και την ατομικοποίηση-, με στόχο τον έλεγχο των επιπτώσεων της μείωσης αυτής στην κοινωνική επιρροή. Συνεπώς, στοχεύουμε στην ανάδειξη της αμφίδρομης λειτουργίας των μηχανισμών κοινωνικής ταυτότητας και κοινωνικής νόησης, για να αποκαλύψουμε τα προτερήματα που μπορούν να επέλθουν από μία τέτοια σύζευξη στην κατανόηση των διαδικασιών κοινωνικής επιρροής.

Περίληψη Κεφαλαίων

Στο κεφάλαιο 1 πραγματοποιείται μία ανασκόπηση της σχετικής με την κοινωνική επιρροή, κοινωνιοψυχολογικής γραμματείας. Πρώτιστα γίνεται αναφορά στα είδη κοινωνικής επιρροής και στη διάκριση ανάμεσα στις διαδικασίες πλειοψηφικής και μειοψηφικής επιρροής. Ακολουθεί μία εκτενής ανάλυση των θεωρητικών μοντέλων κοινωνικής επιρροής, ενώ στη συνέχεια πραγματοποιείται μία λεπτομερής περιγραφή των πειραματικών ερευνών των σχετικών με την κοινωνική επιρροή. Έμφαση προσδίδεται στις στρατηγικές αντίστασης στη μειονοτική επιρροή, ενώ ιδιαίτερη μνεία γίνεται στη Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης. Τέλος, πραγματοποιείται μία διεξοδική συζήτηση των μεθοδολογικών ζητημάτων σχετικών με τους τρόπους μέτρησης της κοινωνικής επιρροής, ενώ τονίζεται η ανάγκη διάκρισης ανάμεσα σε κοινωνικές και αριθμητικές ομάδες.

Στο κεφάλαιο 2 εξηγείται αρχικά η σημασία της αντίληψης ομοιογένειας, ο βασικότερος ρόλος της οποίας εστιάζεται στη συγκρότηση στερεοτύπων. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στις μεθόδους μέτρησης της αντίληψης ομοιογένειας, στα διάφορα είδη αντίληψης ομοιογένειας, όπως και στην περίπλοκη σχέση της αντίληψης ομοιογένειας με την τυπικότητα. Πραγματοποιώντας μία θεωρητική σύζευξη των μοντέλων κοινωνικής επιρροής και των μοντέλων κοινωνικής νόησης, εξετάζονται παράλληλα οι μελέτες που διερευνούν τις διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας μειοψηφιών και πλειοψηφιών. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις λιγοστές μελέτες που θίγουν το ενδεχόμενο επίδρασης της αντίληψης ομοιογένειας, ως μίας γνωστικής προκατάληψης, στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής. Στην ανεπάρκεια των προαναφερθέντων μελετών θεμελιώνεται ο θεωρητικός προβληματισμός μας. Η

αντίληψη ομοιογένειας γίνεται λοιπόν αντιληπτή ως ένα μέσο με το οποίο μπορούν να μειωθούν τα στερεότυπα ενός ατόμου προς μία ομάδα που εκφέρει ένα μήνυμα επιρροής, για να αποσοβηθούν οι αναμενόμενες αντιδράσεις απέναντι στην εν λόγω ομάδα, με απώτερο σκοπό την αύξηση της αποδοχής των θέσεών της.

Το κεφάλαιο 3 αφιερώνεται στην υποομαδοποίηση και στην ατομικοποίηση ως τρόπους μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας, όπως αυτοί προσδιορίζονται από τη σχετική με τη μείωση στερεοτύπων γραμματεία. Αρχικά γίνεται μία γενική περιγραφή της υποομαδοποίησης, η οποία ακολουθείται από μία εκτενή και λεπτομερή αναφορά στις πειραματικές έρευνες που διερευνούν το ρόλο της υποομαδοποίησης στην αλλαγή στερεοτύπων, ενώ ιδιαίτερη μνεία γίνεται στις λιγιστές πειραματικές έρευνες που διερευνούν την επίδραση της υποομαδοποίησης στην επιρροή. Τα μεθοδολογικά ζητήματα που σχετίζονται με τον πειραματικό χειρισμό της υποομαδοποίησης εξετάζονται σε σχέση με τη μεθοδολογία που ακολουθείται στα πειράματα της παρούσης διατριβής. Παράλληλα, πραγματοποιείται μία αντίστοιχη γενική περιγραφή της ατομικοποίησης και μία λεπτομερής αναφορά στις πειραματικές έρευνες, που διερευνούν το ρόλο της ατομικοποίησης στην αλλαγή στερεοτύπων, όπως και στις μελέτες που διερευνούν το ρόλο της ατομικοποίησης στην επιρροή. Στο ίδιο κεφάλαιο εξετάζονται επίσης οι επιπτώσεις των θεωριών της ατομικοποίησης, όπως και τα μεθοδολογικά ζητήματα που σχετίζονται με τον πειραματικό χειρισμό της ατομικοποίησης.

Στο κεφάλαιο 4 γίνεται μία διεξοδική συζήτηση των συνεπακόλουθων της σχετικής κοινωνιοψυχολογικής γραμματείας, όπως αυτή απορρέει από τα προηγούμενα τρία κεφάλαια. Η αντίληψη ομοιογένειας γίνεται αντιληπτή ως μέσο μείωσης των στερεοτύπων μίας ομάδας που εκφέρει ένα μήνυμα επιρροής με στόχο την αύξηση της επιρροής της εν λόγω ομάδας. Η έμφαση προσδίδεται λοιπόν, όχι

στους τρόπους με τους οποίους η ομάδα-πηγή μπορεί να αυξήσει την επιρροή της μέσω της συμπεριφοράς της ή μέσω του είδους διαπραγμάτευσης που προβάλλει, αλλά στους τρόπους με τους οποίους ένδο-ατομικές γνωστικές διεργασίες μπορούν να μεταβληθούν αφού, όπως υποστηρίζεται, διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην αποδοχή των θέσεων μίας κοινωνικής ομάδας-πηγής. Αναδεικνύεται δηλαδή, η αμφίδρομη λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικής ταυτότητας και κοινωνικής νόησης, για να αποκαλυφθούν τα προτερήματα που μπορούν να επέλθουν από μία τέτοια σύζευξη στην κατανόηση των διαδικασιών κοινωνικής επιρροής. Ιδιαίτερη προσοχή δίνεται στα κενά που παρουσιάζει η σχετική γραμματεία, όπως και στα καίρια μεθοδολογικά ζητήματα που εγείρονται από τις λιγοστές ερευνητικές προσπάθειες του τομέα, στην ανεπάρκεια των οποίων θεμελιώνεται ο σχεδιασμός των πέντε πειραμάτων της παρούσης διατριβής.

Το κεφάλαιο 5 περιγράφει τα πρώτα δύο πειράματα της πρώτης εκ των τριών ενοτήτων, εμπνευσμένα από τη δημόσια συζήτηση για τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα. Το πρώτο πείραμα διερευνά την επίδραση της τυπικότητας στην πλειοψηφική επιρροή, όπως και τη σχέση της τυπικότητας με την αντίληψη ομοιογένειας. Η σχέση της τυπικότητας ενός στερεοτύπου με την αντίληψη ομοιογένειας αφορά ένα από τα κεντρικά ζητούμενα στη γραμματεία των στερεοτύπων, το οποίο στο συγκεκριμένο πείραμα εγχειρηματοποιείται με επικέντρωση είτε στα τυπικά είτε στα μη-τυπικά χαρακτηριστικά των μελών της πλειοψηφικής ομάδας των φοιτητών που υποστηρίζουν τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στα ελληνικά πανεπιστήμια. Η αντίληψη ομοιογένειας όπως και η αρχική θέση των συμμετεχόντων εγχειρηματοποιούνται ως επιπρόσθετες ανεξάρτητες μεταβλητές για να διερευνηθεί η σχέση τους με την τυπικότητα.

Τα ευρήματα του πειράματος είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, καθώς καταδεικνύουν την επίδραση της τυπικότητας στην πλειοψηφική επιρροή, ενώ ταυτόχρονα αναδεικνύουν μερικά από τα πρώτα στοιχεία που έχουν σχέση με το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή. Έμφαση προσδίδεται στη διαφορετική επίδραση της τυπικότητας στην άμεση και έμμεση επιρροή, όπου διαφαίνεται ότι η αναφορά στα τυπικά χαρακτηριστικά της πλειοψηφίας αυξάνει την άμεση επιρροή της, ενώ παράλληλα μειώνει τη συμφωνία με την πλειοψηφική πηγή στο έμμεσο επίπεδο. Επιπλέον, τα ευρήματα αυτά προσδιορίζουν περαιτέρω τη σχέση της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας. Ειδικότερα, από τα ευρήματα αυτού του πειράματος διαφαίνεται ότι η αντίληψη ομοιογένειας διαδραματίζει μεσολαβητικό ρόλο στην επίδραση της τυπικότητας στην άμεση πλειοψηφική επιρροή. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το εύρημα ότι η αντίληψη ομοιογένειας και η τυπικότητα δεν επιδρούν καθόλου στην εικόνα της πλειοψηφίας, αλλά αντιθέτως την αφήνουν απρόσβλητη.

Στο δεύτερο πείραμα αυτής της πρώτης ενότητας εξετάζεται η επίδραση της τυπικότητας στη μειοψηφική επιρροή. Το ζητούμενο εγχειρηματοποιείται με την αναφορά σε τυπικά και μη-τυπικά χαρακτηριστικά της ομάδας-πηγής, όπου και πάλι η αντίληψη ομοιογένειας και η αρχική θέση των συμμετεχόντων χρησιμοποιούνται ως επιπρόσθετες ανεξάρτητες μεταβλητές. Τα ευρήματα αυτού του δεύτερου πειράματος καταδεικνύουν την επίδραση της τυπικότητας στην μειοψηφική επιρροή, ενώ ταυτόχρονα επιβεβαιώνουν τη σημασία του ρόλου που διαδραματίζει η αντίληψη ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή. Έμφαση προσδίδεται στη σημαντική αλληλεπίδραση της τυπικότητας με την αντίληψη ομοιογένειας στη μειονοτική επιρροή. Ειδικότερα τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι ο συνδυασμός της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας με την αναφορά σε μη-τυπικά χαρακτηριστικά της

πηγής αυξάνει τη συμφωνία με τις μειονοτικές θέσεις στο έμμεσο επίπεδο, ενώ η αναφορά σε μη-τυπικά χαρακτηριστικά μειώνει τη συμφωνία με τη μειονοτική θέση στο άμεσο επίπεδο. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το εύρημα ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε συνδυασμό με την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών βελτιώνουν την εικόνα της μειοψηφικής πηγής. Σε αντίθεση δηλαδή με την εικόνα της πλειοψηφικής πηγής, φαίνεται ότι η κοινωνική αναπαράσταση της μειοψηφίας επηρεάζεται από την τυπικότητα των χαρακτηριστικών που συνδέονται μαζί της, όπως κι από την αντίληψη ομοιογένειάς της.

Το κεφάλαιο 6 περιγράφει δύο πειράματα που εγγράφονται σε μία προσπάθεια διερεύνησης των τρόπων μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας με στόχο τη διερεύνηση της επίδρασης της μείωσης αυτής στην κοινωνική επιρροή. Σε αντίθεση με τα πειράματα της πρώτης ενότητας, εδώ γίνεται άμεση σύγκριση της μειονοτικής και πλειοψηφικής επιρροής στο ίδιο πείραμα με σκοπό να αναγνωριστούν πιθανές διαφορές στην επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας στις δύο διαφορετικές αυτές διαδικασίες επιρροής. Σε αυτή την ενότητα γίνεται χρήση ενός διαφορετικού πειραματικού υποδείγματος, αυτό του καπνίσματος, όπου το κείμενο επιρροής υποστηρίζει μία αντικαπνιστική θέση.

Το τρίτο πείραμα χειρίζεται πειραματικά την υποομαδοποίηση με στόχο τη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας. Όπως προκύπτει από τα πειραματικά ευρήματα, η υποομαδοποίηση και η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας πράγματι αυξάνουν την έμμεση μειοψηφική επιρροή. Αντιθέτως, σύμφωνα με τις υποθέσεις του πειράματος, η υποομαδοποίηση μειώνει την άμεση επιρροή. Περαιτέρω, τα αποτελέσματα της εικόνας της πηγής υποδεικνύουν τις σημαντικές επιπτώσεις της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας και της υποομαδοποίησης στη μείωση της εικόνας της μειοψηφίας ως άκαμπτη. Όπως και

στο δεύτερο πείραμα, αντίστοιχη επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας στην εικόνα της πλειοψηφίας δεν παρουσιάζεται. Επιπλέον, διερευνάται περαιτέρω η ακριβή σχέση της αντίληψης ομοιογένειας με την κοινωνική επιρροή, όπου διαφαίνεται ο μεσολαβητικός ρόλος που διαδραματίζει η αντίληψη ομοιογένειας στην επίδραση της υποομαδοποίησης στην έκφραση της έμμεσης επιρροής.

Το επόμενο πείραμα αυτής της ενότητας, παρουσιάζοντας πάλι ένα αντικαπνιστικό κείμενο προερχόμενο είτε από την πλειοψηφία είτε από τη μειοψηφία, διερευνά την επίδραση της ατομικοποίησης στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας και τη συνεπακόλουθη επίδραση της μείωσης αυτής στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή. Τα πειραματικά ευρήματα επιβεβαιώνουν τη δυνατότητα της ατομικοποίησης να μειώσει την αντίληψη ομοιογένειας όπως και να επιφέρει αλλαγές στην έμμεση αλλά όχι στην άμεση επιρροή. Η επίδραση της ατομικοποίησης στην εικόνα της πηγής φαίνεται ότι είναι πανομοιότυπη με την επίδραση της υποομαδοποίησης, αφού η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε συνδυασμό με την έμφαση στο ατομικό επίπεδο μειώνει την ακαμψία της μειοψηφίας.

Συγκρίνοντας τα ευρήματα των δύο πειραμάτων αυτής της ενότητας, παρατηρείται ότι στο ατομικό επίπεδο, τα μέλη της αντικαπνιστικής ομάδας ως επί το πλείστο διαφοροποιούνται αυθόρμητα με βάση τα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά, ενώ στο υποομαδικό επίπεδο η διαφοροποίηση καθορίζεται περισσότερο από μία αυθόρμητη αναφορά στα αντικαπνιστικά επιχειρήματα που προέβαλλε η κάθε υποομάδα. Αυτές ακριβώς οι παρατηρήσεις καθορίζουν το σχεδιασμό του πέμπτου πειράματος, στο οποίο οι συμμετέχοντες καλούνται να διαφοροποιήσουν τις υποομάδες ή τα άτομα που αποτελούν την ομάδα-πηγή με βάση είτε τα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά είτε τα επιχειρήματα που προβάλλουν.

Το κεφάλαιο 7 περιγράφει το πέμπτο πείραμα της παρούσης διατριβής, το οποίο σκοπεύει αφενός να συγκρίνει τις δύο προαναφερθείσες διαδικασίες διαφοροποίησης -της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης-, χειρισμός που αποτελούσε μέχρι τώρα κενό στη γραμματεία της κοινωνικής νόησης, και αφετέρου να διερευνήσει την επίδραση του περιεχομένου του κάθε είδους διαφοροποίησης στην κοινωνική επιρροή. Το ζητούμενο εγχειρηματοποιείται με το πειραματικό υπόδειγμα της λύσης του κυπριακού προβλήματος. Η σύγκριση των επιδράσεων της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης στην αντίληψη ομοιογένειας, όπως και στην κοινωνική επιρροή προσφέρει μερικά από τα πρώτα ευρήματα στον τομέα, αφού ενιχύεται η βασική υπόθεση για τη σύνδεση ανάμεσα στην αντίληψη ομοιογένειας και την κοινωνική επιρροή. Συγκεκριμένα, από τα ευρήματα του πειράματος φαίνεται ότι η αναφορά στα επιχειρήματα που προβάλλει η κάθε υποομάδα, από τις οποίες αποτελείται η κεντρική ομάδα, αυξάνει την άμεση πλειοψηφική επιρροή της εν λόγω ομάδας. Επιπλέον, διαφαίνεται ότι η αναφορά στα επιχειρήματα που προβάλλουν οι υποομάδες που αποτελούν τη μειοψηφική πηγή σε συνδυασμό με τη χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας αυξάνει την έμμεση μειοψηφική επιρροή. Από τα αποτελέσματα σχετικά με την εικόνα της πηγής παρατηρείται ότι η έμφαση στα επιχειρήματα αυξάνει την πρόσληψη των μελών της πλειοψηφικής και μειοψηφικής πηγής ως ψυχολογικά ισορροπημένων σε σχέση με την έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η εικόνα της μειοψηφίας ως άκαμπτη μειώνεται περισσότερο από την υποομαδοποίηση παρ' ότι από την ατομικοποίηση, τονίζοντας τη διαφορετική επενέργεια που επιφέρουν αυτές οι δύο διαδικασίες διαφοροποίησης.

Το κεφάλαιο 8 εκθέτει συνοπτικά τα αποτελέσματα των προαναφερθέντων πέντε πειραμάτων και αναλύει διεξοδικά τα συμπεράσματα που απορρέουν από αυτά.

Τονίζεται ο ενεργός ρόλος της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή και αναδεικνύονται οι τρόποι με τους οποίους η μείωση αυτής της γνωστικής προκατάληψης προς την ομάδα-πηγή επιδρά στη μειοψηφική και πλειοψηφική επιρροή. Προσδίδεται έμφαση στην αμφίδρομη σχέση της τυπικότητας με την αντίληψη ομοιογένειας, όπως και στη διαφορετική επενέργεια που επιφέρει η διαφοροποίηση στην έκφραση της άμεσης πλειοψηφικής και της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής. Περαιτέρω, υποδεικνύεται η περιοριστική επίδραση της διαφοροποίησης με αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά, ιδιαίτερα σε σχέση με τη διαφοροποίηση με αναφορά σε επιχειρήματα. Συνοψίζοντας, ιδιαίτερη μνεία γίνεται στην τριπλή επενέργεια που επιφέρει η υποομαδοποίηση, όπου α) προσδίδει έμφαση στο διομαδικό επίπεδο επιτρέποντας την ανάδυση των διομαδικών διεργασιών κοινωνικής επιρροής, β) μειώνει την αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας σε κοινωνιογνωστικό επίπεδο και γ) αυξάνει τη συγχρονική σταθερότητα της πηγής τονίζοντας τη διαφορετικότητα των υποομάδων που την αποτελούν σε ορισμένες διαστάσεις χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται την οποιαδήποτε απόκλισή τους από την κοινή θέση που υποστηρίζουν. Ολοκληρώνοντας, προσδίδεται έμφαση στη σημαντικότερη συνεισφορά της διατριβής αυτής στη σχετική γραμματεία, η οποία εστιάζεται στην επιλογή σύγκλισης δύο διαφορετικών κοινωνιοψυχολογικών προσεγγίσεων, αφού τα ευρήματα που προκύπτουν προσδίδουν έμφαση στους συνεμπλεκόμενους μηχανισμούς κοινωνικής ταυτότητας και κοινωνικής νόησης που εκφράζονται στη μειονοτική και στην πλειοψηφική επιρροή.

Κεφάλαιο 1. Κοινωνική Επιρροή

1.1 Είδη Κοινωνικής Επιρροής

Η μελέτη της κοινωνικής επιρροής συμπίπτει με την ίδια την κοινωνική ψυχολογία, αφού ολόκληρος ο κλάδος ασχολείται με την επίδραση που έχουν οι κοινωνικοί παράγοντες στη συμπεριφορά. Συνήθως, όμως, η έννοια της κοινωνικής επιρροής έχει πιο περιορισμένη σημασία, αφού αναφέρεται στην αλλαγή στις κρίσεις, στις απόψεις και τις στάσεις ενός ατόμου λόγω της επαφής του με τις απόψεις άλλων ατόμων (de Montmollin, 1977). Όπως λοιπόν, εξηγεί ο Παπαστάμου (1989α), η κοινωνική επιρροή:

«...συνίσταται στην αλλαγή των κοινωνικών στάσεων, απόψεων, αντιλήψεων ή αναπαραστάσεων ενός ατόμου ή μίας ομάδας από τις κοινωνικές στάσεις, απόψεις, αντιλήψεις ή αναπαραστάσεις ενός άλλου ατόμου ή μίας άλλης ομάδας. Με άλλα λόγια, τα φαινόμενα επιρροής αφορούν τις διαδικασίες με τις οποίες τα άτομα και οι ομάδες δημιουργούν, διατηρούν, διαδίδουν και αλλάζουν τον τρόπο σκέψης και δράσης τους, κατά τη διάρκεια άμεσων ή συμβολικών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων» (σελ. 13).

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι χειρίζονται την επαφή με διαφορετικές απόψεις από τις δικές τους, όπως υπάρχουν και διαφορετικές πραγματικότητες υπό διαπραγμάτευση σε κάθε περίπτωση. Ο Moscovici (1974, 1979, όπως και Faucheux & Moscovici, 1967, 1971) έκανε διάκριση ανάμεσα σε τρία διαφορετικά είδη επιρροής.

Το πρώτο είδος, η εξομάλυνση ή κανονικοποίηση αναφέρεται στην πίεση για σύγκλιση των ατομικών κρίσεων κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης προς ένα κοινό μέσο όρο ο οποίος θα είναι αποδεκτός απ' όλα τα άτομα. Με άλλα λόγια, η κανονικοποίηση αποτελεί προϊόν ενός αμοιβαίου συμβιβασμού σε συνθήκες ισοτιμίας. Σε ένα από τα πρώτα πειράματα κοινωνικής επιρροής ο Muzafer Sherif (1935) μελέτησε την κανονικοποίηση, χρησιμοποιώντας την αντιληπτική ψευδαίσθηση της αυτοκίνησης. Οι συμμετέχοντες τοποθετήθηκαν είτε μόνοι τους είτε κατά ομάδες δύο ή τριών ατόμων σε ένα εντελώς σκοτεινό δωμάτιο με ένα μικρό ακίνητο φωτεινό σημείο. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να εκφέρουν κρίσεις σχετικά με την κίνηση του φωτεινού σημείου, η οποία αποτελούσε ψευδαίσθηση. Στην απουσία ενός αντικειμενικού σημείου αναφοράς, οι συμμετέχοντες απέφευγαν τις ακραίες τιμές και συνέκλιναν όλο και περισσότερο προς ένα μέσο όρο, δημιουργώντας στην ουσία, ένα κοινό κανόνα βάσει του οποίου έκριναν το ερέθισμα. Τα πειράματα του Sherif βοήθησαν στον καθορισμό των βάσεων της ψυχολογίας της κοινωνικής επιρροής, υποδεικνύοντας την ανάγκη των ανθρώπων να βασίζονται στην κρίση της πλειοψηφίας ιδιαίτερα σε αμφίσημες καταστάσεις. Τα πειράματα του Asch (1951, 1952, 1956) επέκτειναν αυτό το σημείο, δείχνοντας ότι οι συμμετέχοντες στα πειράματά του ήταν πρόθυμοι να αλλάξουν τις κρίσεις τους, για να υιοθετήσουν μία προφανή λανθασμένη απάντηση την οποία ακόμα και οι αισθήσεις τους εύκολα και αλάνθαστα απέρριπταν λόγω της υποστήριξής της από την πλειοψηφία.

Η συμμόρφωση, το δεύτερο είδος επιρροής, αναφέρεται στην κοινωνική πίεση, που ασκείται σε ένα άτομο ή σε μία ομάδα, όταν έρχεται σε επαφή με τις απόψεις μίας πλειοψηφίας ή του τμήματος της ομάδας, το οποίο είναι κυρίαρχο. Η συμμόρφωση δηλαδή προϋποθέτει μία πλειοψηφία και μία μειοψηφία, όπως και μία διαφορά στην κοινωνική θέση των δύο ομάδων. Στα διάσημα πλέον πειράματα που

διεξήγαγε ο Solomon Asch στις αρχές τις δεκαετίας του 1950 (Asch, 1951, 1952, 1956) ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να κρίνουν ποια από τρεις γραμμές σύγκρισης ήταν ίση προς μία άλλη σταθερή γραμμή. Στην πειραματική συνθήκη ο κάθε συμμετέχοντας καθόταν σε ένα δωμάτιο μαζί με έξι πειραματικούς συνεργούς, οι οποίοι υποστήριζαν μία προφανώς λανθασμένη θέση. Παρόλο που η θέση που υποστήριζαν οι πειραματικοί συνεργοί ήταν προφανώς λανθασμένη, οι συμμετέχοντες συμμορφώνονταν με την πλειοψηφία. Τα αποτελέσματα των πειραμάτων του Asch τονίζουν την έκταση που μπορεί να πάρει η συμμόρφωση με την πλειοψηφία αφού υποδεικνύουν ότι η συμμόρφωση μπορεί να φτάσει μέχρι την υιοθέτηση απόλυτα λανθασμένων απαντήσεων λόγω της υποστήριξης της θέσης αυτής από την πλειοψηφία. Η έμφαση που προσδόθηκε στην ενεργή κατασκευή της αντίληψης, ιδιαίτερα όταν κρίνονται απόψεις και χαρακτηριστικά άλλων ανθρώπων, ήταν ουσιώδης στο να στρέψει το Moscovici μακριά από το ερώτημα του πότε οι άνθρωποι συμμορφώνονται στις πιέσεις που εξασκεί μία κυρίαρχη ομάδα και προς τη διερεύνηση της ικανότητας της μειοψηφίας να προκαλεί καινοτομία.

Η καινοτομία αυτή αποτελεί το τρίτο είδος κοινωνικής επιρροής και αναφέρεται στην αντίθεση ενός ατόμου ή μίας μειοψηφικής ομάδας στους κυρίαρχους κοινωνικούς κανόνες και στη συνεπακόλουθη πρόταση καινούργιων εναλλακτικών κοινωνικών κανόνων. Η καινοτομία δηλαδή προϋποθέτει μία μειονότητα, η οποία αντιτίθεται στην πίεση που της ασκείται για συμμόρφωση ή εξομάλυνση και επιδιώκει συνειδητά την τροποποίηση των γενικά αποδεκτών κοινωνικών κανόνων. Ωστόσο, δεν αρκεί απλά να υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις απόψεις της μειονότητας και της πλειοψηφίας, αλλά χρειάζεται η μειονότητα να είναι αποφασιστική και σταθερή στις απόψεις της. Ο Moscovici (1976) προτείνει ότι ο πυρήνας της επίδρασης της μειοψηφίας βρίσκεται στη συμπεριφορά της, όπου το πιο

σημαντικό στοιχείο αυτού του ύφους συμπεριφοράς θεωρείται η σταθερότητα με την οποία η μειοψηφία υπερασπίζεται και προωθεί τη θέση της (για ανασκόπηση ερευνών βλέπε Maass & Clark, 1984; Wood, Lundgren, Ouellette, Busceme & Blackstone, 1994). Αυτή η σταθερότητα συνεπάγεται δύο στοιχεία: α) την ένδο-ομαδική σταθερότητα κατά την οποία τα μέλη της μειονότητας συμφωνούν μεταξύ τους και β) τη διαχρονική σταθερότητα κατά την οποία τα μέλη της μειονότητας συνεχίζουν διαχρονικά να στηρίζουν την ίδια θέση. Μία σταθερή, διαχρονικά και ένδο-ομαδικά, μειοψηφία η οποία προτείνει μία προοδευτική καινοτομία δημιουργεί σύγκρουση στο εσωτερικό της πλειοψηφίας και κινητοποιεί έτσι τη γνωστική δραστηριότητα των μελών της πλειοψηφίας που επεξεργάζονται και εν τέλει υιοθετούν τις νέες προτεινόμενες θέσεις.

Απ' ότι φαίνεται από τα τρία είδη κοινωνικής επιρροής που περιγράψαμε πιο πάνω, οι μηχανισμοί επίδρασης μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας δεν είναι ακριβώς οι ίδιοι. Ένα άτομο αντιμέτωπο με μία πλειοψηφία βρίσκεται ουσιαστικά αντιμέτωπο με την κοινωνική νόρμα. Αντιθέτως ένα άτομο αντιμέτωπο με μία μειοψηφία έχει να αντιμετωπίσει δύο ομάδες – την αντιτιθέμενη μειοψηφία και τη δική του πλειοψηφική ένδο-ομάδα. Επιπλέον, οι έρευνες έχουν δείξει ότι υπάρχει έντονη απαρésκεια προς τις μειοψηφίες (Moscovici & Lage, 1976), γεγονός που αποτρέπει περαιτέρω την ανοικτή συμφωνία με μία μειοψηφική ομάδα. Για τους λόγους αυτούς, θα μπορούσαμε βάσιμα να υποθέσουμε ότι μία μειοψηφία ασκεί λιγότερη δημόσια επίδραση απ' ότι μία πλειοψηφία. Τι γίνεται όμως στο ιδιωτικό επίπεδο; Είναι δυνατόν η μειοψηφία να έχει εντονότερο αντίκτυπο πάνω στην ιδιωτική άποψη ενός ατόμου απ' ότι η πλειοψηφία;

Τέτοιου είδους ερωτήματα οδήγησαν το Moscovici (1980) στη διατύπωση ενός μοντέλου κοινωνικής επιρροής, το οποίο εστιάζεται ακριβώς σε αυτές τις

διαφορές στις διεργασίες και στις επιδράσεις μεταξύ της επιρροής της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας. Οι προτάσεις του Moscovici έδωσαν έναυσμα σε πλείστες έρευνες αλλά και σε αρκετή αντιπαράθεση, αφού άλλοι ερευνητές (Latane & Wolf, 1981; Tanford & Penrod, 1984) επέλεξαν να προσδώσουν έμφαση στις ομοιότητες, αντί στις διαφορές, μεταξύ των δυο πηγών επιρροής. Στη συνέχεια περιγράφουμε τα μοντέλα μόνης διεργασίας των Latane και Wolf (1981) και των Tanford και Penrod (1984), όπως και το αλληλεπιδραστικό μοντέλο του Moscovici (1980).

1.2. Μοντέλα Κοινωνικής Επιρροής

Μοντέλα Μονής Διεργασίας

Τα μοντέλα μόνης διεργασίας (Latane & Wolf, 1981; Tanford & Penrod, 1984) εισηγούνται ότι ο αριθμός των μελών της κάθε ομάδας καθορίζει τη δύναμη επιρροής της κάθε ομάδας. Περισσότερα μέλη στην ομάδα-πηγή του μηνύματος επιφέρουν μεγαλύτερη επιρροή, ενώ περισσότερα μέλη στην ομάδα-δέκτη επιφέρουν μεγαλύτερη αντίσταση στις προσπάθειες επιρροής.

Πιο συγκεκριμένα, οι Latane και Wolf (1981) βλέπουν την κοινωνική επιρροή ως μία μεμονωμένη διεργασία, η οποία καθορίζεται από τη συνάρτηση της ισχύος (δύναμης, κύρους), της αμεσότητας (γεινίαση χώρου και χρόνου) και του μεγέθους της πηγής (αριθμού). Η επίδραση της οποιασδήποτε από τις προαναφερθείσες μεταβλητές θα είναι μεγαλύτερη, καθώς αυξάνεται η τιμή μίας από τις άλλες μεταβλητές. Ως προς τη μεταβλητή του μεγέθους υποστήριξαν μία συνάρτηση ισχύος, όπου κάθε πρόσθετο μέλος της πηγής έχει μικρότερη επιρροή ή αντίκτυπο (όπως τον αποκαλούν οι ερευνητές), από το προηγούμενο. Με άλλα λόγια, τριάντα

άνθρωποι επιφέρουν μεγαλύτερη επιρροή από πέντε ανθρώπους, αλλά η προσθήκη ακόμα ενός ατόμου θα έχει μικρότερο αντίκτυπο στην πρώτη περίπτωση απ' όσο στη δεύτερη. Με βάση αυτή τη λογική, οι Latane και Wolf υποστηρίζουν ότι μία μειοψηφία επιφέρει λιγότερη επιρροή απ' ότι μία πλειοψηφία. Επιπλέον, στην περίπτωση που η πηγή παρουσιάζει το μήνυμά της σε πολλά άτομα, ο αντίκτυπός της μοιράζεται ανάμεσα στα μέλη στα οποία στοχεύει να επηρεάσει. Καθώς ο αριθμός των ατόμων-στόχων αυξάνεται, ο αντίκτυπος της πηγής σε κάθε μέλος-στόχου μειώνεται. Επομένως, οι Latane και Wolf υποστηρίζουν ότι μία μειοψηφία επιφέρει λιγότερη επιρροή απ' ότι μία πλειοψηφία, εφόσον έχει λιγότερα μέλη από την πλειοψηφία αλλά και επειδή ο αντίκτυπος της μοιράζεται σε περισσότερους στόχους απ' ότι ο αντίκτυπος της πλειοψηφίας.

Οι Tanford και Penrod (1984) έλεγξαν τις υποθέσεις αυτών των μοντέλων με μία μετά-αναλυτική επισκόπηση των ερευνών κοινωνικής επιρροής. Παρουσίασαν εντυπωσιακή υποστήριξη για την επίδραση του αριθμού των μελών της ομάδας-πηγής στις, ως επί το πλείστο, μετρήσεις της συμμόρφωσης. Ωστόσο, συμπεριέλαβαν στην ανάλυσή τους μόνο μία περιορισμένη επιλογή από έρευνες στη μειοψηφική επιρροή (μόνο 26), ενώ δεν έγιναν προσπάθειες εξέτασης της επίδρασης της πλειοψηφικής ή μειοψηφικής πηγής στην έκφραση της άμεσης και έμμεσης επιρροής. Ουσιαστικά, όπως διαπιστώνει η Wood και οι συνεργάτες της (1994):

«Η επισκόπηση προορίστηκε ως μία γενική επίδειξη της ισχύος του μοντέλου μόνης διεργασίας αντί ως ένας συγκεκριμένος έλεγχος της μειοψηφικής αποτελεσματικότητας» (σελ. 325).

Είναι πρόδηλο ότι η έμφαση αυτών των μοντέλων εστιάζεται αποκλειστικά στην πλειοψηφική επιρροή. Όπως παρατήρησαν οι Maass και Clark (1984) τα μοντέλα μόνης διεργασίας εστιάζονται στη δημόσια επίδραση ή άμεση επιρροή και

αγνοούν τις διαδικασίες μέσω των οποίων λειτουργούν οι παράγοντες της αμεσότητας, της ισχύος και του μεγέθους της πηγής. Επιπλέον, αδυνατούν να εξηγήσουν μία σειρά κοινωνικών φαινομένων, όπου καινοτόμες μειοψηφίες, οι οποίες, παρόλο που δεν κατέχουν τα απαιτούμενα, κατά τα μοντέλα αυτά, στοιχεία της αμεσότητας, ισχύος και του μεγέθους, επιφέρουν κοινωνική αλλαγή με επιτυχία.

Το Αλληλεπιδρασιακό Μοντέλο

Σε αυτές ακριβώς τις αδυναμίες του λειτουργικού μοντέλου άσκησε κριτική ο Moscovici (1976, 1979, 1980), διατυπώνοντας το αλληλεπιδρασιακό μοντέλο, το οποίο προσδίδει έμφαση στον καινοτόμο ρόλο των ενεργών μειοψηφιών. Οι ενεργείς μειοψηφίες κατά τον Moscovici:

«...περασιάζονται κάποια πράγματα αντί να εναντιώνονται σε κάποια άλλα. Προσφέρουν μία άλλη πρόταση στις υφιστάμενες γνώμες και πεποιθήσεις, μία διαφορετική λύση στα μεγάλα προβλήματα της κοινωνίας» (1985, από Παπαστάμου, 1989α, σελ. 263).

Ο Moscovici (1980, 1985α, 1985β) προτείνει ότι οι άνθρωποι θεωρούν ότι υπάρχουν ορισμένες κοινωνικά αποδεκτές απόψεις ή νόρμες πάνω σε οποιοδήποτε θέμα με τις οποίες συμφωνεί η πλειοψηφία. Όταν ένα άτομο βρίσκεται αντιμέτωπο με την άποψη της πλειοψηφίας, ενεργοποιείται μία διεργασία κοινωνικής σύγκρισης, όπου το άτομο συγκρίνει τη δική του θέση με τη θέση της πλειοψηφίας. Όταν υπάρχει διαφωνία ανάμεσα στις θέσεις του ατόμου και αυτές της πλειοψηφίας, αυτή βιώνεται ως απειλή, αφού απειλείται η ανάγκη του ατόμου για κοινωνική αποδοχή, όπως και οι

αντιλήψεις και πεποιθήσεις του ατόμου αναφορικά με τον υλικό και τον κοινωνικό του περίγυρο. Το άτομο διερωτάται γιατί αδυνατεί «να δει ή να σκεφτεί όπως τα άλλα μέλη της ομάδας» (1985β, σελ. 394). Έτσι «επικεντρώνει την προσοχή του σε αυτά που λένε οι άλλοι, ώστε να εναρμονιστεί με τις απόψεις και τις κρίσεις τους» (1980, σελ. 214), χωρίς να αναλύει σε βάθος το ίδιο το υπό συζήτηση θέμα. Επειδή η συμφωνία με την πλειοψηφία βασίζεται στην ανάγκη για συναίνεση, η συμφωνία αυτή εκφράζεται δημόσια. Αντιθέτως, θεωρείται ότι οι ιδιωτικές απόψεις του ατόμου μένουν απρόσβλητες από την πλειοψηφική θέση εξαιτίας μίας αντιδραστικής προσπάθειας του ατόμου να διατηρήσει την αυτονομία και ιδιομορφία του, όταν οι πραγματικές του απόψεις διαφέρουν από αυτές της πλειοψηφίας. Συνεπώς, οι επιδράσεις της πλειοψηφίας στο άτομο είναι βραχύβιες, γιατί μόλις το άτομο απελευθερωθεί από την παρουσία της πλειοψηφίας και εστιάσει πάλι στο υπό συζήτηση θέμα θα εκφράσει ξανά την προσωπική του γνώμη.

Το αλληλεπιδραστικό μοντέλο αντί να δίνει έμφαση στον έλεγχο της σύγκρουσης, τονίζει την ανάγκη για σύγκρουση και την ανάγκη για αμφισβήτηση της πλειοψηφικής νόρμας από την ενεργή μειοψηφία με σκοπό τη δημιουργία καινοτομίας. Η καινοτομία που προσπαθεί να επιφέρει η μειοψηφία επικεντρώνεται στην όξυνση της σύγκρουσης με σκοπό την κοινωνική αλλαγή, ενώ η συμμόρφωση που προσπαθεί να εδραιώσει η πλειοψηφία προσανατολίζεται στην απορρόφηση της σύγκρουσης για τη διασφάλιση του κοινωνικού ελέγχου και τη διατήρηση του status quo. Η σύγκρουση που προκαλεί μία μειοψηφία αναδύεται από τη θέση που υιοθετεί. Αν η μειοψηφία είναι σταθερή στις θέσεις της, τότε προκαλεί μία διεργασία επικύρωσης, όπου η προσοχή επικεντρώνεται στο θέμα υπό συζήτηση, για να κατανοηθεί ο λόγος για τον οποίο η μειοψηφία αυτή παραμένει με σταθερότητα στην ίδια θέση. Η δυνατότητα επιρροής της μειοψηφίας βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην

προϋπόθεση ότι θα επιδείξει διαχρονική σταθερότητα στις θέσεις της, όπως και συγχρονική σταθερότητα μεταξύ των μελών της μειοψηφίας. Μόνο όταν τα μέλη της μειοψηφίας συμφωνούν και συνεχίζουν να συμφωνούν μεταξύ τους, θα έχουν τη δυνατότητα να επηρεάσουν. Το είδος διαπραγμάτευσης που προβάλλει η μειονότητα, επίσης διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στις δυνατότητες επιρροής της ομάδας. Το είδος διαπραγμάτευσης της μειοψηφίας εκφράζεται από τον τρόπο εκφοράς και οργάνωσης του μηνύματος που παραθέτει. Αν το μήνυμα της μειοψηφίας δεν αφήνει περιθώρια ευελιξίας, πιθανόν να μην έχει καθόλου επίδραση, παρόλη τη σταθερότητά της γιατί κάτω από τέτοιες συνθήκες συνήθως γίνεται αντιληπτή ως άκαμπτη (βλ. Mugny & Papastamou, 1984). Ο Mugny (1982) τονίζει ότι μία μειοψηφία θα είναι αποτελεσματική μόνο αν παρέχει συστηματικά μία εναλλακτική προοπτική της πραγματικότητας, ενώ συγχρόνως επιδεικνύει την προθυμία της για κάποιο συμβιβασμό, χωρίς βέβαια αυτό να γίνεται σε βάρος της σταθερότητας της συμπεριφοράς της. Συνεπώς, μόνο όταν η μειοψηφία επιδείξει σταθερότητα και ευλυγισία στις θέσεις της, θα μπορέσει να παρακινήσει το δέκτη του μηνύματός της να «δει αυτό που είδε η μειοψηφία και να καταλάβει αυτό που κατάλαβε» (Moscovici, 1980, σελ. 215). Η αυξημένη γνωστική επεξεργασία που ενεργοποιείται, για να κατανοηθεί η θέση της μειοψηφίας, επιφέρει μακροπρόθεσμη αλλαγή άποψης προς τις θέσεις της μειοψηφίας η οποία εκφράζεται ιδιωτικά ή έμμεσα λόγω του ότι η πίεση της πλειοψηφίας εμποδίζει τη δημόσια έκφραση. Συνεπώς, όταν μία θέση χαρακτηρίζεται από καινοτομία και πρωτοτυπία, η επιρροή δεν αποτελεί συμμόρφωση αλλά μεταστροφή. Το αλληλεπιδραστικό μοντέλο παρουσίασε τις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής από μία εντελώς διαφορετική σκοπιά, εμπνέοντας τους ερευνητές να εξετάσουν εκ νέου τη μειοψηφική και την πλειοψηφική επιρροή.

1.3. Πειραματικές Έρευνες στην Κοινωνική Επιρροή

Πλείστες έρευνες διεξήχθησαν για να εξετάσουν τις καινοτόμες υποθέσεις του αλληλεπιδραστικού μοντέλου (για ανασκόπηση βλ. Maass & Clark, 1984; Wood και συνεργάτες, 1994). Χρησιμοποιήθηκαν ποικίλες δοκιμασίες, όπως η αντίληψη χρωμάτων (π.χ. Moscovici, Lage & Naffrechoux, 1969), δικαστικές αποφάσεις (π.χ. Nemeth & Wachtler, 1974) και συζητήσεις για διάφορα κοινωνικά θέματα όπως η μετανάστευση (π.χ. Mugny, 1975β), ο φεμινισμός (π.χ. Paichelet, 1976, 1977, 1979), ο στρατός (π.χ. Mugny, 1975α), η μόλυνση του περιβάλλοντος (π.χ. Mugny & Papastamou, 1980), η θανατική ποινή και η έκτρωση (π.χ. Maass, Clark, & Haberkorn, 1982). Παρακάτω περιγράφουμε ορισμένες από αυτές τις πολυάριθμες έρευνες.

Ένα από τα χαρακτηριστικά πειράματα στον τομέα είναι αυτό των Moscovici και Personnaz (1980), το οποίο υποδεικνύει με ευκρίνεια τη σημασία της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής. Οι συμμετέχοντες, οι οποίοι έπαιρναν μέρος στο πείραμα ανά δύο, εκφέρανε την άποψή τους γραπτώς για το χρώμα πέντε μπλε διαφανειών, όπως και για το χρώμα του μετεϊκάσματος των διαφανειών, δηλαδή για το χρώμα που έβλεπαν σε μία λευκή οθόνη αφού πρώτα είχαν εστιάσει για λίγο στις μπλε διαφάνειες. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν είτε ότι οι απαντήσεις τους ήταν οι ίδιες με αυτές της πλειοψηφίας είτε ότι ήταν ίδιες με αυτές της μειοψηφίας. Επιπλέον, ενημερώθηκαν ότι τα άτομα που δεν είχαν τις ίδιες απαντήσεις με αυτούς (η μειοψηφία ή η πλειοψηφία ανάλογα με τη συνθήκη) θεώρησαν ότι οι διαφάνειες ήταν πράσινες.

Στην επόμενη φάση, ζητήθηκαν οι κρίσεις των συμμετεχόντων για το χρώμα των διαφανειών αλλά όχι του μετεϊκάσματος. Οι απαντήσεις σε αυτή τη φάση

δίνονταν δημοσίως αλλά το άτομο που απαντούσε πρώτα, ο οποίος ήταν στην πραγματικότητα πειραματικός συνεργός, δήλωνε ότι το χρώμα των διαφανειών ήταν πράσινο. Ο συμμετέχοντας, ανάλογα με τις πληροφορίες που του είχαν δοθεί στην πρώτη φάση, θεωρούσε την άποψη του πειραματικού συνεργού είτε πλειοψηφική είτε μειοψηφική. Η τρίτη φάση ήταν πάλι ιδιωτική, όπου ο κάθε συμμετέχοντας έδινε τις απαντήσεις του γραπτώς στην παρουσία του πειραματικού συνεργού, όπως στην πρώτη φάση. Τέλος, στην τέταρτη φάση ο κάθε συμμετέχοντας απαντούσε και πάλι ιδιωτικά χωρίς την παρουσία του πειραματικού συνεργού. Οι ερευνητές υπέθεσαν ότι, αν η πηγή - είτε η πλειοψηφική είτε η μειοψηφική - επέφερε πραγματική αλλαγή, τότε αυτό θα είχε ως αποτέλεσμα τη μετατροπή της αντίληψης του χρώματος του μετεϊκάσματος προς το συμπληρωματικό χρώμα του πράσινου (το πορφυροκόκκινο) και όχι προς το συμπληρωματικό χρώμα του μπλε. Από τα αποτελέσματα του πειράματος διαφάνηκε ότι, παρόλο που η πλειοψηφία δεν παρήγαγε μεταβολές στην κρίση του χρώματος του μετεϊκάσματος, η μειοψηφία πράγματι προκάλεσε την αναμενόμενη έμμεση αλλαγή. Αυτό το πείραμα προσδίδει έμφαση στην ανάγκη διάκρισης ανάμεσα στην άμεση και στην έμμεση επιρροή αφού το πλεονέκτημα της μειοψηφίας διαφαίνεται μόνο στις έμμεσες μετρήσεις της επιρροής της, η οποία όπως φαίνεται από τα αποτελέσματα αυτού του πειράματος, μπορεί να είναι περισσότερο ουσιαστική και εις βάθος απ' ό τι η άμεση πλειοψηφική επιρροή.

Βέβαια, για να επηρεάσει η μειονότητα χρειάζεται, όπως συζητήσαμε πιο πριν, να επιδείξει σταθερότητα στη συμπεριφορά των μελών της. Ο Moscovici και οι συνεργάτες του (1969) απέδειξαν τον κρίσιμο ρόλο της σταθερότητας σε ένα πείραμα αντίληψης χρωμάτων. Αρχικά διενεργήθηκε ένα τεστ ορθής αντίληψης των χρωμάτων, για να αποκλειστούν άτομα με αχρωματοψία αλλά και για να ενισχυθεί η πεποίθηση ανάμεσα στους συμμετέχοντες ότι όλα τα μέλη της ομάδας τους είχαν

κανονική όραση. Στη συνέχεια, οι ερευνητές παρουσίασαν στους συμμετέχοντες 36 διαφάνειες, οι οποίες ήταν εμφανώς μπλε χρώματος με διαφορετική φωτεινότητα και ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να κρίνουν το χρώμα της κάθε διαφάνειας δημόσια στην ομάδα τους που αποτελείτο από έξι άτομα. Στην πραγματικότητα όμως, δύο από τα έξι άτομα της ομάδα ήταν πειραματικοί συνεργοί και κάθονταν είτε στην πρώτη και δεύτερη θέση είτε στην πρώτη και τέταρτη θέση. Στη συνθήκη της συνέπειας, οι πειραματικοί συνεργοί απάντησαν «πράσινο» σε όλες τις δοκιμασίες, γεγονός που τους έκανε διαχρονικά και συγχρονικά συνεπείς, ενώ στη συνθήκη ασυνέπειας απάντησαν «πράσινο» 24 φορές και «μπλε» 12 φορές. Το πείραμα περιελάμβανε επίσης μία συνθήκη ελέγχου, στην οποία η ομάδα αποτελείτο από έξι πραγματικούς συμμετέχοντες. Από τα αποτελέσματα του πειράματος διαφάνηκε ότι στη συνθήκη ελέγχου δόθηκαν μόνο 0.25% απαντήσεις «πράσινο», στη συνθήκη ασυνεπούς μειοψηφίας 1.25% «πράσινο» ενώ στη συνθήκη συνεπούς μειοψηφίας 8.42% απαντήσεις «πράσινο». Φαίνεται ξεκάθαρα, λοιπόν, ότι η σταθερότητα στις απόψεις των πειραματικών συνεργών, οι οποίοι αποτελούσαν μία μειοψηφία, ήταν ουσιώδης για την έκφραση της αλλαγής που επήλθε.

Οι Nemeth, Swedlund και Kanki (1974) επανέλαβαν το πείραμα του Moscovici και των συνεργατών του (1969), αλλά πρόσθεσαν δύο νέες συνθήκες. Στην πρώτη επιπρόσθετη συνθήκη οι πειραματικοί συνεργοί απαντούσαν τυχαία «πράσινο» στις μισές διαφάνειες και «μπλε-πράσινο» στις υπόλοιπες μισές, ενώ στη δεύτερη συνθήκη οι συνεργοί έκριναν σταθερά ως πράσινες τις πιο ανοιχτόχρωμες διαφάνειες και ως μπλε-πράσινες τις πιο σκούρες διαφάνειες. Οι συνεργοί ήταν σε αυτή τη δεύτερη συνθήκη προφανώς σταθεροί στις θέσεις τους, διότι οι απαντήσεις τους βασίζονταν στη φωτεινότητα των διαφανειών. Τα αποτελέσματα του πειράματος έδειξαν ότι η «συνεπής» συνθήκη παρήγαγε 21% επηρεασμένων απαντήσεων, ενώ

αντίθετα με τα ευρήματα του Moscovici μία επαναλαμβανόμενη και συνεπής απάντηση «πράσινο» δεν επηρέασε σημαντικά τις απαντήσεις των συμμετεχόντων όπως ούτε και η «τυχαία» συνθήκη. Από τα αποτελέσματα αυτού του πειράματος υποδεικνύουν ότι αν μία μειοψηφία δε δείχνει καμία ευελιξία στη συμπεριφορά της, δε θα έχει καμία επίδραση, παρόλη τη συνέπειά της.

Αποδείξεις γι' αυτή την ερμηνεία παρέχονται από ένα πείραμα του Mugny (1975; βλ. επίσης Mugny και Papastamou, 1982; 1983). Στο πείραμα αυτό χρησιμοποιήθηκαν δηλώσεις απόψεων αντί για μία αντιληπτική δοκιμασία στο πειραματικό υπόδειγμα της μόλυνσης του περιβάλλοντος. Οι συμμετέχοντες εξέφρασαν αρχικά τις απόψεις τους σε ένα ερωτηματολόγιο γνώμης στο θέμα της ρύπανσης. Στη συνέχεια, διάβασαν το κείμενο επιρροής, στο οποίο η μειονότητα κατηγορούσε μονομερώς τις διάφορες βιομηχανίες για την περιβαλλοντική ρύπανση και απάλλασσε από κάθε κατηγορία τους πολίτες. Ο χειρισμός του είδους διαπραγμάτευσης έγινε μέσω της χρήσης σλόγκαν, τα οποία τοποθετήθηκαν στο τέλος της καθεμιάς από τις τέσσερις παραγράφους του κειμένου. Τα σλόγκαν αναφέρονταν σε προτεινόμενα μέτρα ενάντια στις βιομηχανίες, που μολύνουν το περιβάλλον. Οι μισοί συμμετέχοντες διάβασαν μέτρα τα οποία ήταν ακραία (π.χ. κλείσιμο των βιομηχανιών), ενώ οι υπόλοιποι συμμετέχοντες διάβασαν πιο μετριοπαθή μέτρα (π.χ. επιβολή προστίμων στις βιομηχανίες). Μετά το κείμενο επιρροής οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ξανά το ερωτηματολόγιο γνώμης, για να εξεταστεί η αλλαγή στις απόψεις τους. Το ερωτηματολόγιο γνώμης αποτελείτο από 20 προτάσεις. Τέσσερις προτάσεις απεύθυναν κατηγορίες αποκλειστικά και μόνο στις βιομηχανίες και άλλες τέσσερις απάλλασσαν τους πολίτες από οποιοσδήποτε ευθύνες. Οι οκτώ αυτές προτάσεις περιέχονταν αυτούσιες στο κείμενο επιρροής και συνιστούσαν το δείκτη μέτρησης της άμεσης επιρροής. Άλλες οκτώ προτάσεις δε

βρίσκονταν στο κείμενο επιρροής και ήταν νοηματικά αντίθετες με τις προτάσεις τους κειμένου επιρροής. Δηλαδή, τέσσερις από αυτές τις προτάσεις απάλλασαν τις βιομηχανίες από κάθε ευθύνη και άλλες τέσσερις ενοχοποιούσαν τους πολίτες. Αυτές οι οκτώ προτάσεις χρησιμοποιήθηκαν για τη δημιουργία ενός δείκτη της έμμεσης επιρροής. Τέλος, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν μία μέτρηση της εικόνας της πηγής, η οποία αποτελείτο από μία λίστα 40 χαρακτηριστικών, στα οποία κρίθηκε η σταθερότητα και η ευλυγισία της πηγής.

Από τα αποτελέσματα του πειράματος, διαφάνηκε ότι η μειονοτική πηγή στις δύο συνθήκες προσλήφθηκε ως το ίδιο σταθερή. Ωστόσο, φάνηκε ότι τα είδη διαπραγμάτευσης καθόρισαν τη μειονοτική επιρροή όπου, ενώ η ευλύγιστη μειονότητα άσκησε στον ίδιο βαθμό άμεση και έμμεση επιρροή, η άκαμπτη μειονότητα άσκησε επιρροή μόνο στο έμμεσο επίπεδο σε βαθμό μεγαλύτερο από την ευλύγιστη μειονότητα. Οι ερευνητές εξηγούν ότι μία ευλύγιστη μειονότητα διευκολύνει τη δημόσια υιοθέτηση των θέσεών της και την αυτό-απόδοση των χαρακτηριστικών της. Αντιθέτως, μία άκαμπτη μειονότητα, λόγω της οξείας σύγκρουσης που επιφέρει, εμποδίζει τους συμμετέχοντες από το να εκφράσουν δημόσια την αποδοχή των θέσεών της και τη δημόσια ταύτιση μαζί της. Η όξυνση της σύγκρουσης που επιφέρει η άκαμπτη μειονότητα ωστόσο, φαίνεται ότι διευκολύνει την έμμεση επιρροή της η οποία ήταν, όπως είδαμε, μεγαλύτερη απ' ό,τι αυτή της ευλύγιστης μειονότητας. Οι διαφορές στην επιρροή μεταξύ των δύο συνθηκών διαφαίνονται συνεπώς, μόνο όταν ληφθεί υπόψη η διάκριση ανάμεσα στην άμεση και την έμμεση επιρροή. Τα αποτελέσματα αυτού του πειράματος είναι σημαντικότερα, αφού προσδίδουν έμφαση στην ανάγκη διάκρισης ανάμεσα στην άμεση και την έμμεση επιρροή αλλά και στην επίδραση της εικόνας της μειονότητας και του βαθμού

σύγκρουσης, που επιφέρει η μειονότητα στον καθορισμό του δημόσιου ή ιδιωτικού επιπέδου αποδοχής των θέσεων της.

1.4. Στρατηγικές Αντίστασης στη Μειονοτική Επιρροή

Πιο πριν είδαμε ότι υπό ορισμένες συνθήκες, η μειονοτική ακαμψία και η κοινωνική κατηγοριοποίηση εμποδίζουν τη μειονοτική επιρροή λόγω της συμβολής τους στη δημιουργία αρνητικών κοινωνικών αναπαραστάσεων της μειοψηφικής πηγής. Παράλληλα με αυτές τις στρατηγικές λειτουργούν και ακόμη δύο: αυτές της γνωστικής ακύρωσης και της ψυχολογιοποίησης.

Ο Moscovici (1987) ορίζει τη γνωστική ακύρωση ως μία άρνηση του στόχου της επιρροής να αποδώσει οποιαδήποτε αληθοφάνεια σε ένα μήνυμα που προέρχεται από μία μειονότητα. Η προσοχή του στόχου της επιρροής επικεντρώνεται στη γνωστική επεξεργασία των θέσεων της μειονότητας με στόχο να απορριφθούν οι θέσεις αυτές. Ωστόσο, η αυξημένη γνωστική επεξεργασία, στην οποία υπόκειται το μειονοτικό μήνυμα, έχει εν τέλει ως αποτέλεσμα την επικύρωση της μειονοτικής θέσης. Το άτομο επεξεργάζεται τόσο πολύ το μειονοτικό μήνυμα που στο τέλος πείθεται σε ένα έμμεσο επίπεδο για την εγκυρότητά του. Συνεπώς, η στρατηγική της γνωστικής ακύρωσης περιορίζει τη μειονοτική επιρροή μόνο στο άμεσο επίπεδο, ενώ αντίθετα στο έμμεσο επίπεδο εκφράζεται η επιρροή της μειονότητας ακριβώς λόγω της γνωστικής επεξεργασίας που κινητοποιήθηκε ως αντίσταση στα επιχειρήματα της μειοψηφίας.

Αντίθετα με τη γνωστική ακύρωση, η ψυχολογιοποίηση ανακόπτει και την έμμεση μειονοτική επιρροή. Ο όρος «ψυχολογιοποίηση» αναφέρεται στη σύνδεση με δεσμό αιτιότητας των ιδεολογικών τοποθετήσεων μίας μειονότητας με τα πιθανά

ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της. Όπως εξηγεί ο ίδιος ο Παπαστάμου (1989β), η ψυχολογιοποίηση αναφέρεται στην:

«εγκαθίδρυση ενός ψυχολογικού ντετερμινισμού, ενός δεσμού αιτιότητας ανάμεσα σε μία κοινωνική συμπεριφορά ή μία ιδεολογική τοποθέτηση και τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που τις προκάλεσαν» (σελ.19)

Οι Mugny και Papastamou (1980) στο δεύτερο πείραμα της έρευνάς τους (περιγράφουμε το πρώτο πείραμα μετέπειτα) διερεύνησαν την επίδραση της ψυχολογιοποίησης στη μειονοτική επιρροή. Σε αυτό το πείραμα, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν πρώτα τις γενικές απόψεις τους σχετικά με το στρατό σε ένα προ-τεστ, διάβασαν ένα άκαμπτο αντιμιλιταριστικό κείμενο και στη συνέχεια έκριναν τον υποτιθέμενο συγγραφέα του κειμένου με επίθετα, τα οποία ήταν είτε μόνο πολιτικού προσανατολισμού (π.χ. αναρχικός, συντηρητικός, αριστεριστής) είτε πολιτικού και ψυχολογικού προσανατολισμού (π.χ. αποφασιστικός, ανεύθυνος, άκαμπτος). Τέλος, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ένα μετά-τεστ των απόψεών τους για το στρατό. Η προ-μέτρηση των απόψεων των συμμετεχόντων αφαιρέθηκε από τη μετά-μέτρηση των απόψεών τους, για να δημιουργηθεί ένας μέσος όρος αλλαγής άποψης. Όπως αρχικά υπέθεσαν οι ερευνητές, η συσχέτιση των ψυχολογικών και των πολιτικών χαρακτηριστικών πράγματι μείωσε τη μειονοτική επιρροή. Ιδιαίτερου ενδιαφέροντος είναι τα αποτελέσματα των συμμετεχόντων, οι οποίοι ήταν αρχικά μετριοπαθείς στις απόψεις τους για το στρατό, όπως αυτές μετρήθηκαν στο προ-τεστ. Αυτοί οι μετριοπαθείς συμμετέχοντες, ενώ άλλαξαν σημαντικά άποψη ως προς τις θέσεις του κειμένου στη συνθήκη πολιτικών χαρακτηριστικών, δεν άλλαξαν καθόλου άποψη στη συνθήκη των πολιτικό-ψυχολογικών χαρακτηριστικών. Παρόλο που η μειοψηφική

πηγή σ' αυτή την περίπτωση ήταν μόνο μία, και παρόλο που το μήνυμά της ήταν άκαμπτο, κατάφερε να επιφέρει αλλαγή στις απόψεις των μετριοπαθών ατόμων. Ωστόσο, η εισαγωγή των ψυχολογικών χαρακτηριστικών στις επιλογές των συμμετεχόντων ήταν αρκετή, για να εξαλείψει την οποιαδήποτε δύναμη επιρροής της μειοψηφίας, αφού, όπως εισηγούνται οι ίδιοι οι ερευνητές, οδήγησε τους συμμετέχοντες στην εγκαθίδρυση ενός αιτιακού δεσμού ανάμεσα στις θέσεις της μειονότητας και στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της.

Όταν η πηγή είναι μοναδική, φαίνεται ότι οι άνθρωποι αποδίδουν τη διαφορά ανάμεσα στις δικές τους απόψεις και αυτές της μειοψηφίας σε λόγους που απορρέουν από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας. Από την άλλη, όταν πολλές ανεξάρτητες πηγές υποστηρίζουν την ίδια θέση (όπως θα δούμε μετέπειτα στο πείραμα 1 αυτής της έρευνας) ή όταν μία πηγή εκλαμβάνεται μόνο με πολιτικούς όρους, οι άνθρωποι αποδίδουν τις διαφορές στις απόψεις τους με την πηγή στην κοινωνική πραγματικότητα. Οι ερευνητές εξηγούν ότι η αποδοχή των απόψεων μίας μειοψηφίας υποδηλώνει την ταύτιση με τη συγκεκριμένη μειοψηφία όπου το άτομο γίνεται στην ουσία μέλος της μειοψηφίας και αποδίδει στον ίδιο του τον εαυτό το σύνολο των στερεοτύπων που χαρακτηρίζουν τα μέλη της συγκεκριμένης μειοψηφίας. Αν στη μειοψηφία αποδίδονται αρνητικά χαρακτηριστικά, τότε αυτά τα αρνητικά χαρακτηριστικά θα αποδοθούν σε όλα τα μέλη της. Αυτή η αυτό-απόδοση των αρνητικών χαρακτηριστικών μίας μειοψηφίας παρεμποδίζεται όταν το μήνυμα αποδίδεται σε πολλές πηγές αντί σε μία μοναδική πηγή. Το ίδιο συμβαίνει στην περίπτωση που η πηγή εκλαμβάνεται μόνο με πολιτικούς όρους, διότι η θέση της μειοψηφίας αποδίδεται στην κοινωνική προοδευτικότητα και πρωτοτυπία της μειοψηφίας αντί στα ψυχολογικά της χαρακτηριστικά.

Επιπλέον, η ψυχολογιοποίηση ελέγχθηκε πειραματικά σε διάφορες συνθήκες με σημαντικά ευρήματα. Ο Παπαστάμου (1986) απέδειξε πειραματικά ότι η ψυχολογιοποίηση εμποδίζει μόνο τη μειονοτική επιρροή, ενώ αντιθέτως αφήνει απρόσβλητη την πλειονοτική επιρροή. Περαιτέρω, από άλλα πειράματα διαφάνηκε ότι η ψυχολογιοποίηση μειώνει τη μειονοτική επιρροή περισσότερο στα άτομα που είναι ιδεολογικά προσκείμενα στη μειονότητα απ' ό,τι στα άτομα που είναι ιδεολογικά απομακρυσμένα από τη μειονότητα δεδομένου ότι για αυτά τα άτομα ο κίνδυνος ταύτισής τους με τη μειονότητα είναι μικρότερος (Papastamou, Mugny & Kaiser, 1980). Ένα άλλο σημαντικό πειραματικό εύρημα αναφέρεται στην ένδο-ομαδική ή έξω-ομαδική υπαγωγή της μειονοτικής πηγής. Η ψυχολογιοποίηση μειώνει περισσότερο την επιρροή ένδο-ομάδων απ' ό,τι την επιρροή έξω-ομάδων, αφού η πιθανότητα ταύτισης με μία ψυχολογιοποιημένη μειονοτική ομάδα αποτρέπει την οποιαδήποτε επιρροή (Mugny, Kaiser & Papastamou, 1983). Τέλος, οι Papastamou και Mugny (1987) χειρίστηκαν πειραματικά το βαθμό σύγκρουσης, για να αποδείξουν ότι, παρόλο που η ισχυρή σύγκρουση σε κανονικές συνθήκες αυξάνει τη μειονοτική επιρροή, η ισχυρή σύγκρουση ενεργοποιεί επίσης την ψυχολογιοποίηση, η οποία αποτρέπει εξαρχής την οποιαδήποτε πιθανότητα επιρροής της μειονότητας.

1.5. Επιπτώσεις στα Μοντέλα Κοινωνικής Επιρροής: η Θεωρία Επεξεργασίας της Σύγκρουσης

Οι Perez και Mugny (1993) αναγνωρίζουν το πλήθος των ερευνών στην κοινωνική επιρροή, όπως και τα δισταγμένα, πολλές φορές, συμπεράσματά τους. Οι ερευνητές θεωρούν ότι αυτές οι διαφορετικές θεωρίες και τα πλείστα πειράματα που τις υποστηρίζουν δεν μπορεί να είναι εντελώς λανθασμένες ούτε εντελώς σωστές.

Αποδίδουν αυτές τις διαφορές και διαφωνίες στην ποικιλομορφία των έργων για τα οποία μελετήθηκε η επιρροή (π.χ. στερεότυπα, στάσεις), των διαστάσεων στις οποίες εξετάστηκαν τα αποτελέσματα των πηγών επιρροής (π.χ. εξουσία ή έλλειψη κύρους, αριθμητική υπεροχή ή αδυναμία) και των επιπέδων της επιρροής (π.χ. δημόσια ή ιδιωτικά, επεξεργασία πληροφορίας ή απομνημόνευση). Συνεπώς, οι Perez και Mugny διαμόρφωσαν τη Θεωρία της Επεξεργασίας της Σύγκρουσης στις βασικές παραδοχές του γενετικού μοντέλου, η οποία υποθέτει ότι στις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής:

«όλοι οι μηχανισμοί επεμβαίνουν αλλά, χωρίς αμφιβολία, με διαφορετικό τρόπο, ανάλογα με τη φύση των έργων και ανάλογα με τη φύση της πηγής, λόγω των ιδιαίτερων επεξεργασιών των συγκρούσεων που προκαλούνται» (σελ. 35)

Κατά τους δύο ερευνητές, σε κάθε περίπτωση σύγκρουσης κινητοποιούνται συγκεκριμένες αναπαραστάσεις σχετικά με το ποιος νομιμοποιείται ή όχι να ασκήσει επιρροή. Η αναπαράσταση αυτή προκαθορίζει σε μεγάλο βαθμό τον τρόπο επεξεργασίας της σύγκρουσης ανάλογα με το αν προέρχεται από μία πλειονότητα ή μία μειονότητα και ανάλογα με το αν συνιστά μία ένδο- ή έξω- ομάδα. Οι μορφές σύγκρουσης ταξινομούνται ανάλογα με την κατηγορική υπαγωγή της πηγής.

Στην περίπτωση ασυμφωνίας με μία ένδο-ομαδική πλειοψηφία, η οποία είναι απρόσμενη, παράγεται μία κανονιστική σύγκρουση. Σε αυτή την περίπτωση εκτυλίσσεται μία διαδικασία αυτό-κατηγοριοποίησης όπου το άτομο συμμορφώνεται με τις θέσεις της ομάδας του και η άμεση επιρροή διευκολύνεται με σκοπό να διατηρηθεί η συνοχή της ένδο-ομάδας. Όταν το άτομο συμμορφώνεται άμεσα με την πλειοψηφική ένδο-ομάδα, είναι πιθανόν να μην προβεί σε επεξεργασία του

πλειοψηφικού μηνύματος και έτσι η οποιαδήποτε έμμεση επιρροή αναστέλλεται. Ωστόσο, η έμμεση επιρροή είναι εφικτή σε τέτοιες περιπτώσεις, όταν διακυβεύεται ένα κεντρικό, για την ομάδα, ζήτημα που εντείνει την πίεση ταύτισης.

Παράλληλα, στην περίπτωση μίας ένδο-ομαδικής μειοψηφίας εμφανίζεται μία σύγκρουση ταύτισης, όπου μπροστά στον κίνδυνο αυτό-απόδοσης των αρνητικών χαρακτηριστικών της μειοψηφίας, η ανάγκη αναζήτησης μίας θετικής ταυτότητας αντιπαραβάλλεται με τη διατήρηση της συνοχής της ένδο-ομάδας. Στη σύγκρουση ταύτισης, η επιρροή αναστέλλεται, όταν η προσοχή του ατόμου επικεντρώνεται σε ένδο-κατηγορικές υποδιαίρεσεις (Perez & Mugny, 1985) στο εσωτερικό της μειονότητας, αφού η απόκρυψη ενεργοποιεί όλη την κοινωνιογνωστική δραστηριότητα του ατόμου.

Η κατηγοριοποίηση μίας πηγής ως έξω-ομαδικής συνεπάγεται τη διάκριση σε βάρος της σε έκδηλο επίπεδο λόγω του διομαδικού πλαισίου το οποίο αναπότρεπτα, τονίζεται. Όταν η έξω-ομάδα είναι μειοψηφία (ή «διπλή» μειονότητα, Maass & Clark, 1984), το άτομο βιώνει την προαναφερθείσα τάση απόρριψης της έξω-ομάδας αλλά, από την άλλη πλευρά, οι αξίες της κοινωνικής δικαιοσύνης που καταδικάζουν τη διάκριση σε βάρος μειονοτήτων, δημιουργούν μία πολιτιστικογνωστική σύγκρουση στο άτομο. Για να επιτευχθεί επιρροή σε αυτές τις συνθήκες, η αποσύνδεση των διαδικασιών κοινωνικής σύγκρισης και γνωστικής επικύρωσης είναι απαραίτητη προϋπόθεση (Perez & Mugny, 1988). Αφού εκδηλωθεί η διάκριση σε βάρος της έξω-ομαδικής πηγής και λυθεί η σχεσιολογική σύγκρουση, τότε είναι δυνατή η επικέντρωση της αναπόσπαστης προσοχής του ατόμου στο περιεχόμενο του μηνύματος, η οποία στην περίπτωση μίας διπλής μειονότητας οδηγεί σε επιρροή στο έμμεσο επίπεδο.

1.6. Μεθοδολογικά Ζητήματα: Μέθοδοι Μέτρησης Άμεσης και Έμμεσης Επιρροής

Όσο ποικιλόμορφα είναι τα πειράματα μειονοτικής και πλειοψηφικής επιρροής τόσο ποικίλοι είναι και οι τρόποι, που έχουν χρησιμοποιηθεί για τη μέτρηση της άμεσης και της έμμεσης επιρροής. Ερευνητές έχουν χρησιμοποιήσει κρίσεις του μεγέθους μίας γραμμής (π.χ. Asch, 1956), κρίσεις του χρώματος διαφανειών (π.χ. Moscovici και συνεργάτες, 1969), κρίσεις του χρώματος ενός μετεϊκάσματος (π.χ. Moscovici & Personnaz, 1980), αισθητικές κρίσεις (π.χ. Richardson & Cialdini, 1983) κ.α. Εδώ θα επικεντρωθούμε στην αλλαγή άποψης ως τρόπο μέτρησης της επιρροής, αφού είναι πιο σχετική με τα πειράματα αυτής της διατριβής. Αυτή η μέθοδος χρησιμοποιείται συνήθως σε πειράματα, τα οποία χρησιμοποιούν κείμενα απόψεων που αποδίδονται είτε σε μία πλειοψηφία είτε σε μία μειοψηφία:

Μετρήσεις Άμεσης Επιρροής

Ως επί το πλείστο, τα περισσότερα πειράματα που χρησιμοποιούν κείμενα επιρροής, τα οποία αποδίδονται είτε σε μία πλειοψηφία είτε σε μία μειοψηφία, χρησιμοποιούν ως μέτρηση της άμεσης επιρροής, θέσεις παρμένες κατευθείαν από το κείμενο επιρροής για τις οποίες οι συμμετέχοντες καλούνται να εκφράσουν το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους σε κλίμακες τύπου Likert. Πολλές φορές τα ερωτήματα επανεισαγάγονται σχεδόν απaráλλακτα, όπως βρίσκονται στο κείμενο επιρροής και θεωρούνται έτσι ότι συνδέονται άμεσα με τις θέσεις της πηγής. Η εντονότερη αποδοχή των άμεσων ερωτημάτων σημαίνει σε τέτοιες μετρήσεις σημαντικότερη άμεση επιρροή.

Μετρήσεις Έμμεσης Επιρροής

Κατά τον Moscovici (1980), η έμμεση επιρροή εκφράζεται σε μετρήσεις, οι οποίες αντικατοπτρίζουν τις υποκείμενες κεντρικές αξίες του μηνύματος, που προβάλλει η πηγή και όχι σε μετρήσεις, οι οποίες επικεντρώνονται στις συγκεκριμένες θέσεις που προβάλλει το μήνυμα επιρροής.

i) Νοηματικά Προσκείμενες – Μία από τις κύριες μεθόδους μέτρησης της έμμεσης επιρροής σε πειράματα που χρησιμοποιούν κείμενα απόψεων είναι η χρήση θεμάτων, τα οποία είναι νοηματικά προσκείμενα στο θέμα που προβάλλει η πηγή επιρροής αλλά δε φαίνεται να συνδέονται άμεσα με το κυρίως θέμα. Συνήθως πριν το κυρίως πείραμα γίνεται ένα προ-τεστ κατά το οποίο αναγνωρίζονται δύο θέματα, τα οποία έχουν μεν σημαντική συνάφεια, αλλά δε θεωρούνται από τους συμμετέχοντες ότι συνδέονται νοηματικά. Οι Perez και Mugny (1987) λόγω χάρη, ενώ παρουσίασαν στους συμμετέχοντες ένα μήνυμα που υποστήριζε τη νομιμοποίηση των εκτρώσεων, μέτρησαν την έμμεση επιρροή του μηνύματος σε μία δοκιμασία που μετρούσε τις απόψεις των συμμετεχόντων στην αντισύλληψη. Οι Martin και Hewstone (2001), χρησιμοποίησαν μετρήσεις σχετικές με τη χρήση γουναρικών, για να μετρήσουν την έμμεση επιρροή ενός μηνύματος που σχετιζόταν με τη χρήση ζώων σε ιατρικά πειράματα. Επιπλέον, οι Alvaro και Crano (1997) μεγέθυναν ακόμη περισσότερο τη νοηματική απόσταση και μέτρησαν την έμμεση επιρροή ενός κειμένου που υποστήριζε την απαγόρευση των ομοφυλόφιλων ανδρών στο στρατό με μία δοκιμασία, η οποία μετρούσε τις απόψεις των συμμετεχόντων για τον έλεγχο των όπλων.

Παρόλο που σε πολλά πειράματα έμμεσες μετρήσεις, οι οποίες αναφέρονται σε θέματα νοηματικά προσκείμενα στο θέμα που προβάλλει η ομάδα-πηγή,

χρησιμοποιήθηκαν με επιτυχία, ωστόσο, όσο αυξάνεται η νοηματική απόσταση ανάμεσα στο κεντρικό θέμα που προβάλλεται από το μήνυμα επιρροής και στο περιεχόμενο της έμμεσης μέτρησης τόσο μειώνεται η εγκυρότητα της μέτρησης. Επιπλέον, η γενίκευση από το θέμα που προβάλλει το μήνυμα επιρροής στο θέμα που εκτιμά η μέτρηση βασίζεται ουσιαστικά στις ιδιοσυγκρασιακές γνωστικές αναπαραστάσεις του κάθε συμμετέχοντα.

ii) Νοηματικά Αντίθετες Μετρήσεις-

Μία άλλη μέθοδος μέτρησης της έμμεσης επιρροής είναι η χρήση των επιχειρημάτων τα οποία υποστηρίζουν τις αντίθετες θέσεις από αυτές που εμπεριέχονται στο κείμενο επιρροής και συνεπώς αντίθετες από τις προτάσεις που χρησιμοποιούνται ως μετρήσεις της άμεσης επιρροής. Με αυτό τον τρόπο η νοηματική απόσταση ανάμεσα στο κεντρικό θέμα που προβάλλει το κείμενο επιρροής και στο περιεχόμενο της έμμεσης μέτρησης παρόλο που είναι πολύ κοντινή, είναι αντίθετη. Η εγκυρότητα της μέτρησης είναι με αυτό το τρόπο αξιόπιστη και δε βασίζεται στις ιδιοσυγκρασιακές γνωστικές αναπαραστάσεις του υποκειμένου.

1.7. Διάκριση Κοινωνικών και Αριθμητικών Μειονοτήτων: Ο Ρόλος των Στερεοτύπων

Είναι προφανές ότι δεν είναι όλες οι ομάδες το ίδιο. Ιδιαίτερα στην περίπτωση των μειονοτήτων, η διάκριση ανάμεσα σε κοινωνικές και αριθμητικές ομάδες είναι απαραίτητη. Μερικές μειονότητες είναι κοινωνικές αλλά όχι αριθμητικές (π.χ. οι γυναίκες σε μερικές κουλτούρες), άλλες είναι αριθμητικές αλλά όχι κοινωνικές μειονότητες (π.χ. τα ξανθά άτομα στην Ελλάδα) ενώ άλλες μειονότητες είναι

κοινωνικές και αριθμητικές ή όπως αποκαλούνται διπλές μειονότητες (π.χ. οι τσιγγάνοι που ζουν στην Ελλάδα). Πολλές έρευνες χρησιμοποιούν αριθμητικές μειονότητες και υποθέτουν ότι η χρήση αρνητικών χαρακτηριστικών και η αντίσταση στην επιρροή τους απλά θα είναι πιο αυξημένες στην περίπτωση κοινωνικών ή διπλών μειονοτήτων. Οι Clark και Maass (1988) υποστήριξαν πειραματικά την εισήγηση ότι η επιρροή των διπλών μειονοτήτων είναι δυσκολότερη, τονίζοντας ότι ο λόγος βρίσκεται στις διαφορετικές προσπάθειες επεξήγησης της συμπεριφοράς των κοινωνικών και των αριθμητικών μειονοτήτων (όπως και Mugny, 1975).

Άρα, παρόλο που μπορεί να φαντάζει απλοϊκή η έμφαση στη διάκριση ανάμεσα στις κοινωνικές και αριθμητικές μειονότητες, δεν είναι αμελητέο το γεγονός ότι η μειονοτική επιρροή μεσολαβείται αναπόφευκτα από αντιδράσεις προς τη μειονότητα (βλ. Moskowitz, 1996). Ουσιαστικά, οι σχέσεις ανάμεσα στη μειονοτική δράση, στην πλειονοτική επεξήγηση της μειονοτικής δράσης και η αντίδραση προς τη μειονότητα με τη μορφή ή όχι της επιρροής χρήζουν ερευνητικής προσοχής. Τέτοια θέματα είναι κεντρικά στις έρευνες σχετικές με τη δημιουργία στερεοτύπων, αλλά δεν εξετάστηκαν εκτενώς στη βιβλιογραφία της μειονοτικής επιρροής πιθανόν λόγω της έμφασης στις αριθμητικές μειονότητες. Ωστόσο, στην περίπτωση των κοινωνικών μειονοτήτων δεν μπορούν να αγνοηθούν, γιατί είναι κεντρικά στην πρόσληψή τους. Υπάρχουν αναμενόμενες προσδοκίες, προκαταλήψεις ή ανάγκες για θετική κοινωνική ταυτότητα (Tajfel & Turner, 1986), οι οποίες σχηματίζουν τις γνωστικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα μετά την παράθεση ενός μειονοτικού μηνύματος.

Όταν υπάρχουν τέτοιες προκαταλήψεις και η μειονότητα είναι κοινωνική, η επίδρασή τους στις γνωστικές διαδικασίες δυσκολεύουν την επιτυχία της μειονοτικής επιρροής. Το συμπεριφοριακό στυλ που χρησιμοποιεί μία αριθμητική μειονότητα, για να πείσει για την εγκυρότητα του μηνύματός της μπορεί να επιτύχει, αλλά το ίδιο

στυλ από μία κοινωνική μειονότητα μπορεί να μην επιφέρει καθόλου επιρροή. Οι αντιδράσεις προς αριθμητικές μειονότητες επηρεάζονται από χαρακτηριστικά (Maass & Clark, 1984) κι από γνωστικές διαδικασίες (π.χ. Nemeth, Mayselless, Sherman & Brown, 1990) αλλά όχι τόσο από δυνατά στερεότυπα και προκαταλήψεις, όπως στην περίπτωση κοινωνικών μειονοτήτων. Συνεπώς, μπορούμε να πούμε ότι δεν έχει δοθεί η απαιτούμενη προσοχή στους παράγοντες που μεσολαβούν στη σχέση της συμπεριφοράς μίας μειονότητας και της επιρροής της. Για να μπορέσουμε να προβλέψουμε τις αντιδράσεις προς ένα μειονοτικό μήνυμα, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη τους τρόπους με τους οποίους οι προκαταλήψεις και οι προσδοκίες αυτές επηρεάζουν τις γνωστικές διαδικασίες στις οποίες υπόκειται ένα μήνυμα.

Οι προκαταλήψεις προς μία μειονότητα μπορούν να επιδράσουν στην επιρροή της μειονότητας με πολλούς τρόπους, συμπεριλαμβανομένου και του τρόπου με τον οποίο τα μέλη της πλειοψηφίας θα εκλάβουν τα μέλη της μειοψηφίας. Πριν μπορέσει να επιφέρει επιρροή μία μειοψηφία, πρέπει πρώτιστα να μην απορριφθεί λόγω των αρνητικών στερεοτύπων που προσάπτονται σε αυτή. Αν δεν αμφισβητηθούν εξ αρχής οι αρνητικές αντιδράσεις και προσδοκίες, οι οποίες συνοδεύουν μία μειοψηφική πηγή, οι θέσεις που υποστηρίζει θα απορριφθούν.

Οι περισσότερες έρευνες στην κοινωνική επιρροή έχουν επικεντρωθεί στα χαρακτηριστικά της ομάδας που προσπαθεί να επιφέρει την επιρροή. Προσοχή έχει δοθεί, όπως είδαμε, στο μέγεθος της κάθε ομάδας (μειοψηφία ή πλειοψηφία), στο συμπεριφοριακό στυλ της ομάδας (π.χ. σταθερότητα), στο ύφος διαπραγμάτευσης της ομάδας (ευλύγιστο ή άκαμπτο), κτλ. Ωστόσο, δεν έχει δοθεί η δέουσα προσοχή στις ένδο-ατομικές διαδικασίες στις οποίες υπόκειται ένα μήνυμα από μία μειοψηφική ή πλειοψηφική ομάδα. Η έμφαση μέχρι τώρα έχει εστιαστεί στους τρόπους με τους οποίους η πηγή μπορεί να αυξήσει τις πιθανότητες επιρροής της και όχι στους

τρόπους με τους οποίους μπορούν να τροποποιηθούν τα στερεότυπα ενός ατόμου με στόχο τη μείωση της προκατάληψής του απέναντι σε μία μειοψηφική ομάδα επιρροής.

Κεφάλαιο 2. Αντίληψη Ομοιογένειας

2.1 Η Σημασία της Αντίληψης Ομοιογένειας

Η αντίληψη ομοιογένειας αναφέρεται στην αντίληψη της ομοιότητας ανάμεσα στα μέλη μίας κοινωνικής ομάδας, είτε από ένα μέλος της ίδιας της ομάδας είτε από ένα μέλος μίας άλλης ομάδας. Η αντίληψη ομοιογένειας δεν είναι πάντα μία συμμετρική διεργασία αφού συνήθως μία ομάδα θεωρείται πιο ομοιογενής από μία άλλη (Devos, Cornby & Deschamps, 1996). Ένα κοινό εύρημα είναι ότι οι έξω-ομάδες θεωρούνται πιο ομοιογενείς από τις ένδο-ομάδες (Jones και συνεργάτες, 1981). Ακούμε συχνά γυναίκες να λένε ότι οι άνδρες είναι αναίσθητοι και ότι δεν εκφράζονται συναισθηματικά. Ακούμε επίσης, άνδρες να ισχυρίζονται ότι όλες οι γυναίκες είναι υπερβολικά ευαίσθητες ή ακόμα και κουτσομπόλες. Η αντίληψη ότι όλες οι γυναίκες ή όλοι οι άνδρες ανά τον κόσμο μοιράζονται τα ίδια κοινά χαρακτηριστικά αναφέρεται στην αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας των ανδρών και των γυναικών αντίστοιχα και συνιστά ουσιαστικά τη βάση των στερεοτύπων της κάθε ομάδας.

Ο ρόλος της αντίληψης ομοιογένειας στο σχηματισμό στερεοτύπων αναγνωρίστηκε πρωταρχικά από τους Park, Judd και Ryan (1991). Οι εννέα ανασκοπήσεις της βιβλιογραφίας από το 1986 μέχρι σήμερα (Devos και συνεργάτες 1996; Linville, Salovey & Fischer, 1986; Messick & Mackie, 1989; Mullen & Hu, 1989; Ostrom & Sedikides, 1992; Park και συνεργάτες 1991; Quattrone, 1986; Simon, 1992; Wilder, 1986) υποδεικνύουν το εύρος της εκτενούς και λεπτομερούς ερευνητικής προσοχής που δόθηκε στην αντίληψη ομοιογένειας.

Πρώτιστα, από τη μέχρι σήμερα βιβλιογραφία φαίνεται ότι η αντίληψη ομοιογένειας επηρεάζει το βαθμό στον οποίο γίνεται χρήση είτε στερεοτυπικών είτε ατομικών πληροφοριών κατά τη διάρκεια διαμόρφωσης εντυπώσεων για ένα άτομο ή μία ομάδα (Kueger & Rothbart, 1988). Η διαμόρφωση εντυπώσεων για ένα μέλος μίας ομάδας, η οποία χαρακτηρίζεται από χαμηλό βαθμό αντίληψης ομοιογένειας, θα βασιστεί λιγότερο σε πληροφορίες σχετικές με την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου και περισσότερο σε ατομικές πληροφορίες.

Η αντίληψη ομοιογένειας έχει επίσης σημαντικές επιπτώσεις στη γενίκευση, το βαθμό δηλαδή στον οποίο οι άνθρωποι γενικεύουν από την πληροφορία για ένα άτομο στη συνολική ομάδα όπως και την τάση κατηγοριοποίησης ενός ατόμου ως μέλος μίας ομάδας. Οι Park και Hastie (1987, Πείραμα 1) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες μία σειρά από συμπεριφορές, τις οποίες απέδωσαν στα μέλη μίας ομάδας. Στη συνέχεια, ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να υπολογίσουν το βαθμό διαφοροποίησης ανάμεσα στα μέλη της ομάδας σε ορισμένα τυπικά και μη-τυπικά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, στους μισούς συμμετέχοντες παρουσιάστηκαν συμπεριφορές, οι οποίες χαρακτηρίζονταν από υψηλό βαθμό διαφοροποίησης, ενώ στους υπόλοιπους μισούς συμμετέχοντες παρουσιάστηκαν συμπεριφορές, οι οποίες ήταν περισσότερο ομοιόμορφες. Οι συμμετέχοντες στους οποίους δόθηκαν οι διαφοροποιημένες πληροφορίες απόδωσαν τα τυπικά χαρακτηριστικά σε λιγότερα μέλη της ομάδας ενώ απόδωσαν περισσότερα μη-τυπικά χαρακτηριστικά σε περισσότερα μέλη της ομάδας, απ' ότι οι συμμετέχοντες στους οποίους δόθηκαν τα ομοιόμορφα χαρακτηριστικά. Φαίνεται δηλαδή ότι τα μη-τυπικά χαρακτηριστικά που αποκλίνουν από το στερεότυπο της ομάδας, ενσωματώνονται πιο εύκολα ως αποτέλεσμα της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας. Συνεπώς, υποστηρίζεται η

υπόθεση ότι τα στερεότυπα τα οποία χαρακτηρίζονται από χαμηλό βαθμό ομοιογένειας είναι πιο εύτρωτα στην αλλαγή (Park & Judd, 1990).

Η τρίτη σημαντική επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας έγκειται στο ρόλο που διαδραματίζει στην αλλαγή στερεοτύπων (Rothbart & John, 1985; Srull, Lichtenstein & Rothbart, 1985; Weber & Crocker, 1983). Οι Pendry και Macrae (1999) υπέθεσαν ότι η αντίληψη ομοιογένειας επηρεάζει το είδος των πληροφοριών για μία ομάδα, που φυλάσσονται στη μνήμη. Συγκεκριμένα, οι ερευνητές βρήκαν ότι, όταν μία ομάδα θεωρείται ομοιογενής, ανακαλούνται στη μνήμη περισσότερες πληροφορίες που συνάδουν με το στερεότυπο της ομάδας, ενώ όταν μία ομάδα θεωρείται ετερογενής, ανακαλούνται στη μνήμη περισσότερες πληροφορίες αταίριαστες με το στερεότυπο της ομάδας. Διάφορες έρευνες προσπάθησαν να μειώσουν την αντίληψη ομοιογένειας μίας ομάδας, παρουσιάζοντας στους συμμετέχοντες πληροφορίες αταίριαστες με το στερεότυπο της ομάδας με στόχο να αλλάξουν πειραματικά το στερεότυπο της (π.χ. Srull και συνεργάτες, 1985). Ωστόσο, φάνηκε ότι η χρήση αταίριαστων πληροφοριών δεν επιφέρει πάντα τα επιθυμητά αποτελέσματα, αφού τα άτομα που επεξεργάζονται τις αταίριαστες πληροφορίες μερικές φορές τις αποκλείουν από το στερεότυπο ως πρωτοτυπικές πληροφορίες ή εξαιρέσεις, αφήνοντας έτσι τη συνοχή του στερεοτύπου ανέπαφη (Rothbart & John, 1985; Weber & Crocker, 1983). Μία άλλη εξήγηση, είναι ότι καταβάλλεται τόση προσπάθεια να κατανοηθεί η σχέση των αταίριαστων πληροφοριών με το στερεότυπο της ομάδας που στο τέλος επανερμηνεύονται ως σύμφωνα με το στερεότυπο (Stangor & McMillan, 1992; Vonk, 1994).

Μια τελευταία σημαντική επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας είναι οι επιπτώσεις που έχει στη μεθοδολογία των πειραματικών ερευνών αλλαγής στερεοτύπων. Αρχικά οι έρευνες στην αλλαγή στερεοτύπων επικεντρώνονταν κυρίως

στην αλλαγή της κεντρικής τάσης του στερεοτύπου της ομάδας. Ωστόσο, πιο πρόσφατες έρευνες έχουν εισηγηθεί ότι η αλλαγή στερεοτύπων μπορεί να οριστεί ως μία αλλαγή στην αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας, η οποία αλλαγή μπορεί να επέλθει ανεξάρτητα από την αλλαγή στην κεντρική τάση του στερεοτύπου. Δυστυχώς, η σχέση ανάμεσα στην κεντρική τάση και την ομοιογένεια είναι περίπλοκη. Υπάρχει ασυμφωνία στο κατά πόσο η αύξηση στην αντίληψη ομοιογένειας διευκολύνει ή δυσχεραίνει την αλλαγή στην κεντρική τάση. Μία άποψη είναι ότι για να υπάρξει αλλαγή στις γνωσίες πρέπει πρώτα να αυξηθεί η διαφοροποίηση (Kruglanski, 1989; Lewin, 1948). Μία αντίθετη άποψη που προτάθηκε από τον Srull (1981) υποστηρίζει ότι όσο περισσότερο διαφοροποιείται ένα στερεότυπο τόσες περισσότερες εξαιρέσεις μπορεί να συμπεριλάβει, και συνεπώς τόσο περισσότερο ανθεκτικό γίνεται στις αλλαγές (βλ. επίσης, Hamburger, 1994).

Παρόλη την έμφαση που δόθηκε στην αντίληψη ομοιογένειας, οι περισσότερες έρευνες στην αλλαγή στερεοτύπων χρησιμοποίησαν μετρήσεις της κεντρικής τάσης του στερεοτύπου, ουσιαστικά αγνοώντας την αντίληψη ομοιογένειας (για ανασκόπηση βλ., Hewstone, 1996; Pettigrew, 1998).

2.2 Γνωστικά Μοντέλα Αντίληψης Ομοιογένειας

Υπάρχουν δύο γενικές τάξεις γνωστικών θεωρητικών μοντέλων που εξηγούν την αντίληψη ομοιογένειας: τα μοντέλα βασισμένα σε εννοιολογικά υποδείγματα (exemplar-based models) και τα μοντέλα που βασίζονται σε αφηρημένες έννοιες (abstraction-based models; για περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε τη σχετική ανασκόπηση των Devos και συνεργάτες, 1996).

Μοντέλα Βασισμένα σε Εννοιολογικά Υποδείγματα

Η Linville και οι συνεργάτες της (π.χ. Linville και συνεργάτες, 1986) χρησιμοποίησαν ένα μοντέλο των διομαδικών αναπαραστάσεων, βασισμένο σε εννοιολογικά υποδείγματα, για να εξηγήσουν το φαινόμενο της αντίληψη ομοιογένειας της έξω-ομάδας κατά το οποίο οι έξω-ομάδες τείνουν να εκλαμβάνονται ως περισσότερο ομοιογενείς απ' ότι οι ένδο-ομάδες. Το μοντέλο βασίζεται στην υπόθεση ότι οι γνωσίες για μία ομάδα αντιπροσωπεύονται από την περιγραφή μερικών από των εννοιολογικών υποδειγμάτων της, τα οποία μπορεί να αποτελούνται είτε από ένα άτομο που ανήκει στην ομάδα, είτε από υποσύνολα που αποτελούν την ομάδα, είτε από αφηρημένα είδη στερεοτυπικών αναπαραστάσεων. Μία εκτενής λίστα τέτοιων εννοιολογικών υποδειγμάτων φυλάσσονται στη μακροχρόνια μνήμη όπου κάθε εννοιολογικό υπόδειγμα αντιπροσωπεύεται από ένα σύνολο χαρακτηριστικών, τα οποία μπορεί να είναι είτε υλικής υπόστασης είτε να αναφέρονται σε γνωρίσματα προσωπικότητας, σε στάσεις, σε συμπεριφορές ή κοινωνικές κατηγορίες.

Η Linville, Fischer και Salovey (1989) εισήγαγαν την έννοια της οικειότητας. Εισηγήθηκαν ότι ένα άτομο είναι πιο οικείο με τα μέλη της ένδο-ομάδας του απ' ότι με τα μέλη της έξω-ομάδας του αφού τις περισσότερες φορές τα μέλη μίας ομάδας έχουν περισσότερη επαφή όπως και περισσότερες ποικιλόμορφες εμπειρίες με άλλα μέλη της ένδο-ομάδας τους, απ' ότι με τα μέλη μίας έξω-ομάδας. Ως αποτέλεσμα, η μνήμη τους περιέχει ένα μεγαλύτερο αριθμό εννοιολογικών υποδειγμάτων για την ένδο-ομάδα απ' ότι για την έξω-ομάδα. Η Linville και οι συνεργάτες της λοιπόν θεωρούν ότι η διαφορά στην αντίληψη ομοιογένειας της ένδο-ομάδας σε σχέση με

την έξω-ομάδα οφείλεται στις διαφορές που αφορούν τον αριθμό των εννοιολογικών υποδειγμάτων που ενεργοποιούνται.

Μοντέλα Βασισμένα σε Αφηρημένες Έννοιες (Abstraction-based Models)

Για τα μοντέλα βασισμένα σε αφηρημένες έννοιες, το κεντρικό στοιχείο στο σχηματισμό κρίσεων ομοιογένειας είναι οι γνωστικές διαδικασίες που χρησιμοποιούνται για την ανάλυση των σχετικών πληροφοριών. Οι Judd και Park (1988) στήριξαν το μοντέλο τους με πειραματικά ευρήματα, που επέδειξαν ότι ακόμα και όταν οι πληροφορίες για την ένδο-ομάδα και την έξω-ομάδα είναι ακριβώς οι ίδιες (π.χ. στην περίπτωση ανδρών και γυναικών), οι συμμετέχοντες εξακολουθούσαν να θεωρούν την έξω-ομάδα τους ως περισσότερο ομοιογενή απ' ό τι την ένδο-ομάδα. Οι Judd και Park εισηγούνται ότι, παρόλο που οι πληροφορίες για την ένδο- και έξω-ομάδα μπορεί να είναι οι ίδιες, η διαφορά στην αντίληψη ομοιογένειας των δύο ομάδων έγκειται στα διαφορετικά επίπεδα, στα οποία γίνεται η γνωστική επεξεργασία των πληροφοριών για την κάθε ομάδα. Ένα άτομο συνήθως κατέχει πληροφορίες όχι μόνο για τη συνολική ομάδα, οι οποίες αναφέρονται στην κεντρική τάση και στην ομοιογένεια της ομάδας, αλλά κατέχει πληροφορίες και για τα άτομα τα οποία συγκροτούν την ομάδα. Πληροφορίες για την ένδο-ομάδα και την έξω-ομάδα υπάρχουν και στα δύο επίπεδα. Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν πληροφορίες και στα δύο επίπεδα και για τις δύο ομάδες, για την ένδο-ομάδα ανακαλούνται στη μνήμη τόσο πληροφορίες για τη συνολική ομάδα όσο και για τα άτομα που την αποτελούν, ενώ για την έξω-ομάδα ανακαλούνται στη μνήμη μόνο πληροφορίες σχετικές με τη συνολική ομάδα.

Μία από τις κύριες διαφορές ανάμεσα στα δύο μοντέλα παρουσιάζεται στην προσπάθεια επεξήγησης του πώς καθορίζεται η έκφραση της αντίληψης ομοιογένειας. Τα μοντέλα εννοιολογικών υποδειγμάτων θεωρούν ότι η αντίληψη ομοιογένειας καθορίζεται από την ποσότητα των πληροφοριών, ενώ τα μοντέλα βασισμένα σε αφηρημένες έννοιες υποστηρίζουν ότι είναι οι διαδικασίες που ακολουθούνται στην επεξεργασία των πληροφοριών, οι οποίες καθορίζουν την αντίληψη ομοιογένειας. Η εξήγηση των Judd και Park (1988) δε βασίζεται στην ποσότητα των πληροφοριών για την ένδο- και έξω-ομάδα που φυλάσσονται στη μνήμη. Ένα άτομο μπορεί να είχε πολυάριθμες εμπειρίες με μέλη της έξω-ομάδας ακόμα και ισάριθμες με αυτές της ένδο-ομάδας, και πιθανόν να έχει φυλάξει στη μνήμη πλείστες γνωστικές πληροφορίες. Η διαφορά στην αντίληψη ομοιογένειας καθορίζεται από το πότε και ποιες από τις γνωστικές πληροφορίες ανακαλούνται στη μνήμη και όχι από το κατά πόσο τέτοιες πληροφορίες βρίσκονται εξ αρχής φυλαγμένες στη μνήμη.

2.3 Μεθοδολογικά Ζητήματα: Τρόποι Μέτρησης της Αντίληψης Ομοιογένειας

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι μέτρησης της αντίληψης ομοιογένειας. Σε μία ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, οι Park και Judd (1990) συμπέραναν ότι οι διάφορες μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της αντίληψης ομοιογένειας ουσιαστικά μετρούν δύο διαφορετικές εννοιολογικές κατασκευές της διαφοροποίησης: τη στερεοτυπικότητα (stereotypicality) και τη διασπορά (dispersion). Πιο πρόσφατα οι Voci και Carozza (1999) διεξήγαγαν μία παρόμοια ανασκόπηση και βρήκαν ένα τρίτο είδος διαφοροποίησης, τη γενική ομοιογένεια (βλ., Quattrone, 1986).

Στερεοτυπικότητα

Η αντίληψη της στερεοτυπικότητας αναφέρεται στο βαθμό στον οποίο τα μέλη μίας ομάδας θεωρούνται ότι κατέχουν στερεοτυπικά ή αντιστερεοτυπικά χαρακτηριστικά. Διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας δύο ομάδων εμφανίζονται, όταν τα μέλη μίας ομάδας εκλαμβάνονται περισσότερο με στερεοτυπικούς όρους απ' ό,τι τα μέλη μίας άλλης ομάδας. Η μέτρηση της στερεοτυπικότητας γίνεται συνήθως με διπολικές κλίμακες, όπου ο καθένας από τους δύο πόλους της κλίμακας αντιπροσωπεύει είτε ένα στερεότυπο είτε ένα αντιστερεότυπο (π.χ. πολύ έξυπνοι, καθόλου έξυπνοι). Άλλες διπολικές κλίμακες παρουσιάζουν μία στερεοτυπική ή μία αντιστερεοτυπική στάση, όπου ο κάθε πόλος αντιπροσωπεύει την απόλυτη συμφωνία ή την απόλυτη διαφωνία. Οι συμμετέχοντες υποδεικνύουν με ένα 'X' το σημείο στην κλίμακα, όπου θεωρούν ότι αντιπροσωπεύεται καλύτερα η εν λόγω ομάδα. Στην ουσία με αυτό τον τρόπο οι συμμετέχοντες υποδεικνύουν την κεντρική τάση της ομάδας. Ο μέσος όρος των απαντήσεων στα αντιστερεοτυπικά χαρακτηριστικά και στάσεις αφαιρείται από το μέσο όρο των απαντήσεων στα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά και στάσεις για να δημιουργηθεί ένας μέσος όρος στερεοτυπικότητας, όπου υψηλές μετρήσεις υποδεικνύουν μεγαλύτερη στερεοτυπικότητα (π.χ. Ryan, Judd & Park, 1996; Maurer και συνεργάτες, 1995; Park & Judd, 1990). Μία παρόμοια μέτρηση της στερεοτυπικότητας είναι η εκτίμηση των ποσοστών (percentages estimate task), όπου οι συμμετέχοντες εκτιμούν το ποσοστό των μελών μίας ομάδας που μοιράζονται ένα χαρακτηριστικό ή μία στάση (π.χ. Park & Rothbart, 1982).

Διασπορά

Το δεύτερο είδος διαφοροποίησης αναφέρεται στην αντίληψη της διασποράς των μελών μίας ομάδας γύρω από την κεντρική τάση της ομάδας. Διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας δύο ομάδων εμφανίζονται, όταν τα μέλη μίας ομάδας εκλαμβάνονται ως λιγότερο διασκορπισμένα γύρω από την κεντρική τάση της ομάδας απ' ό,τι τα μέλη μίας δεύτερης ομάδας. Η πιο συνηθισμένη μέθοδος μέτρησης της διασποράς ζητά από τους συμμετέχοντες να σημειώσουν με ένα 'X' την κεντρική τάση της ομάδας σχετικά με κάποια χαρακτηριστικά (π.χ. έξυπνος) σε μία κλίμακα 100 χιλιοστών. Στη συνέχεια, ζητείται από τους συμμετέχοντες να σημειώσουν με δύο κάθετες γραμμές στην κάθε πλευρά της κεντρικής τάσης το σημείο στο οποίο βρίσκονται τα δύο πιο ακραία μέλη της ομάδας (π.χ. το πιο έξυπνο μέλος και το λιγότερο έξυπνο μέλος της ομάδας). Η απόσταση ανάμεσα στις δύο κάθετες γραμμές αντιπροσωπεύει τη διασπορά γύρω από την κεντρική τάση όπου μία μικρή απόσταση ανάμεσα στις δύο κάθετες γραμμές υποδεικνύει μεγαλύτερη αντίληψη ομοιογένειας των μελών της ομάδας, ενώ μία μεγάλη απόσταση υποδεικνύει μικρή αντίληψη ομοιογένειας των μελών της ομάδας (π.χ. Ryan και συνεργάτες, 1996; Maurer και συνεργάτες, 1995; Park & Judd, 1990).

Παρόλο που θα αναμένετο ότι η κεντρική τάση του στερεοτύπου και η διασπορά θα χαρακτηρίζονταν από μία αρνητική συνάφεια, όπου η μεγαλύτερη διασπορά γύρω από το στερεότυπο θα συσχετιζόταν με την αποδυνάμωση της κεντρικής τάσης του στερεοτύπου, φαίνεται ότι η σχέση ανάμεσά τους δεν είναι τόσο ξεκάθαρη. Οι Park και Judd (1990) έδειξαν ότι οι κρίσεις της διασποράς στην έρευνά τους δεν είχαν σημαντική συνάφεια με τις κρίσεις τις κεντρικής τάσης. Συνεπώς, φαίνεται ότι, για να κατανοηθεί σωστά ο τρόπος με τον οποίο εκλαμβάνονται τα

στερεότυπα μίας ομάδας, χρειάζεται να ληφθούν υπόψη τόσο η κεντρική τάση όσο και η διασπορά γύρω από το στερεότυπο.

Γενική Ομοιογένεια

Οι Kashima και Kashima (1993) εισηγήθηκαν ότι οι δοκιμασίες της κεντρικής τάσης και της διασποράς μετρούν διαφορετικές διαδικασίες απ' ότι οι δοκιμασίες της γενικής ομοιογένειας. Οι δοκιμασίες της κεντρικής τάσης και της διασποράς καθορίζουν μία συγκεκριμένη διάσταση, στην οποία βασίζεται η κρίση του συμμετέχοντα (π.χ. «πόσο όμοια είναι τα μέλη της ένδο-ομάδας σας σε σχέση με την εξυπνάδα τους;»). Αντιθέτως, οι δοκιμασίες της γενικής ομοιογένειας, δεν καθορίζουν μία συγκεκριμένη διάσταση, αλλά μετρούν την αόριστη ομοιότητα των μελών της ομάδας (π.χ. «πόσο όμοια είναι τα μέλη της ένδο-ομάδας σας;»). Ουσιαστικά, οι δοκιμασίες γενικής ομοιογένειας μετρούν το βαθμό της γενικής ομοιότητας των μελών μίας ομάδας, όπου ένας υψηλός βαθμός ομοιότητας ανάμεσα στα μέλη υποδεικνύει την υψηλή αντίληψη γενικής ομοιογένειας της ομάδας. Προηγούμενες έρευνες έχουν μετρήσει το βαθμό ένδο-ομαδικής ομοιότητας ή διαφοράς είτε με διπολικές κλίμακες, όπου ο ένας πόλος αναφέρεται στη διαφορά και ο άλλος στην ομοιότητα των μελών της ομάδας (π.χ. Kashima & Kashima, 1993; [Park & Judd, 1990](#); Park & Rothbart, 1982) είτε με ξεχωριστές μονοπολικές κλίμακες για τις κρίσεις της διαφοράς και της ομοιότητας των μελών της ομάδας (π.χ., [Simon & Mummendey, 1990](#); [Simon & Pettigrew, 1990](#)). Όταν χρησιμοποιούνται ξεχωριστές μονοπολικές κλίμακες, οι απαντήσεις της μίας από τις δύο κλίμακες αντιστρέφονται, για να προστεθούν με τις απαντήσεις της δεύτερης κλίμακας, κατασκευάζοντας έτσι ένα μέσο όρο της γενικής αντίληψης ομοιογένειας. Τέλος, μία τρίτη κατηγορία ερευνών χρησιμοποίησε μόνο μονοπολικές κλίμακες της ομοιότητας των μελών μίας

ομάδας, χωρίς να συμπεριλάβουν μετρήσεις των διαφορών ανάμεσα στα μέλη της ομάδας (π.χ. [Mackie, Sherman & Worth, 1993](#); Simon & Hamilton, 1994).

2.4 Αντίληψη Ομοιογένειας της Μειοψηφίας και της Πλειοψηφίας

Η μεγαλύτερη έμφαση ανάμεσα στις διομαδικές διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας δόθηκε στην τάση αντίληψης μεγαλύτερης ομοιογένειας στην έξω-ομάδα σε σχέση με την ένδο-ομάδα (για ανασκόπηση των ερευνών βλ., Messick & Mackie, 1989; Quattrone, 1986; Wilder, 1986). Μεταγενέστερα, όμως, διεξήχθησαν πλείστες έρευνες, που υποδεικνύουν ότι διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας δεν υπάρχουν μόνο ανάμεσα στην αντίληψη ένδο- και έξω- ομάδων αλλά και ανάμεσα στην αντίληψη ομοιογένειας μίας μειονότητας και μίας πλειονότητας (π.χ. Brewer, 1993; Brown & Smith, 1989; Mullen & Hu, 1989; Simon, 1992). Ενώ η αντίληψη ομοιογένειας της έξω-ομάδας φαίνεται να στηρίζεται περισσότερο σε γνωστικούς παράγοντες, οι διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας μίας μειονότητας και μίας πλειονότητας πιθανόν να ορίζονται περισσότερο από κίνητρα.

Σε μία μετά-ανάλυση της βιβλιογραφίας οι Mullen και Hu (1989) επιβεβαίωσαν ότι η αντίληψη ομοιογένειας μίας ομάδας μειώνεται όσο μειώνεται το μέγεθός της μέχρι που τα μέλη μίας μικρής ομάδας εκλάβουν την ένδο-ομάδα τους ως περισσότερο ομοιογενή απ' ότι την έξω-ομάδα. Περαιτέρω, οι Mullen και Hu τόνισαν ότι η τάση αντίληψης διαφορετικού βαθμού ομοιογένειας ανάμεσα σε δύο ομάδες είναι μεγαλύτερη, όταν οι ομάδες που συγκρίνονται είναι πραγματικές, κοινωνικές ομάδες και λιγότερη όταν οι ομάδες είναι φτιαχτές, πειραματικές ομάδες. Οι Mullen και Johnson (1993) διεξήγαγαν δύο πειράματα για να εξετάσουν τις γνωστικές αναπαραστάσεις μειονοτικών εθνικών ομάδων διαφόρων μεγεθών. Ο βαθμός

πολυπλοκότητας των εθνοφαισμών, όπως τους αποκαλούν οι ερευνητές, ή ρατσιστικών χαρακτηρισμών των μειονοτικών ομάδων, λειτούργησε ως ένδειξη της δομής των γνωστικών αναπαραστάσεων των εθνικών ομάδων. Τα δύο πειράματα της έρευνας έδειξαν ότι οι μικρές ομάδες, αντιπροσωπεύονται στη μνήμη με λιγότερο διαφοροποιημένες αναπαραστάσεις απ' ότι οι μεγαλύτερες ομάδες (βλ. επίσης, Mullen & Johnson, 1995; Mullen, 1991).

Επιπλέον, ο Simon και οι συνεργάτες του έδειξαν πειραματικά ότι οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως σχετικά πιο ομοιογενείς από μέλη πλειονοτήτων καθώς κι από τα ίδια τα μέλη της μειονότητας (Simon & Brown, 1987; Simon, 1992; Simon & Hamilton, 1994). Αντίθετα, οι πλειονότητες τείνουν να εκλαμβάνονται ως περισσότερο ετερογενείς από μέλη των μειονοτήτων καθώς κι από τα ίδια τα μέλη της πλειονότητας. Συνεπώς, επιβεβαιώνεται ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις των πλειοψηφιών είναι περισσότερο διαφοροποιημένες απ' ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις των μειονοτήτων.

Συγκεκριμένα, οι Simon και Hamilton (1994) εξέτασαν την επίδραση του μεγέθους της ένδο- και έξω- ομάδας (μειοψηφία ή πλειοψηφία) στην αντίληψη της ομοιογένειας της ένδο- και έξω- ομάδας. Αρχικά, χώρισαν τους συμμετέχοντες σε ομάδες με βάση την προτίμησή τους σε έναν από δύο ζωγράφους και στη συνέχεια απόδωσαν στην κάθε ομάδα προτίμησης δύο αντίθετα χαρακτηριστικά προσωπικότητας (εσωστρέφεια και εξωστρέφεια). Επιπλέον, στους μισούς συμμετέχοντες της κάθε ομάδας αποδόθηκε η μειοψηφική θέση (10% ή 7%), ενώ στους υπόλοιπους μισούς της κάθε ομάδας αποδόθηκε η αντίστοιχη πλειοψηφική θέση (90% ή 93%). Όλοι οι συμμετέχοντες ήταν ενήμεροι για το μέγεθος (όπως και για το στάτους, στο πείραμα 2) της αντίθετης ομάδας, δηλαδή της έξω-ομάδας τους. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να κρίνουν την ομοιογένεια των δύο ομάδων σε

διάφορες δοκιμασίες. Από τα αποτελέσματα των πειραμάτων διαφάνηκε ότι τα μέλη των μειονοτήτων προσέλαβαν την ένδο-ομάδα τους ως περισσότερο ομοιογενή απ' ότι την έξω-ομάδα τους όπως και ότι τα μέλη των μειονοτήτων ταυτίστηκαν περισσότερο με την ένδο-ομάδα τους απ' ότι τα μέλη πλειονοτικών ομάδων. Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής επιβεβαίωσαν ότι δεν είναι πάντα η έξω-ομάδα που εκλαμβάνεται ως περισσότερο ομοιογενής αλλά υπέδειξε ότι υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες οι άνθρωποι τείνουν να εκλαμβάνουν την ένδο-ομάδα τους ως περισσότερο ομοιογενή, χρησιμοποιώντας στην ουσία περισσότερους στερεοτυπικούς όρους στην περιγραφή των εαυτών τους.

Με βάση τη θεωρία κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel & Turner, 1986), ο Simon και οι συνεργάτες του (Simon & Brown, 1987; Simon & Pettigrew, 1990; Simon, 1992) εισηγήθηκαν ότι η ιδιότητα μέλους μίας μειονότητας θέτει απειλή στην αυτό-εκτίμηση των μελών της και ότι αυτή η απειλή παρακινεί τα μέλη της μειονότητας να αυξήσουν τη θετικότητα της κοινωνικής τους ταυτότητας. Εν όψει της απειλής από την πλειοψηφία, τα μέλη μίας μειονότητας, ειδικά όταν είναι χαμηλότερου κύρους, δεν επιτρέπουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη τους, οι οποίες θα μπορούσαν να διαλύσουν το αίσθημα σιγουριάς και συνοχής της ομάδας. Σε περιπτώσεις διομαδικής σύγκρουσης, λοιπόν, τα μέλη της μειονότητας θυσιάζουν την προσωπική τους ιδιαιτερότητα και διαφορετικότητα, για να δώσουν έμφαση στην ομοιογένειά τους. Συνεπώς, τα μέλη της μειονότητας τείνουν να προσλαμβάνουν τη μειονοτική ένδο-ομάδα τους ως περισσότερο ομοιογενή, αυξάνοντας έτσι την εικόνα της ενότητας και της κοινωνικής αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της ομάδας τους. Η ένδο-ομαδική συνοχή και αλληλεγγύη που προσφέρει η μειονότητα θεωρούνται εναλλακτικά προσόντα απ' αυτά που μπορεί να προσφέρει η πλειονότητα. Συνεπώς, οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως περισσότερο ομοιογενείς απ' ότι οι πλειοψηφίες.

Αντιθέτως, τα μέλη της πλειοψηφίας -σε ένα πλαίσιο διομαδικής σύγκρουσης με μία μειονότητα- δε νιώθουν να απειλείται η αυτό-εκτίμησή τους και έτσι τείνουν να τονίζουν τη διαφορετικότητά τους. Τα μέλη της πλειοψηφίας δεν προσπαθούν να τονίσουν την ένδο-ομαδική τους συνοχή, αλλά ότι η ομάδα τους αποτελείται από πολλά διαφορετικά και ανεξάρτητα μέλη σε αντιπαράβολή με την ομοιομορφία που προβάλλει η μειονότητα. Επιπλέον, οι πλειοψηφίες τείνουν να λειτουργούν ψυχολογικά περισσότερο ως ένδο-ομάδες αφού οι άνθρωποι γενικά τείνουν να πιστεύουν ότι ανήκουν στην πλειοψηφία (Heider, 1958; Ross, Greene & House, 1977). Η τάση για ταύτιση με ομάδες που χαρακτηρίζονται από θετική εικόνα και υψηλό κύρος αυξάνουν την επιθυμία για ταύτιση με την πλειοψηφία. Εφόσον οι έρευνες έχουν δείξει επανειλημμένα ότι οι ένδο-ομάδες εκλαμβάνονται ως περισσότερο ετερογενείς απ' ότι οι έξω-ομάδες, έτσι μπορεί να εξηγηθεί το ότι οι πλειοψηφίες εκλαμβάνονται ως περισσότερο ετερογενείς απ' ότι οι μειοψηφίες (π.χ. Jones, και συνεργάτες, 1981; Park & Rothbart, 1982).

Η Brewer (1991; 1993) εισηγήθηκε ότι η κοινωνική ταυτότητα περιλαμβάνει ένα συμβιβασμό ανάμεσα σε δύο συγκρουόμενες ανάγκες: την ανάγκη για αφομοίωση και την ανάγκη για διαφορετικότητα. Η Brewer θεωρεί ότι η ταυτότητα ενός ατόμου απειλείται κι από τα δύο άκρα, αφού η υπερβολική αφομοίωση περιορίζει την έκφραση της προσωπικής ταυτότητας του ατόμου, ενώ η υπερβολική διαφορετικότητα οδηγεί στην απομόνωση του ατόμου από το ομαδικό σύνολο. Κατά πόσο οι ανάγκες των μελών μίας ομάδας θα ικανοποιηθούν εξαρτάται από τον αριθμό και τη διαφορετικότητα των άλλων ατόμων που είτε αφομοιώνονται είτε αποκλείονται από την ένδο-ομάδα. Μία ομάδα που αφομοιώνει εύκολα πολλά και διαφορετικά μέλη εκλαμβάνεται ως λιγότερο ομοιογενής απ' ότι μία ομάδα που αποκλείει διαφορετικά άτομα. Αφού οι πλειοψηφικές ομάδες είναι εξ ορισμού, λόγω

του μεγέθους τους, περισσότερο συμπεριληπτικές, χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό αφομοίωσης. Συνεπώς, τα μέλη πλειονοτήτων για να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους για διαφορετικότητα τείνουν να εκλαμβάνουν την ομάδα τους ως λιγότερο ομοιογενή απ' ότι την έξω-ομάδα. Αντιθέτως, οι μειοψηφίες, επειδή είναι λιγότερο συμπεριληπτικές, δεν ικανοποιούν την ανάγκη των μελών τους για αφομοίωση. Συνεπώς, τα μέλη μίας μειοψηφίας τονίζουν την ομοιογένεια και τη συνοχή ανάμεσα τους σε μία προσπάθεια να εξεύρουν μία ισορροπία ανάμεσα στις δύο αντικρουόμενες ανάγκες τους.

Τέλος, άλλοι ερευνητές εισηγούνται ότι οι πλειονότητες γενικά θεωρούνται ως λιγότερο ομοιογενείς απ' ότι οι μειονότητες ασχέτως από την ένδο-ομαδική ή την έξω-ομαδική τους ιδιότητα (Bartsch & Judd, 1993; Judd, Ryan & Park, 1991; Messick & Mackie, 1989; Park & Rothbart, 1982). Οι μειονότητες θεωρούνται περισσότερο ομοιογενείς απλά λόγω στατιστικών πιθανοτήτων, αφού περισσότερη διαφορετικότητα διαφαίνεται σε μεγαλύτερες πληθυσμιακές ομάδες απ' ότι σε μικρότερες.

Στις πιο πάνω παραγράφους παραθέσαμε τις διάφορες εισηγήσεις που προτείνουν οι ερευνητές για να εξηγήσουν τις διομαδικές διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας. Στη συνέχεια θα περιγράψουμε τους τρόπους με τους οποίους η αντίληψη ομοιογένειας μπορεί να μειωθεί, σπάζοντας έτσι τη σύσταση του στερεοτύπου. Οι παρακάτω παράγραφοι αναφέρονται σε δύο είδη εννοιολογικών υποδειγμάτων που χρησιμοποιούνται πειραματικά για τη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας: οι υποομάδες (Park, Ryan & Judd, 1992) και τα άτομα (Brewer & Miller, 1984).

2.5. Είδη Εννοιολογικών Υποδειγμάτων: Υποομάδες και Άτομα

Οι Park και Rothbart (1982) εισηγήθηκαν ότι τα εννοιολογικά υποδείγματα πιθανόν να μεσολαβούν στην έκφραση της αντίληψης ομοιογένειας. Η Park και οι συνεργάτες της (1992) εξέτασαν πειραματικά αυτή την υπόθεση και βρήκαν ότι οι συμμετέχοντες ανακαλούν στη μνήμη περισσότερες υποομάδες για την ένδο-ομάδα σε σχέση με την έξω-ομάδα και ότι αυτή η διαφορά μεσολαβεί στη μεγαλύτερη αντίληψη ομοιογένειας της ένδο-ομάδας σε σχέση με την έξω-ομάδα.

Το άλλο εννοιολογικό υπόδειγμα, στο οποίο δόθηκε προσοχή στη βιβλιογραφία των στερεοτύπων, είναι τα άτομα. Τα μοντέλα της διαμόρφωσης εντυπώσεων εισηγούνται ότι οι εντυπώσεις βασισμένες σε άτομα είναι συνήθως λιγότερο στερεοτυπικές (Brewer, 1988; Fiske & Neuberg, 1990) απ' ό τι οι εντυπώσεις βασισμένες σε κατηγοριοποιητικές πληροφορίες.

Παράλληλα, ένας μεγάλος αριθμός ερευνών έχει δείξει ότι η παρουσίαση και μόνο των ατόμων που αποτελούν μία ομάδα (οι περισσότερες έρευνες παρουσίασαν άτομα που αποκλίνουν από το στερεότυπο της ομάδας) ήταν αρκετή, για να μειώσει τη στερεοτυπικότητα της ομάδας (π.χ., Bodenhausen, Schwarz, Bless & Wänke 1995; Johnston & Hewstone, 1992; Kunda & Oleson, 1995; Locksley, Hepburn & Ortiz, 1982; Weber & Crocker, 1983). Δεν έχει ακόμη διερευνηθεί πλήρως αν το ίδιο ισχύει στην περίπτωση ανάκλησης ατόμων.

Το κεφάλαιο που ακολουθεί συζητά τα δύο διαφορετικά είδη εννοιολογικών υποδειγμάτων, τις υποομάδες και τα άτομα, σε περισσότερη λεπτομέρεια. Γίνεται ανασκόπηση των προηγούμενων ερευνών και συζήτηση των συμπερασμάτων τους για τη στερεοτυπικότητα και την αντίληψη ομοιογένειας.

Κεφάλαιο 3. Είδη Εννοιολογικών Υποδειγμάτων

Τα μοντέλα υποδειγμάτων επεξεργασίας κοινωνικών πληροφοριών, όπως και οι θεωρίες πάνω στη δομή των στάσεων, προσέδωσαν έμφαση στο ρόλο που διαδραματίζουν τα εννοιολογικά υποδείγματα στη στερεοτυποποίηση. Συγκεκριμένα, τα μοντέλα επεξεργασίας κοινωνικών πληροφοριών που βασίζονται στα υποδείγματα (π.χ., Kahneman & Miller, 1986; Medin, Altom & Murphy, 1984) εισηγούνται ότι η δημιουργία κρίσεων για τα μέλη της έξω-ομάδας βασίζεται στις αναπαραστάσεις συγκεκριμένων εξέχοντων περιστατικών της ομάδας και σε περιληπτικές αναπαραστάσεις των χαρακτηριστικών της ομάδας (π.χ. Judd & Park, 1988; Linville και συνεργάτες, 1989; Messick & Mackie, 1989). Από αυτή την άποψη (Smith, 1990, 1991, 1992; Smith & Zárate, 1992), υποστηρίζεται ότι η δημιουργία κοινωνικών κρίσεων βασίζεται σε συγκεκριμένα υποσύνολα υποδειγμάτων, στα οποία δίνεται έμφαση κατά την ώρα που σχηματίζεται μία κρίση.

Οι θεωρίες στάσεων προσδίδουν έμφαση στη δυναμική φύση των γνωστικών αναπαραστάσεων και εισηγούνται ότι αυτές οι αναπαραστάσεις δημιουργούνται κατά τη διάρκεια της διαμόρφωσης κρίσεων (e.g., Schwarz & Bless, 1992). Οι Wilson και Hodges (1992) που υποστηρίζουν αυτή τη θεωρία, αναφέρουν χαρακτηριστικά:

“Συχνά οι άνθρωποι έχουν μία ‘βάση δεδομένων’ αποτελούμενη από πολλά και αντικρουόμενα δεδομένα για τις στάσεις τους σε ένα θέμα, και η στάση τους ανά πάσα στιγμή στηρίζεται στο υποσύνολο αυτών των δεδομένων στο οποίο θα προσδώσουν προσοχή” (σελ. 38).

Αυτή η διατριβή θα εξετάσει τα δύο διαφορετικά εννοιολογικά υποδείγματα των υποομάδων και των ατόμων και θα διερευνήσει τις επιδράσεις τους στην αντίληψη ομοιογένειας. Παρακάτω, θα παρουσιάσουμε τη σχετική, με αυτά τα δύο είδη εννοιολογικών υποδειγμάτων, βιβλιογραφία. Επιπλέον, η σχέση τους με τη μειονοτική και πλειονοτική επιρροή θα συζητηθεί.

3.1. Υποομάδες

Οι έρευνες στο ρόλο των υποομάδων εμπνεύστηκαν από ένα απρόσμενο εύρημα των Park και Judd (1990, Πείραμα 2). Στην έρευνά τους αυτή, ζητήθηκε από φοιτητές διοίκησης επιχειρήσεων κι από φοιτητές μηχανολογίας να σκέφτονται μεγαλοφώνως κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης μετρήσεων της αντίληψης ομοιογένειας για την ένδο- και έξω- ομάδα. Οι Park και Judd παρατήρησαν ότι οι συμμετέχοντες της έρευνάς τους αναφέρονταν περισσότερες φορές στον εαυτό τους όταν έκριναν την ένδο-ομάδα παρά όταν έκριναν την έξω-ομάδα. Επιπλέον, μεγαλύτερου ενδιαφέροντος ήταν η παρατήρηση ότι, οι συμμετέχοντες αναφέρονταν σε περισσότερες υποομάδες όταν σκέφτονταν την ένδο-ομάδα απ' ότι την έξω-ομάδα. Παραδείγματος χάριν, ένας φοιτητής μηχανολογίας θα μπορούσε να εισηγηθεί ότι μία συστάδα φοιτητών μηχανολογίας δίνει ιδιαίτερη προσοχή στις σπουδές της γιατί τις βρίσκει ενδιαφέρουσες και ευχάριστες, ενώ μία άλλη συστάδα φοιτητών δίνει προσοχή στις σπουδές της λόγω γονεϊκών πιέσεων, ενώ μία άλλη συστάδα φοιτητών δίνει προσοχή γιατί θέλει να εξασφαλίσει μία καλή θέση εργασίας. Αντιθέτως, ένας φοιτητής διοίκησης επιχειρήσεων θα μπορούσε να εισηγηθεί απλά ότι όλοι οι φοιτητές μηχανολογίας είναι πολύ μελετηροί (Park και συνεργάτες, 1991). Τα αποτελέσματα των ερευνητών εισηγούνται ότι οι διαφορές στο βαθμό στον οποίο μία ομάδα εκλαμβάνεται ως ομοιογενή αποδίδεται σε διαφορές στα είδη των

περιστατικών που ανακαλούνται στη μνήμη. Οι έρευνες στις υποομάδες μελέτησαν κυρίως διαφορές ανάμεσα σε ομάδες φοιτητών, ανάμεσα στα δύο φύλα και ανάμεσα σε εθνικές ομάδες.

Φοιτητές. Οι Goethals, Allison και Frost (1979) παρουσίασαν διάφορα «είδη» φοιτητών όπως «καλλιτέχνες», «αθλητές», «θρησκευόμενοι» και «επιχειρηματίες» και ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να εκτιμήσουν το βαθμό στον οποίο αυτά τα διάφορα είδη φοιτητών υποστηρίζουν τα δικαιώματα των γυναικών. Σε ένα άλλο πείραμα ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να παρουσιάσουν τρεις διαφορετικές υποομάδες φοιτητών: αυτούς που θεωρούν τον πρόεδρο Κάρτερ της Αμερικής αρκετά καλό, καλό ή καθόλου καλό.

Μεταγενέστερες έρευνες (Park & Judd, 1990, Πείραμα 2; Park και συνεργάτες, 1992, Πείραμα 1), όπως έχει προαναφερθεί, παρατήρησαν αναφορές σε υποομάδες ανάμεσα στους φοιτητές μηχανολογίας και στους φοιτητές διοίκησης επιχειρήσεων. Επιπλέον, οι Ryan και Bogart (1997) εστίασαν την έρευνά τους στις υποομάδες, που αποτελούν τις αδελφότητες φοιτητών στην Αμερική, χρησιμοποιώντας χαρακτηριστικά τα οποία ήταν στερεοτυπικά της μίας αδελφότητας και μη-στερεοτυπικά της άλλης αδελφότητας. Οι Hewstone και Hamberger (2000, Πείραμα 2) ζήτησαν από συμμετέχοντες να αναφερθούν σε υποομάδες των φοιτητών επιστήμης.

Γένος. Οι Vonk και Olde-Monnikhof (1998) ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να γράψουν υποομάδες των ανδρών και των γυναικών. Η πιο συχνές αναφορές σε υποομάδες γυναικών ήταν «νοικοκυρές», «γυναίκες καριέρας», «μητέρες», «αθλήτριες». Η πιο συχνές αναφορές σε υποομάδες ανδρών ήταν: «επιχειρηματίες», «σοβινιστές», «αθλητές», «ομοφυλόφιλοι» και «πατέρες». Παρόμοιο πείραμα διεξήχθη από τους Eckes, Trautner και Behrendt (2005).

Εθνικές ομάδες. Οι Judd, Park, Ryan, Brauer και Kraus (1995) ζήτησαν από Αφρικανούς Αμερικάνους κι από Λευκούς Αμερικάνους φοιτητές να αναφερθούν σε υποομάδες για την ένδο-ομάδα και την έξω-ομάδα τους. Οι συμμετέχοντες παρουσίασαν περισσότερες υποομάδες για την ένδο-ομάδα τους απ' ότι για την έξω-ομάδα.

Υπάρχουν, λοιπόν, ξεκάθαρες ενδείξεις για την παρουσία υποομάδων ανάμεσα σε φοιτητές, ανάμεσα στα δύο φύλα και ανάμεσα σε εθνικές ομάδες. Σε γενικές γραμμές, βλέπουμε ότι περισσότερες υποομάδες αναφέρονται για την ένδο-ομάδα απ' ότι για την έξω-ομάδα. Παρακάτω θα περιγράψουμε πειραματικές έρευνες που υποδεικνύουν τη σχέση της υποομαδοποίησης με την αντίληψη ομοιογένειας.

3.1.1. Πειραματικές Έρευνες στις Υποομάδες

Η Park και οι συνεργάτες της (1992) ήταν οι πρώτοι που υπέδειξαν τη σχέση ανάμεσα στην παρουσία υποομάδων και στην αυξημένη αντίληψη διαφοροποίησης. Στην πρώτη τους συσχετιστική μελέτη εξετάστηκαν πέντε διαστάσεις που συνθέτουν την αναπαράσταση των φοιτητών της διοίκησης επιχειρήσεων και της μηχανολογίας. Συγκεκριμένα, περισσότερες υποομάδες δημιουργήθηκαν για την ένδο-ομάδα απ' ότι για την έξω-ομάδα κι αυτή η διαφορά προέβλεπε στην τάση αντίληψης της ένδο-ομάδας ως περισσότερο διαφοροποιημένη.

Στο δεύτερο τους πείραμα, η Park και οι συνεργάτες της (1992) χειρίστηκαν πειραματικά την παρουσίαση υποομάδων, για να ερευνήσουν τον μεσολαβητικό τους ρόλο στην αντίληψη ομοιογένειας. Παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες 16 μέλη μίας ομάδας 100 εθελοντών του τηλεοπτικού προγράμματος 'Big Brother', τα οποία μπορούσαν να χωριστούν σε πέντε διαφορετικές υποομάδες. Τα μέλη της κάθε υποομάδας είχαν ομοιότητες αλλά και διαφορές από τα μέλη των άλλων υποομάδων.

Η μία ομάδα συμμετεχόντων μοίρασε τα 16 άτομα σε υποομάδες, ενώ η άλλη ομάδα συμμετεχόντων απλά διάβασε τις παρεχόμενες πληροφορίες. Οι συμμετέχοντες, οι οποίοι απλά διάβασαν τις πληροφορίες χωρίς να τις μοιράσουν σε υποομάδες, προσέλαβαν περισσότερα στερεοτυπικά γνωρίσματα, όπως και λιγότερα αντιστεροτυπικά γνωρίσματα σε σχέση με τους άλλους συμμετέχοντες. Η Park και οι συνεργάτες της συμπέραναν ότι η παρουσίαση υποομάδων αυξάνει την αντίληψη διαφοροποίησης και μειώνει την στερεοτυπική πρόσληψη της ομάδας. Τα αποτελέσματα της Park και των συνεργατών της ήταν προκλητικά τόσο γιατί εισηγήθηκαν μία νέα μέθοδο στερεοτυπικής αλλαγής όσο και επειδή προσέδωσαν έμφαση σε έναν από τους καθοριστικούς παράγοντες της αντίληψης διαφοροποίησης.

Ένα άλλο πείραμα που ερεύνησε την παρουσίαση υποομάδων διενεργήθηκε από τους Hewstone και Hamberger (2000, Πείραμα 2), οι οποίοι χειρίστηκαν πειραματικά την παρουσίαση υποομάδων για να αυξήσουν τη διαφοροποίηση. Οι ερευνητές έδειξαν σε φοιτητές ένα κυκλικό διάγραμμα που παρουσίαζε την κατανομή των φοιτητών επιστήμης. Στο διάγραμμα υπήρχε λεπτομερής περιγραφή των διαφόρων τμημάτων από τα οποία προέρχονταν το 49% των φοιτητών της επιστήμης. Ζήτησαν από τους φοιτητές να παρουσιάσουν και να περιγράψουν υποομάδες για το υπόλοιπο 51%. Οι συμμετέχοντες στην ομάδα ελέγχου δε συμπλήρωσαν αυτή τη δοκιμασία. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες διάβασαν μη-επαληθευτικές πληροφορίες, οι οποίες ήταν είτε συγκεντρωτικές είτε διασκορπισμένες. Η υποομαδοποίηση εξουδετέρωσε τις διαφορές στην επίδραση της παρουσίας συγκεντρωτικών και διασκορπισμένων πληροφοριών στην αλλαγή στερεοτύπων, ενώ στην ομάδα ελέγχου υπήρχε, ως είθισται, λιγότερη στερεοτυποποίηση στη συνθήκη παρουσίασης διασκορπισμένων πληροφοριών.

Μια τελευταία έρευνα, η οποία χειρίστηκε πειραματικά την υποομαδοποίηση είναι αυτή της Maurer και των συνεργατών της (1995), οι οποίοι συνέκριναν την υποομαδοποίηση με την υποτυποποίηση, (subtyping). Η υποτυποποίηση είναι μία αντίδραση προς τα μέλη μίας ομάδας, τα οποία δεν επικυρώνουν το στερεότυπο της ομάδας και έτσι θεωρούνται εξαιρέσεις από τον κανόνα. Στο πρώτο πείραμα, οι συμμετέχοντες έμαθαν πληροφορίες για δεκαέξι μέλη του προγράμματος Big Brother, τα οποία δημιουργούσαν πέντε υποομάδες, τέσσερις από τις οποίες επιβεβαίωναν το στερεότυπο, ενώ μία δεν το επιβεβαίωνε. Οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε τρεις ομάδες: της μη-διαλογής, της υποτυπικότητας και της διαλογής. Στη συνθήκη μη-διαλογής ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να χρησιμοποιήσουν τις πληροφορίες για να δημιουργήσουν μία εντύπωση για την ομάδα. Στη συνθήκη υποτυποποίησης ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να χωρίσουν τα δεκαέξι άτομα σε δύο ομάδες, σε όσους ταιριάζουν και σε όσους δεν ταιριάζουν με τη συνολική ομάδα. Τέλος, από τους συμμετέχοντες στη συνθήκη διαλογής ζητήθηκε να χωρίσουν τα δεκαέξι άτομα σε όσες ομάδες επιθυμούσαν με βάση τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Οι συμμετέχοντες στη συνθήκη υποτυποποίησης προσέλαβαν την ομάδα περισσότερο με στερεοτυπικούς όρους και πιο ομοιογενή απ' ότι στις άλλες πειραματικές συνθήκες, ενώ στη συνθήκη διαλογής οι συμμετέχοντες προσέλαβαν την ομάδα λιγότερο με όρους στερεοτυπικότητας και λιγότερο ομοιογενή απ' ότι στις άλλες πειραματικές συνθήκες.

Η δεύτερη μελέτη της Maurer και των συνεργατών της (1995), η οποία είχε συσχετιστικό σχεδιασμό, ερεύνησε περαιτέρω τις έννοιες της απόκλισης και της ένταξης κοιτάζοντας κατά πόσο αυτές οι δύο διαδικασίες λαμβάνουν χώρα και στην απουσία πειραματικών χειρισμών. Δόθηκαν στους συμμετέχοντες πληροφορίες για δεκαπέντε ομοφυλόφιλους άνδρες οι οποίοι μπορούσαν να μοιραστούν σε πέντε

υποομάδες με βάση τις διαφορές τους στην τυπικότητα. Δώδεκα από τα άτομα αυτά επιβεβαίωναν το ομοφυλοφιλικό στερεότυπο και περιγράφηκαν με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να δημιουργούν τέσσερις υποομάδες. Τα υπόλοιπα τρία άτομα δεν επιβεβαίωναν το στερεότυπο και αποτελούσαν την εξαίρεση. Η τυπικότητα συσχετίστηκε σημαντικά με την αντίληψη της ομάδας. Όσο λιγότερο τυπικά θεωρήθηκαν τα τρία άτομα, τα οποία δεν επιβεβαίωναν το στερεότυπο σε σχέση με τα άτομα που επιβεβαίωναν το στερεότυπο τόσο πιο στερεοτυπική ήταν η αντίληψη της ομάδας.

Η έρευνα, λοιπόν, της Maurer και των συνεργατών της (1995) προσδίδει έμφαση στη σχέση της τυπικότητας με την υποομαδοποίηση όπως και με την αντίληψη ομοιογένειας. Εξήχθη το συμπέρασμα ότι η τυπικότητα συνδέεται με ένα περίπλοκο τρόπο με τη στερεοτυπικότητα και την αντίληψη ομοιογένειας. Όπως προσθέτουν οι ερευνητές, η σχέση των επιδράσεων αυτών:

«Δεν είναι αιτιώδης όπου η μία προκαλεί την άλλη, αλλά συμβαίνουν ταυτόχρονα και είναι αποτέλεσμα του χειρισμού της διαλογής» (σελ. 817).

Αυτές οι πειραματικές έρευνες δείχνουν ότι ο χειρισμός της υποομαδοποίησης έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει την αντίληψη ομοιογένειας. Παρακάτω ακολουθούν μελέτες που διερευνούν την επίδραση της υποομαδοποίησης στην κοινωνική επιρροή.

3.1.2 Υποομαδοποίηση και Επιρροή

Στο κεφαλαίο 2.4. περιγράψαμε την πλούσια ερευνητική και θεωρητική προσοχή που δόθηκε στις διαφορές ως προς την αντίληψη ομοιογένειας ανάμεσα σε πλειοψηφίες και μειοψηφίες (π.χ. Brewer, 1993; Brown & Smith, 1989; Mullen & Hu, 1989; Simon, 1992). Ωστόσο, παρόλη την προαναφερθείσα προσοχή στις

παραπάνω διαφορές, υπάρχει μία προφανής ανεπάρκεια στη διερεύνηση της επίδρασης της υποομαδοποίησης στην επιρροή, όπως και συγκεκριμένα στην επίδραση της υποομαδοποίησης στη μειοψηφική και πλειοψηφική επιρροή. Παρακάτω, περιγράφουμε τρεις έρευνες, οι οποίες παρόλο που δε σχεδιάστηκαν συγκεκριμένα για να διερευνήσουν την υποομαδοποίηση, οι πειραματικοί χειρισμοί που χρησιμοποιούνται είναι τέτοιοι που επιτρέπουν την επανερμηνεία των ερευνών αυτών ως προσπάθειες υποομαδοποίησης. Οι δύο πρώτες έρευνες που περιγράφουμε διερευνούν την επίδραση της υποομαδοποίησης στην επιρροή, χωρίς να καθορίζεται ο μειοψηφικός ή πλειοψηφικός χαρακτήρας της πηγής ενώ η τρίτη έρευνα επικεντρώνεται στην επίδραση της υποομαδοποίησης συγκεκριμένα στη μειοψηφική επιρροή.

Σε μία από τις πρώτες προσπάθειες στον τομέα, ο Wilder, (1977) διεξήγαγε δύο πειράματα, για να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στην κοινωνική επιρροή και τον τρόπο κατηγοριοποίησης των ατόμων που επιχειρούν την επιρροή. Στο πρώτο πείραμα ο ερευνητής συγκρίνει την επιρροή είτε μίας ομάδας αποτελούμενη από τέσσερα άτομα είτε δύο ομάδων αποτελούμενες από δύο άτομα η κάθε μία. Οι συμμετέχοντες διάβασαν αρχικά την περίληψη μίας δικαστικής υπόθεσης από την οποία η υπαιτιότητα ήταν δύσκολο να κριθεί. Στη συνέχεια, άκουσαν μαγνητοταινίες είτε από τέσσερα άτομα, τα οποία παρουσιάστηκαν ως μέλη μίας συνολικής ομάδας είτε από δύο ομάδες αποτελούμενες από δύο άτομα. Τα τέσσερα επιχειρήματα που παρουσίαζαν τα τέσσερα άτομα στις δύο συνθήκες ήταν ακριβώς τα ίδια και υποστήριζαν αποκλειστικά την υπαιτιότητα ενός εκ των δύο εμπλεκομένων στην υπόθεση. Η διαφοροποίηση των δύο ομάδων έγινε μόνο με αναφορά στο ότι οι δύο ομάδες συζήτησαν μεταξύ τους και δημιούργησαν μία μαγνητοταινία με τα επιχειρήματά τους σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα (η μία ομάδα το πρωί και η

άλλη ομάδα το απόγευμα). Σε αυτό το πείραμα, ο ερευνητής δε χειρίστηκε πειραματικά την υποομαδοποίηση με τον τρόπο που περιγράψαμε πιο πάνω στα πειράματα της υποομαδοποίησης, όπου γίνεται αναφορά στις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα σε πολλές (συνήθως πέντε) υποομάδες και τη συνολική ομάδα. Παρολ' αυτά, το γεγονός ότι οι δύο ομάδες υποστήριζαν την ίδια θέση αλλά ταυτόχρονα παρουσιάστηκαν ξεκάθαρα ως δύο διαφορετικές ομάδες, μπορεί να ερμηνευθεί ουσιαστικά ως μία προσπάθεια υποομαδοποίησης. Όπως αρχικά υπέθεσε ο ερευνητής, οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν περισσότερο και θεώρησαν τα επιχειρήματα πιο πειστικά, όταν τα επιχειρήματα αυτά παρουσιάστηκαν από δύο διαφορετικές ομάδες αποτελούμενες από δύο άτομα, παρά όταν τα ίδια επιχειρήματα παρουσιάστηκαν από μία ομάδα αποτελούμενη από τέσσερα άτομα.

Σε μία πιο πρόσφατη ερευνητική προσπάθεια, οι Lopes, Vala και Garcia-Marques (2007) υποστήριζαν την υπόθεση ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούν πληροφορίες για τη σύσταση κοινωνικών ομάδων, για να προσδώσουν εγκυρότητα στο μήνυμα που προβάλλουν οι ομάδες αυτές (βλ. επίσης, Vala, Garcia-Marques, Gouveia-Periera & Lopes, 1998; Kelly, 1989). Χρησιμοποίησαν δύο πειράματα για να ελέγξουν τις υποθέσεις τους σε δύο διαφορετικά κοινωνικά θέματα. Στο πρώτο πείραμα διερεύνησαν την επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας στην επιρροή, ενώ στο δεύτερο πείραμα χειρίστηκε πειραματικά την υποομαδοποίηση για να ελέγξουν την επίδραση της στην επιρροή. Όπως και στο πιο πάνω πείραμα του Wilder (1977), ούτε και εδώ γίνεται πειραματικός χειρισμός του μειοψηφικού ή πλειοψηφικού χαρακτήρα των δύο ομάδων.

Στο πρώτο τους πείραμα, ο Lopes και οι συνεργάτες του (2007) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες δύο ομάδες, οι οποίες παρουσίαζαν δύο αντίθετες θέσεις για ένα νέο μοντέλο τοπικής διοίκησης που συζητήθηκαν σε ένα υποτιθέμενο συμβούλιο της

τοπικής αυτοδιοίκησης. Στους συμμετέχοντες δόθηκαν περιγραφές των δύο ομάδων σε σχέση με τη γενική συναίνεση των μελών τους στο υπό συζήτηση θέμα. Οι μισοί συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι οι δύο ομάδες είχαν τον ίδιο βαθμό συναίνεσης ανάμεσα στα μέλη τους ενώ οι υπόλοιποι μισοί συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι η μία ομάδα είχε περισσότερη συναίνεση ανάμεσα στα μέλη της απ' ότι η άλλη ομάδα. Επιπλέον, στους συμμετέχοντες δόθηκαν πληροφορίες για την ομοιογένεια των μελών των δύο ομάδων σε σχέση με τα γενικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητάς τους, όπου οι μισοί συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι η ομοιογένεια των δύο ομάδων σε σχέση με τα γενικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας τους ήταν ίδια, ενώ οι υπόλοιποι μισοί ενημερώθηκαν ότι η μία ομάδα ήταν περισσότερο ομοιογενής απ' ότι η άλλη σε σχέση με τα γενικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας τους. Όταν διάβασαν το κείμενο επιρροής, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν κατά πόσο συμφωνούσαν με τις θέσεις των δύο ομάδων με λίγη, μέτρια ή πολλή σιγουριά. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων σε αυτή τη μέτρηση θεωρήθηκαν ως ενδεικτικές της εγκυρότητας που προσέδιδαν οι συμμετέχοντες στην κάθε ομάδα. Τα αποτελέσματα αυτού του πειράματος επιβεβαίωσαν τις υποθέσεις των ερευνητών. Περισσότερη εγκυρότητα προσδόθηκε στις θέσεις της ετερογενούς ομάδας σε σχέση με τις θέσεις της ομοιογενούς ομάδας. Επιπλέον, η θέση, την οποία υποστήριζε η ομάδα υψηλής συναίνεσης και υψηλής ομοιογένειας, θεωρήθηκε λιγότερο έγκυρη απ' ότι τη θέση που υποστήριζε ομάδα υψηλής συναίνεσης και χαμηλής ομοιογένειας.

Στο δεύτερο πείραμα του Lopez και των συνεργατών του (2007) παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες δύο ομάδες φοιτητών, οι οποίες παρουσίαζαν δύο αντίθετες απόψεις για το καινούργιο έμβλημα του πανεπιστημίου τους. Όπως και στο πρώτο πείραμα, στους συμμετέχοντες δόθηκαν περιγραφές των δύο ομάδων σε σχέση με τη γενική συναίνεση των μελών τους στο υπό συζήτηση θέμα (ίση

συναίνεση στις δύο ομάδες ή περισσότερη συναίνεση στη μία ομάδα απ' ότι στην άλλη) όπως και περιγραφές σε σχέση με την ομοιογένεια των μελών των δύο ομάδων (ίση ομοιογένεια ή περισσότερη ομοιογένεια στη μία ομάδα απ' ότι στην άλλη). Ωστόσο, σε αυτό το πείραμα η διαφοροποίηση των δύο ομάδων δεν έγινε με αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών τους αλλά με ένα διαφορετικό τρόπο που ουσιαστικά μπορεί να περιγραφεί ως υποομαδοποίηση. Η πρώτη ομάδα φοιτητών παρουσιάστηκε ως μία ομοιογενής ομάδα αποτελούμενη από 100% φοιτητές του ίδιου τμήματος, ενώ η δεύτερη ομάδα παρουσιάστηκε ως μία ποικιλόμορφη ομάδα αποτελούμενη από τρεις διαφορετικές υποομάδες φοιτητών από τρία διαφορετικά τμήματα (35% από το τμήμα φυσικής, 32% από το τμήμα βιολογίας και 33% από το τμήμα γεωλογίας). Όπως και στο πρώτο πείραμα, μετά την παρουσίαση του κειμένου επιρροής, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να δηλώσουν κατά πόσο συμφωνούσαν με τις θέσεις των δύο ομάδων με λίγη, μέτρια ή πολλή σιγουριά. Όπως και πριν, οι απαντήσεις σε αυτή τη μέτρηση θεωρήθηκαν ενδεικτικές της εγκυρότητας. Αυτές οι δοκιμασίες για τη μέτρηση της εγκυρότητας των θέσεων της κάθε ομάδας μπορεί να θεωρηθούν ως μετρήσεις της επιρροής της κάθε ομάδας, αφού ουσιαστικά οι συμμετέχοντες καλούνται να εκφράσουν το βαθμό συμφωνίας τους με τις θέσεις της κάθε ομάδας.

Στα αποτελέσματα αυτού του δεύτερου πειράματος φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη υποομαδοποίησης προσέλαβαν την ομάδα-πηγή του μηνύματος επιρροής ως λιγότερο ομοιογενή απ' ότι οι υπόλοιποι συμμετέχοντες. Επιπλέον, τα αποτελέσματα αυτού του πειράματος επιβεβαίωσαν ότι μία θέση η οποία υποστηρίζεται από μία ομάδα υψηλής συναίνεσης και χαμηλής ομοιογένειας θεωρείται πιο έγκυρη απ' ότι μία θέση που υποστηρίζεται από μία ομάδα υψηλής

συναίνεσης και υψηλής ομοιογένειας. Οι ερευνητές θεωρούν ότι στην περίπτωση της ομάδας υψηλής συναίνεσης και χαμηλής ομοιογένειας:

«Η συμφωνία ανάμεσα σε διαφορετικά άτομα αποδίδεται με μεγαλύτερη ευκολία στην εγκυρότητα του θέματος υπό συζήτηση και όχι σε κάποια κοινή μεροληψία που μοιράζονται τα μέλη της ομάδας» (σελ. 236)

Η ετερογενής ομάδα εκλαμβάνεται ως μία πλουραλιστική ομάδα που επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση των προσωπικών απόψεων των μελών της. Συνεπώς, η εγκυρότητα της άποψης της ομάδας κρίνεται ως μεγαλύτερη αφού θεωρείται ότι υποστηρίζεται ελεύθερα από όλα τα ανεξάρτητα μέλη της.

Σε ένα πείραμα τους οι Μιούνι και Παπαστάμου (1980, πείραμα 1) καθορίζουν το μειοψηφικό χαρακτήρα της πηγής, χειρίζονται πειραματικά την υποομαδοποίηση της μειοψηφίας και χρησιμοποιούν συγκεκριμένες μετρήσεις για την έμμεση μειοψηφική επιρροή. Οι ερευνητές παρουσίασαν στα μισά υποκείμενα του πειράματός τους είτε ένα άκαμπτο είτε ένα ευλύγιστο κείμενο σχετικό με τη μόλυνση του περιβάλλοντος, το οποίο αποδόθηκε σε μία μειοψηφική πηγή. Στα υπόλοιπα μισά υποκείμενα παρουσιάστηκε το ίδιο είτε άκαμπτο είτε ευλύγιστο κείμενο, όπως πιο πάνω, αλλά αυτή τη φορά διαιρεμένο στα δύο. Τα δύο μισά του κειμένου αποδόθηκαν σε δύο διαφορετικές μεταξύ τους μειονότητες. Όπως και στο πείραμα του Wilder, (1977), παρόλο που δε γίνεται υποομαδοποίηση με τους όρους των κλασικών πειραμάτων υποομαδοποίησης, η αναφορά σε δύο ομάδες που υποστηρίζουν την ίδια θέση μπορεί να ερμηνευθεί ως υποομαδοποίηση. Οι απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τη μόλυνση του περιβάλλοντος μετρήθηκαν πριν και μετά το κείμενο επιρροής με την παρουσίαση επιχειρημάτων που υποστήριζαν αλλά

και που ήταν ενάντια στις θέσεις του κειμένου επιρροής. Με αυτό τον τρόπο μετρήθηκε τόσο η άμεση όσο και η έμμεση επιρροή. Από τα αποτελέσματα του πειράματος συνάγεται ότι μία ευλύγιστη μειονότητα ασκεί μεγαλύτερη επιρροή από μία άκαμπτη μειονότητα, όπως επίσης και ότι, δύο άκαμπτες μειονότητες ασκούν μεγαλύτερη έμμεση επιρροή απ' ότι μία άκαμπτη μειονότητα. Οι ερευνητές συμπεριέλαβαν επίσης, μία μέτρηση της εικόνας της πηγής, η οποία βοήθησε στην επεξήγηση των προαναφερθέντων αποτελεσμάτων. Συγκεκριμένα, από τα αποτελέσματα της εικόνας της πηγής διαφάνηκε ότι στη συνθήκη της μίας μειονότητας η εικόνα που σχηματίζουν τα υποκείμενα για τη μειονοτική πηγή επεμβαίνει στην ερμηνεία της συμπεριφοράς της και συνεπώς στην αποδοχή ή όχι των θέσεων της. Στις συνθήκες των δύο ανεξάρτητων μειονοτήτων, όμως δεν παρατηρείται συσχέτιση μεταξύ της εικόνας της μειονότητας και της επιρροής, υποδεικνύοντας ότι ο πλουραλισμός των μειονοτικών πηγών εμποδίζει την απόδοση της άκαμπτης στάσης στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά των μελών της πηγής. Στην ουσία διαφαίνεται ότι το περιεχόμενο ενός μηνύματος από μία μοναδική πηγή αποδίδεται αυθόρμητα στα εσωτερικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά της πηγής του μηνύματος. Ωστόσο, όπως εξηγεί ο Παπαστάμου (1989β):

«Είναι δύσκολο, για να μην πούμε αδύνατο, να προβεί κανείς στην ίδια διαδικασία όταν έχει να κάνει με δύο μειονότητες που ασκούν ταυτόχρονα την επιρροή τους: κάτι τέτοιο θα τον οδηγούσε στην υπόθεση ότι δύο μειονότητες, που είναι, ωστόσο διαφορετικές μεταξύ τους (τουλάχιστον σύμφωνα με τα λεγόμενα του πειραματιστή) και παράγουν δύο διαφορετικούς λόγους, έχουν παρ' όλα αυτά τα ίδια ψυχολογικά χαρακτηριστικά» (σελ.291-292)

Οι προαναφερθείσες πειραματικές έρευνες δίνουν στοιχεία, αν και έμμεσα, τα οποία μας επιτρέπουν να υποθέσουμε ότι ο χειρισμός της υποομαδοποίησης πιθανόν να επιδρά στην έκφραση της επιρροής μέσω του ρόλου που διαδραματίζει στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας. Παρακάτω ακολουθεί συζήτηση των επιπτώσεων που απορρέουν από τις θεωρίες των υποομάδων, όπως και των σχετικών μεθοδολογικών ζητημάτων.

3.1.3 Οι Επιπτώσεις των Θεωριών της Υποομαδοποίησης

Το ερώτημα που τίθεται είναι, πώς ακριβώς η υποομαδοποίηση αυξάνει την αντίληψη διαφοροποίησης; Η Park και οι συνεργάτες της (1992) προσδίδουν έμφαση σε δύο διαδικασίες: την ομοιότητα και τη διαφορετικότητα. Δεκατρία από τα δεκαέξι μέλη του προγράμματος Big Brother (Park και συνεργάτες, πείραμα 2) ήταν ξεκάθαρα κοινωνικά άτομα. Αυτό το κοινό χαρακτηριστικό ανάμεσα στα δεκατρία αυτά άτομα ήταν πρόδηλο στους συμμετέχοντες της συνθήκης που απαιτούσε το διαχωρισμό των ατόμων αυτών σε υποομάδες. Ωστόσο, οι οδηγίες που δόθηκαν στους συμμετέχοντες της συνθήκης αυτής τους παρότρυναν να σκεφτούν και τους διάφορους τρόπους με τους οποίους τα άτομα αυτά ήταν κοινωνικά. Με άλλα λόγια, για να χωρίσουν τα άτομα αυτά σε υποομάδες, έπρεπε να σκεφτούν όχι μόνο τις ομοιότητες αλλά και τις διαφορές ανάμεσά τους.

Για την Park και τους συνεργάτες της (1992) είναι η οργάνωση των πληροφοριών που καθορίζει την έκφραση της αντίληψης της διαφοροποίησης. Δύο συμμετέχοντες μπορεί να έχουν τον ίδιο βαθμό επαφής με μία ομάδα, αλλά αν το ένα άτομο οργανώσει τις πληροφορίες σε υποομάδες, τότε θα εκλάβει τη συνολική ομάδα ως περισσότερο διαφοροποιημένη απ' ότι ένα άλλο άτομο που δε θα οργανώσει τις

πληροφορίες σε υποομάδες. Αυτό βρίσκεται σε αντίθεση με τη θεωρία της Linville και των συνεργατών της (1989), οι οποίοι εισηγούνται ότι όσο πιο πολλή οικειότητα έχει ένα άτομο με μία ομάδα, τόσο πιο διαφοροποιημένη θα προσλάβει την ομάδα αυτή.

Πώς μπορούν τα μοντέλα της αντίληψης ομοιογένειας να βοηθήσουν στην εξήγηση της υποομαδοποίησης; Οι Kraus, Ryan, Judd, Hastie και Park (1993) εισηγήθηκαν ένα μοντέλο διαφορετικό από το μοντέλο βασισμένο σε εννοιολογικά υποδείγματα (Linville και συνεργάτες, 1986; 1989) όπως κι από το προγενέστερο τους μοντέλο βασισμένο σε αφηρημένες έννοιες (Judd & Park, 1988; Park & Judd, 1990; Park και συνεργάτες, 1992). Κατά την άποψη των ερευνητών, όταν ένα άτομο προσδίδει έμφαση στην κεντρική τάση και στην αντίληψη ομοιογένειας μίας ομάδας σχετικά με ένα χαρακτηριστικό, το άτομο αυτό δημιουργεί μία νοητική κατανομή ή ένα ιστόγραμμα συχνότητας, όπου συμπεριλαμβάνονται διάφορες κατηγορίες. Το άτομο συντηρεί κατά κάποιο τρόπο, ένα νοητικό λογαριασμό για τα άτομα που συμπεριλαμβάνονται σε κάθε κατηγορία, και ενημερώνει τη νοητική κατανομή κάθε φορά που συναντά επιπλέον άτομα. Περαιτέρω, ο Kraus και οι συνεργάτες του εισηγούνται ότι η αυξημένη αντίληψη διαφοροποίησης είναι συνέπεια μίας λεπτομερούς κατανομής συχνότητας (περισσότερες κατηγορίες ή περισσότερες υποομάδες). Οι κρίσεις της διαφοροποίησης μίας ομάδας βασίζονται στον αριθμό των κατηγοριών που χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία των νοητικών κατανομών, όπου όσο πιο πολλές εναλλακτικές υπάρχουν -οι οποίες προσθέτουν περισσότερες λεπτομέρειες στη κατανομή- τόσο περισσότερο αυξάνεται η αντίληψη διαφοροποίησης της ομάδας (Kraus και συνεργάτες, 1993, πείραμα 1).

Οι Ryan, Park και Judd (1996) με τη σειρά τους έκαναν μία προσπάθεια να ενοποιήσουν τα εννοιολογικά μοντέλα, τα υποομαδικά μοντέλα και τα μοντέλα

βασισμένα σε αφηρημένες έννοιες. Εισηγούνται ότι ένα άτομο πιθανόν να αντιπροσωπεύει τις πληροφορίες σχετικές με μία ομάδα ως έννοιες, όταν υπάρχει έλλειψη πληροφοριών για την ομάδα με τη μορφή αποσπασμάτων. Αυτές οι πληροφορίες σε κάποια φάση, ωστόσο, πιθανόν να καταστούν δύσχρηστες. Τότε δημιουργούνται αποσπάσματα, για να αντιμετωπιστεί ο μεγάλος όγκος πληροφοριών. Αν οι πληροφορίες για την ομάδα είναι σημαντικές, τότε θα δημιουργηθούν σχετικά περίπλοκες γνωστικές κατασκευές, οι οποίες συμπεριλαμβάνουν τις διάφορες υποομάδες της κεντρικής ομάδας. Η Ryan και οι συνεργάτες της υπόθεσαν ότι η οργάνωση των πληροφοριών σε υποομάδες οδηγεί σε πιο ακριβείς αντιλήψεις για τη συνολική ομάδα.

Είναι πρόδηλο ότι η θεωρία πίσω από την υποομαδοποίηση, όπως και ο τρόπος με τον οποίο αυξάνει την αντίληψη διαφοροποίησης δεν έχει ακόμη κατανοηθεί πλήρως, ενώ η αντιπαράθεση επιχειρημάτων σχετικά με την πολυπλοκότητα, την οικειότητα και την οργάνωση των γνωστικών πληροφοριών συνεχίζεται.

3.1.4. Μεθοδολογικά Ζητήματα για την Υποομαδοποίηση

Ένα κύριο μεθοδολογικό ζήτημα σχετικό με την υποομαδοποίηση είναι ο τρόπος παρουσίασης των υποομάδων. Παρατηρώντας τις προηγούμενες μελέτες στην υποομαδοποίηση, βλέπουμε μία ξεκάθαρη διάκριση ανάμεσα σε δύο είδη μελετών. Μερικές μελέτες ήταν συσχετικές, όπου ο αριθμός των υποομάδων συσχετίστηκε με το βαθμό αντίληψης ομοιογένειας (π.χ., Park και συνεργάτες, 1992, πείραμα 1), ενώ άλλες μελέτες ήταν πειραματικές και χειρίστηκαν πειραματικά την υποομαδοποίηση

(π.χ., Park και συνεργάτες, 1992, πείραμα 2). Σε γενικές γραμμές και τα δύο αυτά είδη μελετών παρουσίασαν σημαντικά αποτελέσματα.

Μία άλλη διάκριση που μπορεί να γίνει σχετίζεται με τη διαδικασία σχηματισμού των υποομάδων. Οι Hewstone και Hamberger (2000) παρουσίασαν μία ομάδα ‘φοιτητών επιστήμης’ και ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να σχηματίσουν υποομάδες αυτής της κεντρικής ομάδας. Οι Park και συνεργάτες (1992, πείραμα 2), παρουσίασαν δεκαέξι άτομα από ένα υποτιθέμενο τηλεοπτικό πρόγραμμα ‘Big Brother’ και ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να χωρίσουν τα άτομα αυτά σε υποομάδες. Βλέπουμε δηλαδή ότι οι έρευνες είτε παρουσιάζουν στους συμμετέχοντες μία συνολική ομάδα και ζητούν από αυτούς να αντλήσουν υποομάδες από αυτή τη συνολική ομάδα, είτε παρουσιάζουν στους συμμετέχοντες διάφορα άτομα και ζητούν από αυτούς να χωρίσουν αυτά τα άτομα σε υποομάδες.

Τέλος, είναι σημαντικό οι υποομάδες που δημιουργούνται από τους συμμετέχοντες να συνδέονται λογικά με τη συνολική ομάδα. Η Park και οι συνεργάτες της (1992) στην πιλοτική τους έρευνα συμπέραναν ότι για να είναι αποτελεσματική η υποομαδοποίηση, τα μέλη της κεντρικής ομάδας που παρουσιάζονται στους συμμετέχοντες, για να τους υποομαδοποιήσουν, πρέπει να ξεχωρίζουν από την κεντρική ομάδα με ευδιάκριτους τρόπους, έτσι ώστε οι συμμετέχοντες να μπορούν να δημιουργήσουν λογικές και ρεαλιστικές υποομάδες. Επίσης, πρέπει να τονίζονται τόσο οι διαφορές όσο και οι ομοιότητες της κάθε υποομάδας από την κεντρική ομάδα αλλά κι από τις υπόλοιπες υποομάδες. Η Park και οι συνεργάτες της (πείραμα 2) ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να διαχωρίσουν τα μέλη της ομάδας του ‘Big Brother’ σε υποομάδες, *«έτσι ώστε τα άτομα σε μία ομάδα να είναι όμοια μεταξύ τους και διαφορετικά από άλλα»* (σελ. 555). Με αυτό το τρόπο τονίζεται ότι η υποομάδα ξεχωρίζει από την κεντρική ομάδα αλλά ταυτόχρονα

διατηρείται η υπαγωγή της ως κομμάτι της συνολικής ομάδας, διασφαλίζοντας έτσι ότι δε θα θεωρηθεί εξαίρεση. Αν η υποομάδα θεωρηθεί εξαίρεση το στερεότυπο της ομάδας θα παραμένει ανέπαφο, όπως στην περίπτωση της υποτυποποίησης. Η υποτυποποίηση, περιγράφει τη διεργασία κατά την οποία ένα άτομο που δεν επικυρώνει καθόλου το στερεότυπο της ομάδας του λόγω του ότι θεωρείται ως εξαίρεση και μη-τυπικό μέλος, αφήνει το στερεότυπο της ομάδας απρόσβλητο από οποιαδήποτε διαφοροποίηση.

Αντίθετα με την υποτυποποίηση, η υποομαδοποίηση δεν αναφέρεται στη δημιουργία υποομάδων που δε συνάδουν καθόλου με το στερεότυπο της κεντρικής ομάδας, αλλά αντιθέτως στη δημιουργία υποομάδων που μπορεί να επιβεβαιώνουν απόλυτα το στερεότυπο της συνολικής ομάδας. Όπως εξηγούν η Mauger και οι συνεργάτες της (1995):

«Οι υποομάδες μπορούν να αποτελούνται από συστάδες ατόμων που να είναι τελείως σύμφωνα με το στερεότυπο της ομάδας αλλά που να εκφράζουν αυτό το στερεότυπο με ένα μοναδικό και διαφορετικό τρόπο» (σελ. 813)

Ως αποτέλεσμα, η υποομαδοποίηση οδηγεί το δέκτη στην κατανόηση του βαθμού της διαφοροποίησης ανάμεσα στα μέλη της ομάδας και στη συνειδητοποίηση των τρόπων με τους οποίους τα μέλη της ομάδας διαφέρουν στην έκφραση του ομαδικού τους στερεοτύπου.

3.1.5. Περίληψη της Υποομαδοποίησης

Τα τελευταία δέκα χρόνια έρευνας έχουν προσφέρει πολλά στοιχεία για την υποομαδοποίηση με διάφορες ομάδες φοιτητών, εθνικές ομάδες, άνδρες και γυναίκες. Οι πειραματικές έρευνες έχουν δείξει ξεκάθαρα ότι περισσότερες υποομάδες εκλαμβάνονται για την ένδο-ομάδα απ' ό,τι για την έξω-ομάδα, ενώ άλλες έρευνες υπέδειξαν τις επιπτώσεις της υποομαδοποίησης στην επιρροή μειοψηφιών και πλειοψηφιών. Επιπλέον, οι περισσότερες έρευνες που συμπεριέλαβαν στα πειράματά τους μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας έδειξαν ξεκάθαρα ότι η υποομαδοποίηση μειώνει σημαντικά αυτή την εξαρτημένη μεταβλητή. Συνεπώς, οι επιπτώσεις της υποομαδοποίησης θεωρούνται θετικές, αφού αυξάνει την αντίληψη διαφοροποίησης της κεντρικής ομάδας. Στη συνέχεια, θα εξετάσουμε τις επιπτώσεις ενός άλλου εννοιολογικού υποδείγματος: των ατόμων. Όπως και στην περίπτωση των υποομάδων, θα περιγράψουμε τις έρευνες στα άτομα, τις θεωρητικές τους επιπτώσεις, τη μεθοδολογία και τη σχέση τους με τη μειοψηφική και πλειοψηφική επιρροή.

3. 2. Άτομα

Ο Tajfel (1981) εισηγήθηκε ότι τα στερεότυπα είναι ανεπαρκής, διότι είναι απόλυτα και αγνοούν διαφορές ανάμεσα στα άτομα. Από μετέπειτα έρευνες φάνηκε ότι όσες περισσότερες πληροφορίες μαθαίνουμε για ένα άτομο, τόσο μειώνεται η χρήση των κατηγορικών πληροφοριών (π.χ., Brewer, 1988; Fiske & Neuberg, 1990). Συνεπώς, παραδοσιακά, η σχετική με τα στερεότυπα βιβλιογραφία, θεωρεί ότι όσες περισσότερες πληροφορίες υπάρχουν για ένα άτομο τόσο λιγότερο θα χρησιμοποιηθούν κατηγορικά στερεότυπα στη διαμόρφωση εντυπώσεων γι' αυτό το άτομο. Ωστόσο, όταν οι πληροφορίες για το άτομο δεν υπάρχουν ή είναι λίγες, τότε

τα κατηγορικά στερεότυπα υπερισχύουν. Η επίδραση των ατομικευτικών πληροφοριών έχει ερευνηθεί με τη χρήση διάφορων πειραματικών υποδειγμάτων, όπως φοιτητές, εργαζόμενους, άνδρες και γυναίκες, εθνικές ομάδες, ομοφυλόφιλους κ.α.

Φοιτητές. Οι Gurwitz και Dodge (1977) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες τρεις γυναίκες μέλη μίας αδελφότητας και τους ζήτησαν να εκφέρουν άποψη για μία τέταρτη γυναίκα μέλος. Παρομοίως, ο Weber-Kollman (1985, πείραμα 1) παρουσίασε τρεις υποθετικές αδελφότητες, στις οποίες προσέδωσε τρία διαφορετικά στερεότυπα και στη συνέχεια έδωσε στους συμμετέχοντες πληροφορίες για τέσσερα μέλη της κάθε αδελφότητας. Οι Hewstone, Hassebrauck, Wirth και Waenke (2000) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες οκτώ μέλη μίας Γερμανικής φοιτητικής αδελφότητας, που χαρακτηρίζονταν από ακροδεξιά ιδεολογία. Πολλές έρευνες χρησιμοποίησαν το πειραματικό υπόδειγμα των φοιτητών φυσικής (Hewstone & Hamberger, 2000, πείραμα 1; Hewstone, Macrae, Griffiths, Milne & Brown, 1994; Johnston & Hewstone, 1992; Johnston, Hewstone, Pendry & Frankish, 1994), ενώ άλλες χρησιμοποίησαν το υπόδειγμα των φοιτητών διοίκησης επιχειρήσεων (Park & Judd, 1990; Wilder, Simon & Faith, 1996) και των φοιτητών επιστήμης (Hewstone & Hamberger, 2000, πείραμα 2).

Εργαζόμενοι. Οι Weber και Crocker (1983; βλέπε επίσης Kunda & Oleson, 1995) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες πληροφορίες είτε για έξι είτε για τριάντα δικηγόρους. Συμπεριέλαβαν επίσης μία ομάδα ελέγχου στους οποίους δε δόθηκαν καθόλου πληροφορίες για άτομα. Οι Yzerbyt, Coull και Rocher (1999) χρησιμοποίησαν το πειραματικό υπόδειγμα των μηχανολόγων ηλεκτρονικών υπολογιστών (πείραμα 1) και των αρχειοφυλάκων (πείραμα 2), ενώ οι Moreno και Bodenhausen (1999) παρουσίασαν την ομάδα των λογιστών.

Φύλο, Εθνικότητα, Σεξουαλικός Προσανατολισμός. Οι Locksley, Bordiga, Brekke και Hepburn (1980, πείραμα 2) όπως και οι Steward, van Knippenberg, Joly, Lippmann, Hermsen και Harris (2004) ερεύνησαν τις επιπτώσεις της παρουσίασης ανδρών και γυναικών στην έκφραση στερεοτύπων και στη δημιουργία εντυπώσεων. Ο Bodenhausen και οι συνεργάτες του (1995) χρησιμοποίησαν το υπόδειγμα των επιτυχημένων Αφρικανών της Αμερικής, ενώ οι Kunda και Oleson (1995, πείραμα 4), όπως και η Maurer και οι συνεργάτες της (1995, πείραμα 2), χρησιμοποίησαν το υπόδειγμα των ομοφυλόφιλων.

Άλλα. Ο Locksley και οι συνεργάτες του (1982, πείραμα 1) παρουσίασαν οκτώ άτομα τα οποία ήταν είτε «άνθρωποι της ημέρας» είτε «άνθρωποι της νύχτας». Η Maurer και οι συνεργάτες της (1995, πείραμα 1, βλ. επίσης Park και συνεργάτες, 1992, πείραμα 2) παρουσίασαν άτομα μίας ομάδας του τηλεοπτικού προγράμματος 'Big Brother'. Ο Wilder (1978) διερεύνησε την ατομικοποίηση χωρίζοντας τους συμμετέχοντες της έρευνας του σε δύο ομάδες: αυτούς που προτιμούν τη ζωγραφική του Klee κι αυτούς που προτιμούν τη ζωγραφική του Kandinsky. Οι Brewer, Weber και Carini (1995) χρησιμοποίησαν την ατομικοποίηση δύο ομάδων ατόμων, των «υπερεκτιμητών» και των «υποτιμητών», οι οποίες διαχωρίζονταν από το χρώμα της μπλούζας που φορούσαν τα μέλη τους.

3.2.1. Πειραματικές Έρευνες με Άτομα

Οι περισσότερες μελέτες που ερεύνησαν την επίδραση των ατόμων στα στερεότυπα, χρησιμοποίησαν μετρήσεις μόνο της κεντρικής τάσης, αγνοώντας την αντίληψη ομοιογένειας. Λόγω του ότι η αντίληψη ομοιογένειας είναι πρωταρχικού

ενδιαφέροντος για την παρούσα διατριβή, παρακάτω θα παρουσιάσουμε μόνο τις μελέτες που χρησιμοποίησαν μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας.

Ωστόσο, οι μελέτες, οι οποίες διερευνούν την επίδραση των ατόμων στην αντίληψη ομοιογένειας, είναι λιγοστές. Κατ' ακρίβεια οι περισσότερες απ' αυτές δεν εξέτασαν συγκεκριμένα την επίδραση της παρουσίας ατόμων, αλλά μοτίβα ατόμων, αντίθετα με το στερεότυπο της ομάδας τους, που παρουσιάστηκαν ως επιπρόσθετο κομμάτι του κυρίως πειραματικού σχεδιασμού. Παρακάτω αναφερόμαστε σε τέσσερις έρευνες που παρουσιάστηκαν προηγουμένως στην ανασκόπηση της βιβλιογραφίας της σχετικής με την υποομαδοποίηση, για να επικεντρωθούμε στη συνθήκη της μη-διαλογής (ή μη υποομαδοποίησης), αφού σε αυτή τη συνθήκη παρουσιάζονται στους συμμετέχοντες μόνο άτομα, επιτρέποντας μας έτσι να τη θεωρήσουμε συνθήκη ατομικοποίησης.

Η Park και οι συνεργάτες της (1992, πείραμα 2) συμπεριέλαβαν μία συνθήκη μη-διαλογής στην έρευνά τους όπου οι συμμετέχοντες διάβασαν για δεκαέξι άτομα του προγράμματος 'Big Brother'. Η συνθήκη μη-διαλογής συγκρίθηκε με τη συνθήκη διαλογής κατά την οποία οι συμμετέχοντες χώρισαν τα άτομα αυτά σε υποομάδες. Οι ερευνητές βρήκαν ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη μη-διαλογής προσέλαβαν την ομάδα ως περισσότερο στερεοτυπική απ' ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαλογής.

Η Maurer και οι συνεργάτες της (1995, πείραμα 1) πρόσθεσαν μία συνθήκη υποτυπικότητας σε μια επανάληψη του προαναφερθέντος πειράματος της Park και των συνεργατών της (1992), όπου ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να χωρίσουν τα άτομα σε δύο ομάδες: σ' αυτούς που ταίριαζαν και σ' αυτούς που δεν ταίριαζαν με το στερεότυπο της ομάδας. Όπως προαναφέραμε, η υποτυποποίηση περιγράφει τη διαδικασία κατά την οποία ένα άτομο που δεν επικυρώνει καθόλου το στερεότυπο της

ομάδας του λόγω του ότι θεωρείται ως εξαίρεση και μη-τυπικό μέλος, αφήνει το στερεότυπο της ομάδας απρόσβλητο από οποιαδήποτε διαφοροποίηση. Από τα αποτελέσματα του πειράματος διαφάνηκε ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαλογής προσέλαβαν τη λιγότερη στερεοτυπικότητα, ενώ οι συμμετέχοντες στη συνθήκη υποτυπικότητας τη μεγαλύτερη στερεοτυπικότητα. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων της συνθήκης μη-διαλογής (ή ατομικοποίησης) ήταν ενδιάμεσα από αυτές των συμμετεχόντων στις συνθήκες διαλογής και υποτυπικότητας.

Σε ένα άλλο πείραμά τους, η Maurer και οι συνεργάτες της (1995, πείραμα 2) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες δεκαπέντε ομοφυλόφιλους άνδρες. Η Maurer και οι συνεργάτες της παρουσίασαν στους συμμετέχοντες πληροφορίες για 15 ομοφυλόφιλους άνδρες, οι 12 εκ των οποίων παρουσιάστηκαν ως τυπικοί ομοφυλόφιλοι άνδρες και οι 3 ως μη-τυπικοί. Οι ερευνητές παρατήρησαν ότι η τυπικότητα σχετίστηκε σημαντικά με την αντίληψη της ομάδας, όπου όσο λιγότερο τυπικά θεωρήθηκαν τα τρία άτομα τα οποία δεν επιβεβαίωναν το στερεότυπο σε σχέση με τα άτομα που επιβεβαίωναν το στερεότυπο, τόσο πιο στερεοτυπική ήταν η αντίληψη της συνολικής ομάδας. Με άλλα λόγια, όσο λιγότερο τυπικοί ήταν οι ομοφυλόφιλοι άνδρες, οι οποίοι δεν επιβεβαίωναν το στερεότυπο της ομάδας τους σε σχέση με τους ομοφυλόφιλους άνδρες οι οποίοι επιβεβαίωναν το στερεότυπο, τόσο περισσότερο στερεοτυπική ήταν η αντίληψη των ομοφυλόφιλων γενικά.

Οι Hewstone και Hamberger (2000, πείραμα 2) χειρίστηκαν τη διαφοροποίηση και στη συνέχεια παρουσίασαν στους συμμετέχοντες οκτώ μέλη μίας ομάδας φοιτητών επιστημών. Όταν η διαφοροποίηση ήταν υψηλή, δεν παρουσιάστηκαν σημαντικές διαφορές στη στερεοτυπικότητα ανάμεσα στις συνθήκες παρουσίασης συγκεντρωμένων και διασκορπισμένων πληροφοριών. Όταν η διαφοροποίηση ήταν χαμηλή, χαμηλότερη στερεοτυπικότητα παρατηρήθηκε στο

διασκορπισμένο μοτίβο των ατόμων που δεν επιβεβαίωναν το στερεότυπο της ομάδας.

Επιπρόσθετα, από τις μετρήσεις της τυπικότητας και της αντίληψης διαφοροποίησης, ο Hewstone και οι συνεργάτες του (2000) ερεύνησαν την επίδραση των οδηγιών επεξεργασίας των ατομικευτικών πληροφοριών (έμφαση σε διαφορές ή σε ομοιότητες) και του μοτίβου παρουσίασης των πληροφοριών στην αλλαγή στερεοτύπων. Οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν για οκτώ μέλη μίας Γερμανικής αδελφότητας. Ζητήθηκε από μερικούς συμμετέχοντες να επικεντρωθούν στις ομοιότητες ανάμεσα στα άτομα αυτά, ενώ από άλλους να επικεντρωθούν στις διαφορές ανάμεσα στα οκτώ άτομα. Χαμηλότερη στερεοτυπικότητα παρουσιάστηκε, όταν οι συμμετέχοντες επικεντρώθηκαν στις ομοιότητες των μελών της ομάδας και μετά από έκθεση σε ένα διασκορπισμένο μοτίβο ατόμων, τα οποία δεν επιβεβαίωναν το στερεότυπο της ομάδας.

3.2.2. Ατομικοποίηση και Επιρροή

Όπως παρατηρήσαμε στο κεφάλαιο 3.1.2., οι έρευνες, οι οποίες χειρίζονται πειραματικά τη χρήση υποομάδων με σκοπό τη διερεύνηση των επιπτώσεων τους στην επιρροή της συνολικής ομάδας, είναι πολύ περιορισμένες. Παρότι στην περίπτωση της ατομικοποίησης έχουν γίνει προσπάθειες υποστήριξης της θετικής επίδρασης της ατομικοποίησης στην επιρροή, οι περισσότερες από αυτές τις προσπάθειες δε διερευνούν άμεσα την ατομικοποίηση, δε συμπεριλαμβάνουν εξειδικευμένες μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας και εκτός από λίγες εξαιρέσεις, δε χειρίζονται το μειοψηφικό ή πλειοψηφικό χαρακτήρα της πηγής. Υποστήριξη για τη θετική επίδραση της ατομικοποίησης στην επιρροή παρέχεται από τέσσερις

διαφορετικές και ανεξάρτητες ερευνητικές προσπάθειες: από τις έρευνες του Wilder (1977, 1990) στην κοινωνική κατηγοριοποίηση και κοινωνική επιρροή, των Harkins και Petty (1981α, 1987) στην επίδραση των πολλαπλών πηγών στην επιρροή, των Papastamou και Mugny (1990) στο ρόλο της συγχρονικής συνέπειας στη μειονοτική επιρροή και τέλος, των Mackie και Hunter (2000) στην επίδραση της διαφοροποίησης στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή.

Ο Wilder, (1977) σε ένα δεύτερο πείραμα της ίδιας έρευνας, που περιγράψαμε στο κεφάλαιο 3.1.2., χειρίστηκε πειραματικά αυτή τη φορά τόσο την υποομαδοποίηση όσο και την ατομικοποίηση. Οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε διαφορετικές πειραματικές συνθήκες όπου τα επιχειρήματα παρουσιάστηκαν με τους εξής τρόπους: α) από ένα άτομο μόνο του, β) από μία συλλογή από 2,3,4 ή 6 αυτόνομων ατόμων, γ) από μία συνολική ομάδα, η οποία αποτελείτο από 2,3,4 ή 6 μέλη, δ) από δύο ξεχωριστές ομάδες, η οποίες αποτελούνταν από 2 ή 3 μέλη, ε) από τρεις ομάδες, οι οποίες αποτελούνταν από 2 μέλη η κάθε μια. Η παρουσίαση επιχειρημάτων από μία συλλογή αυτόνομων ατόμων μπορούμε να πούμε ότι συγκροτεί το χειρισμό της ατομικοποίησης ενώ η παρουσίαση των επιχειρημάτων από δύο ή τρεις μικρότερες ομάδες ατόμων μπορεί να χαρακτηριστεί ως συναφή με την υποομαδοποίηση. Όπως και στο πρώτο πείραμα, οι συμμετέχοντες διάβασαν την περίληψη μίας δικαστικής υπόθεσης από την οποία η υπαιτιότητα ήταν δύσκολο να κριθεί. Στη συνέχεια, παρακολούθησαν βιντεοταινίες είτε από αυτόνομα άτομα τα οποία κάθονταν σε ξεχωριστές καρέκλες το καθένα μόνο του, όπου τονίστηκε ότι δε συζήτησαν καθόλου μεταξύ τους αλλά ότι εξέφραζε το καθένα την προσωπική του θέση, είτε από άτομα που παρουσιάστηκαν όλοι μαζί σαν μία συνολική ομάδα να εκθέτουν τις θέσεις τους, είτε από δύο ή τρεις ξεχωριστές ομάδες, οι οποίες παρουσιάστηκαν να κάθονται σε δύο ξεχωριστά τραπέζια, για να τονιστεί η

διαφορετικότητά τους. Τα επιχειρήματα που παρουσιάζονταν σε όλες τις πειραματικές συνθήκες ήταν τα ίδια και υποστήριζαν αποκλειστικά την υπαιτιότητα ενός εκ των δύο εμπλεκομένων στην υπόθεση. Η επιρροή αυξήθηκε τόσο όταν αυξήθηκε ο αριθμός των ξεχωριστών ομάδων όσο και όταν αυξήθηκε ο αριθμός των ξεχωριστών ατόμων. Ωστόσο, όταν αυξήθηκε ο αριθμός των μελών της συνολικής ομάδας, η επιρροή της συνολικής ομάδας δεν αυξήθηκε. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν περισσότερο, όταν το μήνυμα επιρροής παρουσιαζόταν είτε από ξεχωριστές ομάδες είτε από αυτόνομα άτομα σε σχέση με τη συνθήκη όπου το μήνυμα προέρχονταν από μία συνολική ομάδα. Τα ευρήματα αυτού του πειράματος τονίζουν ότι ο τρόπος κατηγοριοποίησης ατόμων ως μέλη μίας συνολικής ομάδας ή ως ξεχωριστά αυτόνομα άτομα πράγματι επιδρά στις δυνατότητες επιρροής του μηνύματός τους.

Σε μία άλλη έρευνα ο Wilder (1990) διερεύνησε στα πρώτα δύο πειράματα τη σχέση ανάμεσα στη διαφοροποίηση και την επιρροή, ενώ στο τρίτο και στο τέταρτο πείραμα χειρίστηκε πειραματικά την ατομικοποίηση.

Στο πρώτο πείραμα, οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε δύο ομάδες και ζητήθηκε από την κάθε ομάδα να κρίνει την αθωότητα ή την ενοχή ενός κατηγορούμενου ο οποίος από τα στοιχεία που δίνονταν στους συμμετέχοντες, παρουσιαζόταν ως ένοχος. Οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν περισσότερο από την ένδο-ομάδα τους, όταν υποστήριζε την αθωότητα του κατηγορούμενου, παρά από την έξω-ομάδα τους, όταν επίσης υποστήριζε την αθωότητα του κατηγορούμενου, επιβεβαιώνοντας έτσι τις υποθέσεις του ερευνητή. Επιπλέον, ενδιαφέρον ήταν το εύρημα ότι οι συμμετέχοντες έκαναν περισσότερα λάθη στην ανάκληση των επιχειρημάτων της έξω-ομάδα παρά της ένδο-ομάδας, γεγονός που μπορεί να θεωρηθεί ενδεικτικό περισσότερης αντίληψης ομοιογένειας της έξω-ομάδας. Συναφές

με αυτή την εισήγηση είναι το ότι οι συμμετέχοντες έκριναν τα μέλη της έξω-ομάδας ως λιγότερο αυτόνομα απ' ότι τα μέλη της ένδο-ομάδας.

Στο δεύτερο πείραμα της έρευνας του, ο Wilder (1990), χρησιμοποίησε δύο φυσικές κοινωνικές ομάδες φοιτητών από δύο αντίπαλα πανεπιστήμια της Αμερικής. Όλοι οι συμμετέχοντες άκουσαν από κασέτες τέσσερις ομιλητές να προβάλλουν τις θέσεις της ομάδας τους, η οποία υποστήριζε τη μείωση του κρατικού προϋπολογισμού για την εκπαίδευση. Ανάλογα με τη συνθήκη, οι ομιλητές παρουσιάστηκαν ως προερχόμενοι είτε από την ένδο-ομάδα είτε από την έξω-ομάδα των συμμετεχόντων, ενώ στη συνθήκη ελέγχου δεν προσδιορίστηκε η πηγή του μηνύματος. Οι κασέτες συνοδεύτηκαν από φωτογραφίες των ομιλητών, των οποίων η ομαδική υπαγωγή τονιζόταν από τα ρούχα που φορούσαν. Μεταξύ άλλων μετρήσεων, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν μετρήσεις της επιρροής του μηνύματος, της αντίληψης της ανεξαρτησίας, της τυπικότητας και της ομοιότητας των ομιλητών όπως και μία δοκιμασία ανάκλησης των επιχειρημάτων που παρουσιάστηκαν. Από τα αποτελέσματα φάνηκε ότι η ένδο-ομάδα, της οποίας τα μέλη εκλήφθηκαν ως περισσότερο ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, οδήγησε σε μεγαλύτερη αλλαγή στάσης απ' ότι η έξω-ομάδα, της οποίας τα μέλη θεωρήθηκαν λιγότερο ανεξάρτητα, περισσότερο τυπικά και όμοια μεταξύ τους. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες ανακάλεσαν περισσότερα ορθά επιχειρήματα, όταν αυτά παρουσιάστηκαν από την ένδο-ομάδα τους, παρά όταν τα επιχειρήματα παρουσιάστηκαν από την έξω-ομάδα.

Στο τρίτο πείραμα, ο Wilder (1990) χειρίστηκε πειραματικά την ατομικοποίηση χρησιμοποιώντας τις ίδιες προαναφερθείσες ομάδες φοιτητών από τα δύο αντίπαλα πανεπιστήμια της Αμερικής. Συγκεκριμένα, ο ερευνητής παρουσίασε στους συμμετέχοντες διαφοροποιητικές, για τα μέλη της έξω-ομάδας, πληροφορίες, οι οποίες ήταν άσχετες με το μήνυμα που πρόβαλλε η ομάδα τους (π.χ. το όνομα

τους, την πόλη καταγωγής τους). Οι εξαρτημένες μεταβλητές του πειράματος ήταν οι ίδιες με αυτές του δεύτερου πειράματος. Από τα αποτελέσματα του πειράματος διαφάνηκε ότι η παρουσίαση των διαφοροποιητικών πληροφοριών αύξησε την αντίληψη διαφορετικότητας των μελών της έξω-ομάδας όπως και την επιρροή του μηνύματος της έξω-ομάδας. Ωστόσο, η διαφοροποίηση της ένδο-ομάδας δεν επέδρασε στην επιρροή της. Τα λάθη στην ανάκληση των επιχειρημάτων της ένδο-ομάδας και της διαφοροποιημένης έξω-ομάδας ήταν τα ίδια, όπως ίδια ήταν και η επιρροή των μηνυμάτων τους. Επιπλέον, η διαφοροποίηση των μελών της έξω-ομάδας αύξησε την αντίληψή τους ως ανεξάρτητα.

Ερμηνεύοντας αυτά τα αποτελέσματα, ο ερευνητής εξηγεί ότι μία έξω-ομαδική πηγή ενός μηνύματος εκλαμβάνεται ως περισσότερο ψυχολογικά ομοιογενής και συνεπώς λιγότερο αξιόπιστη, γιατί οι θέσεις της αποδίδονται περισσότερο σε εσωτερικούς λόγους της προσωπικότητάς τους, παρά σε εξωτερικούς ρεαλιστικούς λόγους. Αντιθέτως, τα αυτόνομα άτομα που δεν ανήκουν σε ομάδα εκλαμβάνονται ως πιο ποικιλόμορφα και πιο αξιόπιστα, ενώ οι θέσεις τους αποδίδονται σε εξωτερικούς, αντικειμενικούς λόγους. Όπως εξηγεί ο Wilder:

«Η γενική συναίνεση των μελών της ομάδας κρίνεται ως λιγότερο αξιόπιστη, γιατί θεωρείται ότι οι απόψεις τους δεν αντανακλούν μόνο τις αυτόνομες τους κρίσεις [...] Από την άλλη, ανεξάρτητα άτομα που μοιράζονται την ίδια άποψη, μπορεί να έχουν μεγαλύτερη επίδραση ακριβώς λόγω της προφανούς τους ανεξαρτησίας. Σ' αυτή την περίπτωση η ομοφωνία τους αντανακλά μία σύγκλιση απόψεων, οδηγούμενη από ένα κοινό εξωτερικό ερέθισμα» (σελ. 1203).

Ο Wilder (1990), ωστόσο, έθεσε το ερώτημα κατά πόσο τα προαναφερθέντα αποτελέσματα θα μπορούσαν να εξηγηθούν από το ότι η ατομικοποίηση προσέδωσε έμφαση στα ατομικά χαρακτηριστικά των ομιλητών σε βαθμό που οι συμμετέχοντες κατά κάποιο τρόπο, «ξέχασαν», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο ερευνητής, την έξω-ομαδική υπαγωγή τους. Για να ελέγξει αυτό το ενδεχόμενο ο Wilder στο τέταρτο του πείραμα, επανέλαβε το τρίτο πείραμα, αλλά αυτή τη φορά ζήτησε από τους συμμετέχοντες να ανακαλέσουν οτιδήποτε πληροφορίες μπορούσαν για τους ομιλητές και να τις καταγράψουν με τη σειρά ανάκλησής τους. Πράγματι, στις περιγραφές τους οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν στην ομαδική υπαγωγή των ομιλητών σε όλες τις συνθήκες, υποδεικνύοντας ότι η θετική επίδραση της ατομικοποίησης στην επιρροή δεν οφείλεται στο ότι οι συμμετέχοντες απλά «ξεχνούν» την ομαδική ταυτότητα των ομιλητών.

Οι Harkins και Petty (1981α) σε μία σειρά τριών πειραμάτων ερεύνησαν τις αλλαγές στην επιρροή ενός μηνύματος από την παρουσίασή του είτε από πολλά άτομα είτε από ένα άτομο μόνο. Παρόλο που δε χειρίστηκαν πειραματικά την ατομικοποίηση ούτε συμπεριέλαβαν μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας, η επίδραση της αύξησης των μελών μίας ομάδας που παρουσιάζει ένα πειστικό μήνυμα είναι συναφής με την επίδραση της ατομικοποίησης στην επιρροή.

Στο πρώτο πείραμά τους, οι ερευνητές παρουσίασαν στους συμμετέχοντες μία βιντεοταινία είτε από έναν είτε από τρεις ομιλητές, οι οποίοι παρουσίασαν είτε ένα είτε τρία επιχειρήματα υπέρ της εισαγωγής μίας σειράς γενικών επιπρόσθετων εξετάσεων στις οποίες η επιτυχία θα ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την αποφοίτηση των φοιτητών του πανεπιστημίου. Επειδή όλοι οι συμμετέχοντες ήταν φοιτητές στο εν λόγω πανεπιστήμιο, ήταν όλοι αρχικά αντίθετοι με αυτή τη θέση. Όλοι οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι τη θέση αυτή υποστήριζαν τρία άτομα με

τρία διαφορετικά επιχειρήματα. Με αυτόν τον τρόπο, η γνώση για τον αριθμό των ατόμων που υποστήριζαν τη θέση αυτή όσο και για τον αριθμό των επιχειρημάτων κρατήθηκε σταθερή σε όλες τις πειραματικές συνθήκες. Η διαφορά ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες ήταν στην έκθεση είτε στον ένα είτε στους τρεις ομιλητές και είτε στο ένα είτε στα τρία επιχειρήματα. Προστέθηκαν επίσης, δύο ομάδες ελέγχου, όπου στην πρώτη οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν απλά για τον αριθμό των ομιλητών, για τον αριθμό των επιχειρημάτων, όπως και για τη γενική θέση που υποστήριζαν, ενώ στη δεύτερη οι συμμετέχοντες απλά συμπληρώσαν τη μέτρηση των απόψεών τους. Από τα αποτελέσματα του πρώτου αυτού πειράματος διαφάνηκε ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης των τριών επιχειρημάτων από τρεις διαφορετικούς ομιλητές επηρεάστηκαν περισσότερο απ' ότι οι συμμετέχοντες στις άλλες πειραματικές συνθήκες, οι οποίες δε διέφεραν μεταξύ τους.

Στο δεύτερο τους πείραμα οι Harkins και Petty (1981α) παρουσίασαν και πάλι στους συμμετέχοντες βιντεοταινίες, όπου στη μία συνθήκη ένας ομιλητής παρουσίασε τέσσερα επιχειρήματα, στη δεύτερη συνθήκη τέσσερις ομιλητές παρουσίασαν τέσσερα επιχειρήματα ενώ στην τελευταία συνθήκη τέσσερις ομιλητές παρουσίασαν πάλι τέσσερα επιχειρήματα με τη διαφορά, όμως, ότι σε αυτή την τελευταία συνθήκη οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι τα τέσσερα αυτά επιχειρήματα αποτελούσαν το σύνολο των επιχειρημάτων που παρουσίασε η ομάδα των φοιτητών, που υποστήριζε τη συγκεκριμένη θέση. Ο χειρισμός αυτός προστέθηκε, για να διερευνηθεί κατά πόσο οι συμμετέχοντες θα επηρεαστούν λιγότερο, όταν ξέρουν ότι τα επιχειρήματα που τους παρουσιάζονται δεν αποτελούν ένα δείγμα από πολλά άλλα, παρόμοια επιχειρήματα. Από τα αποτελέσματα αυτού του πειράματος διαφάνηκε ότι η γνώση ότι τα τέσσερα επιχειρήματα αποτελούσαν το σύνολο των επιχειρημάτων δεν επηρέασε την αλλαγή άποψης των συμμετεχόντων σε

σχέση με τους συμμετέχοντες, στους οποίους δε δόθηκαν επιπλέον πληροφορίες για τον αριθμό του συνόλου των επιχειρημάτων. Ωστόσο, ήταν πρόδηλη η μειωμένη επιρροή των συμμετεχόντων στη συνθήκη παρουσίασης των τεσσάρων επιχειρημάτων από ένα άτομο σε σχέση με τους συμμετέχοντες στις δύο άλλες συνθήκες. Φαίνεται δηλαδή, όπως και στο πρώτο πείραμα, ότι η αύξηση των ατόμων που παρουσιάζουν ένα μήνυμα αυξάνει την επιρροή του εν λόγω μηνύματος.

Τέλος, σε ένα τρίτο πείραμα των ίδιων ερευνητών (Harkins & Petty, 1981α) παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες τρία επιχειρήματα, είτε πειστικά είτε αδύνατα, τα οποία αποδόθηκαν σε τρεις διαφορετικούς ομιλητές, ενώ σε μία δεύτερη συνθήκη τα ίδια τρία είτε πειστικά είτε αδύνατα επιχειρήματα αποδόθηκαν σε ένα ομιλητή. Οι συμμετέχοντες στη συνθήκη απόδοσης των πειστικών επιχειρημάτων σε τρία άτομα επηρεάστηκαν περισσότερο και πρόβαλλαν περισσότερες θετικές σκέψεις προς τις θέσεις των επιχειρημάτων απ' ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη απόδοσης των πειστικών επιχειρημάτων σε ένα άτομο. Ωστόσο, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης αδύνατων επιχειρημάτων από τρία άτομα επηρεάστηκαν λιγότερο και πρόβαλλαν περισσότερες σκέψεις αντίθετες προς τις θέσεις των επιχειρημάτων απ' ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης αδύνατων επιχειρημάτων από ένα άτομο.

Στο σύνολό τους, τα τρία πειράματα των Harkins και Petty (1981α) υποδεικνύουν ότι η απόδοση ενός μηνύματος σε πολλά άτομα αυξάνει τη νοητική επεξεργασία του μηνύματος. Αυτή η αύξηση στη νοητική επεξεργασία μπορεί είτε να αυξήσει την επιρροή του μηνύματος όταν αυτό είναι πειστικό, είτε να τη μειώσει στην περίπτωση που η ποιότητα των επιχειρημάτων που προβάλλονται είναι χαμηλή. Επιπλέον, σε μία παρόμοια έρευνα οι Harkins και Petty (1981β) επιβεβαίωσαν ότι η απόδοση ενός μηνύματος σε πολλά άτομα αυξάνει τη νοητική επεξεργασία του

μηνύματος αλλά τόνισαν ότι, όταν αποσπάται η προσοχή των συμμετεχόντων, αυξάνοντας έτσι το νοητικό τους φορτίο, η επιρροή του μηνύματος μειώνεται στο ίδιο επίπεδο όπως όταν τα ίδια επιχειρήματα αποδίδονται σε έναν ομιλητή.

Οι Harkins και Petty (1987) διεξήγαγαν τρία πείραματα, για να εξηγήσουν το λόγο για τον οποίο η παρουσίαση ενός μηνύματος από πολλές πηγές ή από πολλά άτομα αυξάνει τη γνωστική επεξεργασία του μηνύματος και συνεπώς την επιρροή του. Οι ερευνητές εισηγήθηκαν δύο υποθέσεις, τις οποίες εξέτασαν πειραματικά. Η πρώτη υπόθεση εισηγείται ότι η απόδοση ενός μηνύματος σε πολλαπλές πηγές ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα ποικίλων και ανεξάρτητων απόψεων και γνώσεων και συνεπώς ως άξιο προσεκτικής εξέτασης. Η δεύτερη υπόθεση εισηγείται ότι η αυξημένη επεξεργασία ενός μηνύματος που υποστηρίζεται από πολλά άτομα βασίζεται στο ότι η αλληπάλληλη παρουσίαση καινούργιων ομιλητών κεντρίζει την προσοχή των συμμετεχόντων, οι οποίοι κάθε φορά εστιάζουν την προσοχή τους, για να επεξεργαστούν το καινούργιο ερέθισμα.

Στο πρώτο τους πείραμα οι Harkins και Petty (1987) επανέλαβαν το πρώτο πείραμα της προηγούμενης προαναφερθείσας έρευνάς τους (Harkins & Petty, 1981α), όπου διάφορα επιχειρήματα παρουσιάστηκαν είτε από πολλαπλές πηγές είτε από μία πηγή και πρόσθεσαν μία τρίτη συνθήκη, όπου τα επιχειρήματα παρουσιάστηκαν από πολλά άτομα τα οποία όμως ήταν όλα μέλη μίας συνολικής ομάδας. Συγκεκριμένα, σ' αυτή την τρίτη συνθήκη οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι οι ομιλητές ήταν όλοι μέλη μίας επιτροπής η οποία δημιουργήθηκε για να διερευνήσει το υπό συζήτηση θέμα και το μήνυμα που πρόβαλλαν ήταν αποτέλεσμα των κοινών τους προσπαθειών. Οι ερευνητές υπέθεσαν ότι, αν η αυξημένη επιρροή που παρουσιάζεται μετά από την παρουσίαση επιχειρημάτων από πολλά άτομα, οφείλεται στην αντίληψη τους ως ανεξάρτητα άτομα, τότε η κοινή ομαδική υπαγωγή των ομιλητών θα μειώσει το

πλεονέκτημα τους. Πράγματι, από τα αποτελέσματα του πειράματος αυτού διαφάνηκε ότι η αυξημένη επιρροή των πολλαπλών πηγών πειστικών επιχειρημάτων εξαλείφθηκε, όταν οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι τα πολλαπλά άτομα-πηγή των επιχειρημάτων ήταν μέλη μίας επιτροπής και όχι ανεξάρτητα άτομα.

Στο δεύτερο πείραμά τους οι Harkins και Petty (1987) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες επιχειρήματα ως προερχόμενα είτε από ανεξάρτητους ομιλητές είτε από τα μέλη της επιτροπής, όπως ακριβώς στο πρώτο πείραμα. Σε αυτό το δεύτερο πείραμα, όμως, προστέθηκε μία δεύτερη ανεξάρτητη μεταβλητή, όπου οι μισοί συμμετέχοντες, πριν να ακούσουν τα επιχειρήματα, ενημερώθηκαν για το ότι οι ομιλητές ήταν είτε ανεξάρτητοι είτε μέλη της επιτροπής, ενώ οι υπόλοιποι μισοί συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για την ανεξαρτησία ή την ομαδική υπαγωγή των ομιλητών αφού άκουσαν τα επιχειρήματα. Οι ερευνητές υπέθεσαν ότι αν οι συμμετέχοντες αποτρέπονται από το να συμφωνήσουν με την επιτροπή λόγω του ότι η ομαδική υπαγωγή των ομιλητών λειτουργεί σαν ένδειξη υποκειμενικότητας, τότε η γνώση για την ομαδική υπαγωγή των ομιλητών θα αποτρέψει την επιρροή των συμμετεχόντων ακόμα και μετά την έκθεση τους στα επιχειρήματα. Αν, ωστόσο, η ομαδική υπαγωγή των ομιλητών αποτρέπει τη γνωστική επεξεργασία των επιχειρημάτων, τότε η επιρροή των επιχειρημάτων δε θα μειωθεί στη συνθήκη, όπου οι συμμετέχοντες ενημερώνονται για την ανεξαρτησία ή εξάρτηση των ομιλητών μετά την έκθεση τους στα επιχειρήματα. Από τα αποτελέσματα αυτού του πειράματος φάνηκε ότι η αυξημένη επιρροή της παρουσίασης των επιχειρημάτων μειώθηκε μόνο όταν οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι οι ομιλητές ήταν μέλη μίας επιτροπής πριν να διαβάσουν τα επιχειρήματα ενώ η επιρροή δε μειώθηκε, όταν οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν για την ανεξαρτησία ή την ομαδική υπαγωγή των ομιλητών μετά την παρουσίαση των επιχειρημάτων. Συμπεραίνεται δηλαδή ότι η ομαδική υπαγωγή των

ομιλητών μειώνει την επιρροή των μηνυμάτων τους, επειδή αποτρέπει τη γνωστική επεξεργασία των επιχειρημάτων που παρουσιάζουν.

Στο τρίτο πείραμα της έρευνάς τους οι Harkins και Petty (1987) διερεύνησαν το λόγο για τον οποίο η κοινή ομαδική υπαγωγή των ομιλητών αποτρέπει τη γνωστική επεξεργασία των μηνυμάτων που προβάλλουν. Οι ερευνητές εισηγήθηκαν ότι πιθανόν οι συμμετέχοντες να αποτρέπονται από το επεξεργαστούν τα επιχειρήματα μίας ομάδας ατόμων, διότι εκλαμβάνουν την ομάδα των ομιλητών ως μία μοναδική πηγή και όχι ως πολλαπλές πηγές, εξαλείφοντας έτσι το πλεονέκτημα των πολλαπλών πηγών. Εναλλακτικά, οι συμμετέχοντες πιθανόν να πιστεύουν ότι οι θέσεις που προβάλλει η επιτροπή δεν αντιπροσωπεύουν τις αληθινές απόψεις των ομιλητών λόγω του ότι για λόγους ομαδικής συνοχής, η επιτροπή καταστέλλει την έκφραση των ανεξάρτητων απόψεων των μελών της. Για να ελέγξουν αυτές τις δύο εκδοχές, οι ερευνητές απόδωσαν τα επιχειρήματα είτε σε ανεξάρτητα άτομα είτε σε μέλη της επιτροπής όμοια μεταξύ τους είτε σε διαφορετικά μέλη της επιτροπής. Συγκεκριμένα, στη συνθήκη ομοιότητας οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι, για να σχηματιστεί η επιτροπή επιλέγηκαν άτομα, τα οποία ήταν όσο το δυνατό πιο όμοια, για να προωθηθεί η αμοιβαιότητα ανάμεσα στα μέλη. Στη συνθήκη διαφορετικότητας, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι τα μέλη της επιτροπής επιλέγηκαν με στόχο να αντιπροσωπεύουν όσο το δυνατό πιο διαφορετικές οπτικές οι οποίες θα διασφαλίζουν την ποικιλομορφία των απόψεων της επιτροπής.

Από τα αποτελέσματα του πειράματος φάνηκε ότι στη συνθήκη όπου οι συμμετέχοντες πίστευαν ότι τα μέλη της επιτροπής μοιράζονταν κοινές απόψεις, η αυξημένη επιρροή από την παρουσίαση πειστικών επιχειρημάτων από πολλά άτομα εξαλείφθηκε. Ωστόσο, στη συνθήκη όπου οι συμμετέχοντες πίστευαν ότι η επιτροπή αποτελείται από άτομα τα οποία είχαν διαφορετικές απόψεις, η αυξημένη επιρροή από

την παρουσίαση πειστικών επιχειρημάτων από πολλά άτομα, διατηρήθηκε. Στο σύνολό τους τα αποτελέσματα των Harkins και Petty (1987) υποστηρίζουν την άποψη ότι η γνωστική επεξεργασία και η συνεπακόλουθη επιρροή ενός μηνύματος, το οποίο προέρχεται από πολλά άτομα αυξάνεται λόγω της αντίληψης ότι η θέση του μηνύματος υποστηρίζεται από αυτόνομα και δισταμένα άτομα.

Οι Papastamou και Mugny (1990) χειρίστηκαν πειραματικά τη συγχρονική σταθερότητα, δίνοντας έμφαση στις διαφορές και τις ομοιότητες ανάμεσα σε δύο άτομα σε ό,τι αφορά στην ιδεολογία τους και τα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά. Όπως και στο προηγούμενο πείραμα των ίδιων ερευνητών που περιγράψαμε στο κεφάλαιο 3.1.2. για την υποομαδοποίηση (Mugny & Papastamou, 1980), οι Papastamou και Mugny παρουσίασαν ξανά το πειραματικό υπόδειγμα της μόλυνσης του περιβάλλοντος χρησιμοποιώντας το ίδιο κείμενο επιρροής με πριν. Ωστόσο, σε αυτή την έρευνα, το κείμενο χωρίστηκε σε δύο μέρη και παρουσιάστηκε στους συμμετέχοντες ως δύο μηνύματα, τα οποία αποδόθηκαν είτε σε δύο μέλη της ίδιας μειονότητας είτε σε δύο μέλη δύο διαφορετικών μειονοτήτων. Οι μισοί συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι τα δύο άτομα που έγραψαν τα δύο μηνύματα *συμφώνησαν* σε 6 από 8 θέσεις σχετικές με τη μόλυνση του περιβάλλοντος, ενώ οι υπόλοιποι μισοί συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι τα δύο άτομα *διαφώνησαν* σε 6 από 8 θέσεις σχετικές με τη μόλυνση του περιβάλλοντος. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι τα δύο άτομα που έγραψαν το κείμενο επιρροής, είτε μοιράζονται είτε διέφεραν σε 6 από 8 ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Τέλος, οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε ιδεολογικά κοντινούς και ιδεολογικά απομακρυσμένους με βάση τις αρχικές θέσεις τους στο θέμα της μόλυνσης του περιβάλλοντος, όπως μετρήθηκαν σε ένα προ-τεστ. Οι απόψεις των συμμετεχόντων μετρήθηκαν πριν και μετά το κείμενο επιρροής με την παρουσίαση επιχειρημάτων

που υποστήριζαν αλλά και που ήταν νοηματικά αντίθετες με τις θέσεις του κειμένου επιρροής. Με αυτό το τρόπο μετρήθηκε τόσο η άμεση όσο και η έμμεση επιρροή. Μπορούμε να περιγράψουμε αυτό το πείραμα με όρους ατομικοποίησης, αφού γίνεται αναφορά σε δύο άτομα που προέρχονται από μία μειονότητα, τα οποία αντιπαραβάλλονται με δύο άτομα που προέρχονται από δύο διαφορετικές μειονότητες.

Σύμφωνα με τις υποθέσεις της ατομικοποίησης, από τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας διαφάνηκε ότι τα δύο άτομα προερχόμενα από μία μειονότητα επηρέασαν τους συμμετέχοντες περισσότερο απ' ό,τι τα δύο άτομα προερχόμενα από δύο διαφορετικές μειονότητες. Επιπλέον, η ιδεολογική ομοιότητα ανάμεσα στα δύο μέλη της ίδιας μειονότητας αύξησε την επιρροή των αρχικά κοντινών υποκειμένων περισσότερο απ' ό,τι τα δύο ιδεολογικά διαφορετικά μέλη της ίδιας μειονότητας. Η ψυχολογική ομοιότητα ή ψυχολογιοποίηση επέδρασε ιδιαίτερα περιοριστικά στην επιρροή των δύο ατόμων από δύο διαφορετικές μειονότητες ανάμεσα στα κοντινά υποκείμενα. Όπως εξήγησαν οι ερευνητές, η ψυχολογιοποίηση, όπως και η διαφορετικότητα των μελών μίας μειονότητας περιορίζουν την επιρροή των κοντινών υποκειμένων λόγω του φόβου τους για ενδεχόμενη ταύτισή τους με μία ψυχολογιοποιημένη μειονοτική ομάδα με χαμηλή συγχρονική συνέπεια. Ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για την παρούσα διατριβή ήταν το γεγονός ότι ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα διαφάνηκε μία αντίθετη τάση, όπου τα δύο ιδεολογικά διαφορετικά μέλη της ίδιας μειονότητας αύξησαν την επιρροή των μακρινών υποκειμένων περισσότερο απ' ό,τι τα δύο ιδεολογικά όμοια μέλη της ίδιας μειονότητας. Οι ερευνητές εξήγησαν ότι η απόδοση του μηνύματος σε δύο ανόμοια άτομα που παρολ' αυτά, προέρχονται από την ίδια μειονοτική πηγή, αυξάνει την αντίληψη ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα ότι η θέση που προβάλλει η ομάδα δεν υποστηρίζεται λόγω κάποιας

«συνωμοσίας» ή λόγω κάποιου απώτερου σκοπού. Αντιθέτως, ο ένδο-ομαδικός πλουραλισμός της μειονότητας διασφαλίζει για τα μακρινά υποκείμενα την αντικειμενικότητα της μειονοτικής θέσης.

Η έρευνα των Papastamou και Mugny (1990) προσδίδει έμφαση στις διαφορετικές διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα ανάμεσα στους συμμετέχοντες, οι οποίοι είναι αρχικά προσκείμενοι στις θέσεις της πηγής και στους συμμετέχοντες, οι οποίοι είναι αρχικά απομακρυσμένοι από τις θέσεις της πηγής. Επιπλέον, τονίζει τη σημαντική διάκριση ανάμεσα στην ψυχολογική ομοιογένεια (ή ψυχολογιοποίηση) και στην ιδεολογική ομοιογένεια (ή συγχρονική σταθερότητα) των μελών μίας ομάδας.

Οι Mackie και Hunter, (2000) χρησιμοποίησαν δύο πειράματα με σκοπό να προσδιορίσουν το βαθμό διαφοροποίησης μίας μειοψηφικής και μίας πλειοψηφικής πηγής, όπως και το βαθμό που οι πιθανές διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας των δύο πηγών επιδρούν στην αντίστοιχή τους επιρροή.

Στο πρώτο πείραμα της έρευνας των Mackie και Hunter (2000), μερικοί συμμετέχοντες άκουσαν τέσσερις ομιλητές να παρουσιάζουν επιχειρήματα υπέρ της εισαγωγής μίας επιπρόσθετης εξέτασης στο πανεπιστήμιό τους στην οποία η επιτυχία θα ήταν απαραίτητη προϋπόθεση για την αποφοίτηση των φοιτητών. Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες άκουσαν τέσσερις ομιλητές να παρουσιάζουν επιχειρήματα υπέρ της νομιμοποίησης της μαριχουάνας. Οι απόψεις των συμμετεχόντων σε αυτά τα θέματα μετρήθηκαν σε ένα προ-τεστ, για να διασφαλιστεί ότι οι συμμετέχοντες ήταν αρχικά αντίθετοι με τα επιχειρήματα που άκουσαν. Επιπλέον, η έκθεση στα επιχειρήματα που παρέθετε ο κάθε ομιλητής συνοδευόταν με μία φωτογραφία του εκάστοτε ομιλητή, ενισχύοντας έτσι το χειρισμό της διαφοροποίησης των τεσσάρων ομιλητών. Πριν ακούσουν τα επιχειρήματα υπέρ της κάθε θέσης, οι συμμετέχοντες διάβασαν τα αποτελέσματα μίας υποτιθέμενης δημοσκόπησης, η οποία ισχυριζόταν ότι την εν

λόγω θέση υποστήριξε είτε η πλειοψηφία (78%) είτε η μειοψηφία (22%) των φοιτητών του πανεπιστημίου. Μετά την έκθεση στα επιχειρήματα των τεσσάρων ομιλητών, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους σε διάφορα κοινωνικά θέματα μεταξύ των οποίων ήταν και το υπό συζήτηση θέμα, όπως και μία δοκιμασία η οποία ζητούσε από τους συμμετέχοντες να ταιριάσουν το κάθε επιχειρήμα με τον ομιλητή που το είχε παρουσιάσει. Ο βαθμός συμφωνίας των συμμετεχόντων με το υπό συζήτηση θέμα στο προ-τεστ αφαιρέθηκε από το βαθμό συμφωνίας τους σε αυτό το μετά-τεστ, για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της άμεσης επιρροής. Η επίδοση των συμμετεχόντων στη δεύτερη δοκιμασία θεωρήθηκε ενδεικτική της διαφοροποίησης των ομιλητών της κάθε ομάδας.

Από τα αποτελέσματα του πειράματος διαφάνηκε ότι η μειοψηφική πηγή επηρέασε τους συμμετέχοντες μόνο υπέρ της νομιμοποίησης της μαριχουάνας, ενώ η πλειοψηφική πηγή επηρέασε τους συμμετέχοντες και στα δύο θέματα. Επιπλέον, οι συμμετέχοντες ταίριασαν σωστά περισσότερους ομιλητές της πλειοψηφίας με τα επιχειρήματα που παρουσίασε ο καθένας παρά τους ομιλητές της μειοψηφίας με τα επιχειρήματα που παρουσίασαν, υποδεικνύοντας ότι η πλειοψηφική πηγή διαφοροποιήθηκε περισσότερο απ' ό,τι η μειοψηφική πηγή. Οι Mackie και Hunter (2000) διερεύνησαν κατά πόσο ο διαφορετικός βαθμός διαφοροποίησης ανάμεσα στη μειοψηφία και την πλειοψηφία μεσολαβεί στην έκφραση της επιρροής της κάθε ομάδας. Από την ανάλυση συνδιακύμανσης φάνηκε ότι πράγματι η διαφοροποίηση μεσολάβησε σημαντικά στο βαθμό αλλαγής άποψης τόσο από την πλειοψηφία όσο κι από τη μειονότητα. Από τα αποτελέσματα του πρώτου αυτού πειράματος λοιπόν, συνάγεται ότι η άμεση επιρροή της πλειοψηφίας οφείλεται, τουλάχιστον εν μέρει, στην αυξημένη αντίληψη διαφοροποίησης των μελών της πλειοψηφίας. Με βάση αυτά τα αποτελέσματα οι Mackie και Hunter (2000) υποθέτουν ότι μία μειοψηφική

πηγή θα μπορούσε να επιφέρει επιρροή, αν αυξανόταν η διαφοροποίηση των μελών της. Παράλληλα, με την ίδια λογική υποθέτουν ότι η χαμηλή διαφοροποίηση των μελών μίας πλειοψηφικής πηγής θα μπορούσε να μειώσει την επιρροή της πλειοψηφίας.

Για να ελέγξουν αυτές τις υποθέσεις, στο δεύτερο πείραμα της έρευνάς τους, οι Mackie και Hunter (2000) χειρίστηκαν πειραματικά την ατομικοποίηση της μειονότητας και της πλειοψηφίας με σκοπό να παρακινήσουν τους συμμετέχοντες να εκλάβουν τη μειοψηφία με τον ίδιο βαθμό ετερογένειας, όπως εκλαμβάνουν αυθόρμητα την πλειοψηφία. Όπως και στο προηγούμενο πείραμα, οι συμμετέχοντες άκουσαν τέσσερις ομιλητές είτε από τη μειοψηφία είτε από την πλειοψηφία να παρουσιάζουν επιχειρήματα υπέρ της εισαγωγής της επιπρόσθετης εξέτασης στο πανεπιστήμιο τους. Όπως και πριν, όλοι οι συμμετέχοντες που έλαβαν μέρος στο πείραμα ήταν αρχικά αντίθετοι με αυτή τη θέση. Σε αυτό το πείραμα όμως οι ερευνητές χειρίστηκαν πειραματικά την ατομικοποίηση, όπου οι μισοί συμμετέχοντες στη συνθήκη ατομικοποίησης έλαβαν πληροφορίες που στόχευαν στο να αυξήσουν την αντίληψη των μελών της πηγής ως μοναδικά άτομα, ενώ στη συνθήκη της μη ατομικοποίησης οι συμμετέχοντες έλαβαν πληροφορίες σχετικά με τις ομοιότητες των μελών της πηγής. Οι επιπρόσθετες πληροφορίες που έλαβαν οι συμμετέχοντες για τον κάθε ομιλητή ήταν άσχετες με τα επιχειρήματα που πρόβαλλε ο κάθε ομιλητής και τις διάβασαν, πριν ακούσουν τις κασέτες με τα επιχειρήματα του κάθε ομιλητή. Για παράδειγμα, στη συνθήκη ατομικοποίησης οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι ένας ομιλητής ήταν φοιτητής βιολογίας, ο οποίος δούλευε σε βιβλιοθήκη, ενώ ένας άλλος ομιλητής ήταν φοιτητής κινηματογράφου που έπαιζε χόκεϊ. Αντιθέτως, στη συνθήκη μη ατομικοποίησης οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι όλοι οι ομιλητές ήταν πρωτοετείς, ότι ήταν όλοι ηγετικά μέλη φοιτητικών

οργανώσεων κτλ. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τις ίδιες δοκιμασίες για τη μέτρηση των εξαρτημένων μεταβλητών με το προηγούμενο πείραμα στις οποίες προστέθηκαν ακόμη δύο δοκιμασίες, οι οποίες ζητούσαν από τους συμμετέχοντες να ανακαλέσουν τα επιχειρήματα που άκουσαν, όπως και να κρίνουν τους ομιλητές σε διάφορες διαστάσεις (π.χ. κοινωνικότητα, εξυπνάδα, ανεξαρτησία).

Από τα αποτελέσματα του πειράματος διαφάνηκε ότι στη συνθήκη μη-ατομικοποίησης η πλειοψηφία άσκησε μεγαλύτερη άμεση επιρροή από τη μειονότητα, επιβεβαιώνοντας έτσι τα αποτελέσματα του πρώτου πειράματος. Ωστόσο, στη συνθήκη ατομικοποίησης φαίνεται ξεκάθαρα ότι το πλεονέκτημα της πλειοψηφίας εξαφανίζεται στο σημείο όπου η άμεση επιρροή της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας σε αυτή τη συνθήκη βρισκόταν στο ίδιο επίπεδο. Συγκεκριμένα, ήταν η επιρροή της μειοψηφίας η οποία αυξήθηκε στη συνθήκη ατομικοποίησης σε σχέση με τη συνθήκη μη-ατομικοποίησης, αφού διαφάνηκε ότι η επιρροή της πλειοψηφίας δε διέφερε σημαντικά ανάμεσα στις δύο συνθήκες. Από τις επιπρόσθετες μετρήσεις της εικόνας των ομιλητών στις διάφορες διαστάσεις, στις οποίες κρίθηκαν, συμπεριλαμβανομένης και της ανεξαρτησίας, δεν παρουσιάστηκε καμία σημαντική διαφορά. Όπως και στο προηγούμενο πείραμα, οι ερευνητές έθεσαν το βαθμό σωστής ταυτοποίησης των επιχειρημάτων με τους ομιλητές που τα παρουσίασαν σε ανάλυση συνδιακυμανσης με την επιρροή της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας, από την οποία διαφάνηκε ότι πράγματι αυτή η εξαρτημένη μεταβλητή μεσολαβεί σημαντικά στην έκφραση της επιρροής στη συνθήκη μη-ατομικοποίησης.

Τα δύο αυτά πειράματα των Mackie και Hunter (2000) υποστηρίζουν την υπόθεση ότι η διαφοροποίηση μίας ομάδας-πηγής μεσολαβεί, τουλάχιστο εν μέρει, στην έκφραση της επιρροής της ομάδας. Οι ερευνητές εξηγούν ότι οι πλειοψηφίες, ειδικά όταν λειτουργούν και ως ένδο-ομάδες, εκλαμβάνονται αυθόρμητα ως

περισσότερο διαφοροποιημένες και ετερογενείς απ' ότι οι μειοψηφίες. Αυτή η διαφορά στην αντίληψη ομοιογένειας των δύο ομάδων επιδρά στις δυνατότητες επιρροής τους, αυξάνοντας την επιρροή της ετερογενούς πλειοψηφίας περισσότερο απ' ότι της ομοιογενούς μειοψηφίας. Ωστόσο, οι ερευνητές τονίζουν ότι η μειοψηφία μπορεί να αποκτήσει τις ίδιες δυνατότητες επιρροής με την πλειοψηφία, αφού όπως φάνηκε από τα αποτελέσματα του δεύτερου πειράματος, όταν οι συμμετέχοντες παρακινούνται να διαφοροποιήσουν τη μειοψηφία, η επιρροή της αυξάνεται στο ίδιο επίπεδο με αυτό της πλειοψηφίας.

3.2.3 Οι Επιπτώσεις των Θεωριών της Ατομικοποίησης

Τα δύο κύρια μοντέλα διαμόρφωσης εντυπώσεων, το πρότυπο δυαδικής διεργασίας (dual process model) της Brewer (1988), όπως και το πρότυπο συνεχούς διεργασίας (continuum model) των Fiske και Neuberg (1990) τονίζουν τα θετικά αποτελέσματα των ατομικευτικών πληροφοριών στα στερεότυπα. Τα στερεότυπα αναφέρονται σε συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή συμπεριφορές τα οποία θεωρούνται τυπικά ενός φύλου, μίας εθνικότητας, μίας ηλικιακής ομάδας ή ακόμα ενός επαγγέλματος (π.χ. είναι γυναίκα άρα είναι κουτσομπόλα, όπως όλες οι γυναίκες). Οι ατομικευτικές πληροφορίες αναφέρονται σε άλλες, λεπτομερείς πληροφορίες για τη συμπεριφορά ενός ατόμου (π.χ. έκλεψε κάτι), για την προσωπικότητα του (π.χ. είναι φιλεύσπλαχνη) ή ακόμα για την οικογενειακή του κατάσταση (π.χ. είναι παντρεμένη).

Μολονότι τα δύο μοντέλα διαφέρουν μεταξύ τους εντούτοις μοιράζονται μερικές κύριες υποθέσεις. Τα δύο μοντέλα προσδίδουν έμφαση στη διάκριση ανάμεσα στις στερεοτυπικές ή κατηγοριοποιητικές διαδικασίες εκ των άνω προς τα κάτω και των χαρακτηριστικών ή κομματιών εκ των κάτω προς τα άνω, διάκριση την

οποία και τα δύο μοντέλα θεωρούν απαραίτητη. Τα δύο μοντέλα θεωρούν ότι τα διαφορετικά είδη πληροφοριών – στερεότυπα και ατομικιστικές πληροφορίες – συμβάλλουν στη δημιουργία εντυπώσεων με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με το είδος των διαδικασιών στις οποίες εμπλέκονται. Οι εντυπώσεις, οι οποίες προέρχονται από διαδικασίες βασισμένες σε στερεότυπα, κυριαρχούνται από το στερεότυπο, ενώ οι εντυπώσεις από διαδικασίες βασισμένες σε χαρακτηριστικά κυριαρχούνται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Και τα δύο μοντέλα εισηγούνται ότι οι άνθρωποι πρώτα, πιθανόν αυτόματα, χρησιμοποιούν στερεοτυπικές διαδικασίες, ενώ πιθανόν πιο μετά, αν έχουν κίνητρο, χρησιμοποιούν διαδικασίες βασισμένες σε χαρακτηριστικά (Brewer, 1988; Fiske & Neuberg, 1990). Άρα και τα δύο μοντέλα εισηγούνται ότι διαδικασίες βασισμένες σε στερεότυπα υπερισχύουν συγκριτικά με τις διαδικασίες βασισμένες σε χαρακτηριστικά.

Αυτά τα μοντέλα εισηγούνται τη μείωση των στερεοτύπων και την αύξηση των χαρακτηριστικών ή των ατομικευτικών πληροφοριών κατά τη διάρκεια των διεργασιών δημιουργίας εντυπώσεων. Έχει εξαχθεί το συμπέρασμα ότι η παρουσία και μόνο ατομικευτικών πληροφοριών για ένα άτομο, σχετικές με το στερεότυπο, σε συνδυασμό με πληροφορίες για την ομάδα, στην οποία ανήκει το συγκεκριμένο άτομο, οδηγεί σε μείωση της στερεοτυπικότητας της ομάδας (Heilman, 1984; Locksley και συνεργάτες 1980; Locksley και συνεργάτες, 1982). Επιπλέον, έχει εξαχθεί ότι η τυπικότητα των ατόμων διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση στερεοτύπων. Οι Rothbart και John (1985), στη γνωστική ανάλυσή τους των διομαδικών σχέσεων, υποστηρίζουν ότι η αλλαγή στερεοτύπων διαμορφώνεται διαμέσου κρίσεων του βαθμού στον οποίο το άτομο θεωρείται ότι ταιριάζει με το στερεότυπο, ή είναι τυπικό, της ομάδας στην οποία ανήκει. Οι Rothbart, Sriram και Davis-Stitt (1996) επίσης παρουσίασαν στοιχεία για το ρόλο των τυπικών ατόμων,

υποδεικνύοντας ότι όταν πληροφορίες σχετίζονται νοηματικά με τυπικά άτομα τότε αυτές οι πληροφορίες ανακαλούνται στη μνήμη πιο γρήγορα και με περισσότερη ακρίβεια απ' ότι όταν σχετίζονται με μη-τυπικά άτομα.

3.2.4 Μεθοδολογικά ζητήματα για την Ατομικοποίηση

Δύο μεθοδολογικά ζητήματα παρουσιάζονται σχετικά με την ατομικοποίηση. Το πρώτο αναφέρεται στους τρόπους χειρισμού της ατομικοποίησης σε σχέση με την υποομαδοποίηση. Μερικές έρευνες, που χρησιμοποίησαν μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας, υποστηρίζουν ότι η υποομαδοποίηση επιφέρει μεγαλύτερο βαθμό διαφοροποίησης απ' ότι η αναφορά σε άτομα. Αυτές οι έρευνες βρήκαν ότι, όταν ζήτησαν από τους συμμετέχοντες να χωρίσουν τις πληροφορίες που τους δοθήκαν σε υποομάδες, οι συμμετέχοντες προσέλαβαν την κεντρική ομάδα ως περισσότερο διαφοροποιημένη απ' ότι προσέλαβαν την κεντρική ομάδα, σε σχέση με όταν τους δόθηκαν πληροφορίες για τα άτομα που αποτελούν την κεντρική ομάδα (Mauger και συνεργάτες, 1995, Πείραμα. 1; Park και συνεργάτες, 1992, Πείραμα. 2). Ωστόσο, πρέπει να τονίσουμε την ύπαρξη μίας συγγέουσας μεταβλητής σε αυτά τα πειράματα, που αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης της εγκυρότητας αυτών των συμπερασμάτων. Ενώ ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να εμπλακούν άμεσα στη διαλογή και το διαχωρισμό των πληροφοριών σε υποομάδες, οι σχετικές με τα άτομα πληροφορίες απλά παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες, οι οποίοι κλήθηκαν παθητικά να τις διαβάσουν. Στο σύνολό τους οι έρευνες που χρησιμοποιούν διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας, για να εξακριβώσουν την επίδραση της αναφοράς σε άτομα είναι λίγες και συνεπώς είναι δύσκολο να εξαχθούν βάσιμα συμπεράσματα.

Το δεύτερο μεθοδολογικό ζήτημα που χρήζει προσοχής πάλι σχετίζεται με τον τρόπο του πειραματικού χειρισμού της ατομικοποίησης. Οι περισσότερες έρευνες στην ατομικοποίηση παρουσίασαν στους συμμετέχοντες άτομα τα οποία είχαν τύχει πειραματικού χειρισμού (π.χ., Johnston & Hewstone, 1992; Weber & Crocker, 1983). Εκτός από μερικές εξαιρέσεις (π.χ., Bodenhausen και συνεργάτες, 1995) οι πλείστες απ' αυτές χειρίστηκαν πειραματικά το μοτίβο παρουσίασης των πληροφοριών σχετικών με τα άτομα, όπως και την τυπικότητά τους. Συνεπώς, δεν έχει ζητηθεί ακόμα από τους συμμετέχοντες να αντλήσουν ενεργά οι ίδιοι άτομα από μία κεντρική ομάδα που θα τους παρουσιαστεί, όπως στις μελέτες που ερευνούν τις επιπτώσεις της υποομαδοποίησης (π.χ., Park και συνεργάτες, 1992, Πείραμα. 2).

3.2.5. Περίληψη της Ατομικοποίησης

Οι έρευνες στην ατομικοποίηση χρησιμοποίησαν ποικίλες ομάδες: φοιτητές, εργαζόμενους, άνδρες, γυναίκες, εθνικές ομάδες, ομοφυλόφιλους κ.α. Οι περισσότερες από αυτές τις έρευνες που χειρίστηκαν τα άτομα αναφέρουν μία μείωση στη στερεοτυποποίηση, αλλά μόνο όταν λαμβάνονται υπόψη ορισμένοι παράγοντες, όπως η τυπικότητα των ατόμων, το μοτίβο των πληροφοριών που δεν επικυρώνουν το στερεότυπο, η επεξεργασία των οδηγιών και η διάσπαση της προσοχής των συμμετεχόντων. Συνεπώς, οι επιπτώσεις της παρουσίασης των ατομικευτικών πληροφοριών θεωρούνται γενικώς θετικές για τη μείωση των στερεοτύπων. Οι αρνητικές συνέπειες εστιάζονται στο γεγονός ότι η παρουσίαση ατομικευτικών πληροφοριών είναι ευπρόσβλητη στην υποτυποποίηση, κατά την οποία ένα άτομο που δεν επικυρώνει καθόλου το στερεότυπο της ομάδας του λόγω του ότι θεωρείται

ως εξαίρεση και μη-τυπικό μέλος, αφήνει το στερεότυπο της ομάδας απρόσβλητο από οποιαδήποτε διαφοροποίηση.

Οι έρευνες στο ρόλο της ατομικοποίησης στην έκφραση της επιρροής υποστηρίζουν ότι η ατομικοποίηση μειώνει την αντίληψη ομοιογένειας των μελών μίας ομάδας, ενώ αυξάνει την αντίληψή τους ως ανεξάρτητα και αυτόνομα άτομα που υποστηρίζουν την ίδια θέση. Όταν προωθείται πειραματικά η ατομικοποίηση μίας έξω-ομάδας και μίας μειοψηφίας, η επιρροή τους αυξάνεται στο ίδιο επίπεδο με μίας ένδο-ομάδας και μίας πλειοψηφίας. Συνεπώς, παρατηρήθηκε ότι ο βαθμός διαφοροποίησης των μελών μίας ομάδας μεσολαβεί σημαντικά στην έκφραση της επιρροής της ομάδας.

Εξάλλου, μεθοδολογικά ζητήματα διαφαίνονται σχετικά με τους τρόπους μέτρησης της στερεοτυπικότητας και με τον τρόπο του πειραματικού χειρισμού των ατόμων. Οι μελέτες που ερεύνησαν την επίδραση των ατόμων στην αντίληψη ομοιογένειας είναι λίγες ενώ οι πλείστες μελέτες επικεντρώθηκαν στη μέτρηση της κεντρικής τάσης. Επιπλέον, οι έρευνες στην ατομικοποίηση χειρίστηκαν πειραματικά τις πληροφορίες για τα άτομα που παρουσίασαν στους συμμετέχοντες αλλά, μέχρι σήμερα, δεν έχει ερευνηθεί η ενεργή παράθεση ατόμων που αποτελούν την κεντρική ομάδα από τους ίδιους τους συμμετέχοντες. Η μόνη έρευνα που σύγκρινε τη διαφοροποίηση μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας χρησιμοποίησε αριθμητικές μειοψηφίες και πλειοψηφίες αντί κοινωνικές ομάδες και επικεντρώθηκε μόνο στην άμεση επιρροή τους, χωρίς να συμπεριλαμβάνει καθόλου μετρήσεις της έμμεσης επιρροής.

Κεφάλαιο 4. Συνεπακόλουθα της Βιβλιογραφίας

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προσδίδει έμφαση στον καίριο ρόλο που διαδραματίζει η αντίληψη ομοιογένειας στη σύσταση των στερεοτύπων. Πλείστες έρευνες τονίζουν τα ευεργετικά αποτελέσματα της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας στην αλλαγή στερεοτύπων. Η αντίληψη ομοιογένειας μπορεί να μειωθεί πειραματικά μέσω δύο τρόπων κατηγοριοποίησης: την υποομαδοποίηση και την ατομικοποίηση. Ωστόσο, η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση δεν έχουν ακόμη συγκριθεί σε ίσους όρους. Υπάρχουν έρευνες, οι οποίες ζητούν από τους συμμετέχοντες να αντλήσουν οι ίδιοι υποομάδες από μία κεντρική ομάδα, αλλά λίγη προσοχή δόθηκε μέχρι σήμερα στην ενεργή παράθεση ατόμων, η οποία θα επέτρεπε μία σύγκριση της αποτελεσματικότητας των δύο υποδειγμάτων σε ίσους όρους. Η βιβλιογραφία εισηγείται τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις για το κάθε είδος εννοιολογικού υποδείγματος. Θα ήταν συνεπώς ενδιαφέρον να εξακριβωθεί πιο από τα δύο είδη υποδειγμάτων είναι το πιο αποτελεσματικό στη μείωση των στερεοτύπων αλλά και ποια είναι η επίδραση των δύο εννοιολογικών υποδειγμάτων στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή.

Θετικές επιπτώσεις της μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας παρατηρήθηκαν και στην κοινωνική επιρροή. Σε γενικές γραμμές, φαίνεται ότι ο τρόπος κατηγοριοποίησης ατόμων ως μέλη μίας ομοιογενούς ομάδας σε αντίθεση με την κατηγοριοποίηση τους ως αυτόνομα ξεχωριστά άτομα ή αυτόνομες υποομάδες περιορίζει τη γνωστική επεξεργασία των επιχειρημάτων που προβάλλουν και συνεπώς τη δυνατότητα επιρροής τους. Ωστόσο, πολλά από τα αποτελέσματα αυτά προέρχονται από έρευνες οι οποίες προσφέρουν έμμεση υποστήριξη στο ρόλο της

αντίληψης ομοιογένειας στην επιρροή. Όπως παρατηρήσαμε επίσης κατά την επισκόπηση, πολλές από τις έρευνες αυτές δε χρησιμοποιούν συγκεκριμένες μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας ούτε ακολουθούν την πρότυπη διαδικασία που εισηγούνται τα πειράματα υποομαδοποίησης και ατομικοποίησης, κατά την οποία ζητείται από τους συμμετέχοντες να αναφερθούν ενεργά στις διαφορές και στις ομοιότητες ανάμεσα στις υποομάδες και στα άτομα.

Πλείστες μελέτες έχουν ερευνήσει τις διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας. Ωστόσο, έρευνες που συγκρίνουν την επίδραση της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή είναι ανύπαρκτες. Με βάση το αλληλεπιδραστικό μοντέλο κοινωνικής επιρροής το οποίο κάνει διάκριση ανάμεσα στις διαδικασίες που επιφέρει επιρροή μία μειοψηφία και μία πλειοψηφία, η αντίληψη ομοιογένειας πιθανόν να επιδράσει διαφορετικά στις δυνατότητες επιρροής της μειοψηφίας παρά της πλειοψηφίας. Η μοναδική έρευνα που συγκρίνει την επίδραση της ατομικοποίησης στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή δε λαμβάνει υπόψη τη διάκριση ανάμεσα στην άμεση και την έμμεση επιρροή, όπως τονίζει το αλληλεπιδραστικό μοντέλο, ούτε χρησιμοποιεί πραγματικές κοινωνικές ομάδες. Οι διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας εξηγούνται ως επί το πλείστον, με όρους κοινωνικής ταυτότητας, τονίζοντας έτσι την αναγκαιότητα της χρήσης πραγματικών κοινωνικών ομάδων.

Αυτά τα συμπεράσματα συγκροτούν τη βάση των πέντε πειραμάτων που παρουσιάζονται σε αυτή τη διατριβή. Σε όλα τα πειράματα, που παρουσιάζονται, χρησιμοποιούνται πραγματικές κοινωνικές ομάδες σε σύγκρουση, γίνεται διάκριση ανάμεσα στην έμμεση και άμεση επιρροή και συμπεριλαμβάνονται συγκεκριμένες μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας.

Το κεφάλαιο 5 παρουσιάζει δύο πειράματα τα οποία διερευνούν την επίδραση της τυπικότητας στην πλειοψηφική και μειοψηφική επιρροή. Παράλληλα, τα δύο αυτά πειράματα διερευνούν την ακριβή σχέση της αντίληψης ομοιογένειας με την τυπικότητα, η οποία δεν έχει αποσαφηνισθεί από τη μέχρι σήμερα βιβλιογραφία αλλά αντιθέτως χαρακτηρίζεται από αντικρουόμενα πειραματικά ευρήματα. Τα αποτελέσματα των δύο αυτών πειραμάτων συντείνουν στην προσπάθεια διαλεύκανσης της σχέσης της αντίληψης ομοιογένειας με την τυπικότητα και θέτουν τις πρώτες ερευνητικές βάσεις για τον καθορισμό της επίδρασης της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας στη μειοψηφική και πλειοψηφική επιρροή.

Στο κεφάλαιο 6 επιχειρείται ο πειραματικός χειρισμός της ατομικοποίησης και της υποομαδοποίησης σε δύο πειράματα. Χρησιμοποιείται η πρότυπος μέθοδος υποομαδοποίησης που εισηγείται η βιβλιογραφία, κατά την οποία οι συμμετέχοντες αντλούν ενεργά υποομάδες από μία κεντρική ομάδα, κάνοντας αναφορά στις ομοιότητες αλλά και στις διαφορές ανάμεσα στις υποομάδες. Η ίδια μέθοδος χρησιμοποιείται για το χειρισμό της ατομικοποίησης. Επιχειρείται με αυτό το τρόπο η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας, για να διερευνηθεί η επίδραση της στην έκφραση της μειοψηφικής και πλειοψηφικής επιρροής. Τα πειράματα αυτά προσφέρουν τα πρώτα στοιχεία της επίδρασης της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης στην έκφραση της επιρροής μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας.

Μετά την πρώτη στοιχειοθέτηση της επίδρασης της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή όπως και τη μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας σ' αυτή τη σχέση, στο κεφάλαιο 7 η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση συγκρίνονται άμεσα. Στο τελευταίο αυτό πείραμα, διερευνούνται οι διαφορές ανάμεσα στα δύο είδη διαφοροποίησης, όπως και οι διαφορετικές επιδράσεις τους στη μειοψηφική και πλειοψηφική επιρροή. Σε αυτό το

πείραμα εξετάζεται η επίδραση του περιεχομένου των υποομάδων και των ατόμων, όπου στη μία περίπτωση η διαφοροποίηση εγχειριματοποιείται με βάση τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της κάθε ομάδας, ενώ στη άλλη περίπτωση με βάση στα επιχειρήματα που προβάλλουν τα μέλη της κάθε ομάδας. Το πείραμα αυτό προσφέρει μερικά από τα πρώτα στοιχεία για την επίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης τόσο στην αντίληψη ομοιογένειας όσο και στην έκφραση της μειοψηφικής και πλειοψηφικής επιρροής.

Τέλος, στο κεφάλαιο 8 συνάγονται συμπεράσματα από τα πέντε προαναφερθέντα πειράματα, αναλύεται η σχέση τους με την υπάρχουσα βιβλιογραφία και συζητούνται οι επιπτώσεις τους τόσο στις μελλοντικές έρευνες όσο και στην κοινωνική πραγματικότητα.

Πρώτη Ενότητα

Κεφάλαιο 5 - Ο ρόλος της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας στην

έκφραση της επιρροής: Το πειραματικό υπόδειγμα των εκπαιδευτικών

μεταρρυθμίσεων

5.1. Περίληψη

Δύο πειράματα διερεύνησαν το ρόλο της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της μειονοτικής (πείραμα 1) και της πλειοψηφικής επιρροής (πείραμα 2) με διαφορετικά υποκείμενα. Η τυπικότητα των χαρακτηριστικών (τυπικά, μη-τυπικά και ομάδα ελέγχου) και η αρχική ιδεολογική θέση των συμμετεχόντων (κοντινή και απομακρυσμένη) αποτέλεσαν τις δύο κύριες ανεξάρτητες μεταβλητές των δύο πειραμάτων. Η αντίληψη ομοιογένειας (υψηλή και χαμηλή) χρησιμοποιήθηκε ως επιπρόσθετη ανεξάρτητη μεταβλητή. Η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών αύξησε την άμεση πλειοψηφική επιρροή σε σχέση με την ομάδα ελέγχου και την άμεση μειοψηφική επιρροή σε σχέση με την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών. Η αντίληψη ομοιογένειας μεσολάβησε σημαντικά στην επίδραση της τυπικότητας στην άμεση πλειοψηφική επιρροή. Η παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας αύξησε την έμμεση μειοψηφική επιρροή σε σχέση με την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών με υψηλή αντίληψη ομοιογένειας και σε σχέση με την παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας. Η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών μείωσε την ψυχολογική ισορροπία της μειοψηφίας, ενώ η παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών αύξησε την ανεξαρτησία και αυτονομία της ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα. Η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας, σε αντίθεση με την υψηλή, μείωσε

την ακαμψία της μειοψηφίας. Η τυπικότητα και η αντίληψη ομοιογένειας δεν επηρέασαν την εικόνα της πλειοψηφίας. Οι επιπτώσεις των επιδράσεων της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας στη μειοψηφική και πλειοψηφική επιρροή συζητήθηκαν σε σχέση με τις θεωρίες κοινωνικής επιρροής και κοινωνικής νόησης.

5.2. Εισαγωγή

Στο κλασσικό, πλέον, βιβλίο «The Nature of Prejudice», ο Gordon Allport (1954) περιγράφει το στερεότυπο ως *«μία υπερβολική πεποίθηση σχετικά με μία κατηγορία»* ενώ μετέπειτα ο Hamilton (1979) εξηγεί ότι το στερεότυπο είναι *«μια γνωστική κατασκευή η οποία περιέχει τη γνώση, τις πεποιθήσεις και τις προσδοκίες ενός ατόμου σχετικά με μία ομάδα ανθρώπων»*.

Η χρήση στερεοτύπων, ή τυπικών χαρακτηριστικών μίας ομάδας, βασίζεται στην προϋπόθεση ότι όλα τα μέλη μίας κοινωνικής ομάδας μοιράζονται τις ίδιες ιδιότητες που ορίζει το στερεότυπο. Συνεπώς, το κάθε μέλος της κοινωνικής ομάδας θεωρείται το ίδιο με κάθε άλλο μέλος της ομάδας. Τα στερεότυπα ενεργούν με τρόπους παρόμοιους με εκείνους άλλων γνωστικών δομών, βοηθούν στην κωδικοποίηση μίας συγκεκριμένης κατάστασης και μπορούν να χρησιμεύσουν ως ένας μηχανισμός «εξοικονόμησης ενέργειας» (Macrae, Milne & Bodenhausen, 1994). Στις διομαδικές σχέσεις, τα στερεότυπα αντιστοιχούν σε συγκεκριμένες προσδοκίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά και τις συμπεριφορές των μελών μίας έξω-ομάδας, οι οποίες καθορίζουν και τις συμπεριφορές που υιοθετούνται προς την έξω-ομάδα. Συνεπώς, η επεξεργασία του μηνύματος που εκφέρει μία έξω-ομάδα βασίζεται στις προσδοκίες που απορρέουν από τα στερεότυπα της συγκεκριμένης ομάδας.

Όταν μία στερεοτυπική προσδοκία υπερβαίνει τη συσχέτιση που περιγράφει μία σειρά παρατηρήσεων του ερεθίσματος, μπορεί να οδηγήσει σε μία πλασματική συσχέτιση και υπερεκτίμηση της σχέσης μεταξύ δύο μεταβλητών (π.χ. «έγκλημα» και «μετανάστες», Chapman, 1967). Πολλές έρευνες κοινωνικής ψυχολογίας συγκλίνουν στο συμπέρασμα ότι ήδη υπάρχουσες στερεοτυπικές αντιλήψεις οδηγούν στην αντίληψη μίας πλασματικής συσχέτισης, η οποία επιβεβαιώνει τις υπάρχουσες στερεοτυπικές αντιλήψεις (π.χ. Fiedler, Hemmeter & Hofmann, 1984; Hamilton & Rose, 1980; McArthur & Fiedman, 1980; Spears, Eiser & Van Der Pligt, 1987). Σε περιπτώσεις κοινωνικής επιρροής, μία πλασματική συσχέτιση θα μπορούσε να δημιουργηθεί ανάμεσα σε μία ομάδα και στο αναμενόμενο περιεχόμενο του μηνύματός της (π.χ. «είναι αναρχικοί άρα το μήνυμά τους θα είναι ακραίο»).

Ο Fiedler και οι συνεργάτες του (1984) υπέδειξαν πειραματικά μία πλασματική συσχέτιση ανάμεσα στους φοιτητές και στις φιλελεύθερες εκπαιδευτικές στάσεις και ανάμεσα στους υπαλλήλους και στις συντηρητικές εκπαιδευτικές στάσεις, παρόλο που οι δηλώσεις των φοιτητών και των υπαλλήλων γραφείων που παρουσιάστηκαν στους συμμετέχοντες χαρακτηρίζονταν από παρόμοιο βαθμό φιλελευθερισμού-συντηρητισμού. Επιπλέον, ενδιαφέρουσα ήταν η παρατήρηση των ερευνητών ότι ταυτόσημες δηλώσεις ερμηνεύονταν ως περισσότερο φιλελεύθερες, αν αυτός που τις πρότεινε ήταν φοιτητής και όχι ένας υπάλληλος, όπως και αντίστοιχα, ότι ταυτόσημες δηλώσεις ερμηνεύονταν ως περισσότερο συντηρητικές, αν αυτός που τις πρότεινε ήταν υπάλληλος και όχι φοιτητής. Με όρους κοινωνικής επιρροής, φαίνεται ότι πλασματικές συσχετίσεις που δημιουργούνται με βάση τα στερεότυπα που αποδίδονται στα μέλη μίας έξω-ομάδας επιδρούν στην αντίληψη του μηνύματος που παρουσιάζουν όπως και στις κρίσεις σχετικές με το έξω-ομαδικό μήνυμα.

Από τις έρευνες στη μείωση στερεοτύπων υπάρχουν ενδείξεις ότι οι ασυνεπείς ή μη-αναμενόμενες πληροφορίες, δηλαδή αυτές που δεν επιβεβαιώνουν το στερεότυπο της ομάδας, ανακαλούνται στη μνήμη ευκολότερα απ' όσο οι συνεπείς και αναμενόμενες πληροφορίες (Hastie, 1980). Επιπλέον, υπάρχουν στοιχεία που υποδεικνύουν ότι οι ασυνεπείς πληροφορίες υφίστανται μία σοβαρότερη νοητική επεξεργασία απ' ότι οι συνεπείς πληροφορίες (Srull, 1981).

Υπάρχουν, επίσης, ενδείξεις ότι οι ασυνεπείς πληροφορίες μπορούν να μειώσουν τη στερεοτυπικότητα της ομάδας. Οι Moreno και Bodenhausen (1999) βρήκαν ότι η αναφορά σε άτομα τα οποία δεν επιβεβαίωναν το στερεότυπο της ομάδας τους μείωσε τη στερεοτυπικότητα της συνολικής ομάδας, εκτός στην περίπτωση όπου οι συμμετέχοντες είχαν χαμηλό νοητικό φορτίο.

Επιπλέον, οι Brauer, Judd και Jacquelin (2001) υπέδειξαν πειραματικά ότι η παρουσίαση αντιστεροτυπικών συμπεριφορών, οι οποίες αποδόθηκαν στα μέλη μίας ομάδας, μείωσε τη στερεοτυπικότητα της ομάδας, στα πλαίσια μίας συζήτησης. Διαφάνηκε, επίσης, ότι οι αντιστεροτυπικές συμπεριφορές συζητήθηκαν περισσότερο και διατηρήθηκαν στη μνήμη περισσότερο απ' ότι οι στερεοτυπικές συμπεριφορές.

Η Maurer και οι συνεργάτες της (1995) παρουσίασαν στους συμμετέχοντες πληροφορίες για 15 ομοφυλόφιλους άνδρες, οι 12 εκ των οποίων παρουσιάστηκαν ως τυπικοί ομοφυλόφιλοι άνδρες και οι 3 ως μη-τυπικοί. Οι ερευνητές παρατήρησαν ότι η τυπικότητα σχετίστηκε σημαντικά με την αντίληψη της ομάδας, όπου όσο λιγότερο τυπικά θεωρήθηκαν τα τρία άτομα τα οποία δεν επιβεβαίωναν το στερεότυπο σε σχέση με τα άτομα που επιβεβαίωναν το στερεότυπο, τόσο πιο στερεοτυπική ήταν η αντίληψη της συνολικής ομάδας.

Από μία έρευνα των Kunda και Oleson (1995, Πείραμα 1, βλ. επίσης Gurwitz & Dodge, 1977) διαφάνηκε ότι η παρουσίαση πληροφοριών για ένα μη-τυπικό δικηγόρο ήταν αρκετή, για να αλλάξει το στερεότυπο όλης της ομάδας των δικηγόρων, υποδεικνύοντας ότι μη-τυπικές πληροφορίες για μόνο ένα μέλος μίας ομάδας έχουν τη δυνατότητα γενίκευσης σε όλη την ομάδα. Οι Weber και Crocker (1983), αντιθέτως, υποστηρίζουν ότι η μεγαλύτερη αλλαγή στο στερεότυπο μίας ομάδας επέρχεται, όταν οι μη-τυπικές πληροφορίες αποδίδονται σε όλα τα μέλη της, και όχι σε μόνο ένα μέλος.

Όπως οι περισσότερες έρευνες στην αλλαγή στερεοτύπων, έτσι και οι πλείστες προαναφερθείσες μελέτες στο ρόλο της τυπικότητας στην αλλαγή στερεοτύπων, βασίζονται κυρίως στη μέτρηση της κεντρικής τάσης του στερεοτύπου και αποκλείουν οποιοσδήποτε μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας (π.χ. Weber & Crocker, 1983; Kunda & Oleson, 1995; Gurwitz & Dodge, 1977; Moreno & Bodenhausen, 1999). Ο ρόλος της αντίληψης ομοιογένειας τονίζεται από πρόσφατες έρευνες στην αλλαγή στερεοτύπων, οι οποίες έχουν εισηγηθεί ότι η αλλαγή στερεοτύπων μπορεί να οριστεί ως μία αλλαγή στην αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας. Η Richards (2000) σε μία σειρά πειραμάτων διερεύνησε την επίδραση της τυπικότητας στην αντίληψη ομοιογένειας, όπου παρατήρησε ότι, όταν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να αναφερθούν στα μη-τυπικά μέλη μίας ομάδας, η αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας μειώθηκε σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι όταν ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να αναφερθούν στα τυπικά μέλη της ομάδας.

Ωστόσο, οι ερευνητές που διερευνούν το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας και της τυπικότητας στην αλλαγή στερεοτύπων συμφωνούν ότι η σχέση τους είναι κάθε άλλο παρά απλή (βλ. Maurer και συνεργάτες, 1995; Richards, 2000). Με βάση ενδείξεις ότι στις περιπτώσεις ομάδων που χαρακτηρίζονται από υψηλή αντίληψη

ομοιογένειας, η ανάκληση πληροφοριών που επιβεβαιώνουν το στερεότυπο της ομάδας είναι καλύτερη απ' ό τι η ανάκληση πληροφοριών που δεν επιβεβαιώνουν το στερεότυπο, έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η παρουσίαση μη-τυπικών πληροφοριών αλλάζει πιο εύκολα το στερεότυπο μίας ομοιογενούς ομάδας απ' ό τι μίας ετερογενούς ομάδας (βλ. Park, Judd & Ryan, 1991; Srull & Wyer, 1989). Τη συγκεκριμένη θέση υιοθετεί και ο Srull (1981), ο οποίος εξηγεί ότι όσο περισσότερο διαφοροποιείται μία ομάδα τόσες περισσότερες εξαιρέσεις ή αποκλίσεις μπορεί να συμπεριλάβει το στερεότυπό της, και συνεπώς τόσο περισσότερο ανθεκτικό γίνεται στις αλλαγές (βλ. επίσης, Hamburger, 1994). Υποστήριξη για την καλύτερη δυνατότητα μείωσης στερεοτύπων σε ομοιογενείς αντί σε ετερογενείς ομάδες προσφέρουν οι Hewstone, Johnston και Aird (1992), οι οποίοι διαπίστωσαν πειραματικά ότι πράγματι, η αναφορά στα μη-τυπικά μέλη μίας ομοιογενούς ομάδας μείωσε τη στερεοτυπικότητα της συνολικής ομάδας.

Ωστόσο, υπάρχουν επίσης ενδείξεις που υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη, ότι δηλαδή, για να υπάρξει αλλαγή στις γνώσεις πρέπει πρώτα να αυξηθεί η διαφοροποίηση (Kruglanski, 1989; Lewin, 1948), όπου συνεπώς υποστηρίζεται ότι τα στερεότυπα ετερογενών ομάδων είναι περισσότερο εύτρωτα στην αλλαγή από ό τι τα στερεότυπα ομοιογενών ομάδων. Οι Weber και Crocker (1983) εισηγήθηκαν ότι η αλλαγή στερεοτύπων επέρχεται πιο εύκολα στις περιπτώσεις ετερογενών παρά ομοιογενών ομάδων λόγω του ότι οι μη-τυπικές πληροφορίες, νοούμενου ότι δεν είναι ακραία μη-τυπικές, γίνονται αποδεκτές ακριβώς, επειδή αποδίδονται στην ετερογένεια της ομάδας και δε θεωρούνται εξαιρέσεις. Στην περίπτωση όπου οι μη-τυπικές πληροφορίες θεωρηθούν εξαιρέσεις στον κανόνα του στερεοτύπου, η σύσταση του στερεοτύπου παραμένει ανέπαφη. Οι Park και Hastie (1987) βρήκαν ότι οι πληροφορίες για ένα μέλος μίας ετερογενούς ομάδας, οι οποίες δεν επιβεβαιώνουν

το στερεότυπο της συνολικής ομάδας, γενικεύονται πιο εύκολα απ' ότι οι πληροφορίες που επιβεβαιώνουν το στερεότυπο της ομάδας. Οι Park και Hastie τονίζουν ότι, ακόμα και όταν οι πληροφορίες οι οποίες δεν επιβεβαιώνουν το στερεότυπο της ομάδας αποδίδονται σε μερικά ακραία μέλη της ομάδας, αυτά τα ακραία υποδείγματα μπορούν να συμπεριληφθούν στη σύσταση της συνολικής ομάδας λόγω ακριβώς της προσλαμβανόμενης ετερογένειας της, η οποία προϋποθέτει τη συμπερίληψη πολλών διστάμενων μελών.

Υπάρχουν επίσης στοιχεία ότι η αντίληψη ομοιογένειας πλειοψηφιών και μειονοτήτων διαφέρει. Ο Mullen και οι συνεργάτες του έδειξαν πειραματικά ότι οι μικρές ομάδες αντιπροσωπεύονται στη μνήμη με λιγότερο διαφοροποιημένες αναπαραστάσεις απ' ότι οι μεγαλύτερες ομάδες (Mullen, 1991; Mullen & Johnson, 1993). Επίσης, ο Simon και οι συνεργάτες του έδειξαν πειραματικά ότι οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως σχετικά πιο ομοιογενείς από μέλη πλειονοτήτων καθώς κι από τα ίδια τα μέλη της μειονότητας (Simon & Brown, 1987; Simon, 1992; Simon & Hamilton, 1994). Σε αντίθεση, οι πλειονότητες τείνουν να εκλαμβάνονται ως περισσότερο ετερογενείς από μέλη των μειονοτήτων καθώς κι από τα ίδια τα μέλη της πλειονότητας. Συνεπώς, οι γνωστικές αναπαραστάσεις των πλειοψηφιών είναι περισσότερο διαφοροποιημένες απ' ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις των μειονοτήτων.

Επίσης, είναι ήδη γνωστό ότι τα επιχειρήματα που παρουσιάζονται από μία ομάδα, η οποία εκλαμβάνεται ως ετερογενής, είναι περισσότερο πειστικά απ' ότι τα αντίστοιχα επιχειρήματα μίας ομάδας, που εκλαμβάνεται ως περισσότερο ομοιογενής. Ο Wilder (1977) και οι Harkins και Petty (1987), έχουν δείξει ότι ομάδες, οι οποίες αντιπροσωπεύονται στη μνήμη από ανεξάρτητα μέλη, είναι πιο πειστικές από τις ομάδες των οποίων τα μέλη αντιπροσωπεύονται στη μνήμη ως λιγότερο ανεξάρτητα.

Οι Mackie και Hunter, (2000) σύγκριναν την επιρροή μίας μειονότητας και μίας πλειοψηφίας στην προσπάθειά τους να προσδιορίσουν τη σχέση μεταξύ της αντίληψης της ομοιογένειας και της επιρροής. Στο πρώτο πείραμα, παρουσίασαν στους συμμετέχοντες ένα κείμενο αντίθετο με την αρχική τους άποψη, το οποίο αποδόθηκε είτε σε μία μειονότητα είτε σε μία πλειοψηφία. Παρατηρήθηκε περισσότερη επιρροή από την πλειοψηφία όπως και περισσότερη διαφοροποίηση της πλειοψηφίας. Επίσης, διαφάνηκε ότι η διαφοροποίηση μεσολάβησε σημαντικά στην αλλαγή άποψης τόσο από την πλειοψηφία όσο κι από τη μειονότητα.

Στο δεύτερο πείραμα της έρευνάς τους, οι Mackie και Hunter (2000), χειρίστηκαν πειραματικά τη διαφοροποίηση της μειονότητας και της πλειοψηφίας. Στη συνθήκη της μη-διαφοροποίησης, δόθηκαν στους συμμετέχοντες πληροφορίες σχετικά με τις ομοιότητες των μελών της πηγής του μηνύματος, ενώ στη συνθήκη διαφοροποίησης δόθηκαν πληροφορίες που στόχευαν στο να αυξήσουν την αντίληψη των μελών της πηγής ως μοναδικά άτομα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι στη συνθήκη μη-διαφοροποίησης η πλειοψηφία άσκησε περισσότερη άμεση επιρροή απ' ότι η μειονότητα. Στη συνθήκη διαφοροποίησης, όμως, το πλεονέκτημα της πλειοψηφίας εξαφανίστηκε, αφού η άμεση επιρροή της μειοψηφίας αυξήθηκε στο ίδιο επίπεδο με αυτό της πλειοψηφίας. Οι ερευνητές παρατήρησαν επίσης ότι στη συνθήκη μη-ατομικοποίησης, η αντίληψη ομοιογένειας μεσολάβησε σημαντικά στην έκφραση της άμεσης επιρροής

5.3. Τα δύο πειράματα

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει δύο πειράματα σχετικά με το θέμα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ελλάδας, που προτείνονται από το Ελληνικό κράτος. Το πρώτο πείραμα παρουσιάζει την πλειοψηφική θέση στο θέμα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, δηλαδή την ομάδα που υποστηρίζει τις μεταρρυθμίσεις. Το δεύτερο πείραμα παρουσιάζει τη μειονοτική θέση που εναντιώνεται στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Θα χρησιμοποιηθεί, και στα δύο πειράματα, η εισαγωγή τυπικών και μη-τυπικών χαρακτηριστικών της πηγής του μηνύματος, για να διερευνηθεί η επίδρασή τους στην αποδοχή των μηνυμάτων από δύο ομάδες συμμετεχόντων, αρχικά ιδεολογικά κοντινών και αρχικά ιδεολογικά απομακρυσμένων από τις θέσεις των μηνυμάτων. Ο σχεδιασμός και των δύο πειραμάτων θα είναι δηλαδή, 2(αρχική θέση: ιδεολογικά κοντινή, ιδεολογικά απομακρυσμένη) X 3(είδος χαρακτηριστικών: τυπικά, μη-τυπικά, ομάδα ελέγχου). Οι εξαρτημένες μεταβλητές των πειραμάτων θα είναι η άμεση και η έμμεση επιρροή των μηνυμάτων, η αντίληψη ομοιογένειας και η εικόνα της πηγής.

Λόγω της διομαδικής σύγκρουσης που χαρακτήριζε το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο διεξήχθησαν τα πειράματα, οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε κοντινά και σε μακρινά υποκείμενα, για να αναδείξουμε τις διαφορές ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες, οι οποίες ίσως να ακυρώνονταν από μία πιθανή πόλωση των μακρινών υποκειμένων. Με βάση τη θεωρία επεξεργασίας της σύγκρουσης, αναμένεται ότι τα μακρινά υποκείμενα θα επηρεαστούν περισσότερο απ' ό,τι τα κοντινά υποκείμενα.

Σε ό,τι αφορά στο χειρισμό της τυπικότητας, με βάση τα ευρήματα της Richards (2000), υποθέτουμε ότι η παρουσία τυπικών χαρακτηριστικών θα εντείνει

την αντίληψη ομοιογένειας της πηγής. Αντίστοιχα, υποθέτουμε ότι η παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών θα μειώσει την αντίληψη ομοιογένειας της πηγής. Ωστόσο, λόγω του ότι η ακριβής σχέση της αντίληψης ομοιογένειας με την τυπικότητα δεν έχει αποσαφηνισθεί, αλλά αντιθέτως χαρακτηρίζεται από αντικρουόμενα πειραματικά ευρήματα, θέτουμε τις προαναφερθείσες υποθέσεις με επιφύλαξη, ιδιαίτερα αφού η επίδραση της τυπικότητας στην αντίληψη ομοιογένειας μειοψηφικών και πλειοψηφικών ομάδων δεν έχει διερευνηθεί από προηγούμενες έρευνες.

Η προαναφερθείσα μελέτη της Richards (2000) εισηγείται ότι η σχέση των δύο μεταβλητών της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας είναι αιτιακή, ενώ, όπως περιγράψαμε πιο πριν, υπάρχουν ερευνητές οι οποίοι θεωρούν ότι οι δύο μεταβλητές αλληλεπιδρούν ως ανεξάρτητες μεταβλητές στην αλλαγή στερεοτύπων (π.χ. Srull & Wyer, 1989; Srull, 1981; Kruglanski, 1989; Weber & Crocker, 1983).

Χρησιμοποιήσαμε λοιπόν, την αντίληψη ομοιογένειας και ως επιπρόσθετη ανεξάρτητη μεταβλητή, όπου οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν σε δύο ομάδες «χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας» και «υψηλής αντίληψης ομοιογένειας» βάση τη διάμεσο των απαντήσεών τους στη μέτρηση της γενικής αντίληψης ομοιογένειας της ομάδας-πηγής. Αναμένουμε, λοιπόν, να δούμε κατά πόσο η σχέση της αντίληψης ομοιογένειας με την τυπικότητα είναι αιτιακή ή αν οι δύο μεταβλητές αλληλεπιδρούν ως ανεξάρτητες μεταβλητές.

Με βάση τα πειράματα των Mackie και Hunter (2000), αναμένουμε ότι η αντίληψη ομοιογένειας θα λειτουργήσει ως μεσολαβητικός παράγοντας στην έκφραση της πλειοψηφικής επιρροής αλλά όχι της μειοψηφικής επιρροής. Ωστόσο, διατηρούμε και πάλι τις επιφυλάξεις μας για το αν θα εξάγαγουμε τα ίδια συμπεράσματα με τους Mackie και Hunter, αφού οι συγκεκριμένοι ερευνητές δε χειρίστηκαν πειραματικά την τυπικότητα της πηγής αλλά ούτε συμπεριέλαβαν

μετρήσεις της έμμεσης επιρροής, αλλά μόνο της άμεσης. Επίσης, σε αντίθεση με τους Mackie και Hunter, στα πειράματα που θα περιγράψουμε στη συνέχεια, γίνεται χρήση κοινωνικών ομάδων, οι οποίες βρίσκονται σε ένα διομαδικό πλαίσιο υψηλής σύγκρουσης.

Από τη σκοπιά των θεωριών κοινωνικής ταυτότητας, θεωρούμε λοιπόν ότι η μείωση της ομοιογένειας της πλειοψηφίας θα μειώσει την προσλαμβανόμενη πίεση για συμμόρφωση με την πλειοψηφική πηγή. Αυτή η μείωση της πίεσης για συμμόρφωση, πιθανόν, να εκφραστεί με μία μείωση της πλειοψηφικής επιρροής τουλάχιστον σε ένα έμμεσο επίπεδο, αν όχι και σε άμεσο. Αντιθέτως, υποθέτουμε ότι η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας της μειοψηφίας θα επιδράσει ευεργετικά ως προς την αποδοχή των θέσεων της. Αντίστοιχα, υποθέτουμε ότι η αύξηση της αντίληψης ομοιογένειας, θα δράσει ευεργετικά ως προς την πλειοψηφική επιρροή και περιοριστικά ως προς τη μειοψηφική επιρροή.

5.4. Το Πειραματικό Υπόδειγμα των Εκπαιδευτικών Μεταρρυθμίσεων

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από μία ακόρεστη ζήτηση για εκπαίδευση και, πιο συγκεκριμένα, για ανώτερη εκπαίδευση, θέμα το οποίο έχει γίνει αντικείμενο πολλών μελετών (βλ. Nassiakou, 1981; Psachropoulos & Soumelis, 1979; Tsoukalas, 1981). Η επικρατούσα εξήγηση είναι ότι σε μία περίοδο μαζικής αγροτικής-αστικής μετανάστευσης οι γονείς είδαν την εκπαίδευση ως ένα μέσο κοινωνικής κινητικότητας, καθώς θα πρόσφερε στα παιδιά τους τη δυνατότητα να εγκαταλείψουν το χωριό και να ανελιχθούν κοινωνικά και οικονομικά. Το άρθρο 16 του ελληνικού Συντάγματος ορίζει ότι η ανώτερη εκπαίδευση παρέχεται δωρεάν σε όλους από τα κρατικά ιδρύματα και ότι απαγορεύονται τα ιδιωτικά ιδρύματα. Ωστόσο, λόγω της

τεράστιας ζήτησης που υπάρχει, δεν είναι δυνατόν, όπως ορίζει το άρθρο 16, να παρέχεται δωρεάν ανώτερη εκπαίδευση σε όλους όσους τη θέλουν.

Λόγω της μικρής προσφοράς θέσεων και της τεράστιας ζήτησης, για να διασφαλίσουν μία από τις λιγοστές θέσεις, οι γονείς δαπανούν για τα φροντιστήρια των παιδιών τους σε Γυμνάσιο και Λύκειο 1,17 δισ. ευρώ, δηλαδή σχεδόν όσα ξοδεύει το ίδιο το κράτος σε όλη τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (1,38 δισ. ευρώ για το 2001). Πολλοί από όσους δεν καταφέρουν να εξασφαλίσουν μία θέση στα ΑΕΙ της Ελλάδας, στρέφονται σε χώρες του εξωτερικού για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους. Κατ' ακρίβεια, όσο περνούν τα χρόνια η υπερβολική ζήτηση για ανώτερη εκπαίδευση βρίσκει όλο και μεγαλύτερη διέξοδο στο εξωτερικό. Σήμερα με τις πιο συντηρητικές εκτιμήσεις τέσσερις στους δέκα Έλληνες φοιτητές σπουδάζουν σε ξένη χώρα. Όταν συμπεριλαμβάνεται ο κύκλος σπουδών των ΤΕΙ, ένας στους πέντε φοιτητές τριτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι σε ξένα πανεπιστήμια. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα σε αναλογία πληθυσμού είναι η πρώτη χώρα παγκοσμίως όσον αφορά στον αριθμό των φοιτητών που σπουδάζουν στο εξωτερικό (OECD, 2002). Οι πλείστοι Έλληνες φοιτητές που σπουδάζουν στο εξωτερικό επιλέγουν το Ηνωμένο Βασίλειο για τις σπουδές τους, επιλογή που προϋποθέτει ότι θα συμπληρώσουν τις σπουδές τους σε τρία ή τέσσερα χρόνια ανάλογα με το πτυχίο. Αντιθέτως, λόγω του ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχει περιορισμός στη διάρκεια σπουδών, πολλοί φοιτητές σπουδάζουν έως και οκτώ χρόνια για να αποκτήσουν ένα πρώτο πτυχίο. Πολλοί είναι που υποστηρίζουν ότι αν οι Έλληνες φοιτητές καλούνταν να καταβάλλουν έστω και χαμηλά δίδακτρα, τότε αυτό θα τους έδινε κίνητρο να συμπληρώσουν τις σπουδές τους το συντομότερο δυνατό αντί να διαιωνίζουν τη φοίτησή τους (π.χ. Ψαχαρόπουλος, 2004).

Όταν όμως οι Έλληνες φοιτητές καταφέρουν επιτέλους με μόχθο να τελειώσουν τις σπουδές τους βρίσκονται αντιμέτωποι με ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι άνεργοι μεταξύ των αποφοίτων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κάτω των 24 ετών στην Ελλάδα, φτάνουν το 28.8% σε σχέση με το 12.8% στην Ε.Ε. στο σύνολό της (Eurostat, 2000). Μία άλλη έρευνα που έγινε από την Ομοσπονδία Ελληνικών Βιομηχανιών υπέδειξε ότι δύο στις τρεις επιχειρήσεις βρίσκουν δύσκολο να καλύψουν τις υψηλού επιπέδου ανάγκες τους. Ένας λόγος είναι η διατήρηση απαρχαιωμένων πανεπιστημιακών τμημάτων, καθώς και ότι τα μαθήματα που διδάσκονται δεν αντιστοιχούν στις ανάγκες της σημερινής αγοράς αλλά ούτε και στις ανάγκες των φοιτητών (Glytsos, 1990). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του τμήματος Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών για το οποίο το 2001 υπήρχαν 20.824 αιτήσεις, ενώ η πολιτεία προσέφερε μόνο 125.

Παρόλη την τεράστια ζήτηση για πανεπιστημιακή μόρφωση, η Ελλάδα ξοδεύει περίπου τα μισά για κάθε φοιτητή πανεπιστημίου απ' ότι οι άλλες χώρες του ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) σε συγκρίσιμες τιμές (OECD, 2001). Το γεγονός αυτό αναπόφευκτα υποβαθμίζει την ποιότητα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα, ενώ όσο περνούν τα χρόνια οι δαπάνες του κρατικού προϋπολογισμού που αφορούν την εκπαίδευση αντί να αυξάνονται, μειώνονται σε σταθερές τιμές. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα ξοδεύει 3.402 δολάρια ανά φοιτητή, ενώ ο μέσος όρος των χωρών του ΟΟΣΑ είναι 10.941 δολάρια. Η Ελλάδα ξοδεύει δηλαδή για την εκπαίδευση λιγότερα από το ένα τρίτο του μέσου όρου.

Η Ελλάδα βρίσκεται επίσης πίσω όσον αφορά στην ακαδημαϊκή έρευνα, καθώς ξοδεύει λιγότερα από τα μισά του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την έρευνα και την εξέλιξη (0.76% έναντι 1.99% του ΑΕΠ) και σχεδόν επτά φορές λιγότερα από τη Γαλλία (4.95% του ΑΕΠ). Επιπλέον, είναι ευρέως γνωστό ότι οι

καθηγητές πανεπιστημίου έχουν μικρό κίνητρο να δημοσιεύουν μετά τον εφ' όρου ζωής διορισμό τους και εφ' όσον πρέπει να δουλεύουν ταυτόχρονα σε παράλληλες εργασίες, ώστε να επιζήσουν οικονομικά λόγω των χαμηλών μισθών τους. Συνεπώς, οι επιστημονικές δημοσιεύσεις στην Ελλάδα (340 ανά εκατομμύριο πληθυσμού) είναι σχεδόν οι μισές του μέσου όρου των άλλων χωρών (613 ανά εκατομμύριο πληθυσμού).

Με βάση τα προαναφερθέντα σοβαρότατα προβλήματα στην εκπαίδευση, το ελληνικό κράτος άνοιξε πριν αρκετά χρόνια το κεφάλαιο της αναθεώρησης του άρθρου 16 με στόχο, ή πρόφαση, όπως εισηγούνται άλλοι, την αντιμετώπιση της φθίνουσας κατάστασης των ελληνικών πανεπιστημίων. Ωστόσο, η προσπάθεια εκ μέρους του κράτους βρέθηκε αντιμετώπιη με μία τεράστια αντίδραση από τους φοιτητές οι οποίοι αντιτάχθηκαν σθεναρά στις προτεινόμενες εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις, πυροδοτώντας έτσι μία μακροχρόνια σύγκρουση ευρύτερων ιδεολογικών περιεχομένων. Στο επίκεντρο των επικρίσεων των φοιτητών βρίσκεται η πρόθεση του κράτους να ανοίξει την πόρτα των πανεπιστημίων στις ιδιωτικές επιχειρήσεις, η οποία πρόθεση εκλαμβάνεται ως μία προσπάθεια του κράτους αφενός να αποποιηθεί τις οικονομικές του ευθύνες έναντι των πανεπιστημίων και αφετέρου να ικανοποιήσει ιδιωτικά συμφέροντα εις βάρος του δικαιώματος των φοιτητών για δωρεάν, δημόσια και ποιοτική παιδεία.

Τα Κείμενα Επιρροής

Οι εν λόγω μεταρρυθμίσεις αποτελούν το επίκεντρο του πειραματικού υποδείγματος της παρούσης πρώτης ενότητας. Τα επιχειρήματα που αποτελούσαν τα δύο κείμενα είχαν επιλεγεί μετά από μία εκτενή συλλογή και ανάλυση άρθρων στον ημερήσιο και στον εβδομαδιαίο ελληνικό τύπο όπως κι από έντυπα φοιτητικών

κομματικών παρατάξεων με θέμα τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις. Τα κείμενα δεν υποστήριζαν ακραίες θέσεις, αλλά μία πιο μετριοπαθή στάση με στόχο να αποφευχθεί η πόλωση των συμμετεχόντων.

Τα κείμενα-ερέθισμα που χρησιμοποιήθηκαν ήταν επικεντρωμένα σε έξι σημεία τα οποία συνιστούσαν τους κεντρικούς κόμβους της αναπαράστασης που είχε η ευρεία μάζα των φοιτητών για τις μεταρρυθμίσεις. Τα σημεία αυτά ήταν: α) η προέλευση της οικονομικής στήριξης, β) η σίτιση και η διανομή συγγραμμάτων, γ) η εμπλοκή ιδιωτικών φορέων, δ) η αξιολόγηση των ΑΕΙ, ε) η εναρμόνιση με την αγορά εργασίας, και ζ) η μέγιστη διάρκεια σπουδών.

Το κείμενο-ερέθισμα, που παρουσίαζε την πλειοψηφική θέση υπέρ των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων (βλ παράρτημα 1.2.) υποστήριζε την ανάγκη για την καταβολή διδάκτρων από εύπορους φοιτητές, την κατάργηση της δωρεάν σίτισης και της δωρεάν παροχής συγγραμμάτων σε φοιτητές οι οποίοι έχουν την οικονομική δυνατότητα να πληρώνουν γι' αυτά, όπως και την ανάγκη για οικονομική στήριξη από τους ιδιωτικούς φορείς για να εξασφαλιστεί οικονομικά η παιδεία. Επίσης, υποστήριζε τη συστηματική και αντικειμενική αξιολόγηση των ΑΕΙ για τη διασφάλιση της σωστής κατανομής των κονδυλίων. Τέλος, υποστήριζε την εναρμόνιση της παιδείας με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας και τον περιορισμό στη διάρκεια σπουδών, έτσι ώστε οι φοιτητές να αποκτούν συγκεκριμένες πρακτικές γνώσεις που θα υποβοηθούν στην καταπολέμηση της ανεργίας αλλά και στην ανάπτυξη της αγοράς.

Το κείμενο-ερέθισμα, που παρουσίαζε τη μειοψηφική θέση ενάντια των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων (βλ παράρτημα 1.6.) υποστήριζε την καταβολή περισσότερων κονδυλίων από το κράτος για την ενίσχυση της παιδείας. Υποστήριζε επίσης, σθεναρά το αναφαίρετο δικαίωμα όλων για δωρεάν δημόσια παιδεία, δωρεάν

σίτιση και δωρεάν παροχή συγγραμμάτων. Φυσικά απέρριπτε την οποιαδήποτε εμπλοκή ιδιωτικών φορέων όπως και την αξιολόγηση των ΑΕΙ, την οποία παρουσίαζε ως ένα πρόσχημα του κράτους για να προσαρμόζει ανά πάσα στιγμή την παιδεία στις ανάγκες της αγοράς και της οικονομίας. Επιπλέον, απέρριπτε την εναρμόνιση της παιδείας στις ανάγκες της αγοράς εργασίας όπως και τον περιορισμό της διάρκειας σπουδών, οι οποίες, όπως υποστήριζε το κείμενο, θα έχουν καταστρεπτικές συνέπειες στο φάσμα αλλά και στην ποιότητα της παιδείας.

5.5. Μέθοδος

Το προ-τεστ

Η τυπικότητα σαράντα (40) χαρακτηριστικών, ή το πόσο αντιπροσωπευτικά θεωρούνται της κάθε ομάδας-πηγής (μειοψηφίας και πλειοψηφίας), όπως και ο βαθμός στον οποίο εκλαμβάνονται ως θετικά ή αρνητικά, μετρήθηκαν σε ένα προ-τεστ το οποίο διεξάχθηκε πριν τα δύο κυρίως πειράματα. Σκοπός του προ-τεστ ήταν η αναγνώριση θετικών και αρνητικών τυπικών χαρακτηριστικών της ομάδας των φοιτητών που υποστηρίζουν τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και της ομάδας των φοιτητών που εναντιώνονται στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Στο προ-τεστ έλαβαν μέρος ογδόντα-πέντε (n=85) προπτυχιακοί φοιτητές από το Πάντειο Πανεπιστήμιο. Οι συμμετέχοντες του προ-τεστ κλήθηκαν να κρίνουν την αντιπροσωπευτικότητα σαράντα (40) χαρακτηριστικών ως προς την ομάδα των φοιτητών που υποστηρίζουν τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις και ως προς την ομάδα των φοιτητών που εναντιώνονται στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις σε επταβάθμιες κλίμακες Likert (1=καθόλου αντιπροσωπευτικό, 7=πολύ αντιπροσωπευτικό). Επιπλέον, για το καθένα από τα σαράντα χαρακτηριστικά οι συμμετέχοντες κλήθηκαν

να δηλώσουν το βαθμό στον οποίο το θεωρούσαν αρνητικό ή θετικό σε επταβάθμιες κλίμακες Likert (1=πολύ αρνητικό, 7=πολύ θετικό).

Για να συμπεριληφθούν στα δύο κύρια πειράματα, επιλέξαμε χαρακτηριστικά τα οποία δεν ήταν ακραία τυπικά με σκοπό να αποφύγουμε την πιθανή πόλωση των συμμετεχόντων ειδικά λόγω της έντονης ιδεολογικοπολιτικής σύγκρουσης που επικρατούσε ανάμεσα στους φοιτητές σχετικά με τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας. Συγκεκριμένα, επιλέξαμε να συμπεριλάβουμε στα κυρίως πειράματα χαρακτηριστικά τα οποία θεωρήθηκαν ως αντιπροσωπευτικά της κάθε ομάδας, βάση t-test (test value = 4), αλλά και των οποίων η αντιπροσωπευτικότητα κρίθηκε μεταξύ των βαθμών 4 και 5 στην επταβάθμια κλίμακα Likert. Επιπλέον, επιλέξαμε χαρακτηριστικά τα οποία δεν κρίθηκαν ως ακραία θετικά ή ακραία αρνητικά, πάλι για να αποφευχθεί η πόλωση των συμμετεχόντων. Συνεπώς, επιλέγηκαν χαρακτηριστικά τα οποία ήταν σημαντικά θετικά και σημαντικά αρνητικά, βάση t-test (test value = 4), των οποίων όμως η θετικότητα είχε κριθεί μεταξύ των βαθμών 4 και 5 στην επταβάθμια κλίμακα Likert και η αρνητικότητα τους μεταξύ των βαθμών 3 και 4 στην επταβάθμια κλίμακα Likert.

Πιλοτική Έρευνα

Πριν τη διεξαγωγή των κυρίως πειράματων, διεξάχθηκαν δύο πιλοτικές έρευνες, χρησιμοποιώντας είκοσι (n=20) συμμετέχοντες η κάθε μία με την ίδια ακριβώς διαδικασία με τα κυρίως πειράματα, έτσι ώστε να ληφθεί μία εκτίμηση του αριθμού των συμμετεχόντων που θα χρειαζόνταν στα κυρίως πειράματα, για να επιτευχθεί μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες. Το κυρίως ερευνητικό ενδιαφέρον των πειράματων εστιάζεται στην επίδραση της ανεξάρτητης

μεταβλητής της τυπικότητας στην έκφραση της έμμεσης επιρροής. Για το λόγο αυτό, τα δεδομένα σχετικά με την επίδραση της τυπικότητας στην έκφραση της έμμεσης επιρροής, τέθηκαν σε power analysis. Η ανάλυση εισηγήθηκε τη χρήση 65 (n=65) συμμετεχόντων για το πείραμα 1, $F(2,64)=3.123$, power = 0.80, alpha = 0.05 και τη χρήση 68 (n=68) συμμετεχόντων για το πείραμα 2, $F(2,67)=3.875$, power = 0.80, alpha = 0.05.

Η Πειραματική Διαδικασία

Στο πείραμα 1 έλαβαν μέρος 100 συμμετέχοντες από τους οποίους οι 75 χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση των αποτελεσμάτων. Εικοσιπέντε (n=25) από τους συμμετέχοντες δε συμπλήρωσαν τα απαραίτητα μέρη του ερωτηματολογίου και γι' αυτό τα δεδομένα τους δε χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Στο πείραμα 2 έλαβαν μέρος 90 συμμετέχοντες, από τους οποίους 75 χρησιμοποιήθηκαν στην τελική ανάλυση των αποτελεσμάτων. Δεκαπέντε (n=15) συμμετέχοντες δε συμπλήρωσαν τα απαιτούμενα μέρη του ερωτηματολογίου και έτσι τα δεδομένα τους αποκλείστηκαν από την ανάλυση.

Οι συμμετέχοντες και στα δύο πειράματα ήταν προπτυχιακοί φοιτητές από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών. Οι πειραματικές διαδικασίες, οι οποίες διαρκούσαν γύρω στα 30 λεπτά, διεξήχθησαν σε μία συνάντηση στα αμφιθέατρα πριν την έναρξη της διδασκαλίας.

Η τυπικότητα των χαρακτηριστικών που παρουσιάστηκαν και η αρχική θέση των συμμετεχόντων σε ό,τι αφορά στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις ήταν οι δύο ανεξάρτητες μεταβλητές και στα δύο πειράματα που θα παρουσιαστούν. Η ανεξάρτητη μεταβλητή της «αρχικής θέσης» καθορίστηκε από την προ-μέτρηση της άποψης των συμμετεχόντων σε θέματα που αφορούσαν τις μεταρρυθμίσεις στην

παιδεία, χρησιμοποιώντας επταβάθμιες κλίμακες Likert (1=συμφωνώ απόλυτα, 7=διαφωνώ απόλυτα). Οι συμμετέχοντες χωρίστηκαν με βάση τη διάμεσο της προμέτρησης των απόψεών τους, όπου οι συμμετέχοντες με μέσο όρο μικρότερο από τη διάμεσο χαρακτηρίστηκαν ως «αρχικά κοντινοί» και οι συμμετέχοντες με μέσο όρο μεγαλύτερο από τη διάμεσο ως «αρχικά μακρινοί».

Αρχικά, οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν ότι η έρευνα αφορούσε τις μεταρρυθμίσεις στην παιδεία. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να υποδείξουν σε επταβάθμιες (1=συμφωνώ απόλυτα, 7=διαφωνώ απόλυτα) κλίμακες Likert το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους σε θέματα άμεσα και έμμεσα συνδεδεμένα με το θέμα των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων. Τα άμεσα θέματα είχαν ληφθεί ακριβώς από το κείμενο επιρροής ενώ τα θέματα έμμεσα συνδεδεμένα με το κείμενο επιρροής, αφορούσαν τις αρχές της ανάγκης, της αξιοκρατίας και της ισότητας (βλ. παράρτημα 1.1. και 1.5.). Στη συνέχεια, παρουσιάστηκε το κείμενο επιρροής, ως μία σύνοψη των απόψεων των φοιτητών που είτε υποστήριζαν τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (στο πείραμα 1, βλ. παράρτημα 1.2.) είτε εναντιώνονταν στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (στο πείραμα 2, βλ. παράρτημα 1.6.). Τα επιχειρήματα που αποτελούσαν τα δύο κείμενα είχαν επιλεγεί μετά από μία εκτενή συλλογή και ανάλυση άρθρων στον ημερήσιο και στον εβδομαδιαίο ελληνικό τύπο όπως κι από έντυπα φοιτητικών κομματικών παρατάξεων με θέμα τις προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις. Τα κείμενα δεν υποστήριζαν ακραίες θέσεις, αλλά μία πιο μετριοπαθή στάση με στόχο να αποφευχθεί η πόλωση των συμμετεχόντων.

Μετά την ανάγνωση του κειμένου, μία από τρεις διαφορετικές οδηγίες δόθηκε στους συμμετέχοντες και στα δύο πειράματα, με στόχο να εντείνει την πρόσληψη της κάθε πηγής είτε με όρους τυπικών χαρακτηριστικών είτε με όρους μη-τυπικών χαρακτηριστικών είτε χωρίς καμία αναφορά σε στερεότυπα στην ομάδα ελέγχου.

Συγκεκριμένα, στη συνθήκη τυπικών χαρακτηριστικών παρουσιάστηκε μία σειρά από 8 αντιπροσωπευτικά χαρακτηριστικά της ομάδας-πηγής του μηνύματος, η οποία περιελάμβανε τόσο θετικά ($n=4$) όσο και αρνητικά ($n=4$) χαρακτηριστικά της κάθε ομάδας-πηγής (βλ. παράρτημα 1.3. και 1.7.). Βάση των αποτελεσμάτων του προ-τεστ, συμπεριλήφθηκαν χαρακτηριστικά τα οποία θεωρήθηκαν ως αντιπροσωπευτικά της κάθε ομάδας αλλά των οποίων η αντιπροσωπευτικότητα κρίθηκε μεταξύ των βαθμών 4 και 5 στην επταβάθμια κλίμακα Likert. Παρουσιάστηκαν δηλαδή, χαρακτηριστικά τα οποία δεν ήταν ακραία τυπικά με στόχο την αποφυγή πόλωσης των συμμετεχόντων λόγω της έντονης ιδεολογικοπολιτικής σύγκρουσης που επικρατούσε ανάμεσα στους φοιτητές την περίοδο της διεξαγωγής της έρευνας. Επιπλέον, συμπεριλήφθηκαν χαρακτηριστικά τα οποία δεν κρίθηκαν στο προ-τεστ ως ακραία θετικά ή ακραία αρνητικά, πάλι για να αποφευχθεί η πόλωση των συμμετεχόντων. Συνεπώς, συμπεριλήφθηκαν χαρακτηριστικά τα οποία ήταν σημαντικά θετικά και σημαντικά αρνητικά, βάση t-test (test value = 4), των οποίων η θετικότητα όμως είχε κριθεί μεταξύ των βαθμών 4 και 5 στην επταβάθμια κλίμακα Likert και η αρνητικότητα μεταξύ των βαθμών 3 και 4 στην επταβάθμια κλίμακα Likert.

Στη συνθήκη των μη-τυπικών χαρακτηριστικών παρουσιάστηκαν, με ακριβώς τις ίδιες οδηγίες όπως πριν, 8 μη-τυπικά χαρακτηριστικά. Στο πείραμα που παρουσίαζε την πλειοψηφική θέση χρησιμοποιήθηκαν ως μη-τυπικά τα τυπικά χαρακτηριστικά της μειονοτικής πηγής, ενώ στο πείραμα που παρουσίαζε τη μειονοτική θέση, τα μη-τυπικά χαρακτηριστικά που χρησιμοποιήθηκαν ήταν τα τυπικά χαρακτηριστικά της πλειοψηφικής πηγής. Δηλαδή, στη συνθήκη των μη-τυπικών χαρακτηριστικών, συμπεριλάβαμε χαρακτηριστικά τα οποία απλά δεν ήταν

στερεοτυπικά της πηγής και όχι χαρακτηριστικά τα οποία ήταν έντονα αντιστεροτυπικά της πηγής.

Χρησιμοποιήσαμε δηλαδή τα τυπικά χαρακτηριστικά της πλειοψηφίας ως μη-τυπικά της μειονότητας (*εγωκεντρικοί, εύποροι, ατομικιστές, μορφωμένοι, προοδευτικοί, ελιτιστές, φιλόδοξοι, κακομαθημένοι*) και τα τυπικά της μειονότητας ως μη-τυπικά της πλειοψηφίας (*αλτρουιστές, αντιδραστικοί, επαναστάτες, κακομαθημένοι, ανθρωπιστές, τεμπέληδες, οπισθοδρομικοί, πολιτικοποιημένοι*).

Για να τονίσουμε την τυπικότητα ή τη μη-τυπικότητα αυτών των χαρακτηριστικών αντίστοιχα, αλλά και για να ελέγξουμε την εγκυρότητα των πειραματικών χειρισμών, ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να δείξουν τη δική τους άποψη, διαλέγοντας 5 από τα 8 χαρακτηριστικά τα οποία θεωρούσαν αντιπροσωπευτικά της πηγής του μηνύματος και υποδεικνύοντας σε αντίστοιχες κλίμακες το βαθμό στον οποίο θεωρούσαν ότι το κάθε χαρακτηριστικό ήταν αντιπροσωπευτικό της πηγής (βλ. παράρτημα 1.3. και 1.7.).

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα του προ-τεστ, το χαρακτηριστικό «κακομαθημένοι» κρίθηκε άσχετο με τις δύο ομάδες φοιτητών, τόσο την ομάδα των φοιτητών που υποστήριζαν τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις όσο και την ομάδα των φοιτητών που εναντιώνονταν στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. Συγκεκριμένα, η αντιπροσωπευτικότητα του χαρακτηριστικού «κακομαθημένοι» δεν ήταν ούτε σημαντικά μεγαλύτερη ούτε σημαντικά μικρότερη από το 4 σύμφωνα με το σχετικό t-test (test value = 4). Συμπεριλήφθηκε ωστόσο, ως πρόσθετο χαρακτηριστικό (ούτε τυπικό ούτε μη-τυπικό), για να εντείνει τη γνωστική επεξεργασία των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της επιλογής των 5 εκ των 8 χαρακτηριστικών.

Οι συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου δε συμπληρώσαν την προαναφερθείσα άσκηση που αφορούσε την παρουσίαση χαρακτηριστικών.

Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες όλων των συνθηκών συμπλήρωσαν τη μετά-μέτρηση των απόψεών τους σε θέματα άμεσα και έμμεσα συνδεδεμένα με το κείμενο επιρροής σε επταβάθμιες κλίμακες Likert (1=συμφωνώ απόλυτα, 7=διαφωνώ απόλυτα, βλ. παράρτημα 1.4. και 1.8.). Η προ-μέτρηση των απόψεων των συμμετεχόντων αφαιρέθηκε από τη μετα-μέτρηση των απόψεών τους για να δημιουργηθεί μια μέτρηση της άμεσης και της έμμεσης αλλαγής άποψης, πριν σε σχέση με μετά το κείμενο επιρροής. Κατά συνέπεια, πιθανές διαφορές μεταξύ των πειραματικών συνθηκών σε αυτές τις μετρήσεις θεωρήθηκε ένδειξη έμμεσης επιρροής από την ομάδα-πηγή.

Στη συνέχεια, ακολούθησε μια μέτρηση της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής, για την οποία χρησιμοποιήθηκε μία σειρά από πέντε επταβάθμιες κλίμακες Likert που μετρούσαν το βαθμό στον οποίο τα μέλη της πηγής του μηνύματος μοιράζονταν κοινά ενδιαφέροντα, κοινά χαρακτηριστικά, κοινές απόψεις σε κοινωνικά θέματα, κοινούς στόχους στη ζωή και το βαθμό στον οποίο αντιδρούν το ίδιο σε καινούργιες προκλήσεις (βλ. παράρτημα 1.9.). Η δοκιμασία αυτή μετρούσε δηλαδή τη γενική αντίληψη ομοιογένειας της πηγής (βλ. Kashima & Kashima, 1993).

Τέλος, συμπεριλήφθηκε η μέτρηση της εικόνας της πηγής όπως περιγράφεται από τους Μιούνι και Παπαστάμου (1983), η οποία αποτελείται από 25 διπολικές κλίμακες. Στην κλίμακα αυτή οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να κρίνουν το προφίλ της πηγής γύρω από διαστάσεις κεντρικές στη διαμόρφωση της αναπαράστασης της κάθε ομάδας (βλ. παράρτημα 1.10.).

5.6. Αποτελέσματα Πειράματος 1 - Η πλειοψηφική θέση υπέρ των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων

Άμεση Επιρροή

Η μετά-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.594$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.570$) για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της άμεσης επιρροής.

Θέσαμε την άμεση επιρροή σε μία ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών της αρχικής θέσης και της συνθήκης. Από την ανάλυση διακύμανσης παρουσιάστηκε μία κύρια επίδραση της συνθήκης, $F(2,74)=4.047, p=0.021$, οι μέσοι όροι από την οποία παρουσιάζονται στον πίνακα 5.1. Από τον πίνακα 5.1 φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών ($m=1.77$) επηρεάστηκαν άμεσα περισσότερο απ' ό,τι οι συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου ($m=0.70$, Scheffe $p=0.010$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.1

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΤΥΠΙΚΑ	ΜΗ ΤΥΠΙΚΑ	ΕΛΕΓΧΟΥ
1.77 ^a	1.19	0.70 ^a

^a Post-hoc, Scheffe $p=0.010$

Επίσης, παρατηρήθηκε μία σημαντική επίδραση της αρχικής θέσης, $F(1,74)=35.247, p<0.001$, όπου οι συμμετέχοντες με μακρινή αρχική θέση ($m=2.06$) επηρεάστηκαν άμεσα περισσότερο απ' ό,τι οι συμμετέχοντες με κοντινή αρχική θέση ($m=0.38$).

Τα προαναφερθέντα ευρήματα συνάδουν με τις αρχικές μας υποθέσεις. Ωστόσο, για να διερευνήσουμε περαιτέρω τις αρχικές μας υποθέσεις και συγκεκριμένα κατά πόσο η αντίληψη ομοιογένειας μεσολαβεί στην έκφραση της άμεσης επιρροής, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ανάλυσης παλινδρόμησης. Στο διάγραμμα 5.1 παρουσιάζονται οι δείκτες παλινδρόμησης για κάθε βήμα που ακολουθήθηκε στην ανάλυση. Η συγκεκριμένη μέθοδος, η οποία έχει οριστεί από τους Baron και Kenny (1986; βλ. επίσης Judd & Kenny, 1981), χρησιμοποιεί μία σειρά από αναλύσεις παλινδρόμησης τηρουμένων τριών προϋποθέσεων.

Σύμφωνα με την πρώτη προϋπόθεση, κατά τους Baron και Kenny (1986), η ανεξάρτητη μεταβλητή (τυπικότητα) είναι απαραίτητο να επηρεάζει το μεσολαβητή (αντίληψη ομοιογένειας). Όπως φαίνεται από το διάγραμμα 5.1, αυτή η προϋπόθεση ικανοποιήθηκε, ($\beta = -0.527, p < 0.001$).

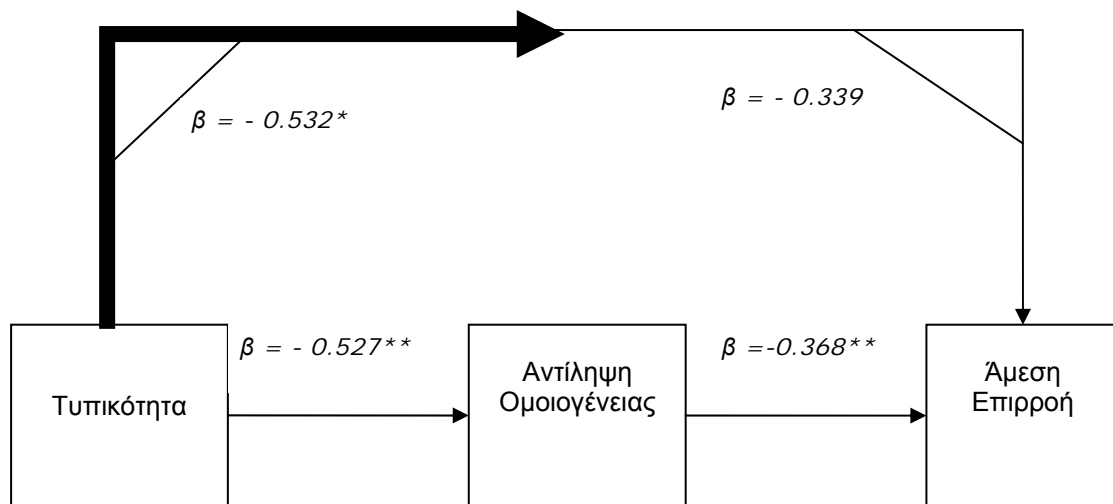
Σύμφωνα με τη δεύτερη προϋπόθεση, η ανεξάρτητη μεταβλητή (τυπικότητα) είναι απαραίτητο να επηρεάζει την εξαρτημένη (άμεση επιρροή). Όπως φαίνεται από το διάγραμμα 5.1 ($\beta = 0.368, p < 0.001$) και αυτή η προϋπόθεση επιβεβαιώθηκε.

Σύμφωνα με την τρίτη προϋπόθεση η ανεξάρτητη μεταβλητή (τυπικότητα) πρέπει να παύει να έχει στατιστικά σημαντική σχέση με την εξαρτημένη μεταβλητή (άμεση επιρροή) ή να μειώνεται στατιστικά η σημαντικότητα της σχέσης αυτής, όταν ο μεσολαβητής προστίθεται στο μοντέλο παλινδρόμησης. Από το διάγραμμα 5.1 βλέπουμε ότι ικανοποιείται και αυτή η προϋπόθεση των Baron και Kenny (1986) αφού η επίδραση της τυπικότητας στην άμεση επιρροή από σημαντική μετατρέπεται

σε μη σημαντική ($\beta = -0.339$, n.s.) όταν συμπεριλαμβάνεται η αντίληψη ομοιογένειας ως μεσολαβητής στο μοντέλο παλινδρόμησης. Η ανάλυση μεσολάβησης πραγματοποιήθηκε, καθώς και οι τρεις προϋποθέσεις των Baron και Kenny (1986) μπόρεσαν να ικανοποιηθούν.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.1

Η σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην επίδραση της τυπικότητας στην έκφραση της άμεσης επιρροής

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Με στόχο τον περαιτέρω έλεγχο των υποθέσεων της έρευνας των σχετικών με το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης επιρροής, η αντίληψη ομοιογένειας χρησιμοποιήθηκε ως επιπρόσθετη ανεξάρτητη μεταβλητή, όπου με βάση τις απαντήσεις τους στη μέτρηση της γενικής αντίληψης ομοιογένειας, οι συμμετέχοντες με μέσο όρο μικρότερο από τη διάμεσο χαρακτηρίστηκαν ως

«χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας» ενώ οι συμμετέχοντες με μέσο όρο μεγαλύτερο από τη διάμεσο χαρακτηρίστηκαν ως «υψηλής αντίληψης ομοιογένειας».

Από τη μονομεταβλητή ανάλυση διακύμανσης της ανεξάρτητης αυτής μεταβλητής στα δεδομένα της άμεσης επιρροής, συνάγεται ότι υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές, $F(1,78)=11.219, p=0.001$, ανάμεσα στους συμμετέχοντες «υψηλής» και «χαμηλής» ομοιογένειας. Συγκεκριμένα, οι συμμετέχοντες «υψηλής ομοιογένειας» ($m=1.77$) συμφώνησαν άμεσα με την πηγή περισσότερο απ' ότι οι συμμετέχοντες «χαμηλής ομοιογένειας» ($m=0.69$).

Έμμεση Επιρροή

Η μετά-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha=0.678$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha=0.661$) για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της έμμεσης επιρροής.

Από την ανάλυση διακύμανσης των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών, της αρχικής θέσης και της συνθήκης, στα δεδομένα της μέτρησης της έμμεσης επιρροής, παρατηρήθηκε μία στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στα τρία επίπεδα της μεταβλητής της τυπικότητας, $F(2,74)=22.941, p<0.001$, όπου τόσο η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών ($m= -0.13$) όσο και η παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών ($m= -0.86$), μείωσαν την έμμεση επιρροή της πλειοψηφίας σε σχέση με την ομάδα ελέγχου ($m=1.34$, βλ. πίνακα 5.2).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.2

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΤΥΠΙΚΑ	ΜΗ ΤΥΠΙΚΑ	ΕΛΕΓΧΟΥ
-0.13 ^α	-0.86 ^β	1.34 ^{αβ}

^α Post-hoc, Scheffe $p < 0.001$

^β Post-hoc, Scheffe $p < 0.001$

Δεν παρατηρήθηκαν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα κοντινά και μακρινά υποκείμενα όπως είχαν παρατηρηθεί στην περίπτωση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής, $F(1,78)=2.169, n.s.$ Επιπλέον, η αντίληψη ομοιογένειας δε μεσολάβησε σημαντικά στην έμμεση πλειοψηφική επιρροή, $F(1,76)=0.012, n.s.$ αντίθετα με ότι παρατηρήσαμε στην περίπτωση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής.

Αντίληψη ομοιογένειας

Οι πέντε μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής προστέθηκαν για να δημιουργηθεί ένας δείκτης μέσου όρου αντίληψης ομοιογένειας της πηγής ($\alpha=0.832$).

Από τη μονομεταβλητή ανάλυση διακύμανσης της ανεξάρτητης μεταβλητής της τυπικότητας στην εξαρτημένη μεταβλητή της αντίληψης ομοιογένειας, παρατηρήσαμε μία στατιστικά σημαντική επίδραση της συνθήκης, $F(2,74)=6.563, p=0.002$. Το εύρημα αυτό υποστηρίζει την αιτιακή σχέση ανάμεσα στην τυπικότητα και την αντίληψη ομοιογένειας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την

ανάλυση διακύμανσης (βλ. πίνακα 5.3) οι συμμετέχοντες στην ομάδα τυπικών χαρακτηριστικών (m=4.93) προσέλαβαν την πηγή του μηνύματος ως περισσότερο ομοιογενείς τόσο σε σχέση με τους συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών (m=3.86), όσο κι από τους συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου (m=3.87).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.3

Μέσοι όροι απαντήσεων σε επταβάθμιες κλίμακες στα ερωτήματα σχετικά με την αντίληψη ομοιογένειας. Το 7 σημαίνει μέγιστη αντίληψη ομοιογένειας.

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΤΥΠΙΚΑ	ΜΗ ΤΥΠΙΚΑ	ΕΛΕΓΧΟΥ
4.93 ^{αβ}	3.86 ^β	3.87 ^α

^α Post-hoc, Scheffe p=0.019

^β Post-hoc, Scheffe p=0.021

Εικόνα της πηγής

Μία παραγοντική ανάλυση (rotation varimax) που εφαρμόστηκε στα σχετικά με την εικόνα της πηγής δεδομένα, ανέδειξε τέσσερις παράγοντες.

Ο πρώτος παράγοντας (15.720% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: ασταθείς / **σταθεροί** (+0.754, m=4.78), **δυναμικοί** / παθητικοί (-0.694, m=3.13), αβέβαιοι / **σίγουροι για τον εαυτό τους** (+0.693, m=4.96), ηττοπαθείς / **φιλόδοξοι** (+0.629, m=5.35), ασυνάρτητοι / **συγκροτημένοι** (+0.594, m=5.02), αδιάφοροι / **ενταγμένοι** (+0.537, m=5.31), ανισόρροποι /

ισορροπημένοι (+0.473 m=4.61). Ο παράγοντας αυτός προσδίδει το σταθερό και δυναμικό χαρακτήρα της πλειοψηφίας.

Θέσαμε τον παράγοντα αυτό σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της αρχικής θέσης και της τυπικότητας από την οποία διαφάνηκε ότι ο παράγοντας αυτός δεν είναι ευαίσθητος στις μεταβλητές αυτές, $F(2,74)=0.550, n.s.$

Ο δεύτερος παράγοντας (14.744% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: αντικειμενικοί / **υποκειμενικοί** (+0.733, m=4.69), ανεξάρτητοι / **εξαρτημένοι** (+0.691, m=4.10), προοδευτικοί / **συντηρητικοί** (+0.655, m=3.81), αυτόνομοι / **αλλοτριωμένοι** (+0.628, m=3.86), **στενόμυαλοι** / ανοικτόμυαλοι (-0.553, m=4.28), ευέλικτοι / **άκαμπτοι** (+0.534, m=4.28), ελεύθεροι / **υποταγμένοι** (+0.495, m=3.93). Μπορούμε να πούμε ότι ο δεύτερος παράγοντας περιγράφει την πηγή με όρους ακαμψίας και αλλοτριώσης.

Από την ανάλυση διακύμανσης παρατηρούμε μία σημαντική επίδραση της αρχικής θέσης, $F(1,74)=7.607, p=0.007$, όπου τα μακρινά υποκείμενα (m=0.30) προσέλαβαν την πηγή ως περισσότερο άκαμπτη και αλλοτριωμένη από ότι τα κοντινά υποκείμενα (m= -0.30). Διερευνήσαμε την πιθανή επίδραση της τυπικότητας στο παράγοντα αυτό, αλλά από τη σχετική ανάλυση διακύμανσης, διαφάνηκε ότι ο παράγοντας της ακαμψίας και αλλοτριώσης δεν είναι ευαίσθητος σε αυτή την ανεξάρτητη μεταβλητή, $F(2,77)=1.294, n.s.$

Ο τρίτος παράγοντας (14.479% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: αφύσικοι / **φυσιολογικοί** (+0.704, m=4.75), επίμονοι / **υποχωρητικοί** (+0.658, m=2.79), μειονοτικοί / **πλειοδοτικοί** (+0.591, m=3.85), ανισόρροποι / **ισορροπημένοι** (+0.580, m=4.62), ανεπιεικείς / **επιεικείς** (+0.562, m=3.64), μεροληπτικοί / **αμερόληπτοι** (+0.520, m=3.63), στενόμυαλοι /

ανοικτόμυαλοι (+0.446,m=4.28), **ευέλικτοι** / **άκαμπτοι** (-0.417,m=4.28). Ο παράγοντας αυτός περιγράφει την πηγή με όρους ψυχολογικής ισορροπίας και υποχωρητικότητας.

Από την ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών παρατηρούμε μία σημαντική επίδραση της αρχικής θέσης, $F(1,74)=3.944, p=0.051$, όπου τα μακρινά υποκείμενα ($m=-0.22$) προσέλαβαν την πηγή ως λιγότερο ψυχολογικά ισορροπημένη και υποχωρητική απ' ό,τι τα κοντινά υποκείμενα ($m= 0.22$). Διερευνήσαμε την πιθανή επίδραση της τυπικότητας στον τρίτο παράγοντα, αλλά από τη σχετική ανάλυση διακύμανσης, διαφάνηκε ότι ο παράγοντας της ψυχολογικής ισορροπίας και υποχωρητικότητας δεν είναι ευαίσθητος στην ανεξάρτητη μεταβλητή της τυπικότητας, $F(2,77)=0.644, n.s.$

Ο τέταρτος παράγοντας της εικόνας της πλειοψηφίας (8.497% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: **οικολόγοι** / **μη οικολόγοι** (+0.748, $m=4.03$), **κομφορμιστές** / **αντικομφορμιστές** (-0.669, $m=3.78$), **μειονοτικοί** / **πλειοδοτικοί** (-0.408, $m=3.85$). Ο παράγοντας αυτός αποδίδει τον κομφορμιστικό και μειονοτικό χαρακτήρα της πηγής.

Θέσαμε τον παράγοντα αυτό σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της αρχικής θέσης και της τυπικότητας από την οποία διαφάνηκε ότι ο παράγοντας αυτός δεν είναι ευαίσθητος στις μεταβλητές αυτές, $F(2,74)=0.181, n.s.$

Απ' ό,τι φαίνεται από τα προαναφερθέντα αποτελέσματα, η κοινωνική αναπαράσταση της πλειοψηφίας παραμένει ανεπηρέαστη από την παρουσίαση τυπικών και μη-τυπικών χαρακτηριστικών.

Έλεγχος Πειραματικού Χειρισμού Τυπικότητας

Για να ελεγχθεί ο πειραματικός χειρισμός της τυπικότητας, δημιουργήθηκαν τέσσερις δείκτες με βάση τις εκτιμήσεις των συμμετεχόντων όσον αφορά στο βαθμό αντιπροσωπευτικότητας των θετικών τυπικών χαρακτηριστικών, των αρνητικών τυπικών χαρακτηριστικών, των θετικών μη-τυπικών χαρακτηριστικών και των αρνητικών μη-τυπικών χαρακτηριστικών.

Από τις αναλύσεις (one-sample t-test, test value 4) συνάγεται ότι οι συμμετέχοντες θεώρησαν τόσο τα θετικά τυπικά χαρακτηριστικά ($m=5.62$) στατιστικά αντιπροσωπευτικά της πηγής, $t(22)=5.829, p<0.001$, όσο και τα αρνητικά τυπικά χαρακτηριστικά ($m=5.10$) στατιστικά αντιπροσωπευτικά της πηγής, $t(24)=6.488, p<0.001$.

Όσον αφορά στα μη-τυπικά χαρακτηριστικά όμως οι συμμετέχοντες δε θεώρησαν ούτε τα αρνητικά μη-τυπικά χαρακτηριστικά ($m=3.65$) στατιστικά μη-αντιπροσωπευτικά της πηγής, $t(24)=-1.419, n.s.$, ούτε τα θετικά μη-τυπικά χαρακτηριστικά ($m=4.08$) στατιστικά μη-αντιπροσωπευτικά της πηγής, $t(24)=0.286, n.s.$

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων που αφορούσαν τα μη-τυπικά χαρακτηριστικά τέθηκαν σε μονομεταβλητή ανάλυση διακύμανσης της αρχικής θέσης, για να ερευνηθούν πιθανές διαφορές στην αντίληψη μη-τυπικότητας μεταξύ των κοντινών και των μακρινών υποκειμένων. Από την ανάλυση, συνάγεται ότι ούτε τα κοντινά ούτε τα μακρινά υποκείμενα θεώρησαν τα αρνητικά μη-τυπικά, $F(1,24)=0.004, n.s.$, ή τα θετικά μη-τυπικά χαρακτηριστικά, $F(1,24)=0.440, n.s.$, ως στατιστικά μη-αντιπροσωπευτικά της πηγής.

5.7. Αποτελέσματα Πειράματος 2 - Η μειονοτική θέση ενάντια στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις

Άμεση Επιρροή

Η μετά-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.567$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.582$) για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της άμεσης επιρροής.

Θέσαμε την άμεση επιρροή σε μία ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών της αρχικής θέσης και της συνθήκης της τυπικότητας. Από την ανάλυση διακύμανσης παρουσιάστηκε μία κύρια επίδραση της τυπικότητας, $F(2,74)=3.781, p=0.027$, όπου οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών ($m=1.77$) επηρεάστηκαν άμεσα λιγότερο απ' ό τι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών ($m=2.84$, Scheffe $p=0.032$, βλ. πίνακα 5.4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.4

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΤΥΠΙΚΑ	ΜΗ ΤΥΠΙΚΑ	ΕΛΕΓΧΟΥ
2.84 ^a	1.77 ^a	2.03

^a Post-hoc, Scheffe $p=0.032$

Για να διερευνήσουμε κατά πόσο η αντίληψη ομοιογένειας μεσολαβεί σημαντικά στην επίδραση της τυπικότητας στην άμεση μειοψηφική επιρροή όπως

στην περίπτωση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής, χρησιμοποιήσαμε και πάλι τη μέθοδο των Baron και Kenny (1986). Ωστόσο, τα ευρήματα της ανάλυσης παλινδρόμησης έδειξαν ότι δεν τηρείται η τρίτη από τις προϋποθέσεις που θέτουν οι Baron και Kenny για την ύπαρξη σημαντικής μεσολάβησης. Η τυπικότητα δεν παύει να έχει στατιστικά σημαντική σχέση με την άμεση επιρροή ούτε μειώνεται στατιστικά η σημαντικότητα της σχέσης αυτής, όταν η αντίληψη ομοιογένειας προστίθεται στο μοντέλο παλινδρόμησης. Συγκεκριμένα ο συντελεστής β (beta-coefficient) παραμένει ακριβώς ο ίδιος πριν και μετά την πρόσθεση της αντίληψης ομοιογένειας στο μοντέλο παλινδρόμησης ($\beta = -0.126, p < 0.05$).

Έμμεση Επιρροή

Η μετά-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha = 0.601$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha = 0.598$), για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της έμμεσης αλλαγής άποψης.

Κοιτάζοντας την αντίστοιχη ανάλυση διακύμανσης της έμμεσης επιρροής (βλ. πίνακα 5.5), παρατηρήσαμε μία σημαντική κύρια επίδραση της συνθήκης της τυπικότητας, $F(2,74) = 4.807, p = 0.011$, όπου, όπως είχαμε αρχικά υποθέσει, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη έμφασης σε τυπικά χαρακτηριστικά ($m = -1.34$) επηρεάστηκαν έμμεσα λιγότερο απ' ό,τι οι συμμετέχοντες στην ομάδα ελέγχου ($m = 0.11$, Scheffe $p = 0.013$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.5

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

ΣΥΝΘΗΚΗ

ΤΥΠΙΚΑ	ΜΗ ΤΥΠΙΚΑ	ΕΛΕΓΧΟΥ
-1.34 ^α	-0.21	0.11 ^α

^α Post-hoc, Scheffe p=0.013

Επίσης, παρατηρήσαμε μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στα κοντινά και στα μακρινά υποκείμενα, $F(1,74)=4.854, p=0.031$, όπου τα κοντινά ($m=-0.89$) συμφώνησαν έμμεσα λιγότερο με την πηγή από ότι τα μακρινά υποκείμενα ($m=-0.01$).

Κοιτάξαμε επίσης, κατά πόσο η αντίληψη ομοιογένειας της πηγής μεσολαβεί στην έκφραση της έμμεσης επιρροής. Χρησιμοποιήσαμε και πάλι τη μέθοδο των Baron και Kenny (1986). Ωστόσο τα ευρήματα της ανάλυσης παλινδρόμησης έδειξαν ότι δεν τηρείται η τρίτη από τις προϋποθέσεις που θέτουν οι Baron και Kenny για την ύπαρξη σημαντικής μεσολάβησης. Η τυπικότητα δεν παύει να έχει στατιστικά σημαντική σχέση με την άμεση επιρροή ούτε μειώνεται στατιστικά η σημαντικότητα της σχέσης αυτής, όταν η αντίληψη ομοιογένειας προστίθεται στο μοντέλο παλινδρόμησης. Αντιθέτως ο συντελεστής β (beta-coefficient) αλλάζει ελάχιστα πριν ($\beta= 0.664, p<0.001$) σε σχέση με μετά ($\beta= 0.712, p<0.001$) την πρόσθεση της αντίληψης ομοιογένειας ως μεσολαβητή στο μοντέλο παλινδρόμησης.

Για να κατανοηθεί καλύτερα ο ρόλος της αντίληψης ομοιογένειας στην έμμεση επιρροή, τα υποκείμενα χωρίστηκαν με βάση τη διάμεσο της μέτρησης της

αντίληψης ομοιογένειας. Τα υποκείμενα με μέσο όρο μικρότερο από τη διάμεσο χαρακτηρίστηκαν ως «χαμηλής ομοιογένειας» και τα υποκείμενα με μέσο όρο μεγαλύτερο από τη διάμεσο ως «υψηλής ομοιογένειας». Έτσι δημιουργήθηκε μία τρίτη ανεξάρτητη μεταβλητή, της αντίληψης ομοιογένειας. Θέσαμε την έμμεση επιρροή σε μία ανάλυση διακύμανσης με την ανεξάρτητη μεταβλητή της αντίληψης ομοιογένειας και της συνθήκης, όπου παρατηρήσαμε μία σημαντική αλληλεπίδραση των δύο μεταβλητών, $F(2,74)=11.610$, $p<0.001$. Ο πίνακας 5.6 παρουσιάζει τους μέσους όρους από την ανάλυση αυτή.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.6

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία

Ο Μ Ο Ι Ο Γ Ε Ν Ε Ι Α	αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.	ΣΥΝΘΗΚΗ		
		ΤΥΠΙΚΑ	ΜΗ ΤΥΠΙΚΑ	ΕΛΕΓΧΟΥ
Χαμηλή		-2.41 ^{αβδ}	0.50 ^{αγ}	0.39 ^δ
Υψηλή		0.28 ^β	-0.87 ^γ	-0.36

^α (1,46)=21.96, $p<0.001$

^β (1,46)=18.68, $p<0.001$

^γ (1,46)=4.11, $p=0.048$

^δ (1,46)=16.09, $p<0.001$

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 5.6, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης μη τυπικών χαρακτηριστικών με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας επηρεάστηκαν έμμεσα περισσότερο απ' ό,τι οι συμμετέχοντες στην ίδια συνθήκη

αλλά με υψηλή αντίληψη ομοιογένειας. Το αντίθετο μοτίβο παρατηρείται στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών, όπου οι συμμετέχοντες με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας επηρεάστηκαν έμμεσα λιγότερο απ' ό,τι οι συμμετέχοντες στην ίδια συνθήκη αλλά με υψηλή αντίληψη ομοιογένειας.

Επιπλέον, κοιτάζοντας ανάμεσα στους συμμετέχοντες με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας παρατηρούμε ότι η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών μείωσε την έμμεση επιρροή της πηγής τόσο σε σχέση με την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών όσο και σε σχέση με την ομάδα ελέγχου.

Αντίληψη Ομοιογένειας

Οι πέντε μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής προστέθηκαν, για να δημιουργηθεί ένας δείκτης μέσου όρου αντίληψης ομοιογένειας της πηγής ($\alpha=0.832$).

Ο δείκτης τέθηκε σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της αρχικής θέσης και της συνθήκης. Παρουσιάστηκε μία σημαντική κύρια επίδραση της αρχικής θέσης, $F(1,74)=5.456$, $p=0.022$, όπου τα κοντινά υποκείμενα ($m=4.05$) προσέλαβαν την πηγή ως λιγότερο ομοιογενή απ' ό,τι τα μακρινά υποκείμενα ($m=4.69$). Δεν παρατηρήθηκε καμία επίδραση της τυπικότητας στην αντίληψη ομοιογένειας της μειοψηφίας, $F(2,74)=1.439$, n.s.

Εικόνα της Πηγής

Μια παραγοντική ανάλυση (rotation varimax) που εφαρμόστηκε στα δεδομένα σχετικά με την εικόνα της πηγής ανάδειξε τέσσερις παράγοντες.

Ο πρώτος παράγοντας (17.66 % της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: κομφορμιστές / **αντικομφορμιστές** (+0.753, m=4.49), αφύσικοι / **φυσιολογικοί** (+0.668, m=5.17), ανισόρροποι / **ισορροπημένοι** (+0.655, m=4.77), αδιάφοροι / **ενταγμένοι** (+0.635, m=5.25), ασυνάρτητοι / **συγκροτημένοι** (+0.563, m=4.71), ασταθείς / **σταθεροί** (+0.560, m=4.88), **προοδευτικοί** / συντηρητικοί (-0.557, m=3.59), στενόμυαλοι / **ανοιχτόμυαλοι** (+0.472, m=4.36), ηττοπαθείς / **φιλόδοξοι** (+0.467, m=4.85), **ελεύθεροι** / υποταγμένοι (-0.462, m=3.43). Ο παράγοντας αυτός προσδίδει τον αντικομφορμιστικό αλλά και ψυχολογικά υγιή χαρακτήρα της πηγής.

Θέσαμε τον παράγοντα αυτό σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της αρχικής θέσης και της συνθήκης, για να παρατηρήσουμε μία σημαντική επίδραση της συνθήκης της τυπικότητας, $F(2.74)=3.428$, $p=0.037$, όπου η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών ($m= -0.38$) μείωσε την αντίληψη της πηγής με όρους αντικομφορμισμού και ψυχολογικής ισορροπίας σε σχέση με την ομάδα ελέγχου ($m=0.30$, βλ. πίνακα 5.7).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.7

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του πρώτου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της μειονότητας ως αντικομφορμιστική και ψυχολογικά ισορροπημένη.

ΣΥΝΘΗΚΗ		
ΤΥΠΙΚΑ	ΜΗ ΤΥΠΙΚΑ	ΕΛΕΓΧΟΥ
-0.38 ^a	0.02	0.30 ^a

^a Post-hoc, Scheffé $p=0.041$

Ο δεύτερος παράγοντας (16.15% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: **ανεξάρτητοι** / εξαρτημένοι (+0.820,m=3.87), **αυτόνομοι** / αλλοτριωμένοι (+0.706, m=3.69), **δυναμικοί** / παθητικοί (+0.682,m=3.02), **ελεύθεροι** / υποταγμένοι (+0.660,m=3.43), **αντικειμενικοί** / υποκειμενικοί (+0.515, m=4.15), στενόμυαλοι / **ανοιχτόμυαλοι** (-0.485,m=4.36). Ο παράγοντας αυτός παραπέμπει στην αντίληψη ανεξαρτησίας και αυτονομίας της πηγής.

Από την ανάλυση διακύμανσης των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών στο δεύτερο παράγοντα, παρατηρούμε μία στατιστικά σημαντική αλληλεπίδραση, $F(2,74)=4.242, p=0.018$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 5.8.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5.8

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του δεύτερου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της μειονότητας ως ανεξάρτητη και αυτόνομη.

		ΣΥΝΘΗΚΗ		
		ΤΥΠΙΚΑ	ΜΗ ΤΥΠΙΚΑ	ΕΛΕΓΧΟΥ
Θ	ΚΟΝΤΙΝΑ	+0.13	-0.03 ^β	+0.10
Ε				
Σ				
Η	ΜΑΚΡΙΝΑ	-0.55 ^α	+0.76 ^{αβ}	-0.28

Simple Effects Analysis

^α $F(1,46)=11.46, p=0.001$

^β $F(1,46)=3.88, p=0.055$

Από την ανάλυση simple effects διαφαίνεται ότι η σημαντική διαφορά εστιάζεται ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα μόνο όπου οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών ($m=0.76$) συμφώνησαν με αυτό τον παράγοντα περισσότερο απ' ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών ($m=-0.55$). Μία οριακά σημαντική διαφορά παρουσιάστηκε επίσης ανάμεσα στα κοντινά και τα μακρινά υποκείμενα στη συνθήκη παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών, όπου τα μακρινά υποκείμενα ($m= -0.03$) θεώρησαν την πηγή πιο ανεξάρτητη και αυτόνομη απ' ότι τα κοντινά υποκείμενα σε αυτή τη συνθήκη ($m=0.76$).

Για να διερευνήσουμε το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση αυτού του παράγοντα, η αντίληψη ομοιογένειας χρησιμοποιήθηκε ξανά ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Από τη μονομεταβλητή ανάλυση διακύμανσης, παρατηρήσαμε μία στατιστικά σημαντική επίδραση του παράγοντα αυτού $F(1,74)=7.108, p=0.009$, όπου οι συμμετέχοντες που προσέλαβαν λιγότερη ομοιογένεια ($m=0.25$) συμφώνησαν περισσότερο με αυτό τον παράγοντα απ' ότι οι συμμετέχοντες υψηλής ομοιογένειας ($m= -0.33$).

Ο τρίτος παράγοντας (15.47% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: **ρεαλιστές** / **ανεδαφικοί** ($-0.789, m=3.42$), **μειονοτικοί** / **πλειοδοτικοί** ($+0.695, m=4.06$), **ασταθείς** / **σταθεροί** ($+0.580, m=4.88$), **στενόμυαλοι** / **ανοικτόμυαλοι** ($+0.511, m=4.36$), **αφύσικοι** / **φυσιολογικοί** ($+0.509, m=5.17$), **ανεπιεικείς** / **επιεικείς** ($+0.484, m=3.99$), **ανισόρροποι** / **ισορροπημένοι** ($+0.458, m=4.77$), **ηττοπαθείς** / **φιλόδοξοι** ($+0.443, m=4.85$).

Παρόλο που ο παράγοντας αυτός μοιάζει πολύ με τον πρώτο παράγοντα, ωστόσο, παρατηρούμε ότι προσδίδει μία ποιοτικά διαφορετική εικόνα. Ο παράγοντας

αυτός δεν τονίζει τόσο την κοινωνική σύγκρουση στην οποία εμπλέκεται η ομάδα (δεν θεωρεί τα μέλη της ενταγμένα, συγκροτημένα και αντικομοφομιστές) αλλά προσδίδει έμφαση στην εικόνα των μελών της μειοψηφίας ως ρεαλιστικά και πλειοδοτικά.

Από την ανάλυση διακύμανσης των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών βλέπουμε μία μόνο σημαντική διαφορά, ανάμεσα στα κοντινά και στα μακρινά υποκείμενα $F(1,74)=8.873, p=0.004$, όπου τα κοντινά υποκείμενα ($m=0.33$) συμφώνησαν περισσότερο με αυτό τον παράγοντα απ' ό,τι τα μακρινά υποκείμενα ($m= -0.31$).

Ο τέταρτος παράγοντας (9.88% της συνολικής διακύμανσης) περιλαμβάνει τους χαρακτηρισμούς: **μεροληπτικοί** / αμερόληπτοι ($-0.709, m=3.74$), **επίμονοι** / υποχωρητικοί ($-0.657, m=2.91$), ευέλικτοι / **άκαμπτοι** ($+0.574, m=4.09$), αβέβαιοι / **σίγουροι για τον εαυτό τους** ($+0.401, m=5.00$). Αυτός ο παράγοντας περιγράφει την πηγή με όρους μεροληψίας και ακαμψίας.

Ο παράγοντας αυτός τέθηκε σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της αρχικής θέσης και της συνθήκης, όπου παρατηρήσαμε μία οριακά σημαντική αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών, $F(2,74)=2.969, p=0.058$. Κοιτάξαμε ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες με τη βοήθεια ανάλυσης simple effects, αλλά λόγω του οριακού χαρακτήρα της αλληλεπίδρασης, δεν παρουσιάστηκαν σημαντικές διαφορές.

Το ενδιαφέρον της οριακά σημαντικής αλληλεπίδρασης αυτής έγκειται στη σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών. Συγκεκριμένα, θέσαμε την αντίληψη ομοιογένειας ως μεσολαβητή σε μια ανάλυση συνδιακύμανσης (ANCOVA) από την οποία διαφάνηκε ότι η αντίληψη ομοιογένειας μεσολαβεί σημαντικά στην αλληλεπίδραση των δύο

ανεξάρτητων μεταβλητών, $F(1,73)=5.067, p=0.027$, και αλλάζει την οριακά σημαντική αλληλεπίδραση σε σημαντική, $F(2,73)=4.061, p=0.021$. Σε αυτή την περίπτωση δεν μπορέσαμε να ακολουθήσουμε τη μέθοδο της ανάλυσης παλινδρόμησης, όπως έχει οριστεί από τους Baron και Kenny (1986), λόγω του ότι διερευνήθηκε η σχέση ενός μεσολαβητή στην αλληλεπίδραση δυο ανεξάρτητων μεταβλητών και όχι στην επίδραση μίας μόνο ανεξάρτητης μεταβλητής.

Για την καλύτερη κατανόηση της μεσολάβησης της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση του παράγοντα της μεροληψίας και της ακαμψίας χρησιμοποιήθηκε ξανά η αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Από τη μονομεταβλητή ανάλυση διακύμανσης της αντίληψης ομοιογένειας παρατηρήσαμε μία στατιστικά σημαντική επίδραση της στον παράγοντα αυτό, $F(1,78)=5.083, p=0.027$, όπου οι συμμετέχοντες χαμηλής ομοιογένειας ($m = -0.21$) θεώρησαν τη μειοψηφία λιγότερο μεροληπτική και άκαμπτη απ' ότι οι συμμετέχοντες υψηλής ομοιογένειας ($m=0.29$).

Έλεγχος Πειραματικού Χειρισμού Τυπικότητας

Για να ελεγχθεί ο πειραματικός χειρισμός της τυπικότητας, δημιουργήθηκαν τέσσερις δείκτες με βάση τις εκτιμήσεις των συμμετεχόντων όσον αφορά στο βαθμό αντιπροσωπευτικότητας των θετικών τυπικών χαρακτηριστικών, των αρνητικών τυπικών χαρακτηριστικών, των θετικών μη-τυπικών χαρακτηριστικών και των αρνητικών μη-τυπικών χαρακτηριστικών.

Από τις αναλύσεις (one-sample t-test, test value 4) συνάγεται ότι οι συμμετέχοντες θεώρησαν τόσο τα θετικά τυπικά χαρακτηριστικά ($m=5.29$) στατιστικά αντιπροσωπευτικά της πηγής, $t(23)=4.890, p<0.001$, όσο και τα αρνητικά τυπικά χαρακτηριστικά ($m=5.00$) στατιστικά αντιπροσωπευτικά της πηγής, $t(22)=3.102, p=0.005$.

Όσον αφορά στα μη-τυπικά χαρακτηριστικά οι συμμετέχοντες θεώρησαν τα αρνητικά μη-τυπικά χαρακτηριστικά ($m=3.06$) στατιστικά μη-αντιπροσωπευτικά της πηγής, $t(24)=-2.828, p=0.009$, αλλά θεώρησαν τα θετικά μη-τυπικά χαρακτηριστικά ($m=4.67$) ως αντιπροσωπευτικά της πηγής, $t(22)=2.622, p=0.016$.

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων που αφορούσαν τα θετικά μη-τυπικά χαρακτηριστικά τέθηκαν σε μονομεταβλητή ανάλυση διακύμανσης της αρχικής θέσης, $F(1,21)=7.569, p=0.012$, από την οποία συνάγεται ότι τα κοντινά υποκείμενα ($m=5.21$) θεώρησαν αυτά τα χαρακτηριστικά περισσότερο ως αντιπροσωπευτικά της πηγής απ' ό,τι τα μακρινά υποκείμενα ($m=3.97$).

5.8. Συζήτηση

Τα αποτελέσματα αυτών των δύο πειραμάτων υποστηρίζουν την υπόθεση ότι οι διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας μίας μειονότητας ή μίας πλειοψηφίας συνεισφέρουν στις διαφορετικές δυνατότητες επιρροής της αντίστοιχης μειονότητας και πλειοψηφίας. Τα αποτελέσματα αυτά προσφέρουν, με άλλα λόγια, υποστήριξη στη σημασία του ρόλου της αλληλεπίδρασης των παραγόντων γνωστικής επεξεργασίας και κοινωνικής ταυτότητας στην έκφραση της μειονοτικής και της πλειοψηφικής επιρροής.

Συνοπτικά, από το πρώτο πείραμα, το οποίο παρουσιάζει την πλειοψηφική θέση υπέρ των εκπαιδευτικών μεταρρυθμίσεων, παρατηρήσαμε, όπως είχαμε αρχικά υποθέσει, ότι η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών αύξησε την άμεση επιρροή της πλειοψηφίας σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Παρατηρήσαμε επίσης ότι στη σημαντική αυτή επίδραση της παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών, μεσολάβησε σημαντικά η αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας μειώνοντας την επίδραση της

ανεξάρτητης μεταβλητής από σημαντική σε μη-σημαντική. Διαφάνηκε δηλαδή ότι ένας από τους κύριους λόγους που η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών αυξάνει την άμεση πλειοψηφική επιρροή είναι διότι αλλάζει επίσης και την αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας. Αυτή η σημαντική μεσολάβηση υποδεικνύει έτσι την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην τυπικότητα των στερεοτύπων μίας ομάδας και της αντίληψης ομοιογένειας της ίδιας ομάδας, αλλά επιβεβαιώνει και τα ευρήματα των Mackie και Hunter (2000) για τη σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής.

Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με την αύξηση της αντίληψης ομοιογένειας της πλειοψηφίας που παρατηρήσαμε στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών, τα οποία υποδεικνύουν ότι η σχέση της τυπικότητας με την αντίληψη ομοιογένειας σε περιστάσεις είναι αιτιακή, επιβεβαιώνοντας έτσι τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών (βλ. Richards, 2000). Επιπλέον, είδαμε ότι η αντίληψη ομοιογένειας, ως ανεξάρτητη μεταβλητή, επηρέασε την έκφραση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής. Όπως αρχικά υποθέσαμε, τα υποκείμενα υψηλής αντίληψης ομοιογένειας επηρεάστηκαν άμεσα περισσότερο απ' ό,τι τα υποκείμενα χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας. Ωστόσο, αυτό το εύρημα είναι αντίθετο με τα αποτελέσματα των Mackie και Hunter, (2000), οι οποίοι παρατήρησαν αύξηση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής ως αποτέλεσμα χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας. Εισηγούμαστε, όπως είχαμε αρχικά υποστηρίξει, ότι η αύξηση της αντίληψης ομοιογένειας πιθανόν να οδήγησε σε μία αύξηση της προσλαμβανόμενης πίεσης για συμμόρφωση με την ομοιογενή πλειοψηφία και συνεπώς στην αύξηση της άμεσης επιρροής της.

Την αντίθετη επίδραση της παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών παρατηρήσαμε στην έκφραση της έμμεσης επιρροής. Η έμμεση επιρροή της

πλειοψηφίας μειώθηκε στη συνθήκη παρουσίας τυπικών χαρακτηριστικών. Την αντίθετη δηλαδή επίδραση που παρατηρήσαμε στην περίπτωση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής. Πιθανόν, η πίεση για συμμόρφωση με την πλειοψηφία να εκφράζεται μόνο στα άμεσα ζητήματα, ενώ στα έμμεσα ζητήματα φαίνεται ότι οι συμμετέχοντες νιώθουν πιο άνετα να εκφράσουν τη διαφωνία τους με την πλειοψηφία. Είναι σημαντικό να σημειώσουμε όμως ότι σε αυτή τη μείωση της έμμεσης πλειοψηφικής επιρροής δε μεσολάβησε η αντίληψη ομογένειας, όπως στην περίπτωση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής. Πιθανόν, άλλοι παράγοντες να μεσολαβούν στη σχέση της τυπικότητας και της έμμεσης πλειοψηφικής επιρροής.

Παράλληλα, είχαμε αρχικά υποθέσει ότι η παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών θα οδηγούσε στη μείωση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής. Δεν παρατηρήσαμε την αναμενόμενη μείωση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής, αλλά μία σημαντική μείωση της έμμεσης πλειοψηφικής επιρροής μόνο. Μπορούμε να εισηγηθούμε ότι, η πίεση για συμμόρφωση που προβάλλει η πλειοψηφική πηγή είναι τόσο δυνατή που δεν επηρεάζεται από την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών σε άμεσο επίπεδο. Ωστόσο, στο έμμεσο επίπεδο ο πειραματικός μας χειρισμός είναι πιθανόν να υποβιβάζει την πλειοψηφική πίεση για συμμόρφωση, όπως υποδεικνύουν τα ευρήματά μας.

Ας στραφούμε σε αυτό το σημείο στα αποτελέσματα του μειοψηφικού πειράματος. Όπως αρχικά υποθέσαμε, η παρουσίαση των τυπικών χαρακτηριστικών πράγματι μείωσε την έμμεση επιρροή της μειοψηφίας σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Εν όψει των μειονοτικών στερεοτύπων, έστω θετικών και αρνητικών, οι συμμετέχοντες φαίνεται ότι αποτρέπονται από το να συμφωνήσουν ακόμα και έμμεσα με τη μειονοτική θέση, πιθανόν για να αποφύγουν την ταύτιση και συνεπώς, για να

μην προσδώσουν στον εαυτό τους τα στερεότυπα που χαρακτηρίζουν τα μέλη της μειονότητας.

Χρησιμοποιήσαμε την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή για να κατανοήσουμε καλύτερα το ρόλο της. Από τη σημαντική αλληλεπίδραση της αντίληψης ομοιογένειας με την τυπικότητα, παρουσιάστηκε ένα πολύ ενδιαφέρον μοτίβο. Συγκεκριμένα, η αυξημένη έμμεση επιρροή εκφράστηκε από τους συμμετέχοντες χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας μόνο σε συνδυασμό με την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών. Η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε συνδυασμό με την παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών έχει το αντίθετο αποτέλεσμα, καθώς μείωσε την έμμεση μειονηφική επιρροή σε βαθμό χαμηλότερο από όλα τα άλλα πειραματικά κελιά. Φαίνεται ότι η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας δεν είναι αρκετή από μόνη της, για να αυξήσει την έμμεση μειονηφική επιρροή. Μόνο η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε συνδυασμό με την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών, αυξάνουν την έμμεση μειονηφική επιρροή. Παράλληλα, ούτε η παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών φαίνεται ότι είναι αρκετή για να αυξήσει την έμμεση μειονηφική επιρροή, αφού όπως παρατηρήσαμε, η παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών σε συνδυασμό με υψηλή αντίληψη ομοιογένειας μείωσε την έμμεση επιρροή. Είναι πρόδηλο από τα αποτελέσματα αυτά ότι, για να αυξηθεί η έμμεση μειονηφική επιρροή, η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας δεν μπορεί να λειτουργήσει αυτόνομα από τη μείωση της τυπικότητας. Για να αυξηθεί η έμμεση επιρροή της μειονηφίας χρειάζεται έμφαση στα μη-τυπικά χαρακτηριστικά της ομάδας, έτσι ώστε να αποδυναμωθεί η κεντρική τάση του στερεότυπου και αυτή η αποδυνάμωση του στερεότυπου να συνδυαστεί με μείωση της αντίληψης της ομοιογένειας της ομάδας. Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με προηγούμενες έρευνες που υποστηρίζουν ότι οι μη-τυπικές πληροφορίες είναι πιο

αποτελεσματικές στη μείωση στερεοτύπων στις περιπτώσεις ετερογενών ομάδων παρά στις περιπτώσεις ομοιογενών ομάδων (π.χ. Kruglanski, 1989; Weber & Crocker, 1983; Park & Hastie, 1987).

Συνοπτικά, εξετάζοντας τα δύο πειράματα μαζί, βλέπουμε ότι οι αρχικές μας υποθέσεις επιβεβαιώνονται. Η υψηλή αντίληψη ομοιογένειας αύξησε την άμεση πλειοψηφική επιρροή, ενώ η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε συνδυασμό όμως με την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών, αύξησε την έμμεση μειοψηφική επιρροή. Ωστόσο, η προσεχτική εξέταση των συνθηκών κάτω από τις οποίες βρήκαμε τη μεγαλύτερη έμμεση μειονοτική επιρροή και τη λιγότερη άμεση πλειοψηφική επιρροή ως αποτέλεσμα μειωμένης αντίληψης ομοιογένειας, μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ορισμένοι περιορισμοί σε αυτές τις επιδράσεις χρειάζονται να ληφθούν υπόψη.

Συγκεκριμένα, πρέπει να αναφέρουμε τους περιορισμούς στη χρήση των μη-τυπικών χαρακτηριστικών ιδιαίτερα στην περίπτωση του πλειοψηφικού πειράματος. Οι συμμετέχοντες στη συνθήκη παρουσίασης των μη-τυπικών χαρακτηριστικών στο πλειοψηφικό πείραμα, δεν προσέλαβαν τα χαρακτηριστικά αυτά ως μη-τυπικά της πηγής. Επιπλέον, στο μειονοτικό πείραμα, τα κοντινά υποκείμενα θεώρησαν μόνο τα αρνητικά μη-τυπικά χαρακτηριστικά ως μη-αντιπροσωπευτικά της μειονότητας. Πιθανόν, αυτό το γεγονός να μείωσε την επίδραση της παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών την οποία αναμέναμε. Βέβαια, είναι σημαντικό να κάνουμε μια διευκρίνηση. Όταν αναφερόμαστε σε μη-τυπικά χαρακτηριστικά εννοούμε χαρακτηριστικά τα οποία δεν είναι στερεοτυπικά της πηγής και όχι χαρακτηριστικά τα οποία είναι ισχυρά αντιστεροτυπικά. Οι συμμετέχοντες και στα δύο πειράματα δε θεώρησαν τα μη-τυπικά χαρακτηριστικά ως τυπικά. Ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα δημιουργούσε σοβαρά μεθοδολογικά προβλήματα στο σχεδιασμό μας. Το ότι δε

θεωρήθηκαν τα μη-τυπικά χαρακτηριστικά σημαντικά μη-τυπικά δε θεωρούμε ότι αποτελεί μειονέκτημα του σχεδιασμού μας αφού σκοπός μας ήταν να παρουσιάσουμε χαρακτηριστικά τα οποία απλά δεν ήταν στερεοτυπικά της κάθε πηγής.

Για να ρίξουμε περισσότερο φως στη σχέση ανάμεσα στην τυπικότητα και την αντίληψη ομοιογένειας, χρησιμοποιήσαμε την αντίληψη ομοιογένειας ως εξαρτημένη μεταβλητή. Από τα αποτελέσματα των μετρήσεων αυτών, παρατηρήσαμε την αναμενόμενη αύξηση της αντίληψης ομοιογένειας στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών στο πλειοψηφικό πείραμα. Ωστόσο, δεν παρατηρήσαμε μείωση της αντίληψης ομοιογένειας στη συνθήκη παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών, όπως είχαμε αρχικά υποθέσει. Επιπλέον, στο μειοψηφικό πείραμα δεν παρατηρήσαμε καμία διαφορά στην αντίληψη ομοιογένειας ανάμεσα στις πειραματικές μας συνθήκες. Τα ευρήματα μας εισηγούνται ότι η σχέση της αντίληψης ομοιογένειας με την τυπικότητα δεν είναι πάντα αιτιακή όπως επίσης και ότι η σχέση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές αλλάζει ανάλογα με το μειοψηφικό ή τον πλειοψηφικό χαρακτήρα της ομάδας. Τα αποτελέσματα μας υποδεικνύουν ότι, ενώ η αντίληψη ομοιογένειας επηρεάζεται από την τυπικότητα των χαρακτηριστικών της πλειοψηφίας, η ίδια δεν επηρεάζεται από την τυπικότητα των χαρακτηριστικών της μειοψηφίας.

Βέβαια, λόγω του ότι στα δύο αυτά πειράματα δε χρησιμοποιήσαμε τις ίδιες μετρήσεις και τους ίδιους πειραματικούς χειρισμούς, δεν μπορούμε να συγκρίνουμε άμεσα τις διαφορές αυτές. Είναι πολύ πιθανόν οι διαφορές στα αποτελέσματα αυτά να οφείλονται στους διαφορετικούς πειραματικούς χειρισμούς που χρησιμοποιήθηκαν. Στο πλειοψηφικό πείραμα παρατηρήσαμε μία πιο έντονη επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας, όπου η αντίληψη ομοιογένειας αυξήθηκε σημαντικά στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών και επιπλέον είχε

μία κύρια επίδραση στην άμεση πλειοψηφική επιρροή. Στην περίπτωση του μειοψηφικού κειμένου η αντίληψη ομοιογένειας δεν επηρεάστηκε από την παρουσίαση τυπικών ή μη-τυπικών χαρακτηριστικών και η επίδρασή της στην έκφραση της μειονοτικής επιρροής ήταν μόνο σε συνδυασμό με την τυπικότητα των χαρακτηριστικών. Διαφαίνεται η ανάγκη σύγκρισης της πλειοψηφίας και της μειονότητας σε ένα κοινό πείραμα. Μία τέτοια δυνατότητα θα επέτρεπε πιο ουσιαστική και άμεση μελέτη των διαφορών μεταξύ των δύο ομάδων.

Από την ανάλυση της άμεσης μειονοτικής επιρροής παρατηρήσαμε μεγαλύτερη άμεση μειονοτική επιρροή στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών σε σχέση με τη συνθήκη παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών. Αυτό το εύρημα είναι αντίθετο με τις αρχικές μας υποθέσεις, αφού αναμέναμε λογικά ότι η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών θα οδηγούσε σε μία μείωση της άμεσης μειονοτικής επιρροής ακριβώς λόγω της αύξησης της στερεοτυπικότητας της ομάδας, τουλάχιστον ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα. Αντιθέτως, δεν παρατηρήσαμε καμία διαφορά ανάμεσα στα μακρινά και τα κοντινά υποκείμενα. Ωστόσο, πρέπει να σημειώσουμε ότι αυτή η αύξηση της άμεσης μειοψηφικής επιρροής στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών σε καμία περίπτωση δεν ήταν τόσο έντονη όσο η αντίστοιχη αύξηση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών. Η άμεση μειοψηφική επιρροή στη συνθήκη των τυπικών χαρακτηριστικών δεν ήταν μεγαλύτερη απ' αυτή της ομάδας ελέγχου, όπως παρατηρήσαμε στην περίπτωση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής. Ούτε η άμεση επιρροή της μειοψηφίας στη συνθήκη παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών ήταν μικρότερη απ' ότι αυτή της ομάδας ελέγχου. Η σημαντική διαφορά ανάμεσα στα δύο πειραματικά κελιά, διαφαίνεται τόσο λόγω της κάποιας αύξησης της άμεσης επιρροής στη συνθήκη της παρουσίασης

τυπικών χαρακτηριστικών όσο και λόγω της κάποιας μείωσης της άμεσης μειονοτικής επιρροής στη συνθήκη παρουσίασης μη-τυπικών χαρακτηριστικών. Οφείλουμε να τονίσουμε την ανάγκη για περισσότερες έρευνες, έτσι ώστε να ξεκαθαριστεί η ακριβής σχέση ανάμεσα στην άμεση μειονοτική επιρροή και την τυπικότητα.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να σημειώσουμε ότι, παρόλο που βρήκαμε σε αυτά τα δύο πειράματα στοιχεία που υποδεικνύουν το σημαντικό μεσολαβητικό ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της επιρροής, δεν εισηγούμαστε ότι η αντίληψη ομοιογένειας είναι ο μόνος μεσολαβητικός παράγοντας. Προφανώς, άλλοι παράγοντες, τόσο γνωστικοί όσο και κοινωνικοί, συνεισφέρουν στην έκφραση της μειονοτικής και πλειοψηφικής επιρροής. Τα αποτελέσματα της εικόνας της πηγής βοηθούν σημαντικά στην καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η παρουσίαση τυπικών ή μη-τυπικών χαρακτηριστικών επιδρά στην αντίληψη της μειονότητας και της πλειοψηφίας.

Από την παραγοντική ανάλυση των δεδομένων σχετικά με την εικόνα της μειοψηφίας παρατηρήσαμε ότι η εικόνα των μελών της μειοψηφίας ως αντικομοφομιστικά και ψυχολογικά υγιή, μειώθηκε σημαντικά στη συνθήκη παρουσίασης τυπικών χαρακτηριστικών σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Άρα, όπως είχαμε αρχικά υποθέσει, η κοινωνική αναπαράσταση της μειοψηφίας επηρεάζεται από την τυπικότητα των χαρακτηριστικών που παρουσιάζονται, όπου τα τυπικά χαρακτηριστικά μειώνουν την εικόνα της ψυχολογικής ισορροπίας και αντικομοφορισμού των μελών της μειοψηφίας.

Επιπλέον, παρατηρήσαμε διαφορές ανάμεσα στα πειραματικά κελιά στην ανάλυση διακύμανσης των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών στον παράγοντα ανεξαρτησίας και αυτονομίας της μειοψηφίας. Συγκεκριμένα, παρατηρήσαμε ότι

ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα η παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών αύξησε την πρόσληψη των μελών της μειοψηφίας ως ανεξάρτητα και αυτόνομα περισσότερο απ' ότι η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών. Όπως είχαμε αρχικά υποθέσει, η παρουσίαση τυπικών χαρακτηριστικών μειώνει τη θετική πρόσληψη των μελών της μειοψηφίας ιδιαίτερα ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα τα οποία πιθανόν να αποτρέπονται από την παρουσίαση των τυπικών χαρακτηριστικών της έξω-ομάδας τους. Παρουσιάζοντας τα τυπικά χαρακτηριστικά μίας μειοψηφικής έξω-ομάδας τα μακρινά υποκείμενα απορρίπτουν εντελώς την ομάδα, όπως και την οποιαδήποτε πιθανότητα ταύτισής τους με αυτή. Αντιθέτως, είναι πιθανόν ότι η παρουσίαση χαρακτηριστικών που δε συνάδουν με το στερεότυπο της ομάδας στη συνθήκη παρουσίας μη-τυπικών χαρακτηριστικών, επιτρέπει την κάποια αποδοχή της μειονοτικής ομάδας, η οποία συνεπώς εκφράζεται από τη θετική εικόνα των μελών της.

Είναι επίσης, σημαντικό να σημειώσουμε το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση του παράγοντα ανεξαρτησίας και αυτονομίας. Όπως φάνηκε από τα αποτελέσματά μας, η αντίληψη ομοιογένειας μεσολάβησε στην έκφραση της εικόνας της ανεξαρτησίας και της αυτονομίας της μειοψηφίας. Χρησιμοποιώντας την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή, είδαμε ότι οι συμμετέχοντες οι οποίοι εκλαμβάνουν την πηγή ως λιγότερο ομοιογενή προσλαμβάνουν τα μέλη της μειοψηφίας ως περισσότερο αυτόνομα και ανεξάρτητα απ' ότι οι συμμετέχοντες, οι οποίοι εκλαμβάνουν την πηγή ως περισσότερο ομοιογενή.

Ένας άλλος ενδιαφέρων παράγοντας της εικόνας της μειοψηφίας που παρουσιάστηκε από την ανάλυσή μας, ήταν αυτός της ακαμψίας και της μεροληψίας. Παρόλο που η τυπικότητα δεν επηρέασε την απόδοση της άκαμπτης στάσης στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας, η αντίληψη ομοιογένειας

μεσολάβησε σημαντικά στην έκφραση του παράγοντα αυτού. Επιπλέον, ως ανεξάρτητη μεταβλητή επηρέασε την εικόνα της ακαμψίας της πηγής, αφού οι συμμετέχοντες χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας θεώρησαν τη μειονοτική πηγή λιγότερο άκαμπτη και μεροληπτική απ' ό,τι οι συμμετέχοντες υψηλής αντίληψης ομοιογένειας.

Συνοπτικά φαίνεται ότι, οι συμμετέχοντες χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας, οι οποίοι δηλαδή αναγνωρίζουν ότι όλα τα μέλη της μειοψηφίας δεν είναι τα ίδια μεταξύ τους, θεωρούν τα μέλη της μειοψηφίας ως περισσότερο αυτόνομα, ανεξάρτητα, ευλύγιστα και αμερόληπτα. Ως λογικό συνεπακόλουθο, οι συμμετέχοντες υψηλής αντίληψης ομοιογένειας, οι οποίοι θεωρούν ότι τα μέλη της πηγής είναι όλα τα ίδια, θεωρούν τα μέλη της πηγής λιγότερο αυτόνομα, ανεξάρτητα και ευλύγιστα.

Κοιτάζοντας τα αντίστοιχα αποτελέσματα από την παραγοντική ανάλυση των δεδομένων σχετικά με την εικόνα της πλειοψηφίας παρατηρούμε ότι κανένας από τους παράγοντες δεν έδειξε ευαισθησία στην παρουσίαση τυπικών ή μη-τυπικών χαρακτηριστικών. Συγκεκριμένα, μόνο δύο παράγοντες παρουσίασαν διαφορές, οι οποίες αφορούσαν στην επίδραση της κοντινής ή μακρινής αρχικής θέσης των συμμετεχόντων. Φαίνεται δηλαδή από τα αποτελέσματα των δύο πειραμάτων μας ότι, ενώ η κοινωνική αναπαράσταση της μειοψηφίας επηρεάζεται από την τυπικότητα των χαρακτηριστικών που συνδέονται μαζί της, όπως κι από την αντίληψη ομοιογένειας της, αντιθέτως η εικόνα της πλειοψηφικής πηγής παραμένει απρόσβλητη.

Συνοψίζοντας, μπορούμε να πούμε ότι απαντήθηκαν αρκετά από τα αρχικά μας ερωτήματα σχετικά με το ρόλο της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή. Προσδώσαμε έμφαση στο ρόλο των μηχανισμών γνωστικής επεξεργασίας στη μειονοτική και στην πλειοψηφική επιρροή, συντείναμε στην

προσπάθεια διαλεύκανσης της σχέσης της αντίληψης ομοιογένειας και της τυπικότητας και παρουσιάσαμε μία πρώτη προσπάθεια καθορισμού της επίδρασης της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή.

Έρευνες που μελετούν τη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας τονίζουν το καίριο ρόλο που διαδραματίζει η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας. Έχει παρατηρηθεί επανειλημμένα ότι η έμφαση στις υποομάδες ή στα άτομα που αποτελούν μία ομάδα, μπορεί να μειώσει την αντίληψη ομοιογένειας της εν λόγω ομάδας (βλ. Richards και Hewstone, 2001 για μία ανασκόπηση των σχετικών ερευνών). Στην επόμενη ενότητα περιγράφουμε δύο πειράματα τα οποία χειρίζονται πειραματικά την υποομαδοποίηση και την ατομικοποίηση με στόχο τη διερεύνηση της μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή.

Δεύτερη Ενότητα

Κεφάλαιο 6 –Η επίδραση της διαφοροποίησης στην κοινωνική επιρροή: Το πειραματικό υπόδειγμα του καπνίσματος

6.1. Περίληψη

Δύο πειράματα διερεύνησαν το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της μειονοτικής και της πλειοψηφικής επιρροής. Η μειοψηφική ή η πλειοψηφική πηγή του κειμένου επιρροής και η παρουσία ή η απουσία του χειρισμού της διαφοροποίησης, ήταν οι δύο ανεξάρτητες μεταβλητές στα δύο πειράματα με διαφορετικά υποκείμενα. Τα δύο πειράματα διέφεραν στο είδος της διαφοροποίησης που χρησιμοποιήθηκε. Στο πείραμα 3 χρησιμοποιήθηκε η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο, ενώ στο πείραμα 4 χρησιμοποιήθηκε η διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο. Η διαφοροποίηση, και στα δύο πειράματα, αύξησε την έμμεση μειοψηφική επιρροή, μείωσε την αντίληψη ομοιογένειας της μειοψηφίας και μείωσε την εικόνα της μειοψηφίας ως άκαμπτη. Η αντίληψη ομοιογένειας της πηγής μεσολάβησε σημαντικά στην έκφραση της έμμεσης επιρροής μόνο στο πείραμα 3, ενώ η ακαμψία-ευλγισία της πηγής μεσολάβησε στην έκφραση της έμμεσης επιρροής και στα δύο πειράματα. Η διαφοροποίηση μείωσε την άμεση επιρροή στο πείραμα 3 αλλά όχι στο πείραμα 4. Στο πείραμα 4, η διαφοροποίηση αύξησε επίσης την αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας και την εικόνα της πλειοψηφίας ως σίγουρης για τον εαυτό της και επίμονης. Οι διαφορές στην επίδραση των δύο διαφορετικών ειδών διαφοροποίησης σχολιάστηκαν, όπως και οι σημαντικές

διαφορές στην επίδραση της διαφοροποίησης στη μειοψηφική και στην πλειοψηφική επιρροή. Τέλος, τα αποτελέσματα συζητήθηκαν σε σχέση με την έμφαση που προσδίδουν στη σημασία του ρόλου της αλληλεπίδρασης των παραγόντων κοινωνικής νόησης και κοινωνικής ταυτότητας στην έκφραση της επιρροής.

6.2. Εισαγωγή

Ο Moscovici (1980) εισηγήθηκε ριζικά διαφορετικές διαδικασίες από τις οποίες προέρχεται η μειονοτική και η πλειοψηφική αλλαγή. Οι εναλλακτικές διαδικασίες, τις οποίες εισηγήθηκε, σχετίζονται με διαφορές στην επεξεργασία πληροφοριών, οι οποίες χαρακτήρισαν και τις μετέπειτα έρευνες στον τομέα της επιρροής. Έδωσε το έναυσμα για έρευνες, οι οποίες είχαν στόχο τη διερεύνηση του αν μηνύματα προερχόμενα από μειονότητες ή πλειοψηφίες θα υποβάλλονταν σε επιφανειακή επεξεργασία ή σε προσεκτική και αναλυτική επεξεργασία (π.χ. Chaiken, 1980; Petty και Cacioppo, 1986).

Η διαδικασία επεξεργασίας του περιεχομένου των μηνυμάτων, γενικά, έχει υπερισχύσει στη βιβλιογραφία ως ο κύριος μεσολαβητικός γνωστικός παράγοντας στην επιτυχία επιρροής πειστικών μηνυμάτων. Ωστόσο, υπάρχουν ενδείξεις ότι στο βαθμό επιρροής του μηνύματος συνεισφέρει και ο τρόπος με τον οποίο αποθηκεύονται στη μνήμη τόσο τα πειστικά μηνύματα όσο και η ομάδα-πηγή των μηνυμάτων.

Υπάρχουν στοιχεία ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις των πλειοψηφιών και των μειονοτήτων διαφέρουν. Κατ' επέκταση, μπορεί να τεθεί η υπόθεση ότι οι διαφορές στις γνωστικές αναπαραστάσεις τους επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο

πληροφορίες γι' αυτές τις ομάδες φυλάσσονται στη μνήμη, ακόμα και όταν οι πληροφορίες αυτές αφορούν το μήνυμα που παραθέτουν.

Ο Mullen και οι συνεργάτες του έδειξαν πειραματικά ότι οι μικρές ομάδες αντιπροσωπεύονται στη μνήμη με λιγότερο διαφοροποιημένες αναπαραστάσεις απ' ότι οι μεγαλύτερες ομάδες (Mullen, 1991; Mullen & Johnson, 1993).

Επίσης, ο Simon και οι συνεργάτες του έδειξαν πειραματικά ότι οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως σχετικά πιο ομοιογενείς από μέλη πλειονοτήτων καθώς κι από τα ίδια τα μέλη της μειονότητας (Simon & Brown, 1987; Simon, 1992; Simon & Hamilton, 1994). Σε αντίθεση, οι πλειονότητες τείνουν να εκλαμβάνονται ως περισσότερο ετερογενείς από μέλη των μειονοτήτων καθώς κι από τα ίδια τα μέλη της πλειονότητας. Συνεπώς, οι γνωστικές αναπαραστάσεις των πλειοψηφιών είναι περισσότερο διαφοροποιημένες απ' ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις των μειονοτήτων.

Οι διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας μεταξύ μειονοτήτων και πλειοψηφιών μπορούν να εξηγηθούν και με όρους της θεωρίας κοινωνικής ταυτότητας (Tajfel & Turner, 1986). Επειδή, γενικά, οι άνθρωποι τείνουν να πιστεύουν ότι οι περισσότεροι άνθρωποι συμφωνούν μαζί τους, συνεπώς πιστεύουν ότι ανήκουν στην πλειοψηφία. Η τάση για ταύτιση με ομάδες που χαρακτηρίζονται από θετική εικόνα και υψηλό κύρος αυξάνουν την επιθυμία για ταύτιση με την πλειοψηφία. Γι' αυτούς τους λόγους, οι πλειοψηφίες τείνουν να λειτουργούν ψυχολογικά περισσότερο ως ένδο-ομάδες. Έρευνες έχουν δείξει, επανειλημμένα, ότι οι ένδο-ομάδες εκλαμβάνονται ως περισσότερο ετερογενείς απ' ότι οι έξω-ομάδες (π.χ. Jones και συνεργάτες, 1981; Park & Rothbart, 1982).

Σε αντίθεση, οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως περισσότερο ομοιογενείς απ' ότι οι πλειοψηφίες, ακόμα κι από τα ίδια τα μέλη της μειονότητας, λόγω μίας τάσης

για ένδο-ομαδική συνοχή που επιδεικνύουν τα μέλη της μειονότητας, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις διομαδικής σύγκρουσης με μία πλειοψηφία. Εν όψει της απειλής της πλειοψηφίας, τα μέλη μίας μειονότητας, ειδικά όταν είναι χαμηλότερου κύρους, δεν επιτρέπουν διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη τους οι οποίες, θα μπορούσαν να διαλύσουν το αίσθημα σιγουριάς και συνοχής της ομάδας. Έτσι, οι μειονότητες εκλαμβάνονται ως περισσότερο ομοιογενείς από ότι οι πλειοψηφίες.

Επίσης, είναι ήδη γνωστό ότι τα επιχειρήματα που παρουσιάζονται από μία ομάδα, η οποία εκλαμβάνεται ως ετερογενής, είναι περισσότερο πειστικά απ' ότι τα επιχειρήματα από μία ομάδα που εκλαμβάνεται ως περισσότερο ομοιογενής. Ο Wilder (1977) και οι Harkins και Petty (1987) έχουν δείξει ότι ομάδες οι οποίες αντιπροσωπεύονται στη μνήμη από ανεξάρτητα μέλη είναι πιο πειστικές από τις ομάδες των οποίων τα μέλη αντιπροσωπεύονται στη μνήμη ως λιγότερο ανεξάρτητα.

Σε ένα πείραμα οι Μιούνι και Παπαστάμου (1980), παρουσίασαν στα μισά υποκείμενα είτε ένα άκαμπτο είτε ένα ευλύγιστο κείμενο, το οποίο αποδόθηκε σε μία μειονοτική πηγή. Στα υπόλοιπα μισά υποκείμενα παρουσιάστηκε είτε το άκαμπτο είτε το ευλύγιστο κείμενο, διαιρεμένο στα δυο. Τα δύο μισά του κειμένου αποδόθηκαν σε δύο διαφορετικές μεταξύ τους μειονότητες. Από τα αποτελέσματα του πειράματος συνάγεται ότι μία ευλύγιστη μειονότητα ασκεί μεγαλύτερη επιρροή από μία άκαμπτη μειονότητα, όπως επίσης και ότι δύο άκαμπτες μειονότητες ασκούν μεγαλύτερη έμμεση επιρροή απ' ότι μία άκαμπτη μειονότητα. Από τα αποτελέσματα της μέτρησης της εικόνας της πηγής συνάγεται ότι στη συνθήκη της μίας μειονότητας, η εικόνα που σχηματίζουν τα υποκείμενα για τη μειονοτική πηγή επεμβαίνει στην ερμηνεία της συμπεριφοράς της και συνεπώς στην αποδοχή ή όχι των θέσεών της. Στις συνθήκες των δύο ανεξάρτητων μειονοτήτων δεν παρατηρείται συσχέτιση μεταξύ της εικόνας και της επιρροής, υποδεικνύοντας ότι ο πλουραλισμός των

μειονοτικών πηγών εμποδίζει την απόδοση της άκαμπτης στάσης στα ιδιοσυγκρασιακά τους χαρακτηριστικά.

Μία άλλη έρευνα που παρουσιάζει τη σχέση μεταξύ γνωστικών αναπαραστάσεων της πηγής και της αποτελεσματικότητας του πειστικού μηνύματος παρέχεται από τον Wilder (1990). Στο πείραμα 2 της έρευνάς του ο Wilder χρησιμοποίησε φυσικές κοινωνικές ομάδες, για να δείξει ότι η ένδο-ομάδα, της οποίας τα μέλη προσλήφθηκαν ως περισσότερο ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, οδήγησε σε μεγαλύτερη αλλαγή στάσης απ' ότι η έξω-ομάδα, η οποία προσλήφθηκε ως περισσότερο ομοιογενής. Στο πείραμα 3 της ίδιας έρευνας, ο Wilder παρουσίασε στους συμμετέχοντες διαφοροποιητικές προσωπικές πληροφορίες για τα μέλη της έξω-ομάδας, (π.χ. το όνομά τους, την πόλη καταγωγής τους) οι οποίες ήταν άσχετες με το μήνυμα που πρόβαλλε η έξω-ομάδα. Όταν παρουσιάστηκαν οι διαφοροποιητικές πληροφορίες η αντίληψη ομοιογένειας της έξω-ομάδας μειώθηκε και η επιρροή της αυξήθηκε. Συγκεκριμένα, ο χειρισμός της διαφοροποίησης αύξησε την επιρροή της έξω-ομάδας σε βαθμό ίδιο με την επιρροή της ένδο-ομάδας.

Οι Mackie και Hunter, (2000), σύγκριναν την επιρροή μίας μειονότητας και μίας πλειοψηφίας στην προσπάθεια τους να προσδιορίσουν τη σχέση μεταξύ της αντίληψης της ομοιογένειας και της επιρροής. Στο πείραμα 1 της έρευνάς τους, παρουσίασαν στους συμμετέχοντες ένα κείμενο αντίθετο με την αρχική τους άποψη (counter-attitudinal), είτε ως προερχόμενο από μία μειονότητα είτε από μία πλειοψηφία. Τέσσερα άτομα παρουσιάστηκαν ως αντιπρόσωποι της πηγής του μηνύματος και διάβασαν ο κάθε ένας από ένα επιχειρήμα που υποστήριζε τη θέση της πηγής. Παρατηρήθηκε περισσότερη επιρροή από την πλειοψηφία όπως και περισσότερη διαφοροποίηση της πλειοψηφίας. Βρήκαν, επίσης, ότι η διαφοροποίηση

μεσολάβησε σημαντικά στην αλλαγή άποψης τόσο από την πλειοψηφία όσο κι από τη μειονότητα.

Στο πείραμα 2 της έρευνάς τους, οι Mackie και Hunter, (2000) χρησιμοποίησαν ένα χειρισμό διαφοροποίησης των μελών της μειονότητας και της πλειοψηφίας. Στη συνθήκη της μη-διαφοροποίησης, δόθηκαν στους συμμετέχοντες πληροφορίες σχετικά με τις ομοιότητες των μελών της πηγής του μηνύματος. Στη συνθήκη διαφοροποίησης δόθηκαν πληροφορίες που στόχευαν στο να αυξήσουν την αντίληψη των μελών της πηγής ως μοναδικά άτομα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η πλειοψηφία άσκησε περισσότερη άμεση επιρροή από τη μειονότητα, καθώς και ότι η περισσότερη άμεση επιρροή της πλειοψηφίας βασιζόταν στην παρουσία ή στην απουσία των στοιχείων διαφοροποίησης. Επίσης, η διαφοροποίηση αύξησε την άμεση επιρροή της μειονότητας σε βαθμό ίδιο με τον αρχικό βαθμό άμεσης επιρροής της πλειοψηφίας.

Στα δύο προαναφερθέντα πειράματα δόθηκαν στους συμμετέχοντες διαφοροποιητικές πληροφορίες σχετικές με τα προσωπικά χαρακτηριστικά ατόμων-μελών της ομάδας πηγής του μηνύματος. Οι έρευνες στο τομέα της μείωσης των στερεοτύπων παρατήρησαν ότι όσες περισσότερες πληροφορίες αποκτούμε για ένα άτομο, τόσο λιγότερο εξαρτόμαστε από κατηγοριοποιητικές πληροφορίες (π.χ. Brewer, 1988; Fiske & Neuberg, 1990). Η παραδοσιακή άποψη στις έρευνες μείωσης στερεοτύπων προϋποθέτει λοιπόν στις μέρες μας μία αντίστροφη σχέση μεταξύ της ποσότητας και του σθένους των πληροφοριών που κατέχουμε για ένα συγκεκριμένο άτομο και της εξάρτησής μας σε στερεότυπα που αφορούν στην κατηγορία στην οποία ανήκει το άτομο, κατά τη διάρκεια σχηματισμού εντυπώσεων για το άτομο. Αν οι πληροφορίες για ένα άτομο είναι λίγες ή αδύναμες, τότε οι γενικές πληροφορίες οι

σχετικές με την κατηγορία στην οποία ανήκει το άτομο θα χρησιμοποιηθούν ως ένας εναλλακτικός τρόπος για το σχηματισμό της εντύπωσής μας για το άτομο.

Τα τελευταία χρόνια έχει γίνει διάκριση μεταξύ δύο διαφορετικών τρόπων διαφοροποίησης. Πλείστες έρευνες έχουν διεξαχθεί, οι οποίες τονίζουν τη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας μετά από διαφοροποίηση, αντί σε ατομικό επίπεδο, σε υποομαδικό επίπεδο, όπου αναφορά γίνεται στις διαφορές αλλά και στις ομοιότητες υποομάδων (ή υποσυνόλων) από τις οποίες αποτελείται η κύρια (ή συνολική) ομάδα (π.χ. Park και συνεργάτες, 1992; Maurer και συνεργάτες, 1995; Richards & Hewstone, 2001 κ.α.). Η διαφοροποίηση σε υποομάδες αναφέρεται στην οργάνωση των γνωστικών πληροφοριών που αφορούν το στερεότυπο της κεντρικής ομάδας σε υποσύνολα ατόμων με βάση τις ομοιότητες και τις διαφορές τους (Maurer και συνεργάτες, 1995). Οι υποομάδες αυτές μπορούν να περιλαμβάνουν τόσο άτομα που επιβεβαιώνουν το στερεότυπο της κεντρικής ομάδας όσο και άτομα που παρεκκλίνουν από το στερεότυπο της κεντρικής ομάδας.

Η Park και οι συνεργάτες της (1992), ήταν οι πρώτοι που παρουσίασαν το ρόλο των υποομάδων στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας. Στο πείραμα 1 της έρευνάς τους, κοίταξαν τη συνάφεια ανάμεσα στην αντίληψη ομοιογένειας και στον αριθμό των υποομάδων. Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι οι συμμετέχοντες αναφέρθηκαν σε περισσότερες υποομάδες που αποτελούσαν την ένδο-ομάδα απ' ότι σε υποομάδες που αποτελούσαν την έξω-ομάδα. Στο πείραμα 2, της έρευνάς τους χειρίστηκαν πειραματικά τη διαφοροποίηση, για να εξακριβώσουν κατά πόσο η αναφορά από τα υποκείμενα σε υποομάδες που αποτελούν την έξω-ομάδα, μεσολαβεί στο βαθμό στον οποίο τα υποκείμενα εκλαμβάνουν την ομοιογένεια της έξω-ομάδας. Παρατήρησαν ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης στο υποομαδικό

επίπεδο προσέλαβαν την κεντρική ομάδα λιγότερο με στερεοτυπικούς όρους και περισσότερο με όρους αντίθετους προς το στερεότυπο της κεντρικής ομάδας.

Στο σύνολό τους, τα συμπεράσματα των πιο πάνω πειραμάτων υποδεικνύουν ότι οι διαφορετικές αναπαραστάσεις μίας ομάδας πιθανόν να μεσολαβούν εν μέρει στην έκφραση των διαφορών επιρροής μεταξύ μειοψηφιών και πλειοψηφιών. Συγκεκριμένα, υπάρχουν στοιχεία που υποδεικνύουν ότι η αντίληψη ομοιογένειας μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας μπορεί να διαφέρει με τρόπους που είτε διευκολύνουν είτε παρακωλύουν την επιρροή της κάθε ομάδας. Απ' όσο γνωρίζουμε ωστόσο, δεν έχει γίνει συγκεκριμένη προσπάθεια για να ερευνηθεί ο ρόλος των υποομάδων στην έκφραση της επιρροής της συνολικής ομάδας. Συνεπώς, δεν έχει γίνει καμία προσπάθεια, απ' όσο γνωρίζουμε, να συγκριθεί ο ρόλος των δύο διαφορετικών επιπέδων διαφοροποίησης, του υποομαδικού και του ατομικού, στην έκφραση της μειονοτικής και της πλειοψηφικής επιρροής.

6.3. Τα πειράματα 3 και 4

Στην έρευνα αυτή παρουσιάζονται δύο πειράματα τα οποία χρησιμοποιούν το πειραματικό υπόδειγμα της αντικαπιλιστικής επιχειρηματολογίας. Η αντικαπιλιστική επιχειρηματολογία, και στα δύο πειράματα, αποδίδεται είτε στη μειοψηφία είτε στην πλειοψηφία. Στα δύο πειράματα, επίσης, χρησιμοποιείται είτε η παρουσία είτε η απουσία του χειρισμού της διαφοροποίησης της πηγής. Τα δύο πειράματα ωστόσο, διαφέρουν στο είδος της διαφοροποίησης που χειρίζονται. Στο πείραμα 3, η διαφοροποίηση που χρησιμοποιείται είναι στο υποομαδικό επίπεδο, ενώ στο πείραμα 4 η διαφοροποίηση που χρησιμοποιείται είναι στο ατομικό επίπεδο.

Ο σχεδιασμός και των δύο πειραμάτων είναι δηλαδή 2(πηγή: μειοψηφία, πλειοψηφία) X 2(συνθήκη: διαφοροποίηση, ομάδα ελέγχου). Οι εξαρτημένες μεταβλητές των πειραμάτων είναι η άμεση και η έμμεση επιρροή των μηνυμάτων, η αντίληψη ομοιογένειας και η εικόνα της πηγής.

Με βάση τα πειράματα των Mackie και Hunter (2000), θα αναμέναμε ότι η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας θα λειτουργήσει ως μεσολαβητικός παράγοντας στην αύξηση της επιρροής της πηγής (πλειοψηφίας και μειονότητας). Ωστόσο, στα δύο πειράματα αυτής της έρευνας, σε αντίθεση με τα πειράματα των Mackie και Hunter, μετρήθηκε τόσο η άμεση όσο και η έμμεση επιρροή. Επίσης, χρησιμοποιήθηκαν κοινωνικές ομάδες, οι οποίες βρίσκονται σε ένα διομαδικό πλαίσιο υψηλής σύγκρουσης. Λόγω αυτών των βασικών διαφορών μεταξύ των δύο πειραμάτων αυτής της μελέτης και των πειραμάτων των Mackie και Hunter, έχουμε επιφυλάξεις ως προς το αν θα συνάγουμε τα ίδια αποτελέσματα. Από τη σκοπιά των θεωριών κοινωνικής ταυτότητας, υποθέτουμε ότι η αύξηση της διαφοροποίησης της πλειοψηφίας θα μειώσει την προσλαμβανόμενη απειλή και πίεση για συμμόρφωση με την πλειοψηφία. Αυτή η μείωση απειλής, πιθανόν, να εκφραστεί με μία μείωση της πλειοψηφικής επιρροής. Συνεπώς, η πρώτη υπόθεση των πειραμάτων δηλώνει ότι η άμεση επιρροή της πλειοψηφίας θα μειωθεί στις συνθήκες διαφοροποίησης ακριβώς λόγω της σημαντικής μεσολάβησης της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της σημαντικής αυτής αλληλεπίδρασης.

Όπως προαναφέραμε, οι άνθρωποι γενικά εκφράζουν μία επιθυμία ταύτισης με την πλειοψηφία λόγω της θετικής της εικόνας και του υψηλού της κύρους. Αντιθέτως, η ταύτιση με μία ομοιογενής και άκαμπτη μειοψηφία δεν προβάλλει καθόλου ελκυστική πρόταση για ένα μέλος της πλειοψηφίας που βρίσκεται αντιμέτωπο με ένα μειοψηφικό μήνυμα. Υποθέτουμε ότι η διαφοροποίηση της

μειοψηφίας θα μειώσει την αντίληψη της ομάδας ως ομοιογενή και θα αυξήσει την αντίληψή της ως αποτελούμενη από ανεξάρτητα μέλη. Η προοπτική ένταξης του ατόμου σε μία μειοψηφία, η οποία επιτρέπει τις διαφοροποιήσεις ανάμεσα στα μέλη της και δε χαρακτηρίζεται από ένα συμπαγές στερεότυπο και άκαμπτα σύνορα, θα προβάλλει πολύ πιο ελκυστική επιλογή. Κατά συνέπεια, η δεύτερη υπόθεση των πειραμάτων δηλώνει ότι η έμμεση επιρροή της μειοψηφίας θα αυξηθεί μετά τους χειρισμούς της διαφοροποίησης και ότι η αντίληψη ομοιογένειας θα μεσολαβήσει στην έκφραση της σημαντικής αυτής αλληλεπίδρασης.

Με βάση τις έρευνες που περιγράψαμε πιο πάνω (Park και συνεργάτες, 1992; Maurer και συνεργάτες, 1995; Richards & Hewstone, 2001) οι οποίες αναφέρουν τη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας μετά από τα δύο είδη διαφοροποίησης, η τρίτη υπόθεση των δύο πειραμάτων δηλώνει ότι η αντίληψη ομοιογένειας της πηγής θα μειωθεί στις συνθήκες διαφοροποίησης.

Στηριζόμενοι στο πείραμα των Μιούνι και Παπαστάμου (1980), η τέταρτη υπόθεση η οποία αφορά στην εικόνα της πηγής, δηλώνει ότι η διαφοροποίηση, και στα δύο πειράματα, θα μειώσει την απόδοση της άκαμπτης στάσης στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας. Σε ότι αφορά στις υπόλοιπες διαστάσεις της εικόνας της πηγής δε διατυπώνουμε συγκεκριμένες υποθέσεις, λόγω έλλειψης σχετικών ερευνών.

6.4. Το Πειραματικό Υπόδειγμα του Καπνίσματος

Κατά το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα τα αντικαπνιστικά μηνύματα προσέδιδαν έμφαση σε ηθικές και υγιεινολογικές ανησυχίες, όπου ως επί το πλείστον παρουσίαζαν το τσιγάρο αόριστα ως κάτι ενάντια στον πουριτανισμό και ενάντια

στην υγεία. Παρόλο που οι ανησυχίες του ιατρικού κόσμου εκφράζονταν ανεπιφύλακτα, δεν υπήρχαν συγκεκριμένα επιστημονικά ευρήματα ενάντια στο κάπνισμα. Κατ' ακρίβεια, ο ιατρικός κόσμος καταδίκασε το κάπνισμα και αναγνώρισε επίσημα τα στοιχεία 15 ολόκληρων χρόνων για τις καταστρεπτικές του συνέπειες στην υγεία, μόλις το 1964. Η έκθεση του Αρχίατρου των Ηνωμένων Πολιτειών το 1964 (Surgeon General's Report on Smoking and Health, 1964) σήμανε την απαρχή μιας μεταμόρφωσης στις στάσεις και στις συμπεριφορές τις σχετικές με το κάπνισμα. Ωστόσο, οι συνήθειες και οι σχετικές κοινωνικές νόρμες άργησαν πολύ να αλλάξουν. Σήμερα, το κάπνισμα θεωρείται η μεγαλύτερη επιδημία του αιώνα αφού χάνονται 3.000.000 άνθρωποι στον κόσμο ετησίως, οι 500.000 εκ των οποίων είναι Ευρωπαίοι πολίτες. Σύμφωνα με το Ινστιτούτο Κοινωνικής και Προληπτικής Ιατρικής κάθε 10 δευτερόλεπτα πεθαίνει ένας άνθρωπος στο κόσμο εξαιτίας του καπνίσματος. Παρ' όλους τους περιορισμούς στο κάπνισμα που παρατηρούμε τα τελευταία χρόνια κυρίως στις ανεπτυγμένες χώρες, το 2025 ο παγκόσμιος αριθμός των θυμάτων αναμένεται να ξεπεράσει τα 10 εκατομμύρια.

Η Ελλάδα κατέχει μία από τις πρώτες θέσεις στους θανάτους από το κάπνισμα. Το 43% των Ελλήνων, ανδρών και γυναικών, καπνίζουν, γεγονός που συνεπάγεται 15.000 θανάτους το χρόνο. Στην Ελλάδα 3.500 θάνατοι ανδρών και 500 θάνατοι γυναικών οφείλονται κάθε χρόνο σε καρκίνο του πνεύμονα ενώ το 3% των θανάτων αυτών οφείλονται στο παθητικό κάπνισμα, δηλαδή περίπου 500 Έλληνες πεθαίνουν ετησίως εξαιτίας της έκθεσής τους στο κάπνισμα των άλλων.

Παρ' όλους τους νομοθετικούς περιορισμούς στη διαφήμιση των τσιγάρων που άρχισαν στα τέλη του 1960 και στις αρχές του 1970, η επίμονη προώθηση των τσιγάρων από τις καπνοβιομηχανίες συνεχίζεται μέχρι σήμερα με διάφορους τρόπους. Οι καπνοβιομηχανίες μονοπωλούν για χρόνια τώρα τον κόσμο του θεάματος με

σκοπό να κανονικοποιήσουν την παρουσία του τσιγάρου ως αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής μας ζωής. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της εταιρίας Phillip Morris, η οποία πλήρωσε 40,000 δολάρια για να παρουσιαστούν τα τσιγάρα Marlboro 40 φορές κατά τη διάρκεια της ταινίας *Superman II*. Με αυτό τον τρόπο οι καπνοβιομηχανίες παραμερίζουν τους οποιουδήποτε νομοθετικούς περιορισμούς και χρησιμοποιούν διάσημους ηθοποιούς από κινηματογραφικές ταινίες ή από την τηλεόραση για να προωθήσουν μια εικόνα του προϊόντος τους ως απαραίτητο και πάνω απ' όλα, νορμάλ.

Το τσιγάρο πλέον σήμερα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ζωής μας, αφού η επαφή όλων μας με το κάπνισμα είναι καθημερινή, είτε το θέλουμε είτε όχι. Ωστόσο, παρόλη την παρουσία του τσιγάρου στην καθημερινή ζωή όλων μας, οι ιστορικοί υποστηρίζουν ότι η καπνοβιομηχανίες ποτέ δεν προσπάθησαν να νομιμοποιήσουν εντελώς την εικόνα του καπνιστή, αλλά αντιθέτως ενθάρρυναν τη δημιουργία μίας εικόνας του καπνιστή ως επαναστάτη, παραβάτη και περιθωριακού για να εντείνουν την πρόκληση που αναπαριστά το τσιγάρο στο κοινωνικό κατεστημένο. Η ενοχή που νιώθει ο καπνιστής ξέροντας ότι κάνει κάτι καταστρεπτικό για την υγεία του υποσκιάζεται με αυτό τον τρόπο από την αίσθηση ότι κάνει κάτι ενάντια στο κατεστημένο.

Παρόλα τα τεχνάσματα των καπνοβιομηχανιών, οι διάφορες ομάδες αντικαπνιστών παρέμειναν διαχρονικά πιστοί στις αρχές τους, εμπνευσμένοι από την πληθώρα των επιστημονικών ευρημάτων ενάντια στο κάπνισμα αλλά κι από το ενδιαφέρον που όλο και περισσότερο επιδεικνύει το ευρύ κοινό για τις καταστρεπτικές συνέπειες του καπνίσματος. Οι αντικαπνιστικές καμπάνιες εγχειρηματοποίησαν ποικίλες μεθόδους προώθησης των θέσεων τους. Κατά τη διάρκεια της μακροχρόνιας αυτής κοινωνικής σύγκρουσης της σχετικής με το

κάπνισμα, οι αντικαπνιστές δημιούργησαν εκπαιδευτικά υλικά, εστίασαν στην προώθηση των κλινικών επιστημονικών ευρημάτων, χρησιμοποίησαν πολιτικά και οικονομικά επιχειρήματα και εγχειρηματοποίησαν κατάλληλες αντικαπνιστικές διαφημίσεις. Η αντικαπνιστική καμπάνια αποτελεί το επίκεντρο του πειραματικού υποδείγματος της παρούσης δεύτερης ενότητας.

Το Κείμενο Επιρροής

Τα επιχειρήματα που αποτελούσαν το κείμενο είχαν επιλεχθεί μετά από μία εκτενή συλλογή και ανάλυση άρθρων στον ημερήσιο και στον εβδομαδιαίο τύπο όπως κι από έντυπα αντικαπνιστικών οργανώσεων. Επιπλέον, μέρη του κειμένου ήταν βασισμένα στο κείμενο-ερέθισμα που είχε χρησιμοποιηθεί από προηγούμενα πειράματα όπως αυτά των Προδρομίτης (1996), Perez, Mugny, Roux και Butera (1991), Falomir, Mugny και Perez (1993).

Το πρώτο μισό του κειμένου (βλ παράρτημα 2.2.) ήταν βασισμένο στα ακόλουθα τέσσερα σημεία τα οποία συνιστούσαν τις κεντρικές στρατηγικές των αντικαπνιστών: α) έμφαση στις καταστρεπτικές συνέπειες του καπνίσματος στην υγεία, β) έμφαση στις επιπτώσεις στην υγεία των άλλων, γ) παρουσίαση του καπνίσματος ως πλασματική ανάγκη, και δ) επεξήγηση της οικονομικής εκμετάλλευσης του κοινού από τις καπνοβιομηχανίες. Στη συνέχεια το κείμενο επικεντρωνόταν σε πέντε εισηγήσεις για την αντιμετώπιση του καπνίσματος: α) φορολογία των καπνοβιομηχανιών, β) δράση εκ μέρους του κράτους ενάντια στο κάπνισμα, γ) πρακτική βοήθεια στους καπνιστές, δ) προστασία των δικαιωμάτων των μη-καπνιστών, ε) απαγόρευση του καπνίσματος στους δημόσιους χώρους. Το κείμενο-ερέθισμα εγχειρηματοποιούσε τα προαναφερθέντα επιχειρήματα με σκληρή

γλώσσα μέσα από ένα κοινωνικοπολιτικό σκεπτικό το οποίο παρουσίαζε τον καπνιστή ως πιόνι στα χέρια των καπνοβιομηχανιών. Ουσιαστικά, το κείμενο-ερέθισμα με την εισήγηση σκληρών αντικαπνιστικών μέτρων εξωθούσε στα άκρα το σύγχρονο αντικαπνιστικό πνεύμα των καιρών.

Συγκεκριμένα, το κείμενο-ερέθισμα τόνιζε ότι ο καπνιστής δεν καπνίζει από φυσική ανάγκη για καπνό αλλά επειδή του έχουν δημιουργήσει μια ανάγκη τεχνητή. Προσομοίαζε το τσιγάρο με ένα οποιοδήποτε άλλο εθιστικό ναρκωτικό και εξηγούσε ότι η εμπορία των τσιγάρων είναι νόμιμη, μόνο λόγω των οικονομικών συμφερόντων των καπνοβιομηχανιών και των κυβερνήσεων. Εξηγούσε επιπλέον, ότι η ελευθερία του καπνιστή είναι αυταπάτη, καθώς τυγχάνει απόλυτης εκμετάλλευσης από τις καπνοβιομηχανίες σπαταλώντας σημαντικά χρηματικά ποσά κάθε μήνα για να εξασφαλίσει την καταστροφή της υγείας του.

Στη συνέχεια, το κείμενο-ερέθισμα υποστήριζε την ανάγκη για σκληρά αντικαπνιστικά μέτρα που να προσβάλουν το πρόβλημα του καπνίσματος στις ρίζες του. Πρότεινε, κατ' αρχήν, τη φορολογία των καπνοβιομηχανιών με τέτοιο τρόπο ώστε να μην έχουν αρκετό εισόδημα. Υποστήριζε την υποχρέωση των κυβερνήσεων να προωθήσουν αντικαπνιστικές διαφημίσεις όπως και την ανάγκη να μεταπειστούν οι καπνιστές και να προστατευθούν τα δικαιώματα των μη-καπνιστών. Τέλος, υποστήριζε ότι το κάπνισμα πρέπει να απαγορευθεί εντελώς σε όλους τους δημόσιους χώρους, χωρίς όρους και χωρίς εξαιρέσεις.

6.5. Μέθοδος

Στο πείραμα 3 έλαβαν μέρος 190 συμμετέχοντες από τους οποίους οι 173 χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση των αποτελεσμάτων. Δεκαεπτά από τους

συμμετέχοντες δε συμπλήρωσαν τα απαραίτητα μέρη του ερωτηματολογίου και γι' αυτό τα δεδομένα τους δε χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Στο πείραμα 4 έλαβαν μέρος 180 συμμετέχοντες, από τους οποίους 167 χρησιμοποιήθηκαν στην τελική ανάλυση των αποτελεσμάτων. Δεκατρείς συμμετέχοντες δε συμπλήρωσαν τα απαιτούμενα μέρη του ερωτηματολογίου και έτσι τα δεδομένα τους αποκλείστηκαν από την ανάλυση.

Οι συμμετέχοντες και στα δύο πειράματα ήταν προπτυχιακοί φοιτητές από διάφορα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Κύπρου και της Ελλάδας. Οι πειραματικές διαδικασίες, οι οποίες διαρκούσαν γύρω στα 30 λεπτά, διεξήχθησαν σε μία συνάντηση στα αμφιθέατρα πριν την έναρξη της διδασκαλίας.

Η μειοψηφική ή η πλειοψηφική πηγή του κειμένου επιρροής και η παρουσία ή η απουσία του χειρισμού της διαφοροποίησης ήταν οι δύο ανεξάρτητες μεταβλητές και στα δύο πειράματα που θα παρουσιαστούν. Ο σχεδιασμός και των δύο πειραμάτων ήταν δηλαδή 2(πηγή: μειοψηφία, πλειοψηφία) X 2(συνθήκη: διαφοροποίηση, ομάδα ελέγχου) με διαφορετικά υποκείμενα. Οι εξαρτημένες μεταβλητές των πειραμάτων είναι η άμεση και η έμμεση επιρροή των μηνυμάτων, η αντίληψη ομοιογένειας και η εικόνα της πηγής.

Πειραματική Διαδικασία

Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν αρχικά ότι η έρευνα αφορούσε την εκστρατεία κατά του καπνίσματος. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες, και των δύο πειραμάτων, να εκφράσουν το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους σε 8 ζητήματα ληφθέντα κατευθείαν από το κείμενο επιρροής (προ-μέτρηση άμεσων ζητημάτων), όπως και σε 8 ζητήματα νοηματικά αντίθετα από τα 8 άμεσα ζητήματα (προ-μέτρηση

έμμεσων ζητημάτων), χρησιμοποιώντας επταβάθμιες κλίμακες Likert (1=συμφωνώ απόλυτα, 7=διαφωνώ απόλυτα, βλ παράρτημα 2.1.).

Στη συνέχεια, παρουσιάστηκε το κείμενο επιρροής ως μία σύνοψη των απόψεων των Κυπρίων πολιτών που συμφωνούν με τις αντικαπνιστικές θέσεις (βλ παράρτημα 2.2.). Τα επιχειρήματα που αποτελούσαν το κείμενο επιρροής είχαν επιλεγεί μετά από μία εκτενή συλλογή και ανάλυση άρθρων στον ημερήσιο και στον εβδομαδιαίο τύπο όπως κι από έντυπα αντικαπνιστικών οργανώσεων. Το κείμενο δεν υποστήριζε ακραίες θέσεις, αλλά μία μετριοπαθή στάση με στόχο να αποφευχθεί η πόλωση των συμμετεχόντων. Στα μισά υποκείμενα, και στα δύο πειράματα, το αντικαπνιστικό κείμενο αποδόθηκε στη μειοψηφία (22%) ενώ στα άλλα μισά υποκείμενα το αντικαπνιστικό κείμενο αποδόθηκε στην πλειοψηφία (78%). Η πρώτη ανεξάρτητη μεταβλητή και των δύο πειραμάτων ήταν, κατά συνέπεια, η πηγή του κειμένου επιρροής. Η δεύτερη ανεξάρτητη μεταβλητή και των δύο πειραμάτων ήταν η παρουσία ή η απουσία του χειρισμού της διαφοροποίησης. Τα δύο πειράματα διέφεραν στο είδος της διαφοροποίησης που ζητούσαν από τους συμμετέχοντες.

Στο πείραμα 3, μετά την ανάγνωση του κειμένου επιρροής, ζητήθηκε από τους μισούς συμμετέχοντες να περιγράψουν τέσσερα υποσύνολα της συνολικής ομάδας των αντικαπνιστών (βλ παράρτημα 2.3.). Επίσης, ζητήθηκε από τους ίδιους συμμετέχοντες να γράψουν πώς το κάθε υποσύνολο μοιάζει με άλλα υποσύνολα της συνολικής ομάδας των αντικαπνιστών και πώς διαφέρει από άλλα υποσύνολα της συνολικής ομάδας. Οι οδηγίες αυτές βασίστηκαν στις εισηγήσεις της Park και των συνεργατών της (1992). Οι υπόλοιποι μισοί συμμετέχοντες αποτελούσαν την ομάδα ελέγχου και δε συμπλήρωσαν αυτό το μέρος του ερωτηματολογίου.

Στο πείραμα 4, μετά την ανάγνωση του κειμένου επιρροής, ζητήθηκε από τους μισούς συμμετέχοντες να περιγράψουν με λίγα λόγια τέσσερα άτομα, τα οποία

ανήκουν στην ομάδα των αντικαπνιστών (βλ παράρτημα 2.4.). Ζητήθηκε από τους ίδιους συμμετέχοντες να γράψουν τον τρόπο με τον οποίο το κάθε άτομο που παρουσίαζαν μοιάζει με τα άλλα άτομα που αποτελούν τη συνολική ομάδα των αντικαπνιστών, όπως επίσης και τον τρόπο με τον οποίο το κάθε άτομο που παρουσίαζαν διαφέρει από τα άλλα άτομα που αποτελούν τη συνολική ομάδα των αντικαπνιστών. Οι υπόλοιποι μισοί συμμετέχοντες, οι οποίοι αποτελούσαν την ομάδα ελέγχου δε συμπλήρωσαν αυτό το μέρος του ερωτηματολογίου.

Οι οδηγίες που δόθηκαν στο πείραμα 4 για το χειρισμό της διαφοροποίησης στο ατομικό επίπεδο είναι αντίστοιχες των οδηγιών που δόθηκαν για τη διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο στο πρώτο πείραμα. Αρκετές έρευνες που χειρίζονται τη διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο, παρουσιάζουν το γενικό τίτλο της συνολικής ομάδας και προτρέπουν τους συμμετέχοντες να εμπλακούν ενεργά στη δημιουργία των ανάλογων υποομάδων που αποτελούν τη συνολική ομάδα (π.χ. Park και συνεργάτες 1992, Πείραμα 1; Judd και συνεργάτες, 1995, Πείραμα 1, Πείραμα 2, Πείραμα 3). Ωστόσο, μέχρι σήμερα δεν έχουν γίνει έρευνες που να χρησιμοποιούν αυτή τη μέθοδο για τη διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο, όπως έχει γίνει για τη διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο. Στο πείραμα 4 χρησιμοποιείται αυτή η μέθοδος πρωτίστως για λόγους αντιστοιχίας με το πείραμα 3 που χειρίζεται τη διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο αλλά και για να διερευνηθεί κατά πόσο τα θετικά αποτελέσματα που παρουσιάστηκαν σε προηγούμενες έρευνες στο υποομαδικό επίπεδο, χρησιμοποιώντας αυτή τη μέθοδο, θα ισχύσουν και για τη διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο.

Στη συνέχεια, μετά την ανάγνωση του κειμένου επιρροής και τη συμπλήρωση της δοκιμασίας της διαφοροποίησης, οι συμμετέχοντες και των δύο πειραμάτων συμπλήρωσαν ξανά τη μέτρηση των απόψεών τους στα 8 άμεσα και 8 έμμεσα

ζητήματα (μετά-μέτρηση άμεσων και έμμεσων ζητημάτων, βλ παράρτημα 2.5.). Επίσης, συμπλήρωσαν μία μέτρηση της γενικής αντίληψης ομοιογένειας της πηγής (βλ. Kashima & Kashima, 1993) αποτελούμενη από 4 επταβάθμιες κλίμακες Likert (1=συμφωνώ απόλυτα, 7=διαφωνώ απόλυτα) που μετρούσαν το βαθμό στον οποίο τα μέλη της πηγής του μηνύματος μοιράζονταν κοινά ενδιαφέροντα, κοινά χαρακτηριστικά, κοινές απόψεις σε κοινωνικά θέματα, κοινούς στόχους στη ζωή καθώς και το βαθμό παρόμοιας αντίδρασης σε καινούργιες προκλήσεις (βλ παράρτημα 2.6.).

Τέλος, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τη μέτρηση της εικόνας της πηγής όπως περιγράφεται από τους Μιούνι και Παπαστάμου (1983). Στην κλίμακα αυτή οι συμμετέχοντες έκριναν το προφίλ της πηγής γύρω από διαστάσεις οι οποίες θεωρούνται κεντρικές στη διαμόρφωση της αναπαράστασης της πηγής σε 25 διπολικές κλίμακες (βλ παράρτημα 2.7.).

6.6. Αποτελέσματα Πειράματος 3 - Η επίδραση της υποομαδοποίησης στην κοινωνική επιρροή

Πιλοτική Έρευνα

Πριν τη διεξαγωγή του κυρίως πειράματος, διεξάχθηκε μία πιλοτική έρευνα, χρησιμοποιώντας είκοσι ($n=20$) συμμετέχοντες, με την ίδια ακριβώς διαδικασία με το κυρίως πείραμα, έτσι ώστε να ληφθεί μία εκτίμηση του αριθμού των συμμετεχόντων που θα χρειαζόνταν στο κυρίως πείραμα, για να επιτευχθεί μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες. Το κυρίως ερευνητικό ενδιαφέρον του πειράματος εστιάζεται στην αλληλεπίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών της διαφοροποίησης και της πηγής στην έκφραση της έμμεσης επιρροής. Για το λόγο αυτό, τα δεδομένα σχετικά με την αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών στην έκφραση της έμμεσης επιρροής, τέθηκαν σε power analysis. Η ανάλυση εισηγήθηκε τη χρήση 135 ($n=135$) συμμετεχόντων, $F(1,133)=3.9123$, power = 0.80, alpha = 0.05.

Άμεση Επιρροή

Η μετά-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.802$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.760$) για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της άμεσης επιρροής.

Από την ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής και της συνθήκης στην εξαρτημένη μεταβλητή της άμεσης επιρροής, παρουσιάστηκε μία κύρια επίδραση της συνθήκης, $F(1,169)=4.935$, $p=0.028$, όπου η υποομαδοποίηση ($m=0.29$) μείωσε σημαντικά την άμεση επιρροή σε σχέση με την ομάδα ελέγχου

($m=0.48$). Από την ανάλυση δεν παρουσιάστηκε καμία άλλη σημαντική διαφορά. Αυτό το εύρημα είναι σύμφωνο με την πρώτη υπόθεση του πειράματός μας.

Έμμεση Επιρροή

Η μετά-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha=0.658$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha=0.618$), για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της έμμεσης αλλαγής άποψης.

Κοιτάζοντας την αντίστοιχη ανάλυση διακύμανσης της συνθήκης και της πηγής στην έμμεση επιρροή, παρατηρήσαμε μία κύρια επίδραση της πηγής, $F(1,169)=4.250, p=0.041$, όπου οι συμμετέχοντες στους οποίους η πηγή αποδόθηκε στη μειοψηφία ($m=0.34$) επηρεάστηκαν έμμεσα περισσότερο απ' ό,τι οι συμμετέχοντες στους οποίους η πηγή αποδόθηκε στην πλειοψηφία ($m=0.14$).

Επίσης, σημαντική ήταν και η αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών, $F(1,169)=5.602, p=0.019$. Όπως παρουσιάζεται στον πίνακα 6.1, η σημαντική αυτή αλληλεπίδραση φανερώνει μία αντίθετη τάση από αυτή που παρατηρήθηκε πιο πάνω σε σχέση με την άμεση επιρροή, όπου η διαφοροποίηση μείωσε την άμεση επιρροή. Από τον πίνακα 6.1, φαίνεται ότι η έμμεση επιρροή της μειοψηφίας αυξήθηκε περισσότερο στη συνθήκη διαφοροποίησης ($m=0.54$) σε σχέση με την ομάδα ελέγχου ($m=0.15$), υποστηρίζοντας έτσι τη δεύτερη υπόθεση του πειράματος.

Η σημαντική αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών, φανερώνει επίσης ότι η έμμεση επιρροή της μειοψηφίας στη συνθήκη διαφοροποίησης ήταν μεγαλύτερη ($m=0.54$) απ' ό,τι η αντίστοιχη έμμεση επιρροή της πλειοψηφίας στη συνθήκη διαφοροποίησης ($m=0.10$, βλ. πίνακα 6.1). Αυτό το αποτέλεσμα, όπως και η σημαντική κύρια επίδραση της πηγής στην οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω, συνάδει

με τα συμπεράσματα προηγούμενων ερευνών, οι οποίες υποστηρίζουν ότι μία μειοψηφία επηρεάζει έμμεσα περισσότερο απ' ότι μία πλειοψηφία (βλ. Wood και συνεργάτες, 1994).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.1

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΠΗΓΗ	
		Μειοψηφία	Πλειοψηφία
Σ			
Υ	Υποομάδες	0.54 ^{αβ}	0.10 ^α
Ν			
Θ			
Η			
Κ	Ελέγχου	0.15 ^β	0.18
Η			

Simple effects analyses

^α $F(1,169)=7,31,p=0.008$

^β $F(1,169)=9.40,p=0.003$

Άμεση και Έμμεση Επιρροή

Θέσαμε την άμεση και την έμμεση επιρροή σε μία πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης, με τη συνθήκη και την πηγή ως ανεξάρτητες μεταβλητές και την άμεση και έμμεση επιρροή με τα ίδια υποκείμενα, για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε τα δύο διαφορετικά είδη επιρροής μαζί. Από την πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης παρατηρήθηκε μία σημαντική κύρια διαφορά ανάμεσα στην άμεση και την έμμεση επιρροή, $F(1,169)=7.145,p=0.008$, όπου οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν άμεσα ($m=0.39$) περισσότερο απ' ότι επηρεάστηκαν έμμεσα ($m=0.24$). Επίσης, παρατηρήθηκε μία σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της επιρροής και της πηγής

$F(1,169)=5.837, p=0.017$. Οι μέσοι όροι από τη σημαντική αλληλεπίδραση παρουσιάζονται στον πίνακα 6.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.2

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα και έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΕΠΙΡΡΟΗ	
		Άμεση	Έμμεση
Π	Μειοψηφία	0.36	0.34 ^β
Η			
Γ			
Η	Πλειοψηφία	0.41 ^α	0.14 ^{αβ}

^α $F(1,86)=11.489, p=0.001$

^β $F(1,171)=3.772, p=0.054$

Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.2, οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν έμμεσα περισσότερο όταν το κείμενο επιρροής αποδόθηκε στη μειοψηφία ($m=0.34$) απ' ότι όταν το κείμενο επιρροής αποδόθηκε στην πλειοψηφία ($m=0.14$). Επίσης, όταν το κείμενο επιρροής αποδόθηκε στην πλειοψηφία οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν άμεσα ($m=0.41$) περισσότερο απ' ότι έμμεσα ($m=0.14$), επιβεβαιώνοντας πάλι τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών (βλ. Wood και συνεργάτες, 1994).

Από την ίδια πολυμεταβλητή ανάλυση διακύμανσης, διαφάνηκε μία σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην άμεση / έμμεση επιρροή και τη συνθήκη διαφοροποίησης, $F(1,169)=10.420, p=0.001$. Οι μέσοι όροι από τη σημαντική αυτή αλληλεπίδραση παρουσιάζονται στον πίνακα 6.3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.3

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα και έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΕΠΙΡΡΟΗ	
Σ		Άμεση	Έμμεση
Υ			
N	Υποομάδες	0.29 ^β	0.31
Θ			
H			
K	Ελέγχου	0.48 ^{αβ}	0.16 ^α
H			

^α F (1,87)=37.489, p<0.001

^β F (1,171)=4.880, p=0.028

Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.3, η άμεση επιρροή μειώθηκε σημαντικά στη συνθήκη διαφοροποίησης (m=0.29) σε σχέση με την ομάδα ελέγχου (m=0.48). Επίσης, η άμεση επιρροή στην ομάδα ελέγχου (m=0.48) ήταν μεγαλύτερη από την έμμεση επιρροή στην ομάδα ελέγχου (m=0.16) ενώ μία αντίστοιχη διαφορά ανάμεσα στην άμεση και την έμμεση επιρροή στη συνθήκη διαφοροποίησης δεν παρουσιάστηκε.

Αντίληψη Ομοιογένειας

Οι τέσσερις μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής προστέθηκαν για να δημιουργηθεί ένας δείκτης μέσου όρου αντίληψης ομοιογένειας της πηγής ($\alpha = 0.651$). Ο δείκτης της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής τέθηκε σε ανάλυση διακύμανσης των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής και της συνθήκης, από την οποία παρουσιάστηκε μία σημαντική αλληλεπίδραση, $F(1,169)=8.520, p=0.004$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 6.4. Όπως φαίνεται από τις αναλύσεις simple effects στον πίνακα 6.4, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη

διαφοροποίησης, προσέλαβαν τη μειοψηφία ($m=3.86$) ως λιγότερο ομοιογενή απ' ότι προσέλαβαν τη μειοψηφία οι συμμετέχοντες στην ομάδα ελέγχου ($m=4.64$). Αυτό το εύρημα προσδίδει υποστήριξη στην τρίτη υπόθεσή μας, αφού ο χειρισμός της διαφοροποίησης μείωσε την αντίληψη ομοιογένειας της πηγής. Επίσης, κοιτάζοντας ανάμεσα στους συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου, παρατηρούμε ότι η μειοψηφική πηγή ($m=4.64$) προσλήφθηκε ως περισσότερο ομοιογενής απ' ότι η πλειοψηφική πηγή ($m=4.05$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.4

Μέσοι όροι αντίληψης ομοιογένειας της πηγής του κειμένου. Το 7 σημαίνει μέγιστη αντίληψη ομοιογένειας της πηγής.

Σ Υ Ν Θ Η Κ Η	Υποομάδες	ΠΗΓΗ	
		Μειοψηφία	Πλειοψηφία
		3.86 ^a	4.27
	Ελέγχου	4.64 ^{αβ}	4.05 ^β

^a $F(1,169)=10.56, p=0.001$

^β $F(1,169)=6.32, p=0.032$

Θέσαμε την αντίληψη ομοιογένειας της πηγής σε ανάλυση συνδιακύμανσης (ANCOVA) με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της συνθήκης και της πηγής με την έμμεση επιρροή ως εξαρτημένη μεταβλητή. Παρατηρήθηκε, όπως αρχικά υποθέσαμε, μία σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας, $F(1,168)=4.237, p=0.041$, η οποία μείωσε τη σημαντική επίδραση της αλληλεπίδρασης των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών σε μη-σημαντική, $F(1,168)=3.170, n.s.$ Σε αυτή την περίπτωση δεν

μπορέσαμε να ακολουθήσουμε τη μέθοδο της ανάλυσης παλινδρόμησης όπως έχει οριστεί από τους Baron και Kenny (1986), λόγω του ότι διερευνήθηκε η σχέση ενός μεσολαβητή στην αλληλεπίδραση δυο ανεξάρτητων μεταβλητών και όχι στην επίδραση μιας μόνο ανεξάρτητης μεταβλητής.

Επίσης, διερευνήσαμε την πιθανή μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην επίδραση των δυο ανεξάρτητων μεταβλητών στην έκφραση της άμεσης επιρροής. Ωστόσο δεν παρατηρήθηκε η σημαντική μεσολάβηση που αναμέναμε, $F(1,168)=0.183$, n.s. (ANCOVA).

Για να κατανοήσουμε καλύτερα το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης και έμμεσης επιρροής, χρησιμοποιήσαμε την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή, όπου χωρίσαμε τους συμμετέχοντες σε δύο ομάδες με βάση τη διάμεσο των απόψεών τους. Οι συμμετέχοντες με μέσο όρο μικρότερο από τη διάμεσο χαρακτηρίστηκαν ως «χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας» και οι συμμετέχοντες με μέσο όρο μεγαλύτερο από τη διάμεσο ως «υψηλής αντίληψης ομοιογένειας».

Η άμεση επιρροή δεν παρουσίασε καμία ευαισθησία στην ανεξάρτητη μεταβλητή της αντίληψης ομοιογένειας. Ωστόσο, όταν η έμμεση επιρροή τέθηκε σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της συνθήκης, της πηγής και της αντίληψης ομοιογένειας, παρουσιάστηκε μία σημαντική κύρια επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας, $F(1,169)=7.174$, $p=0.008$, η οποία εκφράζεται από τη σημαντική αλληλεπίδραση της αντίληψης ομοιογένειας με την πηγή, $F(1,169)=4.027$, $p=0.046$.

Στον πίνακα 6.5, παρουσιάζονται οι μέσοι όροι από την αλληλεπίδραση αυτή, όπως και τα αποτελέσματα των αναλύσεων simple effects. Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.5, οι συμμετέχοντες χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας με τη μειοψηφία ως

πηγή ($m=0.56$), επηρεάστηκαν έμμεσα περισσότερο, τόσο από τους συμμετέχοντες χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας με την πλειοψηφία ως πηγή ($m=0.17$) όσο κι από τους συμμετέχοντες υψηλής αντίληψης ομοιογένειας με τη μειοψηφία ως πηγή ($m=0.09$). Αυτά τα αποτελέσματα υποδεικνύουν, όπως αρχικά υποστηρίξαμε, ότι ο συνδυασμός της μειοψηφικής πηγής και της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας αυξάνουν την έμμεση επιρροή της πηγής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.5

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑ	
		Χαμηλή	Υψηλή
Π	Μειοψηφία	0.56 ^{αβ}	0.09 ^α
Η			
Γ	Πλειοψηφία	0.17 ^β	0.10
Η			

Simple Effects

^α $F(1,169)=11.67, p<0.001$

^β $F(1,169)=8.20, p=0.005$

Επίσης, παρατηρήθηκε μία σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ των ανεξάρτητων μεταβλητών της συνθήκης και της αντίληψης ομοιογένειας, $F(1,169)=13.221, p<0.001$. Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.6, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας ($m=0.54$) επηρεάστηκαν περισσότερο έμμεσα απ' ότι οι συμμετέχοντες με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας στην ομάδα ελέγχου ($m=0.12$) όπως και περισσότερο απ' ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης με υψηλή αντίληψη ομοιογένειας ($m=-0.05$). Το εύρημα

αυτό, το οποίο συνάδει με τις αρχικές μας υποθέσεις, υποδεικνύει ότι η αντίληψη ομοιογένειας αλληλεπιδρά ως ανεξάρτητη μεταβλητή με τη διαφοροποίηση, στην αύξηση της έμμεσης μειωψηφικής επιρροής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.6

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑ	
		Χαμηλή	Υψηλή
Σ			
Υ			
N	Υποομάδες	0.54 ^{αβ}	-0.05 ^α
Θ			
H			
K	Ελέγχου	0.12 ^β	0.21
H			

Simple Effects

^α F(1,169)=11.67,p<0.001

^β F(1,169)=8.20,p=0.005

Εικόνα της Πηγής

Υποβάλαμε τα δεδομένα της εικόνας της πηγής σε παραγοντική ανάλυση με περιστροφή τύπου varimax, καθορίζοντας τον αριθμό των παραγόντων σε πέντε.

Ο πρώτος παράγοντας (17.160% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: ανισόρροποι / **ισορροπημένοι** (+0.741, m=5.38), αφύσικοι / **φυσιολογικοί** (+0.734, m=5.46), αδιάφοροι / **ενταγμένοι** (+0.728, m=5.75), ασταθείς / **σταθεροί** (+0.692, m=5.79), ασυνάρτητοι / **συγκροτημένοι** (+0.665, m=5.35), αβέβαιοι / **σίγουροι για τον εαυτό τους** (+0.462, m=6.05), μειονοτικοί / **πλειοδοτικοί** (+0.446, m=4.36), **αξιόπιστοι-αναξιόπιστοι** (-0.436,

m=2.99), **ρεαλιστές** / ανεδραφικοί (-0.431, m=3.16), ηττοπαθείς / **φιλόδοξοι** (+0.415, m=5.78). Ο παράγοντας αυτός περιγράφει την ψυχολογική ισορροπία της πηγής.

Θέσαμε τον παράγοντα αυτό σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της διαφοροποίησης και της πηγής από την οποία διαφάνηκε ότι ο παράγοντας αυτός δεν είναι ευαίσθητος στις μεταβλητές αυτές, $F(1,169)=1.081, n.s.$

Ο δεύτερος παράγοντας (16.087% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: προοδευτικοί / **συντηρητικοί** (+0.682, m=3.95), πρωτότυποι / **κοινότυποι** (+0.681, m=3.96), **στενόμυαλοι** / ανοικτόμυαλοι (-0.662, m=4.20), αντικειμενικοί / **υποκειμενικοί** (+0.658, m=4.10), ευέλικτοι / **άκαμπτοι** (+0.620, m=4.87), αξιόπιστοι / **αναξιόπιστοι** (+0.613, m=2.99), ανεξάρτητοι / **εξαρτημένοι** (+0.525, m=2.65), ελεύθεροι / **υποταγμένοι** (+0.500, m=2.50), ρεαλιστές / **ανεδραφικοί** (+0.443, 3.20). Ο παράγοντας αυτός αποδίδει την πρόσληψη της πηγής με όρους συντηρητισμού και ακαμψίας.

Από την ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της πηγής, της συνθήκης και της αντίληψης ομοιογένειας, παρουσιάστηκε μία σημαντική κύρια επίδραση της συνθήκης, $F(1,165)=8.853, p=0.003$, και μία σημαντική κύρια επίδραση της πηγής, $F(1,165)=5.163, p=0.024$. Οι δύο κύριες επιδράσεις εκφράζονται από μία σημαντική τριπλή αλληλεπίδραση, $F(1,165)=3.773, p=0.054$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 6.7.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.7

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του δεύτερου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της πηγής με όρους συντηρητισμού και ακαμψίας.

ΣΥΝΘΗΚΗ

		Υποομάδες		Ομάδα Ελέγχου	
		ΧαμΟμ	ΥψΟμ	ΧαμΟμ	ΥψΟμ
Π	Μειοψηφία	-0.56 ^a	-0.35	+0.46 ^a	-0.14
Η					
Γ					
Η	Πλειοψηφία	+0.06	+0.05	+0.17	+0.51

^a F(1,43)=13.191, p=0.001

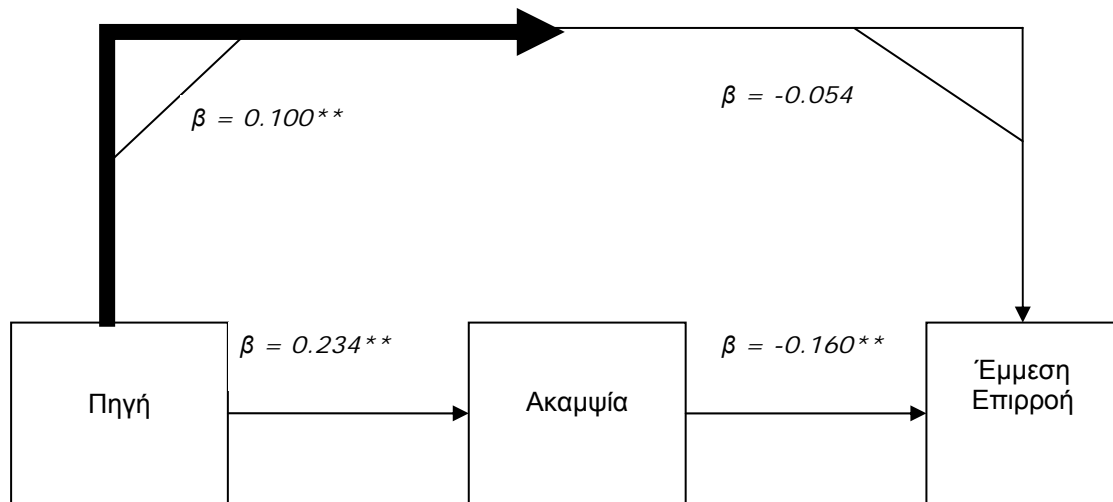
Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.7, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης, με τη μειοψηφία ως πηγή του μηνύματος και με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας ($m = -0.56$) προσέλαβαν την πηγή ως λιγότερο συντηρητική και άκαμπτη απ' ότι οι συμμετέχοντες στην ομάδα ελέγχου με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας με τη μειοψηφία ως πηγή ($m = +0.46$). Αυτή η σημαντική διαφορά είναι ιδιαίτερου ενδιαφέροντος, αφού τονίζει ότι η χαμηλή ομοιογένεια πρέπει να συνδυάζεται με τη διαφοροποίηση, για να αυξηθεί η αντίληψη της πηγής ως ευέλικτης. Τα αποτελέσματα του δεύτερου αυτού παράγοντα σε σχέση με τη μειοψηφία επιβεβαιώνουν την τέταρτη υπόθεσή μας και συνάδουν με τα αποτελέσματα των Mugny και Papastamou (1980).

Στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της ανάλυσης παλινδρόμησης, κατά τους Baron και Kenny (1986), με στόχο τον περαιτέρω έλεγχο των υποθέσεων του πειράματος.

Το πρώτο ερώτημα που τέθηκε για να ελέγξουμε τη συνδιακύμανση, ήταν κατά πόσο η ανεξάρτητη μεταβλητή (πηγή) επηρεάζει σημαντικά το μεσολαβητή (παράγοντας της ακαμψίας). Τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης, όπως παρουσιάζονται στο διάγραμμα 6.1., υποδεικνύουν ότι πράγματι η πηγή επηρεάζει σημαντικά τον παράγοντα της ακαμψίας ($\beta = 0.234, p < .001$). Το δεύτερο ερώτημα που τέθηκε ήταν κατά πόσο η πηγή σχετίζεται σημαντικά με την έμμεση επιρροή. Από τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης υποδεικνύουν ότι πράγματι η πηγή σχετίζεται σημαντικά με την έμμεση επιρροή ($\beta = -0.160, p < .001$). Το τελευταίο βήμα στην αξιολόγηση της υπόθεσης της συνδιακυμανσης προϋποθέτει όπως η προηγούμενη σημαντική σχέση ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή και την εξαρτημένη μεταβλητή μετατραπεί σε μη σημαντική όταν ο μεσολαβητής συμπεριληφθεί στο μοντέλο παλινδρόμησης. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης παλινδρόμησης που παρουσιάζονται στο διάγραμμα 6.1., υποδεικνύουν ότι πράγματι η σημαντική επίδραση της πηγής στην έμμεση επιρροή αλλάζει σε μη σημαντική όταν συμπεριλαμβάνεται ο παράγοντας της ακαμψίας στο μοντέλο παλινδρόμησης ($\beta = -0.054, n.s.$). Τα αποτελέσματα αυτά προδίδουν σημαντική υποστήριξη στην αρχική μας υπόθεση αφού υποδεικνύουν ότι η ακαμψία μεσολαβεί σημαντικά στην επίδραση της πηγής στην έμμεση επιρροή.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.1

Η σημαντική μεσολάβηση της ακαμψίας στην επίδραση της πηγής στην έκφραση της έμμεσης επιρροής.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Ο τρίτος παράγοντας της εικόνας της πηγής (11.820% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα χαρακτηριστικά: **επίμονοι** / υποχωρητικοί (+0.653, $m=2.29$), **αβέβαιοι** / **σίγουροι για τον εαυτό τους** (-0.595, $m=6.05$), **ανεπικεικείς** / **επικεικείς** (+0.574, $m=3.19$), **ανεξάρτητοι** / εξαρτημένοι (+0.545, $m=2.65$), **αυτόνομοι** / αλλοτριωμένοι (+0.531, $m=2.65$), **δυναμικοί** / παθητικοί (+0.511, $m=2.31$), **καπνιστές** / **μη καπνιστές** (-0.494, $m=6.51$), **ελεύθεροι** / υποταγμένοι (+0.451, $m=2.53$). Ο παράγοντας αυτός εκφράζει την πρόσληψη του επίμονου, σίγουρου και συνάμα ανεξάρτητου χαρακτήρα της πηγής.

Διερευνήσαμε την επίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής σε αυτό τον τρίτο παράγοντα της εικόνας της πηγής. Από τη σχετική ανάλυση διακύμανσης, διαφάνηκε μια σημαντική αλληλεπίδραση των δυο ανεξάρτητων μεταβλητών,

$F(1,169)=6.003, p=0.015$. Οι μέσοι όροι από τη σημαντική αυτή αλληλεπίδραση παρουσιάζονται στον πίνακα 6.8.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.8

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του τρίτου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της πηγής με όρους επιμονής και σιγουριάς.

		ΠΗΓΗ	
		Μειοψηφία	Πλειοψηφία
Σ			
Υ			
N	Υποομάδες	-0.17	0.33 ^a
Θ			
H			
K	Ελέγχου	0.03	-0.20 ^a
H			

Simple Effects

^a $F(1,169)=5.820, p=0.018$

Από τον πίνακα 6.8, φαίνεται ότι είναι η εικόνα της πλειοψηφίας ($m= 0.33$) ως επίμονης και σίγουρης που αυξάνεται μετά τη διαφοροποίηση. Αντιθέτως, η εικόνα της μειοψηφίας ως επίμονης και σίγουρης παραμένει ανεπηρέαστη από τη διαφοροποίηση.

Θέσαμε τον παράγοντα της επιμονής και σιγουριάς σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της πηγής και της αντίληψης ομοιογένειας, από την οποία διαφάνηκε μια σημαντική αλληλεπίδραση, $F(1,169)=4.237, p=0.041$. Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.9, οι συμμετέχοντες υψηλής αντίληψης ομοιογένειας εκλαμβάνουν την πλειοψηφική πηγή ($m= 0.28$) ως περισσότερο επίμονη, σίγουρη και ανεξάρτητη απ' ότι τη μειοψηφική πηγή ($m= - 0.21$).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.9

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του τρίτου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της πηγής με όρους επιμονής και σιγουριάς.

		ΠΗΓΗ	
		Μειοψηφία	Πλειοψηφία
Ο Μ Ο Ι Ο Γ Ε Ν ΕΙ Α	Χαμηλή	0.07	-0.07
	Υψηλή	-0.21 ^α	0.28 ^α

Simple Effects

^α $F(1,169)=4.53, p=0.035$

Ο τέταρτος παράγοντας της εικόνας της πηγής (5.586 % της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα δυο χαρακτηριστικά: **κομφορμιστές** / **αντικομφορμιστές** (+0.799, $m=4.12$) και **ανεπιεικείς** / **επιεικείς** (-0.502, $m=3.19$). Ο παράγοντας αυτός εκφράζει την πρόσληψη του κομφορμιστικού και επιεική χαρακτήρα της πηγής.

Διερευνήσαμε την πιθανή επίδραση της διαφοροποίησης και της πηγής στο παράγοντα αυτό, αλλά από τη σχετική ανάλυση διακύμανσης, διαφάνηκε ότι ο παράγοντας αυτός δεν είναι ευαίσθητος σε αυτές τις ανεξάρτητες μεταβλητές, $F(1,169)=0.332, n.s.$

Ο πέμπτος παράγοντας της εικόνας της πηγής (5.299 % της συνολικής διακύμανσης) περιέχει τα δύο χαρακτηριστικά: **μεροληπτικοί** / **αμερόληπτοι** (-0.736,

m=3.46) και πολιτικοποιημένοι / **απολιτικοποίητοι** (+0.545, m=3.23). Ο παράγοντας αυτός εκφράζει την πρόσληψη του μεροληπτικού πολιτικού ακτιβισμού της πηγής.

Από την ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών, παρουσιάστηκε μία σημαντική κύρια επίδραση της συνθήκης, $F(1,169)=4.940, p=0.028$, όπου οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης (m= -0.16) προσέλαβαν την πηγή ως λιγότερο μεροληπτική και απολιτικοποίητη απ' ό,τι οι συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου (m= 0.15). Επίσης, παρουσιάστηκε μία κύρια επίδραση της πηγής $F(1,169)=6.903, p=0.009$, όπου η μειοψηφία (m= -0.19) προσλήφθηκε ως λιγότερο μεροληπτική και απολιτικοποίητη απ' ό,τι η πλειοψηφία (m= 0.19).

Ανάλυση Περιεχομένου

Διενεργήθηκε μία απλή θεματική ανάλυση περιεχομένου των υποομάδων που έγραψαν οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης, για να διερευνηθούν πιθανά μοτίβα στον τρόπο διαφοροποίησης των υποομάδων αλλά και πιθανές διαφορές ανάμεσα στις περιγραφές των υποομάδων της μειοψηφίας και των υποομάδων της πλειοψηφίας. Οι βασικές κατηγορίες στις οποίες αναφέρθηκαν οι συμμετέχοντες, για να περιγράψουν τις υποομάδες και να τις διαφοροποιήσουν από την κεντρική ομάδα αφορούσαν:

1. αναφορές σε λογικά επιχειρήματα ενάντια στο κάπνισμα, ιδεολογικές και κοινωνικό-πολιτικές αναφορές (όπως η εκμετάλλευση των καπνιστών από τις μεγάλες εταιρείες, τα ανθρώπινα δικαιώματα των μη-καπνιστών). Συγκεκριμένες

- αναφορές έγιναν σε οργανώσεις, όπως αυτές των περιβαλλοντιστών, ιατρών, επιστημόνων, κι άλλων (n=138, 41.95% του συνόλου των κατηγοριών),
2. αναφορές σε θετικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά, όπου οι συμμετέχοντες περιέγραφαν τα μέλη των υποομάδων ως τολμηρούς, δυναμικούς, άτομα που υποστηρίζουν ελεύθερα την άποψη τους, κι άλλα (n=8, 2.43% του συνόλου των κατηγοριών),
3. αναφορές σε αρνητικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά, όπου οι συμμετέχοντες περιέγραφαν τα μέλη των υποομάδων ως φανατικούς, υπερβολικούς, αντιδραστικούς, αδύνατους χαρακτήρες, κι άλλα (n=33, 10.03% του συνόλου των κατηγοριών),
4. αναφορές σε προβλήματα υγείας, όπου ο αντικαπνιστικός χαρακτήρας της υποομάδας είχε ως κύριο λόγο προηγούμενα προβλήματα υγείας (κυρίως καρκίνο) είτε των μελών της υποομάδας είτε συγγενών (n=45, 13.68% του συνόλου των κατηγοριών),
5. αναφορές στην προστασία της υγείας, όπου ο αντικαπνιστικός χαρακτήρας της υποομάδας είχε ως κύριο λόγο τη διαφύλαξη και το σεβασμό της υγείας των μελών. Συγκεκριμένες αναφορές έγιναν σε αθλητές, γονείς, δασκάλους (n=11, 3.34% του συνόλου των κατηγοριών),
6. αναφορές στην ενόχληση από τον καπνό και το τσιγάρο, όπου ο λόγος που παρέθεταν οι συμμετέχοντες για τον αντικαπνιστικό χαρακτήρα της υποομάδας ήταν απλά ότι για σωματικούς λόγους δεν αντέχουν τον καπνό (n=5, 1.52% του συνόλου των κατηγοριών),
7. αναφορές στο παθητικό κάπνισμα, όπου ο λόγος που παρέθεταν οι συμμετέχοντες για τον αντικαπνιστικό χαρακτήρα της υποομάδας ήταν η προστασία τα δικαιωμάτων και της υγείας των παθητικών καπνιστών (n=22, 6.69% του συνόλου των κατηγοριών),

8. περιγραφή του βαθμού σύγκλισης με τις στερεοτυπικές συμπεριφορές της ομάδας, όπου η διαφοροποίηση γινόταν με αναφορά σε πιο ακραίες αντικαπνιστικές συμπεριφορές (π.χ. «συζητούν συχνά με καπνιστές και απαιτούν από τους καπνιστές να σβήνουν τα τσιγάρα τους σε κλειστούς χώρους») ή σε πιο μετριοπαθείς αντικαπνιστικές συμπεριφορές (π.χ. «σπάνια εκφράζουν τις αντικαπνιστικές τους θέσεις και δεν απαιτούν ποτέ από καπνιστές να σβήνουν τα τσιγάρα τους», $n=53$, 16.11% του συνόλου των κατηγοριών).

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 6.10, τόσο συνολικά όσο στη μειοψηφία και στην πλειοψηφία ξεχωριστά, η συχνότητα της αναφοράς σε λογικά επιχειρήματα για τη διαφοροποίηση των υποομάδων (41.95%) ήταν η πιο υψηλή όλων των κατηγοριών. Επιπρόσθετα, υψηλή συχνότητα παρουσίασαν οι αναφορές σε προβλήματα υγείας (13.68%) και οι αναφορές στο βαθμό σύγκλισης με τη συνολική ομάδα (16.11%). Λιγότερες αναφορές έγιναν στα θετικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών των υποομάδων (2.43%) και στους λόγους ενόχλησης από τον καπνό (1.52%). Επίσης, είναι πρόδηλο ότι δεν υπάρχει ιδιαίτερη διαφορά στη συχνότητα αναφοράς στις διάφορες διαστάσεις ανάμεσα στη μειοψηφία και την πλειοψηφία. Αντιθέτως, σε γενικές γραμμές, οι αναφορές στις οκτώ διαστάσεις είναι περίπου ίσες ανάμεσα στη μειοψηφία και στην πλειοψηφία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.10

Διαστάσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την υποομαδοποίηση της μειοψηφίας, της πλειοψηφίας και συνολικά. Αναφέρονται οι ποσοστιαίες συχνότητες.

	Συνολικά (%)	Μειοψηφίας (%)	Πλειοψηφίας (%)
Λογικά επιχειρήματα	41.95	41.50	41.50
Θετικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά	2.43	1.89	2.94
Αρνητικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά	10.03	10.69	9.41
Προβλήματα υγείας	13.68	13.21	14.12
Προστασία της υγείας	3.34	2.52	4.12
Ενόχληση από τον καπνό	1.52	1.89	1.18
Δικαιώματα των παθητικών καπνιστών	6.69	6.92	6.47
Βαθμός σύγκλισης με το στερεότυπο της ομάδας	16.11	16.98	15.29
Άλλο	5.17	4.40	5.88

6.7. Αποτελέσματα Πειράματος 4 - Η επίδραση της ατομικοποίησης στην κοινωνική επιρροή

Πιλοτική Έρευνα

Πριν τη διεξαγωγή του κυρίως πειράματος, διεξάχθηκε μία πιλοτική έρευνα, χρησιμοποιώντας είκοσι ($n=20$) συμμετέχοντες, με ακριβώς την ίδια διαδικασία με το κυρίως πείραμα, έτσι ώστε να ληφθεί μία εκτίμηση του αριθμού των συμμετεχόντων που θα χρειάζονταν στο κυρίως πείραμα, για να επιτευχθεί μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες. Το κυρίως ερευνητικό ενδιαφέρον του πειράματος εστιάζεται στην αλληλεπίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών της συνθήκης διαφοροποίησης και της πηγής στην έκφραση της έμμεσης επιρροής. Για το λόγο αυτό, τα δεδομένα τα σχετικά με την αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών στην έκφραση της έμμεσης επιρροής τέθηκαν σε power analysis. Η ανάλυση εισηγήθηκε τη χρήση 149 συμμετεχόντων ($n=149$), $F(1,147)=3.9055$, power = 0.80, alpha = 0.05.

Άμεση Επιρροή

Όπως και στο πείραμα 3, έτσι και εδώ, η μετά-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.738$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.613$), για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της άμεσης επιρροής.

Από την ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής και της συνθήκης στην εξαρτημένη μεταβλητή της άμεσης επιρροής, δεν παρουσιάστηκε καμία σημαντική διαφορά, σε αντίθεση με τη δεύτερη μας υπόθεση, η οποία δηλώνει ότι η άμεση επιρροή της πλειοψηφίας θα μειωθεί στη συνθήκη διαφοροποίησης, $F(1,163)=0.651$, n.s.

Έμμεση Επιρροή

Για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της έμμεσης αλλαγής άποψης, η μετά-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha=0.591$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha=0.458$).

Από την ανάλυση διακύμανσης της έμμεσης επιρροής, παρουσιάστηκε, όπως και στο πείραμα 3, μία σημαντική αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών, $F(1,163)=5.233, p=0.023$. Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.11, ανάμεσα στους συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης ($m=0.33$), η μειοψηφική πηγή επηρέασε έμμεσα περισσότερο απ' ό τι η πλειοψηφική πηγή ($m=0.04$). Η πρώτη μας υπόθεση επιβεβαιώνεται, αφού η αυξημένη έμμεση επιρροή της μειοψηφίας σε σχέση με την πλειοψηφία παρουσιάζεται στη συνθήκη διαφοροποίησης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.11

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου επιρροής.

		ΠΗΓΗ	
Σ		Μειοψηφία	Πλειοψηφία
Y			
N	Άτομα	0.33 ^a	0.04 ^a
Θ			
H			
K	Ελέγχου	0.15	0.18
H			

Simple effects analysis

^a $F(1,163)=8.79, p=0.004$

Άμεση και Έμμεση επιρροή

Θέσαμε την άμεση και την έμμεση επιρροή σε μία πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης, με τη συνθήκη και την πηγή ως ανεξάρτητες μεταβλητές και την άμεση και έμμεση επιρροή με τα ίδια υποκείμενα, για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε τα δύο διαφορετικά είδη επιρροής μαζί.

Από την πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης παρατηρήθηκε μία σημαντική κύρια διαφορά ανάμεσα στην άμεση και την έμμεση επιρροή, $F(1,163)=66.471, p<0.001$, όπου οι συμμετέχοντες επηρεάστηκαν άμεσα ($m=0.44$) περισσότερο απ' ό τι επηρεάστηκαν έμμεσα ($m=0.14$). Επίσης, παρατηρήθηκε μία σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της άμεσης / έμμεσης επιρροής και της πηγής $F(1,163)=5.600, p=0.019$. Οι μέσοι όροι από τη σημαντική αλληλεπίδραση παρουσιάζονται στον πίνακα 6.12.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.12

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα και έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΕΠΙΡΡΟΗ	
		Άμεση	Έμμεση
Π	Μειοψηφία	0.39 ^a	0.23 ^a
Η			
Γ			
Η	Πλειοψηφία	0.48 ^b	0.07 ^b

^a $F(1,78)=3.908, p=0.052$

^b $F(1,87)=29.903, p<0.001$

Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.12, η άμεση επιρροή της μειοψηφίας ($m=0.39$) είναι περισσότερη από την έμμεση επιρροή της μειοψηφίας ($m=0.23$), όπως και η

άμεση επιρροή της πλειοψηφίας ($m=0.48$) είναι περισσότερη από την έμμεση επιρροή της πλειοψηφίας ($m=0.07$). Δε διαφάνηκε καμία άλλη σημαντική διαφορά από την πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης.

Αντίληψη Ομοιογένειας

Οι τέσσερις μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής προστέθηκαν για να δημιουργηθεί ένας δείκτης μέσου όρου αντίληψης ομοιογένειας της πηγής ($\alpha=0.662$).

Από την ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών στο δείκτη της αντίληψης ομοιογένειας βλέπουμε, όπως και στο πείραμα 3, μία σημαντική αλληλεπίδραση, $F(1,163)=17.625, p<0.001$, της οποίας οι μεσοί όροι παρουσιάζονται στον πίνακα 6.13.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.13

Μέσοι όροι αντίληψης ομοιογένειας της πηγής. Το 7 σημαίνει μέγιστη αντίληψη ομοιογένειας της πηγής.

		ΠΗΓΗ	
		Μειοψηφία	Πλειοψηφία
Σ			
Υ			
N	Άτομα	3.92 ^{αβ}	4.79 ^{βγ}
Θ			
H			
K	Ελέγχου	4.65 ^{αδ}	4.05 ^{γδ}
H			

Simple Effects

^α $F(1,163)=7.93, p=0.005$

^β $F(1,163)=11.70, p=0.001$

^γ $F(1,163)=9.48, p=0.002$

^δ $F(1,163)=6.29, p=0.013$

Εξετάζοντας ανάμεσα στους συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου, παρατηρούμε ότι η μειοψηφία ($m=4.65$) προσλήφθηκε ως περισσότερο ομοιογενής απ' ότι η πλειοψηφία ($m=4.05$). Επίσης, όπως αρχικά υποθέσαμε, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης με τη μειοψηφία ως πηγή, προσέλαβαν λιγότερη ομοιογένεια ($m=3.92$) απ' ότι οι συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου με τη μειοψηφία ως πηγή ($m=4.65$), αλλά και λιγότερη ομοιογένεια απ' ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης με την πλειοψηφία ως πηγή ($m=4.79$). Ωστόσο, αντίθετα με την τρίτη υπόθεσή μας που δηλώνει ότι η αντίληψη ομοιογένειας και των δύο ομάδων θα μειωνόταν στις συνθήκες διαφοροποίησης, από την ανάλυση simple effects παρατηρούμε ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης με την πλειοψηφία ως πηγή ($m= 4.79$) εκλαμβάνουν την πηγή ως περισσότερο ομοιογενή απ' ότι οι αντίστοιχοι συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου ($m=4.05$).

Θέσαμε την αντίληψη ομοιογένειας της πηγής σε ανάλυση συνδιακύμανσης (ANCOVA) με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της συνθήκης και της πηγής, αλλά δεν παρατηρήθηκε η σημαντική μεσολάβηση που αναμέναμε ούτε στην έκφραση της άμεσης επιρροής, $F(1,162)=0.041, n.s.$, ούτε στην έκφραση της έμμεσης επιρροής, $F(1,162)=0.390, n.s.$ Σε αυτή την περίπτωση δεν μπορέσαμε να ακολουθήσουμε τη μέθοδο της ανάλυσης παλινδρόμησης όπως έχει οριστεί από τους Baron και Kenny (1986), λόγω του ότι διερευνήθηκε η σχέση ενός μεσολαβητή στην αλληλεπίδραση δυο ανεξάρτητων μεταβλητών και όχι στην επίδραση μιας μόνο ανεξάρτητης μεταβλητής.

Χρησιμοποιήσαμε την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή, για να διερευνήσουμε περισσότερο το ρόλο της. Χωρίσαμε τους συμμετέχοντες σε δύο ομάδες, χαμηλής και υψηλής αντίληψης ομοιογένειας, όπως και στο πείραμα 3.

Ωστόσο, ούτε η άμεση ούτε η έμμεση επιρροή δεν ήταν ευαίσθητες σε αυτή την ανεξάρτητη μεταβλητή.

Εικόνα της πηγής

Στην παραγοντική ανάλυση με περιστροφή τύπου varimax, στην οποία υποβάλαμε τα δεδομένα της εικόνας της πηγής, καθορίσαμε τον αριθμό των παραγόντων σε τρεις.

Ο πρώτος παράγοντας (17.450 % της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τους χαρακτηρισμούς: ασυνάρτητοι / **συγκροτημένοι** (+0.755, m=5.50), αδιάφοροι / **ενταγμένοι** (+0.752, m=5.89), αφύσικοι / **φυσιολογικοί** (+0.749, m=5.53), ασταθείς / **σταθεροί** (+0.727, m=6.02), ανισόρροποι / **ισορροπημένοι** (+0.697, m=5.42), **αξιόπιστοι** / αναξιόπιστοι (-0.581, m=3.08). Αυτός ο παράγοντας περιγράφει την ψυχολογική ισορροπία της πηγής.

Από τη σημαντική μονομεταβλητή ανάλυση διακύμανσης με την ανεξάρτητη μεταβλητή της συνθήκης, $F(1,163)=4.685, p=0.032$, φάνηκε ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης (m=0.18) προσέλαβαν την πηγή ως περισσότερο ισορροπημένη απ' ότι οι συμμετέχοντες στην ομάδα ελέγχου (m= -0.17).

Ο δεύτερος παράγοντας της εικόνας της πηγής (14.824 % της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα χαρακτηριστικά: **στενόμυαλοι** / ανοικτόμυαλοι (-0.712, m=4.26), προοδευτικοί / **συντηρητικοί** (+0.696, m=4.06), αντικειμενικοί / **υποκειμενικοί** (+0.649, m=4.23), πρωτότυποι / **κοινότυποι** (+0.611, m=4.10), ευέλικτοι / **άκαμπτοι** (+0.519, m=5.15), ανεξάρτητοι / **εξαρτημένοι** (+0.501, m=2.60), ελεύθεροι / **υποταγμένοι** (+0.474, m=2.35), **ανεπιεικείς** / επιεικείς (-0.463,

m=3.09), αξιόπιστοι / **αναξιόπιστοι** (+0.452, m=3.06), ρεαλιστές / **ανεδαφικοί** (+0.442, m=3.27). Ο παράγοντας αυτός σκιαγραφεί τον άκαμπο χαρακτήρα της πηγής.

Θέσαμε τον παράγοντα αυτό σε μία ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής, της συνθήκης και της αντίληψης ομοιογένειας, όπως και στο προηγούμενο πείραμα. Παρατηρήσαμε μία σημαντική τριπλή αλληλεπίδραση, $F(1,159)=4.424, p=0.037$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 6.14.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.14

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του δεύτερου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της πηγής με όρους ακαμψίας.

		ΣΥΝΘΗΚΗ			
		Άτομα		Ελέγχου	
		ΧαμΟμ	ΥψΟμ	ΧαμΟμ	ΥψΟμ
Π	Μειοψηφία	-0.34 ^a	+0.12	+0.25 ^a	-0.20
Η					
Γ					
Η	Πλειοψηφία	+0.04	-0.08	+0.07	+0.41

^a $F(1,39)=3.719, p=0.061$

Δοκιμάσαμε να διαπιστώσουμε, όπως και στο προηγούμενο πείραμα, αν η ακαμψία της μειοψηφίας μειώθηκε στη συνθήκη διαφοροποίησης στους συμμετέχοντες με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Ωστόσο, παρόλο που παρατηρήσαμε μία παρόμοια τάση, όπου η ακαμψία της μειοψηφίας στη συνθήκη διαφοροποίησης σε συνδυασμό με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας (m= -0.34) ήταν μικρότερη απ' ό,τι η αντίστοιχη ακαμψία της

μειοψηφίας στην ομάδα ελέγχου ($m = +0.25$), αυτή η διαφορά ήταν μόνο οριακά σημαντική, $F(1,39)=3.719$, $p=0.061$. Από τον πίνακα 6.14, βλέπουμε ότι η μεγαλύτερη διαφορά στην πρόσληψη της ακαμψίας βρίσκεται ανάμεσα στη συνθήκη διαφοροποίησης με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας της μειοψηφίας ($m = -0.34$) και στην ομάδα ελέγχου με υψηλή αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας ($m = +0.41$).

Θέσαμε το δεύτερο παράγοντα σε ανάλυση συνδιακύμανσης (ANCOVA) με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της συνθήκης και της πηγής στην εξαρτημένη μεταβλητή της έμμεσης επιρροής. Από την ανάλυση παρουσιάστηκε μία σημαντική μεσολάβηση στην επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής της πηγής στην έμμεση επιρροή, $F(1,162)=3.780$, $p=0.054$, όπου η σημαντική μεσολάβηση κατέστησε την επίδραση της πηγής από σημαντική σε μη σημαντική, $F(1,162)=3.256$, n.s. Σε αυτή την περίπτωση δεν μπορέσαμε να ακολουθήσουμε τη μέθοδο της ανάλυσης παλινδρόμησης όπως έχει οριστεί από τους Baron και Kenny (1986), λόγω του ότι διερευνήθηκε η σχέση ενός μεσολαβητή στην αλληλεπίδραση δυο ανεξάρτητων μεταβλητών και όχι στην επίδραση μιας μόνο ανεξάρτητης μεταβλητής. Αξίζει να σημειώσουμε ότι σημαντική μεσολάβηση της ακαμψίας στην έκφραση της έμμεσης επιρροής παρουσιάστηκε και στο πείραμα 3.

Ο τρίτος παράγοντας της εικόνας της πηγής (12.581 % της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα χαρακτηριστικά: **αβέβαιοι / σίγουροι για τον εαυτό τους** (-0.661 , $m=5.90$), **καπνιστές / μη καπνιστές** (-0.657 , $m=6.58$), **επίμονοι / υποχωρητικοί** ($+0.637$, $m=2.55$), **ηττοπαθείς / φιλόδοξοι** (-0.580 , $m=5.68$), **δυναμικοί / παθητικοί** ($+0.552$, $m=2.36$), **ελεύθεροι / υποταγμένοι** ($+0.519$, $m=2.35$), **ανεξάρτητοι / εξαρτημένοι** ($+0.471$, $m=2.60$), **αυτόνομοι / αλλοτριωμένοι** ($+0.466$,

m=2.80). Ο παράγοντας αυτός αποδίδει την πρόσληψη της αντικαπνιστικής πηγής με όρους σιγουριάς και επιμονής.

Ο παράγοντας αυτός τέθηκε σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της συνθήκης και της πηγής. Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρατηρήθηκε μία σημαντική κύρια επίδραση της συνθήκης, $F(1,163)=4.261$, $p=0.042$, όπου οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης προσέλαβαν την πηγή ως περισσότερο σίγουρη και επίμονη ($m=0.19$) απ' ό τι οι συμμετέχοντες της ομάδας ελέγχου ($m=-0.17$). Η σημαντική αυτή κύρια επίδραση της συνθήκης εκφράζεται από τη σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή της συνθήκης και της πηγής, $F(1,163)=11.192$, $p=0.001$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 6.15.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.15

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του τρίτου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της πηγής με όρους σιγουριάς και επιμονής.

		ΠΗΓΗ	
		Μειοψηφία	Πλειοψηφία
Σ	Άτομα	-0.27 ^α	0.53 ^{αβ}
Υ			
N			
Θ	Ελέγχου	-0.05	-0.29 ^β
H			
K			
H			

^α $F(1,163)=15.85$, $p<0.001$

^β $F(1,163)=18.43$, $p<0.001$

Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.15, η αυξημένη αντίληψη της αντικαπνιστικής πηγής ως σίγουρης και επίμονης εκφράζεται κυρίως από τους συμμετέχοντες στη

συνθήκη διαφοροποίησης με την πλειοψηφία ως πηγή ($m = 0.53$) σε σχέση με την αντίστοιχη συνθήκη ελέγχου ($m = -0.29$).

Ο παράγοντας της σιγουριάς και επιμονής τέθηκε σε ανάλυση συνδιακύμανσης (ANCOVA) με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της συνθήκης και της πηγής στην εξαρτημένη μεταβλητή της έμμεσης επιρροής, όπου φάνηκε ότι ο τρίτος παράγοντας της εικόνας της πηγής είναι σημαντικός μεσολαβητικός παράγοντας, $F(1,162)=13.288, p<0.001$, και καθιστά την κύρια επίδραση της πηγής από σημαντική, $F(1,163)=3.856, p=0.051$, σε μη σημαντική, $F(1,162)=2.268, n.s.$, όπως και την αλληλεπίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής και της συνθήκης από σημαντική, $F(1,163)=5.233, p=0.023$, σε μη σημαντική, $F(1,162)=1.886, n.s.$ Σε αυτή την περίπτωση δεν μπορούσαμε να ακολουθήσουμε τη μέθοδο της ανάλυσης παλινδρόμησης, όπως έχει οριστεί από τους Baron και Kenny (1986), λόγω του ότι διερευνήθηκε η σχέση ενός μεσολαβητή στην αλληλεπίδραση δυο ανεξάρτητων μεταβλητών και όχι στην επίδραση μιας μόνο ανεξάρτητης μεταβλητής.

Ανάλυση Περιεχομένου

Οι περιγραφές των ατόμων που παράθεσαν οι συμμετέχοντες στη συνθήκη διαφοροποίησης τέθηκαν σε μία απλή θεματική ανάλυση περιεχομένου, όπως και στο προηγούμενο πείραμα, με βάση τις εξής κατηγορίες:

1. αναφορές σε λογικά επιχειρήματα ενάντια στο κάπνισμα ($n=74$, 23.87% του συνόλου των κατηγοριών),
2. αναφορές σε θετικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά ($n=48$, 15.48% του συνόλου των κατηγοριών),
3. αναφορές σε αρνητικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά ($n=48$, 15.48% του συνόλου των κατηγοριών),

4. αναφορές σε προβλήματα υγείας (n=43, 13.87% του συνόλου των κατηγοριών),
5. αναφορές στην προστασία της υγείας (n=19, 6.13% του συνόλου των κατηγοριών),
6. αναφορές στην ενόχληση από τον καπνό και το τσιγάρο (n=20, 6.45% του συνόλου των κατηγοριών),
7. αναφορά στο παθητικό κάπνισμα (n=1, 0.32% του συνόλου των κατηγοριών).
8. περιγραφή του βαθμού σύγκλισης με τις στερεοτυπικές συμπεριφορές της ομάδας (n=40, 12.90% του συνόλου των κατηγοριών).

Όπως φαίνεται στον πίνακα 6.16, η χρήση λογικών επιχειρημάτων αποτελεί τον πιο συχνό τρόπο διαφοροποίησης από όλες τις άλλες κατηγορίες (23.87%). Ωστόσο παρατηρούμε μία εξίσου υψηλή αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά, τόσο αρνητικά όσο και θετικά. Προσθέτοντας τη συχνότητα χρήσης των αρνητικών και των θετικών ψυχολογικών χαρακτηριστικών, η συχνότητα αναφοράς σε αυτή τη γενική κατηγορία ψυχολογικών χαρακτηριστικών (30.96%) ξεπερνά την αναφορά σε λογικά επιχειρήματα. Υψηλή συχνότητα παρουσίασε και η διαφοροποίηση με αναφορά σε προβλήματα υγείας (13.87%) όπως και η διαφοροποίηση με αναφορά στο βαθμό σύγκλισης με τις στερεοτυπικές συμπεριφορές της συνολικής ομάδας (12.90%).

Παρατηρούμε, επίσης, διαφορές στις συχνότητες χρήσης των διαφόρων κατηγοριών ανάμεσα στην πλειοψηφία και στη μειοψηφία. Ιδιαίτερα έκδηλη είναι η συχνότερη χρήση λογικών επιχειρημάτων για τη διαφοροποίηση της πλειοψηφίας (23.73%) σε σχέση με τη μειοψηφία (16.54%), όπως και η συχνότερη χρήση αναφορών στο βαθμό σύγκλισης των μελών της πλειοψηφίας με τις στερεοτυπικές συμπεριφορές της συνολικής ομάδας (16.38%) σε σχέση με τη μειοψηφία (7.52%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 6.16

Διαστάσεις που χρησιμοποιήθηκαν για την ατομικοποίηση της μειοψηφίας, της πλειοψηφίας και συνολικά. Αναφέρονται οι ποσοστιαίες συχνότητες.

	Συνολικά (%)	Μειοψηφίας (%)	Πλειοψηφίας (%)
Λογικά επιχειρήματα	23.87	16.54	23.73
Θετικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά	15.48	17.29	14.12
Αρνητικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά	15.48	17.29	14.12
Προβλήματα υγείας	13.87	13.21	6.78
Προστασία της υγείας	6.13	5.26	6.78
Ενόχληση από καπνό	6.45	4.51	7.91
Δικαιώματα των παθητικών καπνιστών	0.32	0	0.56
Βαθμός σύγκλισης με το στερεότυπο της ομάδας	12.90	7.52	16.38
Άλλο	5.16	8.27	3.95

Αντίστοιχα, η διαφοροποίηση των μελών της μειοψηφίας γίνεται συχνότερα με αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά τους (17.29% σε σχέση με 14.12% στην πλειοψηφία), όπως και συχνότερα με αναφορά σε διάφορα προβλήματα υγείας που

αντιμετωπίζουν τα μέλη της μειοψηφίας (13.21% σε σχέση με 6.78% στην πλειοψηφία).

6.8. Συζήτηση

Τα αποτελέσματα των δύο πειραμάτων αποκαλύπτουν μία πρώτη εικόνα του τρόπου με τον οποίο η διαφοροποίηση και το μειοψηφικό / πλειοψηφικό πλαίσιο αλληλεπιδρούν στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής.

Πρώτιστα, και στα δύο πειράματα στην ομάδα ελέγχου, η μειοψηφία προσλήφθηκε ως περισσότερο ομοιογενής απ' ό,τι η πλειοψηφία. Αυτό το εύρημα συνάδει με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών (π.χ. Simon & Brown, 1987; Simon, 1992; Simon & Hamilton, 1994), επιβεβαιώνοντας έτσι ότι οι μειοψηφίες αντιπροσωπεύονται στη μνήμη με λιγότερο διαφοροποιημένες αναπαραστάσεις απ' ό,τι οι πλειοψηφίες. Επιπλέον, από τη σύγκριση ανάμεσα στην άμεση και έμμεση επιρροή στο τρίτο πείραμα παρατηρήσαμε μία μεγαλύτερη άμεση επιρροή από την πλειοψηφία σε σχέση με τη μειοψηφία όπως και μία μεγαλύτερη έμμεση επιρροή από τη μειοψηφία σε σχέση με την πλειοψηφία. Αυτά τα ευρήματα είναι σύμφωνα με το γενετικό μοντέλο, που υποστηρίζει ότι η μειοψηφία επηρεάζει περισσότερο έμμεσα απ' ό,τι η πλειοψηφία, η οποία με τη σειρά της επηρεάζει περισσότερο άμεσα απ' ό,τι η μειοψηφία (Moscovici, 1980, βλ. επίσης Wood και συνεργάτες, 1994).

Στο πείραμα 3 είδαμε ότι η διαφοροποίηση της μειοψηφίας αύξησε σημαντικά την έμμεση επιρροή της σε σχέση με την ομάδα ελέγχου, επιβεβαιώνοντας έτσι την αρχική μας υπόθεση. Επιπλέον, παρατηρήσαμε ότι η αντίληψη ομοιογένειας της μειοψηφίας μειώθηκε σημαντικά μετά την παρουσίαση της διαφοροποίησης στο υποομαδικό επίπεδο. Όπως αρχικά υποθέσαμε, η αντίληψη ομοιογένειας μεσολάβησε

σημαντικά στην αύξηση της έμμεσης επιρροής. Με βάση αυτά τα αποτελέσματα λοιπόν, συμπεραίνουμε ότι η αλληλεπίδραση της διαφοροποίησης και του μειωψηφικού χαρακτήρα της πηγής στην αύξηση της έμμεσης επιρροής, οφείλεται, τουλάχιστο εν μέρει, στο μεσολαβητικό ρόλο της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας της μειωψηφίας. Αυτά τα ευρήματα υποδεικνύουν ξεκάθαρα ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις της μειωψηφίας πράγματι εμπλέκονται στην έκφραση της επιρροής της. Μία παρόμοια τάση παρατηρήσαμε, όταν στο πείραμα 3 μοιράσαμε τους συμμετέχοντες σε δύο ομάδες, χαμηλής και υψηλής αντίληψης ομοιογένειας. Η ανεξάρτητη μεταβλητή της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας αλληλεπίδρασε σημαντικά τόσο με τη μειωψηφική πηγή όσο και με τη διαφοροποίηση σε υποομάδες, για να αυξήσουν σημαντικά την έμμεση επιρροή περισσότερο απ' ό,τι οι άλλες πειραματικές συνθήκες. Αυτά τα ευρήματα είναι μεγάλης σημασίας, καθώς τονίζουν το σημαντικότερο ρόλο που διαδραματίζει η αντίληψη ομοιογένειας στην έκφραση της επιρροής. Θέτουν επίσης μία πρώτη πρόταση προς τις μελλοντικές προσπάθειες διαλεύκανσης της σχέσης της διαφοροποίησης και της μειωψηφικής επιρροής.

Εξετάζοντας τα αποτελέσματα του πειράματος 4, παρατηρούμε ότι τα ευρήματα του πειράματος 3 σε ό,τι αφορά στην έμμεση μειωψηφική επιρροή στα οποία αναφερθήκαμε πιο πάνω, εν μέρει επιβεβαιώνονται. Συγκεκριμένα παρατηρήσαμε ότι, ενώ στην ομάδα ελέγχου δεν παρουσιάστηκε διαφορά μεταξύ των δύο ομάδων στην έμμεση επιρροή, στη συνθήκη διαφοροποίησης στο ατομικό επίπεδο η έμμεση επιρροή της μειωψηφίας αυξήθηκε περισσότερο από εκείνη της πλειοψηφίας. Με άλλα λόγια, μπορούμε να πούμε ότι στην ομάδα ελέγχου, η μειωψηφία δεν κατάφερε να επηρεάσει έμμεσα περισσότερο από την πλειοψηφία. Ωστόσο, μετά τον χειρισμό της διαφοροποίησης, η μεγαλύτερη έμμεση επιρροή της μειωψηφίας αναδείχτηκε. Παρόλο που η αύξηση της έμμεσης μειωψηφικής επιρροής

σε αυτό το πείραμα δεν είναι τόσο έκδηλη όσο στο πείραμα 3, η τάση αύξησης της έμμεσης επιρροής μετά τη διαφοροποίηση υπάρχει. Αντίθετα, όμως, με την αρχική υπόθεσή μας, στο πείραμα 4 η αντίληψη ομοιογένειας της πηγής δε φάνηκε να μεσολαβεί στην έκφραση της έμμεσης επιρροής, όπως παρατηρήσαμε στο πείραμα 3. Το γεγονός αυτό εισηγείται ότι η αύξηση της μειοψηφικής επιρροής στη συνθήκη διαφοροποίησης στο ατομικό επίπεδο οφείλεται σε κάποιο άλλο παράγοντα ή παράγοντες εκτός από την αντίληψη ομοιογένειας. Πράγματι, από τα αποτελέσματα της εικόνας της πηγής βρίσκουμε ενδείξεις για την παρουσία ενός άλλου μεσολαβητικού παράγοντα.

Συγκεκριμένα, παρατηρήσαμε ότι η εικόνα της πηγής ως άκαμπτης μεσολάβησε σημαντικά στην επίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής και της διαφοροποίησης στην έκφραση της έμμεσης επιρροής, τόσο στο πείραμα 3 όσο και στο πείραμα 4. Στο πείραμα 4, η αντίληψη της μειοψηφίας ως άκαμπτης μειώθηκε στη συνθήκη διαφοροποίησης, αλλά μόνο όταν η διαφοροποίηση συνδυάστηκε με χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας, φανερώνοντας έτσι και σε αυτό το πείραμα την εμπλοκή της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της μειοψηφικής επιρροής. Τα αποτελέσματα αυτά επιβεβαιώνουν την αρχική μας υπόθεση που δηλώνει ότι η ακαμψία της πηγής θα μειωθεί στη συνθήκη διαφοροποίησης και συνάδει με τα αποτελέσματα των Μιούνι και Παπαστάμου (1980). Επιπλέον, η μείωση της ακαμψίας της μειοψηφίας μεσολάβησε σημαντικά στην αύξηση της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής, τονίζοντας το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η εικόνα της ακαμψίας. Συνοψίζοντας, λοιπόν, ενώ στο πείραμα 3 παρατηρήσαμε μία ξεκάθαρη μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας και της ακαμψίας στην αύξηση της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής, στο πείραμα 4 μόνο η ακαμψία μεσολάβησε στην έκφραση της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής.

Τα προαναφερθέντα ευρήματα θέτουν το εξής καίριο ερώτημα: γιατί η αντίληψη ομοιογένειας δεν εμπλέκεται στην έκφραση της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής, όταν η διαφοροποίηση έγκειται στο ατομικό επίπεδο; Μία πιθανή εισήγηση που μπορούμε να προτείνουμε είναι ότι όταν δίνεται έμφαση μέσω του χειρισμού της διαφοροποίησης σε συγκεκριμένα άτομα, τα οποία αποτελούν την κεντρική ομάδα, το πλαίσιο αναφοράς μεταβάλλεται από το διομαδικό επίπεδο στο ατομικό. Είναι πιθανόν, στο ατομικό επίπεδο η γνωστική αναπαράσταση της πηγής να μην επηρεάζεται από την αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας, γι' αυτό και η αντίληψη ομοιογένειας μεσολαβεί στην έκφραση της επιρροής μόνο στο πείραμα 3 και όχι στο πείραμα 4. Ωστόσο, στο ατομικό επίπεδο, όπως παρατηρήσαμε στο πείραμα 4, η γνωστική αναπαράσταση της πηγής και συνεπώς οι δυνατότητες επιρροής της, σχηματίζονται κυρίως από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά των μελών της πηγής. Αυτό φαίνεται τόσο από τη σημαντική μεσολάβηση της ακαμψίας στην έκφραση της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής όσο κι από τον παράγοντα της ψυχολογικής ισορροπίας της πηγής που έδειξε ευαισθησία στους πειραματικούς χειρισμούς μας στο πείραμα 3. Συγκεκριμένα, η διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο αύξησε την εικόνα της πηγής ως ψυχολογικά ισορροπημένης. Επιπλέον, από την ανάλυση περιεχομένου του πειράματος 4 φάνηκε ξεκάθαρα η αύξηση της χρήσης ψυχολογικών χαρακτηριστικών (αρνητικών και θετικών) και παράλληλα η μείωση της χρήσης λογικών επιχειρημάτων στις περιγραφές των ατόμων-μελών της αντικαπιλιστικής ομάδας σε σχέση με τις περιγραφές των υποομάδων στο πείραμα 3. Εισηγούμαστε λοιπόν ότι ο λόγος για τον οποίο η αύξηση της μειοψηφικής επιρροής δεν ήταν τόσο έκδηλη στο πείραμα 4, όπου η διαφοροποίηση αφορούσε το ατομικό επίπεδο, είναι γιατί στην αύξηση της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής μεσολάβησε μόνο η εικόνα της ευλιγησίας / ακαμψίας της πηγής και όχι η αντίληψη ομοιογένειας

της πηγής, η οποία σχετίζεται περισσότερο με το διομαδικό πλαίσιο αναφοράς, το οποίο τόνισε η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο.

Τα αποτελέσματα μας έδειξαν ότι η διαφοροποίηση επηρεάζει τόσο την αντίληψη ομοιογένειας όσο και την εικόνα της πηγής. Ωστόσο, από τη χρήση δύο διαφορετικών τρόπων διαφοροποίησης μπορέσαμε να παρατηρήσουμε ότι το επίπεδο στο οποίο θα δώσει έμφαση ο καθένας από τους δύο τρόπους διαφοροποίησης, καθορίζει το κατά πόσο η αντίληψη ομοιογένειας θα μεσολαβήσει ή όχι στην έκφραση της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής όπως και το βαθμό στον οποίο θα αυξηθεί η έμμεση μειοψηφική επιρροή.

Στα δύο πειράματα αυτής της μελέτης, χειριστήκαμε πειραματικά το επίπεδο της διαφοροποίησης (υποομαδικό και ατομικό) και καθορίσαμε τον αριθμό των υποομάδων και των ατόμων που θέλαμε τους συμμετέχοντες να περιγράψουν. Ωστόσο, αφήσαμε τους συμμετέχοντες ελεύθερους να περιγράψουν τις υποομάδες και τα άτομα, χωρίς να καθορίσουμε το περιεχόμενο των περιγραφών. Από τις αναλύσεις περιεχομένου των περιγραφών που έδωσαν οι συμμετέχοντες, φάνηκαν σημαντικές διαφορές στο περιεχόμενο των περιγραφών που δόθηκαν για τις υποομάδες στο πείραμα 3 σε σχέση με τα άτομα που αποτελούσαν την κεντρική ομάδα των αντικαπνιστών στο πείραμα 4. Συγκεκριμένα, η διαφοροποίηση των υποομάδων συντελέστηκε με αναφορές σε λογικά επιχειρήματα σε σχεδόν διπλάσιο βαθμό απ' ότι έγινε η διαφοροποίηση των ατόμων που αποτελούν την αντικαπνιστική ομάδα. Παράλληλα, η διαφοροποίηση των ατόμων έγινε με αναφορές στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά τους σε αριθμό μεγαλύτερο του διπλάσιου απ' ότι έγινε η διαφοροποίηση των υποομάδων. Συνεπώς, μπορούμε να εισηγηθούμε όπως η μελλοντική έρευνα χειριστεί πειραματικά το περιεχόμενο των περιγραφών των υποομάδων και των ατόμων που δίνουν οι συμμετέχοντες με σκοπό να

σκιαγραφηθούν καλύτερα οι διαφορές στις γνωστικές αναπαραστάσεις που ενθαρρύνει η διαφοροποίηση στο ατομικό και η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο αντίστοιχα.

Ακόμη ένα σημείο στα αποτελέσματα του τέταρτου πειράματός μας, το οποίο δεν ήταν στην κατεύθυνση στην οποία αρχικά αναμέναμε, ήταν η σημαντική μεσολάβηση της εικόνας της πηγής ως σίγουρης για τον εαυτό της και επίμονης στην αλληλεπίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών στην έκφραση της έμμεσης επιρροής. Παρατηρώντας προσεκτικά τα δεδομένα από την αλληλεπίδραση, προσέχουμε ότι η πλειοψηφία θεωρήθηκε ως περισσότερο σίγουρη για τον εαυτό της και επίμονη απ' ότι η μειοψηφία. Από τα αποτελέσματα της έμμεσης επιρροής στο πείραμα 4, παρατηρήσαμε ότι η έμμεση επιρροή της πλειοψηφίας στη συνθήκη διαφοροποίησης ήταν λιγότερη από την αντίστοιχη έμμεση επιρροή της μειοψηφίας στη συνθήκη διαφοροποίησης. Η σημαντική μεσολάβηση της εικόνας της πηγής εισηγείται λοιπόν ότι η μεγαλύτερη έμμεση επιρροή της μειοψηφίας σε σχέση με την πλειοψηφία οφείλεται, εν μέρει, στη μείωση της εικόνας της μειοψηφίας ως σίγουρης για τον εαυτό της και επίμονης. Παρόλο που δεν είχαμε αρχικά διαμορφώσει συγκεκριμένη υπόθεση αναφορικά με το ρόλο της εικόνας της πηγής ως σίγουρης και επίμονης στην έμμεση επιρροή, μπορούμε να πούμε ότι αυτά τα αποτελέσματα είναι αντίθετα με ό,τι λογικά θα αναμέναμε. Γιατί η εικόνα της μειοψηφίας ως αβέβαιη, υποχωρητική και ηττοπαθής να μεσολαβεί στην αύξηση της επιρροής της; Ο παράγοντας της σιγουριάς και επιμονής παρουσιάστηκε επίσης στο τρίτο πείραμα. Στο πείραμα 3, όπως και στο πείραμα 4, η εικόνα της πλειοψηφίας ως σίγουρης και επίμονης αυξήθηκε μετά τη διαφοροποίηση σε σχέση με την ομάδα ελέγχου αλλά, αντίθετα με το πείραμα 4, δε μεσολάβησε στην επίδραση της διαφοροποίησης στην έμμεση επιρροή.

Τα αποτελέσματα της αντίληψης ομοιογένειας στο πείραμα 4 παρουσιάζουν ένα παρόμοιο μοτίβο με τα προαναφερθέντα αποτελέσματα τα σχετικά με την εικόνα της πηγής ως σίγουρης για τον εαυτό της και επίμονης στο ίδιο πείραμα. Συγκεκριμένα, παρατηρήσαμε ότι, αντίθετα με την αρχική μας υπόθεση, η διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο αύξησε την αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας. Είναι πιθανόν η αύξηση της αντίληψης ομοιογένειας της πλειοψηφίας και η αύξηση της εικόνας της πλειοψηφίας ως σίγουρης για τον εαυτό της και επίμονης να σχετίζονται. Όπως είναι ήδη γνωστό, η πλειοψηφία στηρίζει τη δύναμη επιρροής της κυρίως στην αριθμητική υπεροχή της (βλ. Asch, 1952). Αρχικά, υποθέσαμε λοιπόν ότι η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας της πλειοψηφίας θα μείωνε την προσλαμβανόμενη πίεση για συμμόρφωση με την πλειοψηφία και κατά συνέπεια θα μείωνε την επιρροή της. Σε μία τέτοια περίπτωση, μπορούμε λογικά να υποθέσουμε ότι πιθανόν να μειώνεται και η πίεση προς τους συμμετέχοντες, για να προσδώσουν θετικά χαρακτηριστικά στην πλειοψηφία. Ωστόσο, όταν στο πείραμα 4 η αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας αυξήθηκε τότε, ως λογικό συνεπακόλουθο μπορούμε να υποθέσουμε ότι οι συμμετέχοντες προσέδωσαν στην πλειοψηφία πιο θετικά χαρακτηριστικά λόγω της αυξημένης πίεσης για συμμόρφωση με την ομοιογενή πλειοψηφική πηγή. Η εξήγηση αυτή συνάδει με τα αποτελέσματα του τρίτου πειράματος, από τα οποία παρατηρήσαμε ότι η υψηλή αντίληψη ομοιογένειας αύξησε την εικόνα της πλειοψηφίας ως σίγουρης και επίμονης περισσότερο απ' ότι της μειοψηφίας.

Παραμένει ανεξήγητο όμως, το γεγονός ότι, ενώ η διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο μείωσε την αντίληψη ομοιογένειας της μειοψηφίας όπως αρχικά αναμέναμε, παράλληλα - αντίθετα με την αρχική μας υπόθεση - αύξησε την αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας. Αυτή η έντονη διαφορά ανάμεσα στην επίδραση του

χειρισμού της διαφοροποίησης στη μειοψηφία και στην πλειοψηφία, πιθανόν να έχει τις ρίζες της στο περιεχόμενο των γνωστικών πληροφοριών που ανακάλεσαν στη μνήμη και στη συνέχεια κατέγραψαν οι συμμετέχοντες, για να διαφοροποιήσουν τα μέλη της μειοψηφικής και πλειοψηφικής αντικαπνιστικής ομάδας. Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης περιεχομένου του τέταρτου πειράματος παρατηρήσαμε διαφορές στο είδος των περιγραφών που χρησιμοποιήθηκαν, για να διαφοροποιήσουν τα μέλη της μειοψηφίας από την κεντρική ομάδα των αντικαπνιστών σε σχέση με το είδος των περιγραφών που χρησιμοποιήθηκαν για τη διαφοροποίηση των μελών της πλειοψηφίας. Συγκεκριμένα, ενώ στο πείραμα 3 δεν παρατηρήσαμε σχεδόν καμία διαφορά στο περιεχόμενο των περιγραφών της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας, στο πείραμα 4 έγιναν σχεδόν διπλάσιες περιγραφές με βάση το βαθμό σύγκλισης των μελών της πλειοψηφίας με την κεντρική ομάδα απ' ότι έγιναν για τα μέλη της μειοψηφίας. Επίσης, στο πείραμα 4, έγιναν περισσότερες αναφορές σε λογικά επιχειρήματα στις διαφοροποιήσεις των μελών της πλειοψηφίας απ' όσες έγιναν στις διαφοροποιήσεις των μελών της μειοψηφίας. Υπάρχουν ενδείξεις λοιπόν, ότι στο ατομικό επίπεδο οι πληροφορίες οι οποίες αυθόρμητα ανακαλούνται, για να διαφοροποιήσουν τα μέλη της πλειοψηφίας, διαφέρουν από τις πληροφορίες που ανακαλούνται για τη διαφοροποίηση των μελών της μειοψηφίας. Παραμένει αδιευκρίνιστη ωστόσο η ακριβής σχέση του περιεχομένου των διαφοροποιήσεων και της αντίληψης της ομοιογένειας, τονίζοντας την ανάγκη για περισσότερες έρευνες, οι οποίες θα ξεκαθαρίσουν τις πολύπλοκες διαδικασίες που καθορίζουν τη σχέση της διαφοροποίησης με την πλειοψηφική και τη μειοψηφική πηγή.

Ωστόσο, το κυρίως παράδοξο των αποτελεσμάτων μας έγκειται στο ότι η διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο, παρόλο που αύξησε την αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας και βελτίωσε την εικόνα της, δεν επέδρασε καθόλου στη δυνατότητα

επιρροής της πλειοψηφίας. Ας στρέψουμε την προσοχή μας στα αποτελέσματα σχετικά με την άμεση πλειοψηφική επιρροή. Στο πείραμα 3 παρατηρήσαμε ότι η άμεση επιρροή της πλειοψηφίας μειώθηκε στη συνθήκη διαφοροποίησης, επιβεβαιώνοντας την αρχική μας υπόθεση. Στο πείραμα 4, όμως, δεν παρατηρήθηκε καμία σημαντική διαφορά στην έκφραση της άμεσης επιρροής ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες. Μία πιθανή εξήγηση που μπορούμε να προτείνουμε γι' αυτή την ανακολουθία μεταξύ των δύο πειραμάτων είναι ότι η άμεση πλειοψηφική επιρροή δεν επηρεάζεται από τη διαφοροποίηση σε άτομα, γιατί αυτό το είδος διαφοροποίησης λειτουργεί σε ένα επίπεδο διαφορετικό απ' ότι η πλειοψηφία. Όπως είναι ήδη γνωστό, η πλειοψηφία βασίζει τη δύναμη επιρροής της κυρίως στην αριθμητική της υπεροχή σε σχέση πάντοτε με τη μειοψηφία (βλ. Asch, 1952). Βασίζει δηλαδή, τη δύναμη επιρροής της σε ένα διομαδικό πλαίσιο, στο οποίο έχει το αριθμητικό πλεονέκτημα. Όπως είδαμε από τα αποτελέσματα του τρίτου πειράματός μας, η διαφοροποίηση της πλειοψηφίας σε υποομάδες διασπά την αριθμητική υπεροχή της πλειοψηφίας και πράγματι μειώνει σημαντικά την άμεση επιρροή της. Ωστόσο, η διαφοροποίηση της πλειοψηφίας σε άτομα, από τα οποία αποτελείται πιθανόν να μη διασπά την αριθμητική της υπεροχή ακριβώς επειδή αποσπά την έμφαση από το διομαδικό πλαίσιο, παρακωλύοντας έτσι τη διαφοροποίηση να παρέμβει στην ομαδική σύσταση της πλειοψηφίας. Αυτή η εισήγηση ενισχύεται από τα αποτελέσματα της ανάλυσης περιεχομένου του πειράματος 4, όπου πράγματι παρατηρήσαμε περισσότερες από τις διπλάσιες αναφορές στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της πλειοψηφίας σε σχέση με τις αναφορές στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των υποομάδων της πλειοψηφίας στο πείραμα 3.

Διερευνώντας πιο προσεκτικά τα αποτελέσματα του τρίτου πειράματος, όπου η διαφοροποίηση επέφερε μία σημαντική μείωση της άμεσης επιρροής, παρατηρούμε

ότι, αντίθετα με ό,τι αρχικά αναμέναμε, δεν παρουσιάστηκε σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης επιρροής. Παρατηρώντας στο ίδιο πείραμα, τα αποτελέσματα της ανάλυσης διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών στην αντίληψη ομοιογένειας, βλέπουμε ότι η αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας δε μειώθηκε σημαντικά στη συνθήκη διαφοροποίησης. Το γεγονός αυτό εισηγείται ότι η μείωση στην άμεση επιρροή στη συνθήκη διαφοροποίησης του τρίτου πειράματος δεν οφείλεται σε αλλαγές στην αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας, αλλά σε κάποιο άλλο παράγοντα. Δοκιμάσαμε να δούμε κατά πόσο μεσολαβεί σε αυτή τη σχέση η εικόνα της ακαμψίας της πηγής, όπως παρατηρήσαμε στην περίπτωση της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής, αλλά δε βρήκαμε κανένα σημαντικό αποτέλεσμα. Εν ελλείψει ερευνών που να εξετάζουν αυτή την περίπλοκη σχέση, δεν μπορούμε να στραφούμε προς τη βιβλιογραφία για εξεύρεση βάσιμου συμπεράσματος. Η μόνη σχετική έρευνα είναι αυτή των Mackie και Hunter (2000), οι οποίοι παρατήρησαν στην έρευνά τους ότι η άμεση επιρροή της πλειοψηφίας αυξήθηκε μετά το χειρισμό της διαφοροποίησης με έμφαση σε άτομα. Τα ευρήματα του τέταρτου πειράματός μας που χειρίστηκε τη διαφοροποίηση σε ατομικό επίπεδο, δεν επιβεβαίωσαν τα αποτελέσματα των Mackie και Hunter. Τα προαναφερθέντα ευρήματά μας προσδίδουν έμφαση στη διαφορετική επενέργεια που επιφέρει η ατομικοποίηση στην πλειοψηφική σε σχέση με τη μειοψηφική πηγή επιρροής και τονίζουν την περίπλοκη σχέση ανάμεσα στην επιρροή και τη διαφοροποίηση, την οποία προσπαθήσαμε να αντιμετωπίσουμε σε αυτή την έρευνα.

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των πειραματικών ερευνών αυτής της ενότητας, έχουμε την εντύπωση ότι δόθηκαν σημαντικά στοιχεία υπέρ της αρχικής μας εισηγησης ότι η αντίληψη ομοιογένειας είναι ένας από τους σημαντικούς μεσολαβητικούς παράγοντες της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής. Συνεπώς, φάνηκε

νομίζουμε αρκετά καθαρά ότι οι διαφορετικές γνωστικές αναπαραστάσεις μίας μειονότητας ή μίας πλειοψηφίας διαφέρουν σε τρόπους, οι οποίοι είτε διευκολύνουν είτε εμποδίζουν την επιρροή των μηνυμάτων της κάθε ομάδας. Τα αποτελέσματα των δύο αυτών πειραμάτων είναι σημαντικότερα λόγω των επιπτώσεών τους στις θεωρίες κοινωνικής νόησης και κοινωνικής ταυτότητας, αλλά κυρίως λόγω του ότι προσφέρουν μία πρώτη βάση για μελλοντικές έρευνες που θα επιχειρήσουν να απαντήσουν τα πολλαπλά ερωτήματα σχετικά με την περίπλοκη σχέση της διαφοροποίησης, της αντίληψης ομοιογένειας και της μειοψηφικής και πλειοψηφικής επιρροής. Ωστόσο, ακριβώς επειδή η έρευνα μας παρουσιάζει μερικά από τα πρώτα αποτελέσματα σε αυτό το θέμα, και επειδή μερικά από τα αποτελέσματά μας είτε δεν ήταν τόσο ισχυρά όσο αναμέναμε είτε δεν ήταν στην προσδοκώμενη κατεύθυνση, πρέπει να τονίσουμε την ανάγκη για επανέλεγχό τους από τη μελλοντική έρευνα. Επιπλέον, οφείλουμε να επισημάνουμε την ανάγκη για τον πειραματικό χειρισμό του περιεχομένου των περιγραφών που θα χρησιμοποιούνται για τη διαφοροποίηση των ομάδων έτσι ώστε να περιοριστεί και να ελεγχθεί πειραματικά το φάσμα των γνωστικών αναπαραστάσεων που ανακαλούν στη μνήμη οι συμμετέχοντες κατά τη διάρκεια του χειρισμού της διαφοροποίησης.

Στην επόμενη ενότητα παρουσιάζουμε το πέμπτο πείραμά μας, το οποίο χειρίζεται πειραματικά την ατομικοποίηση και την υποομαδοποίηση και καθορίζει πειραματικά το περιεχόμενο των δύο ειδών διαφοροποίησης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά και επιχειρήματα, με στόχο τη διερεύνηση της επίδρασής τους στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή.

Τρίτη Ενότητα

Κεφάλαιο 7 – Ο καθορισμός του περιεχομένου των δύο ειδών διαφοροποίησης και η σύγκριση των επιδράσεών τους στην κοινωνική επιρροή: Το πειραματικό υπόδειγμα της λύσης του κυπριακού προβλήματος

7.1. Περίληψη

Διερευνήθηκε η επίδραση της διαφοροποίησης (υποομαδοποίησης και ατομικοποίησης) και του περιεχομένου της διαφοροποίησης (σε επιχειρήματα και σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά) στη άμεση και έμμεση μειωψηφική και πλειοψηφική επιρροή με διαφορετικά υποκείμενα. Η αντίληψη ομοιογένειας λειτούργησε ως έλεγχος των πειραματικών χειρισμών και χρησιμοποιήθηκε ως επιπρόσθετη ανεξάρτητη μεταβλητή όπως και η αρχική θέση των συμμετεχόντων. Η υποομαδοποίηση με επιχειρήματα αύξησε την άμεση πλειοψηφική επιρροή περισσότερο απ' ό,τι η υποομαδοποίηση με ψυχολογικά χαρακτηριστικά και περισσότερο απ' ό,τι η ατομικοποίηση με επιχειρήματα. Η έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά μείωσε την έμμεση μειωψηφική επιρροή περισσότερο απ' ό,τι η έμφαση σε επιχειρήματα στην υποομαδοποίηση και στην ατομικοποίηση, ενώ επέφερε μεγαλύτερη μείωση στην έμμεση επιρροή των μακρινών υποκειμένων απ' ό,τι των κοντινών. Η υποομαδοποίηση με επιχειρήματα σε συνδυασμό με τη χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας επέφερε μεγαλύτερη έμμεση επιρροή απ' ό,τι η αντίστοιχη συνθήκη της ατομικοποίησης και απ' ό,τι η υποομαδοποίηση με επιχειρήματα σε συνδυασμό με την υψηλή αντίληψη ομοιογένειας. Η έμφαση σε επιχειρήματα στην ατομικοποίηση και στην υποομαδοποίηση λειτούργησε ευεργετικά ως προς την

εικόνα της μειοψηφικής και πλειοψηφικής πηγής σε αντίθεση με την έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Οι διαφορές στην επίδραση των δύο διαφορετικών ειδών διαφοροποίησης και των δύο διαφορετικών ειδών καθορισμού του περιεχομένου τους στην επιρροή, σχολιάστηκαν.

7.2. Εισαγωγή

Η αντίληψη ομοιογένειας αναφέρεται στην αντίληψη της ομοιότητας ανάμεσα στα μέλη μίας κοινωνικής ομάδας, είτε από ένα μέλος της ίδιας της ομάδας είτε από ένα μέλος μίας άλλης ομάδας. Έρευνες στα στερεότυπα προσδίδουν έμφαση στον καίριο ρόλο που διαδραματίζει η αντίληψη ομοιογένειας στη σύσταση στερεοτύπων (π.χ. Rothbart & John, 1985; Srull, και συνεργάτες, 1985; Weber & Crocker, 1983) και τονίζουν τα ευεργετικά αποτελέσματα της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας στην αλλαγή στερεοτύπων (Park & Judd, 1990). Συνεπώς, αρκετή έμφαση έχει δοθεί στους δύο τρόπους κατηγοριοποίησης, με τους οποίους μπορεί να μειωθεί πειραματικά η αντίληψη ομοιογένειας: στην υποομαδοποίηση και στην ατομικοποίηση.

Οι Park και Rothbart (1982) εισηγήθηκαν ότι η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση πιθανόν να μεσολαβούν στην έκφραση της αντίληψης ομοιογένειας. Η Park και οι συνεργάτες της (1992) εξέτασαν πειραματικά αυτή την υπόθεση και βρήκαν ότι οι συμμετέχοντες ανακαλούν στη μνήμη περισσότερες υποομάδες για την ένδο-ομάδα σε σχέση με την έξω-ομάδα και ότι αυτή η διαφορά μεσολαβεί στη μεγαλύτερη αντίληψη ομοιογένειας της ένδο-ομάδας σε σχέση με την έξω-ομάδα. Παράλληλα, ένας μεγάλος αριθμός ερευνών έχει δείξει ότι η παρουσίαση και μόνο των ατόμων που αποτελούν μία ομάδα είναι αρκετή για να μειώσει τη στερεοτυπικότητα της ομάδας (π.χ., Bodenhausen, και συνεργάτες 1995; Johnston &

Hewstone, 1992; Kunda & Oleson, 1995; Locksley, και συνεργάτες, 1982; Weber & Crocker, 1983).

Η μεγαλύτερη έμφαση ανάμεσα στις διομαδικές διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας δόθηκε στην τάση αντίληψης μεγαλύτερης ομοιογένειας στην έξω-ομάδα σε σχέση με την ένδο-ομάδα (για ανασκόπηση των ερευνών βλ., Messick & Mackie, 1989; Quattrone, 1986; Wilder, 1986). Μεταγενέστερα, όμως, διεξήχθησαν πλείστες έρευνες, που υποδεικνύουν ότι διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας δεν υπάρχουν μόνο ανάμεσα στην αντίληψη ένδο- και έξω- ομάδων αλλά και ανάμεσα στην αντίληψη ομοιογένειας μίας μειονότητας και μίας πλειονότητας (π.χ. Brewer, 1993; Brown & Smith, 1989; Mullen & Hu, 1989; Simon, 1992). Σε μία μετα-ανάλυση της βιβλιογραφίας οι Mullen και Hu (1989) επιβεβαίωσαν ότι η αντίληψη ομοιογένειας μίας ομάδας μειώνεται όσο μειώνεται το μέγεθός της μέχρι που τα μέλη μίας μικρής ομάδας εκλάβουν την ένδο-ομάδα τους ως περισσότερο ομοιογενή απ' ότι την έξω-ομάδα. Παρόλη την πληθώρα μελετών στις διαφορές ανάμεσα στην αντίληψη ομοιογένειας μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας, έρευνες που να συγκρίνουν την επίδραση της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή είναι ανύπαρκτες.

Με βάση το αλληλεπιδραστικό μοντέλο κοινωνικής επιρροής, το οποίο κάνει διάκριση ανάμεσα στις διαδικασίες που επιφέρει επιρροή μία μειοψηφία και μία πλειοψηφία, είναι λογικό να αναμένουμε ότι η αντίληψη ομοιογένειας πιθανόν να επιδρά διαφορετικά στις δυνατότητες επιρροής μίας μειοψηφίας και μίας πλειοψηφίας. Ο Moscovici (1980, 1985α, 1985β) προτείνει ότι οι άνθρωποι θεωρούν ότι υπάρχουν ορισμένες κοινωνικά αποδεκτές απόψεις ή νόρμες πάνω σε οποιοδήποτε θέμα με τις οποίες συμφωνεί η πλειοψηφία. Όταν ένα άτομο βρίσκεται αντιμέτωπο με την άποψη της πλειοψηφίας, ενεργοποιείται μία διεργασία κοινωνικής

σύγκρισης, όπου το άτομο συγκρίνει τη δική του θέση με τη θέση της πλειοψηφίας. Όταν υπάρχει διαφωνία ανάμεσα στις θέσεις του ατόμου και αυτές της πλειοψηφίας, αυτή βιώνεται ως απειλή, αφού απειλείται η ανάγκη του ατόμου για κοινωνική αποδοχή, όπως και οι αντιλήψεις και πεποιθήσεις του ατόμου αναφορικά με τον υλικό και τον κοινωνικό του περίγυρο. Το άτομο συγκεντρώνεται στην εναρμόνιση της άποψής του με αυτή της πλειοψηφίας χωρίς να αναλύει σε βάθος το ίδιο το υπό συζήτηση θέμα.

Ο Mugny (1982) εξηγεί ότι μία μειοψηφία μπορεί με τη σειρά της να επηρεάσει όταν παρέχει συστηματικά μία εναλλακτική προοπτική της πραγματικότητας, ενώ συγχρόνως επιδεικνύει την προθυμία της για κάποιο συμβιβασμό, χωρίς βέβαια αυτό να γίνεται σε βάρος της σταθερότητας της συμπεριφοράς της. Συνεπώς, όταν μία μειοψηφία επιδειξεί σταθερότητα και ευλυγισία στις θέσεις της, μπορεί να παρακινήσει το δέκτη του μηνύματός της να επεξεργαστεί γνωστικά το μήνυμά της και να επηρεαστεί. Η αυξημένη γνωστική επεξεργασία που ενεργοποιείται για να κατανοηθεί η θέση της μειοψηφίας, επιφέρει μακροπρόθεσμη και ιδιωτική αλλαγή άποψης προς τις θέσεις της μειοψηφίας. Ο Moscovici (1987) εξηγεί περαιτέρω ότι η θέση της μειοψηφίας τυχαίνει γνωστικής επεξεργασίας κατά τη διάρκεια μίας προσπάθειας γνωστικής ακύρωσης, όπου το άτομο αρνείται να αποδώσει οποιαδήποτε αληθοφάνεια σε ένα μήνυμα που προέρχεται από μία μειονότητα. Η προσοχή του ατόμου λοιπόν επικεντρώνεται στη γνωστική επεξεργασία των θέσεων της μειονότητας με στόχο να απορρίψει τις θέσεις αυτές. Ωστόσο, η αυξημένη γνωστική επεξεργασία, στην οποία υπόκειται το μειονοτικό μήνυμα, έχει εν τέλει ως αποτέλεσμα την επικύρωση της μειονοτικής θέσης. Το άτομο επεξεργάζεται τόσο πολύ το μειονοτικό μήνυμα που στο τέλος πείθεται σε ένα έμμεσο επίπεδο για την εγκυρότητά του. Συνεπώς, με αυτό τον

τρόπο η μειονοτική επιρροή περιορίζεται μόνο στο άμεσο επίπεδο, ενώ αντίθετα στο έμμεσο επίπεδο η επιρροή της μειονότητας εκφράζεται ακριβώς λόγω της γνωστικής επεξεργασίας που κινητοποιήθηκε ως αντίσταση στα επιχειρήματά της.

Αντίθετα με τη γνωστική ακύρωση, η ψυχολογιοποίηση ανακόπτει τόσο την άμεση όσο και την έμμεση μειονοτική επιρροή. Ο όρος «ψυχολογιοποίηση», όπως εξηγήσαμε στο κεφάλαιο 1.4, αναφέρεται στη σύνδεση με δεσμό αιτιότητας των ιδεολογικών τοποθετήσεων μίας μειονότητας με τα πιθανά ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της. Σχετικές έρευνες έχουν υποδείξει ότι η ψυχολογιοποίηση μειώνει τη μειονοτική επιρροή περισσότερο στα άτομα που είναι ιδεολογικά προσκείμενα στη μειονότητα απ' ό,τι στα άτομα που είναι ιδεολογικά απομακρυσμένα από τη μειονότητα δεδομένου ότι γι' αυτά τα άτομα ο κίνδυνος ταύτισής τους με τη μειονότητα είναι μικρότερος (Papastamou και συνεργάτες, 1980). Ένα άλλο σημαντικό πειραματικό εύρημα αναφέρεται στην ένδο-ομαδική ή έξω-ομαδική υπαγωγή της μειονοτικής πηγής. Η ψυχολογιοποίηση μειώνει περισσότερο την επιρροή ένδο-ομάδων απ' ό,τι την επιρροή έξω-ομάδων, αφού η πιθανότητα ταύτισης με μία ψυχολογιοποιημένη μειονοτική ομάδα αποτρέπει την οποιαδήποτε επιρροή (Mugny και συνεργάτες, 1983).

Ο Papastamou (1986) χειρίστηκε την ψυχολογιοποίηση και τη μη-ψυχολογιοποίηση της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας για να υποδείξει ότι η ψυχολογιοποίηση εμποδίζει μόνο τη μειονοτική επιρροή, ενώ αντιθέτως αφήνει απρόσβλητη την πλειονοτική επιρροή. Συγκεκριμένα, ο ερευνητής χρησιμοποιώντας το πειραματικό υπόδειγμα της ατμοσφαιρικής μόλυνσης παρουσίασε στους συμμετέχοντες σε όλες τις πειραματικές συνθήκες ακριβώς το ίδιο κείμενο, το οποίο όμως άλλοτε εμφανιζόταν ως μειονοτικό και άλλοτε ως πλειονοτικό. Με το πρόσχημα της συμμετοχής σε μία ψυχολογική εργασία, στη συνθήκη

ψυχολογιοποίησης οι συμμετέχοντες καλούνταν να μαντέψουν τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των συγγραφέων του κειμένου βασιζόμενοι στην ανάγνωσή του και μόνο. Οι συμμετέχοντες στη συνθήκη της μη-ψυχολογιοποίησης καλούνταν να μαντέψουν μόνο τα γενικά χαρακτηριστικά των συγγραφέων του κειμένου. Παρατηρήθηκε ότι, ενώ η ψυχολογιοποίηση μείωσε την επιρροή της μειονότητας, δεν έθιξε ούτε έστω στο ελάχιστο την πλειοψηφική πηγή. Όπως εξηγεί ο ερευνητής:

«Η ψυχολογιοποίηση μειώνει τη μειονοτική επιρροή χωρίς να αποτελεί αντίσταση στην επιρροή που ασκεί η πλειοψηφία» (Παπαστάμου, 1989β, σελ.247)

Οι Mugny και Papastamou (1980, πείραμα 2) διερεύνησαν την επίδραση της ψυχολογιοποίησης στη μειονοτική επιρροή. Σε αυτό το πείραμα, οι συμμετέχοντες διάβασαν ένα άκαμπτο αντιμιλιταριστικό κείμενο και στη συνέχεια έκριναν τον υποτιθέμενο συγγραφέα του κειμένου με επίθετα, τα οποία ήταν είτε μόνο πολιτικού προσανατολισμού είτε πολιτικού και ψυχολογικού προσανατολισμού. Όπως αρχικά υπέθεσαν οι ερευνητές, η συσχέτιση των ψυχολογικών και των πολιτικών χαρακτηριστικών πράγματι μείωσε τη μειονοτική επιρροή. Η εισαγωγή των ψυχολογικών χαρακτηριστικών στις επιλογές των συμμετεχόντων, όπως εισηγούνται οι ίδιοι οι ερευνητές, οδήγησε τους συμμετέχοντες στην εγκαθίδρυση ενός αιτιακού δεσμού ανάμεσα στις θέσεις της μειονότητας και στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της.

Όταν η πηγή είναι μοναδική, φαίνεται ότι οι άνθρωποι αποδίδουν τη διαφορά ανάμεσα στις δικές τους απόψεις και αυτές της μειοψηφίας σε λόγους που απορρέουν από τα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας. Από την άλλη, όταν πολλές ανεξάρτητες πηγές υποστηρίζουν την ίδια θέση ή όταν μία πηγή εκλαμβάνεται μόνο

με πολιτικούς όρους, οι άνθρωποι αποδίδουν τις διαφορές στις απόψεις τους με την πηγή στην κοινωνική πραγματικότητα. Οι ερευνητές εξηγούν ότι η αποδοχή των απόψεων μίας μειοψηφίας υποδηλώνει την ταύτιση με τη συγκεκριμένη μειοψηφία, όπου το άτομο γίνεται στην ουσία μέλος της και αποδίδει στον ίδιο του τον εαυτό το σύνολο των στερεοτύπων που χαρακτηρίζουν τα μέλη της. Αν στη μειοψηφία αποδίδονται αρνητικά χαρακτηριστικά, τότε αυτά τα αρνητικά χαρακτηριστικά θα αποδοθούν σε όλα τα μέλη της. Αυτή η αυτό-απόδοση των αρνητικών χαρακτηριστικών μίας μειοψηφίας παρεμποδίζεται όταν το μήνυμα αποδίδεται σε πολλές πηγές αντί σε μία μοναδική πηγή. Το ίδιο συμβαίνει στην περίπτωση που η πηγή εκλαμβάνεται μόνο με πολιτικούς όρους, διότι η θέση της μειοψηφίας αποδίδεται στην κοινωνική προοδευτικότητα και πρωτοτυπία της μειοψηφίας αντί στα ψυχολογικά της χαρακτηριστικά.

Οι Papastamou και Mugny (1990) χειρίστηκαν πειραματικά τη συγχρονική σταθερότητα, δίνοντας έμφαση στις διαφορές και τις ομοιότητες ανάμεσα σε δύο άτομα σε ό,τι αφορά στην ιδεολογία τους και τα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά. Οι Papastamou και Mugny παρουσίασαν στους συμμετέχοντες δύο μηνύματα, τα οποία αποδόθηκαν είτε σε δύο μέλη της ίδιας μειονότητας είτε σε δύο μέλη δύο διαφορετικών μειονοτήτων. Οι μισοί συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι τα δύο άτομα που έγραψαν τα δύο μηνύματα *συμφώνησαν* σε 6 από 8 θέσεις σχετικές με τη μόλυνση του περιβάλλοντος, ενώ οι υπόλοιποι μισοί συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι τα δύο άτομα *διαφώνησαν* σε 6 από 8 θέσεις σχετικές με τη μόλυνση του περιβάλλοντος. Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες πληροφορήθηκαν ότι τα δύο άτομα που έγραψαν το κείμενο επιρροής, είτε μοιράζονται είτε διέφεραν σε 6 από 8 ψυχολογικά χαρακτηριστικά.

Από τα αποτελέσματα της έρευνας διαφάνηκε ότι τα δύο άτομα προερχόμενα από μία μειονότητα επηρέασαν τους συμμετέχοντες περισσότερο απ' ότι τα δύο άτομα προερχόμενα από δύο διαφορετικές μειονότητες. Επιπλέον, η ιδεολογική ομοιότητα ανάμεσα στα δύο μέλη της ίδιας μειονότητας αύξησε την επιρροή των αρχικά κοντινών υποκειμένων περισσότερο απ' ότι τα δύο ιδεολογικά διαφορετικά μέλη της ίδιας μειονότητας. Η ψυχολογική ομοιότητα ή ψυχολογιοποίηση επέδρασε ιδιαίτερα περιοριστικά στην επιρροή των δύο ατόμων από δύο διαφορετικές μειονότητες ανάμεσα στα κοντινά υποκείμενα. Όπως εξήγησαν οι ερευνητές, η ψυχολογιοποίηση, όπως και η διαφορετικότητα των μελών μίας μειονότητας περιορίζουν την επιρροή των κοντινών υποκειμένων λόγω του φόβου τους για ενδεχόμενη ταύτισή τους με μία ψυχολογιοποιημένη μειονοτική ομάδα με χαμηλή συγχρονική συνέπεια. Ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα διαφάνηκε μία αντίθετη τάση, όπου τα δύο ιδεολογικά διαφορετικά μέλη της ίδιας μειονότητας αύξησαν την επιρροή των μακρινών υποκειμένων περισσότερο απ' ότι τα δύο ιδεολογικά όμοια μέλη της ίδιας μειονότητας. Οι ερευνητές εξήγησαν ότι η απόδοση του μηνύματος σε δύο ανόμοια άτομα που παρολ' αυτά, προέρχονται από την ίδια μειονοτική πηγή, αυξάνει την αντίληψη ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα ότι η θέση που προβάλλει η ομάδα δεν υποστηρίζεται λόγω κάποιας «συνωμοσίας» ή λόγω κάποιου απώτερου σκοπού. Αντιθέτως, ο ένδο-ομαδικός πλουραλισμός της μειονότητας διασφαλίζει για τα μακρινά υποκείμενα την αντικειμενικότητα της μειονοτικής θέσης.

7.3. Το Πείραμα 5

Στο πείραμα 5, το κείμενο επιρροής αποδόθηκε, είτε στη μειοψηφία, είτε στην πλειοψηφία, ενώ ο χειρισμός της διαφοροποίησης της πηγής προέτρεπε τους συμμετέχοντες να διαφοροποιήσουν είτε τις υποομάδες είτε τα άτομα που αποτελούν τη συνολική ομάδα είτε με βάση τα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά είτε με βάση τα επιχειρήματα που προβάλλουν.

Ο σχεδιασμός του πέμπτου πειράματος είναι 2(πηγή: μειοψηφία, πλειοψηφία) X 2(διαφοροποίηση: υποομαδοποίηση, ατομικοποίηση) X 2(περιεχόμενο διαφοροποίησης: έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά, έμφαση σε επιχειρήματα). Οι εξαρτημένες μεταβλητές του πειράματος είναι η άμεση και η έμμεση επιρροή των μηνυμάτων, η αντίληψη ομοιογένειας και η εικόνα της πηγής.

Η βιβλιογραφία προσδίδει έμφαση στον καίριο ρόλο που διαδραματίζει η αντίληψη ομοιογένειας στη σύσταση στερεοτύπων (π.χ. Rothbart & John, 1985; Srull και συνεργάτες, 1985; Weber & Crocker, 1983). Πλείστες έρευνες τονίζουν τα ευεργετικά αποτελέσματα της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας στην αλλαγή στερεοτύπων (π.χ. Weber & Crocker, 1983; Pendry & Macrae, 1999) Η αντίληψη ομοιογένειας μπορεί να μειωθεί πειραματικά μέσω δύο τρόπων κατηγοριοποίησης: την υποομαδοποίηση και την ατομικοποίηση. Ωστόσο, η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση δεν έχουν ακόμη συγκριθεί σε ίσους όρους. Υπάρχουν έρευνες, οι οποίες ζητούν από τους συμμετέχοντες να παραθέσουν ενεργά οι ίδιοι υποομάδες αντλώντας τις από μία κεντρική ομάδα (π.χ. Hewstone & Hamberger, 2000), αλλά λίγη προσοχή δόθηκε μέχρι σήμερα στην ενεργή παράθεση ατόμων, η οποία θα επέτρεπε μία σύγκριση της αποτελεσματικότητας των δύο υποδειγμάτων σε ίσους όρους. Η βιβλιογραφία εισηγείται τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις για το

κάθε είδος εννοιολογικού υποδείγματος. Θα ήταν συνεπώς ενδιαφέρον να εξακριβωθεί πιο από τα δύο είδη υποδειγμάτων είναι το πιο αποτελεσματικό στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας. Προηγούμενες έρευνες που να συγκρίνουν την επίδραση των δύο διαδικασιών διαφοροποίησης δεν υπάρχουν, ώστε να μας επιτρέπουν να διατυπώσουμε συγκεκριμένες υποθέσεις.

Θετικές επιπτώσεις της μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας παρατηρήθηκαν και στην κοινωνική επιρροή. Σε γενικές γραμμές, φαίνεται ότι ο τρόπος κατηγοριοποίησης ατόμων ως μέλη μίας ομοιογενούς ομάδας σε αντίθεση με την κατηγοριοποίηση τους ως αυτόνομα ξεχωριστά άτομα ή αυτόνομες υποομάδες περιορίζει τη γνωστική επεξεργασία των επιχειρημάτων που προβάλλουν και συνεπώς τη δυνατότητα επιρροής τους (βλ. Wilder, 1977, 1990; Harkins & Petty, 1987; Mugny & Papastamou, 1980; Lopez και συνεργάτες, 2007). Ωστόσο, πολλά από τα αποτελέσματα αυτά προέρχονται από έρευνες οι οποίες προσφέρουν έμμεση υποστήριξη στο ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην επιρροή. Πολλές από τις έρευνες αυτές δε χρησιμοποιούν συγκεκριμένες μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας ούτε ακολουθούν την πρότυπη διαδικασία που εισηγούνται τα πειράματα υποομαδοποίησης και ατομικοποίησης, κατά την οποία ζητείται από τους συμμετέχοντες να αναφερθούν ενεργά στις διαφορές και στις ομοιότητες ανάμεσα στις υποομάδες και στα άτομα. Επιπλέον, έρευνες που να συγκρίνουν την επίδραση της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή είναι ανύπαρκτες. Η μοναδική έρευνα που διερευνά την επίδραση της ατομικοποίησης στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή, αυτή των Mackie και Hunter (2000), δε λαμβάνει υπόψη τη διάκριση ανάμεσα στην άμεση και την έμμεση επιρροή, όπως τονίζει το αλληλεπιδραστικό μοντέλο ούτε κάνει χρήση υπαρκτών κοινωνικών ομάδων σε σύγκρουση.

Στα δύο πειράματα που περιγράψαμε στην προηγούμενη ενότητα παρατηρήσαμε ότι οι περισσότερες και πιο έντονες διαφορές ανάμεσα στις πειραματικές μας συνθήκες εκφράστηκαν, όταν η διαφοροποίηση έγινε με αναφορές σε υποομάδες. Αντιθέτως, ο χειρισμός της ατομικοποίησης ανέδειξε περιορισμένες και λιγότερο πρόδηλες διαφορές ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες. Συγκεκριμένα, ενώ η υποομαδοποίηση μείωσε σημαντικά τόσο την άμεση επιρροή όσο και την έμμεση μειοψηφική επιρροή, η ατομικοποίηση επέδρασε μόνο σε περιορισμένο βαθμό στην έμμεση επιρροή. Εισηγηθήκαμε ότι η διαφορά ανάμεσα στην επίδραση των δύο τρόπων διαφοροποίησης, πιθανόν να οφείλεται στο ότι η υποομαδοποίηση θέτει το διομαδικό πλαίσιο ως σημείο αναφοράς, ενώ η ατομικοποίηση μεταβάλλει την έμφαση από το διομαδικό στο διαπροσωπικό επίπεδο (βλ. Tajfel, 1978; Tajfel & Turner, 1979). Η έμφαση στη διομαδική σύγκρουση είναι καίρια για την πλειοψηφική επιρροή, η οποία βασίζεται τη δύναμή της στην αριθμητική υπεροχή της σε σχέση με τη μειοψηφία. Συνεπώς, η αλλαγή της έμφασης από το διομαδικό επίπεδο στο ατομικό στερεί από την πλειοψηφία τη δύναμη της άμεσης επιρροής.

Στο πείραμα αυτό, συγκρίνουμε άμεσα την υποομαδοποίηση και την ατομικοποίηση με ίσους όρους και υποθέτουμε ότι η υποομαδοποίηση θα επιτρέψει την ανάδυση πιο έντονων διαφορών ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες τόσο στην άμεση όσο και στην έμμεση επιρροή. Αντιθέτως, υποθέτουμε ότι αφενός η ατομικοποίηση δε θα επιδράσει στην άμεση πλειοψηφική επιρροή, και αφετέρου ότι η επίδρασή της στην έμμεση επιρροή θα είναι αδύνατη.

Με βάση τα πειράματα των Mackie και Hunter (2000), αναμέναμε στα δύο προηγούμενα πειράματά μας ότι η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας θα λειτουργούσε ως μεσολαβητικός παράγοντας στην έκφραση της επιρροής της πηγής.

Ωστόσο, από τα αποτελέσματα των δύο προηγούμενων πειραμάτων μας παρατηρήσαμε ότι η αντίληψη ομοιογένειας μεσολάβησε σημαντικά μόνο στην επίδραση της υποομαδοποίησης στην έκφραση της έμμεσης επιρροής. Δε μεσολάβησε καθόλου ούτε στην έκφραση της άμεσης επιρροής, ούτε στην επίδραση της ατομικοποίησης. Ακριβώς επειδή τα προηγούμενα πειράματα μας παρουσίασαν μερικά από τα πρώτα αποτελέσματα σε αυτό το θέμα, αναμένουμε εδώ να επανελέγξουμε την εγκυρότητά τους.

Στα προηγούμενα πειράματά μας αναμέναμε ότι η αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας θα μειωνόταν μετά τον πειραματικό χειρισμό της διαφοροποίησης. Ωστόσο, αντίθετα με ό,τι αναμέναμε, τα αποτελέσματα μας έδειξαν ότι η αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας αυξήθηκε ιδιαίτερα στην περίπτωση της ατομικοποίησης, παρόλο που η αντίληψη ομοιογένειας της μειοψηφίας μειώθηκε τόσο στο υποομαδικό όσο και στο ατομικό επίπεδο. Αναμένουμε σε αυτό το πείραμα να επανελέγξουμε την εγκυρότητα των προηγούμενων μας ευρημάτων σχετικά με την αντίληψη ομοιογένειας της πλειοψηφίας. Βέβαια, λόγω του ότι το παρόν πείραμα δεν περιλαμβάνει ομάδα ελέγχου, η σύγκριση της αντίληψης ομοιογένειας της πλειοψηφίας θα γίνει σε σχέση με αυτή της μειοψηφίας.

Από τα αποτελέσματα των αναλύσεων περιεχομένου των δύο προηγούμενων μας πειραμάτων παρατηρήσαμε μεγάλες διαφορές στις αυθόρμητες περιγραφές των υποομάδων και των ατόμων, οι οποίες κυρίως επικεντρώθηκαν σε διαφορές στις συχνότητες αναφοράς σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά και λογικά επιχειρήματα. Συγκεκριμένα, έγιναν σχεδόν διπλάσιες αναφορές σε λογικά επιχειρήματα και λιγότερες από μισές αναφορές σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά στη διαφοροποίηση των υποομάδων, τόσο της μειοψηφίας όσο και της πλειοψηφίας, απ' όσες έγιναν στη διαφοροποίηση της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας στο ατομικό επίπεδο. Τα

αποτελέσματα της ανάλυσης περιεχομένου των δύο προηγούμενων πειραμάτων μας οδήγησαν σε αυτό το πέμπτο πείραμα στον πειραματικό χειρισμό της διαφοροποίησης με έμφαση σε επιχειρήματα και ψυχολογικά χαρακτηριστικά, ενδυναμώνοντας έτσι αυτή την αυθόρμητη τάση. Με τον πειραματικό χειρισμό του περιεχομένου των περιγραφών της διαφοροποίησης, επικεντρώνουμε τους συμμετέχοντες στη συνειδητή ανάκληση αυτών των γνωστικών πληροφοριών, για να εντοπίσουμε τον ακριβή ρόλο αυτών των διαφορών στις γνωστικές διεργασίες.

Συνεπώς, σε μία από τις συνθήκες αυτού του πειράματος, ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να διαφοροποιήσουν τα μέλη ή τις υποομάδες της πηγής του μηνύματος, δίνοντας έμφαση στα επιχειρήματα που προβάλλουν. Ο Moscovici (1980) προτείνει ότι εν όψει ενός πλειοψηφικού μηνύματος το άτομο συγκρίνει τη δική του θέση με τη θέση της πλειοψηφίας έτσι ώστε να επιβεβαιώσει τη σύγκλιση των απόψεών του με τις αντίστοιχες της πλειοψηφίας, χωρίς να δίνει προσοχή ή σκέψη στο καθεαυτό μήνυμα που προβάλλεται. Ένα μειοψηφικό μήνυμα, ωστόσο, ενεργοποιεί γνωστικές διαδικασίες με σκοπό να κατανοηθεί ο λόγος για τον οποίο η μειοψηφία προβάλλει τη συγκεκριμένη θέση. Η προσοχή του ατόμου επικεντρώνεται στη γνωστική επεξεργασία του μηνύματος και το άτομο πείθεται. Εισηγούμαστε λοιπόν ότι η έμφαση της διαφοροποίησης σε επιχειρήματα θα επικεντρώσει τις γνωστικές διαδικασίες των συμμετεχόντων στο νόημα και στο περιεχόμενο των μηνυμάτων, θα αυξήσει τη γνωστική επεξεργασία των μηνυμάτων και συνεπώς θα αυξήσει την επιρροή τους. Υποθέτουμε λοιπόν ότι η διαφοροποίηση με έμφαση σε επιχειρήματα θα αυξήσει την επιρροή τόσο της μειοψηφίας όσο και της πλειοψηφίας.

Σε μία δεύτερη συνθήκη αυτού του πειράματος, ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να διαφοροποιήσουν τα μέλη ή τις υποομάδες της πηγής του μηνύματος, δίνοντας έμφαση στα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά. Εισηγούμαστε

ότι η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά κατά τη διάρκεια της διαφοροποίησης πιθανόν να λειτουργήσει ως μηχανισμός ψυχολογιοποίησης. Παρόλο που πειραματικά δεν αποδίδουμε τις θέσεις της πηγής στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της, θεωρούμε ότι η αναφορά σε αυτά τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά, έστω θετικά ή αρνητικά, θα λειτουργήσει αυθόρμητα ως μηχανισμός ψυχολογιοποίησης, ιδιαίτερα στην περίπτωση της μειοψηφικής πηγής. Με βάση τα προηγούμενα πειράματα στην επίδραση της ψυχολογιοποίησης στην κοινωνική επιρροή (π.χ. Papastamou, 1989β; Mugny & Papastamou, 1980; Papastamou & Mugny, 1990), υποθέτουμε λοιπόν ότι η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά θα επιφέρει μία διπλή επενέργεια όπου θα μειώσει την επιρροή της μειοψηφίας αλλά θα αφήσει απρόσβλητη την πλειοψηφική πηγή.

Τέλος, βάσει των αποτελεσμάτων των Mugny και Papastamou (1980), όπως και των προηγούμενων αποτελεσμάτων μας, υποθέτουμε ότι η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο με έμφαση σε επιχειρήματα θα μειώσει την απόδοση της άκαμπτης στάσης στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας. Αναμένουμε επίσης ότι η διαφοροποίηση με έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά θα μειώσει την πρόσληψη της μειοψηφίας ως ψυχολογικά ισορροπημένης.

7.4. Το πειραματικό υπόδειγμα της λύσης του κυπριακού προβλήματος

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζεται το πέμπτο πείραμα στο οποίο χρησιμοποιείται το πειραματικό υπόδειγμα της επιχειρηματολογίας που σχετίζεται με τη λύση του κυπριακού προβλήματος.

Τα τελευταία χρόνια, οι πλείστοι Κύπριοι παρακολουθούσαν αμέτοχοι τη συζήτηση γύρω από τη λύση του κυπριακού προβλήματος, η οποία αναπτυσσόταν κυρίως σε πολιτικό επίπεδο. Ωστόσο, το δημοψήφισμα για την αποδοχή ή απόρριψη του σχεδίου Αννάν το 2004, ζητώντας άμεσα από τον κάθε Κύπριο πολίτη να δηλώσει την άποψη του, μετακίνησε την έμφαση από το πολιτικό επίπεδο στο προσωπικό, ταρακουνώντας τα νερά. Δημιούργησε έντονο προβληματισμό και διαμάχη σχετικά με τον τρόπο διαχείρισης του προβλήματος από το επίσημο Κυπριακό κράτος τα τελευταία 30 χρόνια αλλά κυρίως με την αντιμετώπιση της λύσης από τον κάθε Ελληνοκύπριο ατομικά. Η τοποθέτηση του όλου ζητήματος στο επίπεδο της εθνικής ταυτότητας έδωσε λαβή στην εμφάνιση ποικίλων τοποθετήσεων οι οποίες με άμεσο ή έμμεσο τρόπο έβγαλαν στην επιφάνεια θέματα εθνικισμού, συντηρητισμού, εθνικής αυτοπροστασίας καθώς και φόβου και απόρριψης των Τουρκοκυπρίων. Οι παράγοντες οι οποίοι συντείνουν στην ανάπτυξη των στάσεων και των στερεοτύπων που προβάλλουν οι Ελληνοκύπριοι λειτουργούν σε διάφορα επίπεδα ανάλυσης. Λόγω της ιδιομορφίας του κυπριακού προβλήματος, θα προσπαθήσουμε παρακάτω να σκιαγραφήσουμε εν συντομία μερικούς από τους κύριους αυτούς παράγοντες.

Η δυσκολία των Ελληνοκυπρίων να αποδεχθούν την παρουσία των Τουρκοκυπρίων στο νησί έχει τις ρίζες της στην ιστορία της Κύπρου, όπως διδάσκεται στα Ελληνοκυπριακά σχολεία. Η Ελληνοκυπριακή ιστορία αρχίζει από

τους Μυκηναίους τον 14^ο αιώνα π.Χ. οι οποίοι έφεραν στο νησί την Ελληνική γλώσσα και την Ελληνική κουλτούρα, οι οποίες, όπως διδάσκεται, διατηρούνται μέχρι σήμερα. Η προσπάθεια πρότασης μίας ιστορικής συνέχειας του Ελληνισμού στο νησί συντείνει στην κατασκευή μίας διαχρονικής ένδο-ομαδικής ταυτότητας με ξεκάθαρη παρουσία που φτάνει αιώνες πίσω. Με αυτόν τον τρόπο η άλλη εθνική ομάδα όχι μόνο δε συμπεριλαμβάνεται αλλά παρουσιάζεται ως μη γηγενής, ενισχύοντας την πεποίθηση ότι η παρουσία της στο νησί είναι προβληματική (Papadakis, 1993). Η πεποίθηση ότι η Κύπρος είναι Ελληνική, άρα δικαιώματα στην Κύπρο έχουν μόνο οι Ελληνοκύπριοι, εκφράζεται από μεγάλο μέρος του πληθυσμού σε καθημερινό επίπεδο. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι σε όλα τα δημόσια κτίρια και σχολεία χρησιμοποιείται ανελλιπώς η Ελληνική σημαία πλάι στην Κυπριακή. Περαιτέρω, ο επίσημος εθνικός ύμνος της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως συντάχθηκε με την ίδρυση της δημοκρατίας το 1963, ανεπίσημα αντικαταστάθηκε από τον Ελληνικό εθνικό ύμνο σε σημείο που οι περισσότεροι Κύπριοι δεν έχουν ακούσει ποτέ τον εθνικό ύμνο της χώρας τους.

Ενώ οι Ελληνοκύπριοι θεωρούν ότι κατοικούσαν στην Κύπρο από την αρχή της Ιστορίας, αναπτύσσοντας στο νησί τις γνώσεις των Αρχαίων Ελλήνων, οι παρουσία των Τουρκοκυπρίων παρουσιάζεται σαν ένα ιστορικό λάθος, ως απλά απομεινάρια της Τουρκικής κατάκτησης του νησιού το 1573. Η κοινωνική ανωτερότητα των Ελληνοκυπρίων, ως απόγονοι των Αρχαίων Ελλήνων, βέβαια τονίζεται σε κάθε ευκαιρία. Όπως επισημαίνει ο Kizilyürek, (2002), ενώ η Ελληνική ταυτότητα του νησιού συντάσσεται από τον δωδέκατο αιώνα π.Χ. μέχρι σήμερα, ο πολυεθνικός χαρακτήρας του πληθυσμού αγνοείται συστηματικά. Το μονοπώλιο του κράτους από τους Ελληνοκύπριους πολιτικούς από το 1963 έχει εδραιώσει την ιδέα ότι οι Τουρκοκύπριοι δεν είναι πραγματικά ισοδύναμοι Κύπριοι πολίτες, αφού δεν

εκπροσωπούνται πολιτικά. Δίνεται συστηματικά έμφαση στο μειοψηφικό χαρακτήρα της Τουρκοκυπριακής κοινότητας, αγνοώντας βέβαια ότι το σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας αναγνωρίζει τους Τουρκοκύπριους ως ισότιμη κοινότητα με ίσα δικαιώματα στη διακυβέρνηση του κράτους, όπως αυτό εδραιώνεται με το δικαίωμα εξάσκησης βέτο από τον Τουρκοκύπριο αντιπρόεδρο. Ωστόσο, πάνω από σαράντα χρόνια μετά την ίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας, πολλοί Ελληνοκύπριοι δεν αποδέχονται στους Τουρκοκύπριους ως ίσους. Οι δημόσιες αργίες που κάποτε συμπεριλάμβαναν και τις Μουσουλμανικές γιορτές τα τελευταία χρόνια αποτελούνται αποκλειστικά από Ελληνορθόδοξες γιορτές. Η έμφαση μόνο σε ελληνορθόδοξες γιορτές όχι μόνο ενισχύει την αίσθηση ότι η Κύπρος αποτελείται αποκλειστικά από Ελληνοκύπριους αλλά αποτελεί και πηγή έμμεσης διάκρισης προς τους πολίτες των άλλων κοινοτήτων.

Η δαιμονοποίηση της Τουρκίας συνιστά ακόμη ένα από τα καίρια σημεία αναφοράς της Ελληνοκυπριακής ταυτότητας. Οι βάρβαροι, απολίτιστοι Τούρκοι θεωρούνται ως οι χρόνιοι και παντοτινοί εχθροί του Ελληνισμού και του κάθε Έλληνα. Οι δικοινοτικές διαμάχες το 1955, ο πόλεμος με την Τουρκία το 1974, όπως και οι σποραδικές δικοινοτικές διαμάχες μετά από την εισβολή, ειδικά τα επεισόδια του 1996, λειτούργησαν ως βάσεις για την δημιουργία του στερεότυπου των βάρβαρων και απάνθρωπων Τούρκων. Αυτό το στερεότυπο εκφράζεται και διδάσκεται καθημερινά στα Ελληνοκυπριακά σχολεία. Μέχρι το τέλος της Μέσης Εκπαίδευσης το στερεότυπο εγκαθιδρύεται στη συνείδηση των Ελληνοκυπρίων και γίνεται ένα με την εθνική τους ταυτότητα. Όπως αναφέρει ο Broom (1998):

«...το παρελθόν έχει διαστρεβλωθεί παντελώς από τα εκπαιδευτικά συστήματα και την πολιτική προπαγάνδα στις δύο πλευρές»

Η Τουρκική εισβολή στην Κύπρο διδάσκεται στα σχολεία ως το τρίτο κτύπημα της Τουρκίας κατά του Ελληνισμού μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453 και τη Μικρασιατική Καταστροφή το 1922. Παρόλο που ο φόβος της επεκτατικής πολιτικής της Τουρκίας έχει ρεαλιστική βάση, η συνεχιζόμενη έμφαση σε ένα ιστορικό μοτίβο βιαιότητας συντείνει στη συγκρότηση της διαλεκτικής του Ελληνοκυπριακού δικαίου και της δαιμονοποίησης του εχθρού. Η απόδοση της δικαιοδικής διαμάχης ως αντίσταση των Ελληνοκυπρίων στην Τουρκική επεκτατική πολιτική είναι θεμελιώδης όχι μόνο για τη δικαιολόγηση της συντήρησης του status quo και της «*διαλεκτικής της αδιαλλαξίας*» (Kitromilides, 1979) αλλά και για την απαλλαγή από τις ευθύνες για εγκλήματα που διαπράχθηκαν εναντίον των Τουρκοκυπρίων. Αυτή η έλλειψη διαφάνειας και ειλικρίνειας τόσο μεταξύ των δύο κοινοτήτων αλλά και ανάμεσα στα μέλη της κάθε κοινότητας, ενισχύει την καχυποψία, αποτρέπει την αλληλοκατανόηση και σε τελική ανάλυση, ακρωτηριάζει τις προσπάθειες συμφιλίωσης των δύο κοινοτήτων.

Τέλος, η έλλειψη επαφής ανάμεσα στα μέλη των δύο κοινοτήτων αποτελεί ένα σημαντικότατο καθοριστικό παράγοντα στη συντήρηση των στερεοτύπων και των προκαταλήψεων. Το γεγονός ότι το 46.9% του ενήλικου πληθυσμού αρνήθηκε να περάσει την πράσινη γραμμή, όταν άνοιξαν τα σύνορα το 2003, ενώ το 32% του πληθυσμού πέρασαν τα σύνορα μόνο μία ή δύο φορές τα τελευταία πέντε χρόνια, μπορεί να ερμηνευθεί ως ένδειξη αντίστασης των Ελληνοκυπρίων να αναγνωρίσουν το παράνομο κράτος στη Βόρεια Κύπρο. Ωστόσο, η άρνηση διέλευσης των Ελληνοκυπρίων στη Βόρεια Κύπρο έχει ως συνεπακόλουθο την παράβλεψη της πραγματικότητας ότι υπάρχουν και άλλοι κάτοικοι στην Κύπρο με διαφορετική θρησκεία, διαφορετική γλώσσα, διαφορετική σημαία, που γιορτάζουν διαφορετικές γιορτές. Η ανάγκη για εποικοδομητική καθημερινή επαφή ανάμεσα στα μέλη των δύο

κοινοτήτων διαφαίνεται από μία πρόσφατη έρευνα των Stavrinides, Georgiou και Christou (υπό έκδοση). Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής φανέρωσαν ότι οι μεγαλύτερες σε ηλικία γενεές, οι οποίες είχαν περισσότερες ευκαιρίες επαφής με τα μέλη της άλλης κοινότητας (πριν από τα γεγονότα του 1974), επέδειξαν λιγότερο φόβο και περισσότερες ελπίδες σε σχέση με την πιθανότητα συνύπαρξης των δύο κοινοτήτων. Η εποικοδομητική επαφή ανάμεσα στα μέλη των δύο κοινοτήτων, ιδιαίτερα των νεώτερων γενεών, θα επιτρέψει την αλληλογνωριμία, τον εμπλουτισμό των δύσκαμπτων στερεότυπων των «άλλων» με ρεαλιστικές αναφορές σε άτομα και ευελπίστως, εν τέλει, στον αλληλοσεβασμό.

Διάφορες μειονοτικές κοινωνικές ομάδες που εργάζονται για τη συμφιλίωση των δύο κοινοτήτων αναγνωρίζουν τις ψυχό-κοινωνικές δυσκολίες που χαρακτηρίζουν την Κυπριακή πραγματικότητα και καταδεικνύουν την άμεση ανάγκη για έναρξη των προσπαθειών συμφιλίωσης των δύο κοινοτήτων. Χαρακτηριστική είναι η θέση της ερευνήτριας Ladisch (2007):

«Δεν είναι ρεαλιστικό να περιμένουμε μέχρι να συνεχίσουν οι πολιτικές διαπραγματεύσεις για να αρχίσουμε τις διαδικασίες συμφιλίωσης. Η συμφιλίωση πρέπει να αρχίσει αμέσως, έτσι ώστε να θέσει τις βάσεις για την ανάπτυξη διαλόγου, εμπιστοσύνης και κατανόησης τα οποία είναι απαραίτητα συστατικά για την επιτυχία οποιασδήποτε λύσης του κυπριακού προβλήματος» (σελ. 106)

Αν δεχθούμε ότι υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να μην υπάρξει λύση στο άμεσο μέλλον και οι παρούσες διαπραγματεύσεις να συνεχιστούν επ' αόριστον, τότε οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι η μόνη εποικοδομητική και ουσιώδης πρόοδος που

μπορεί να επέλθει βρίσκεται στα χέρια των ενεργών πολιτών που επιδιώκουν άμεση συμφιλίωση και ουσιαστική κοινωνική αλλαγή.

Το Κείμενο Επιρροής

Το κείμενο-ερέθισμα του υποδείγματος αυτού (βλ παράρτημα 3.2.) υποστηρίζει τη θέση ότι, για να καταστεί βιώσιμη η λύση του κυπριακού προβλήματος, οι Ελληνοκύπριοι θα πρέπει εκ των προτέρων να καταβάλλουν προσπάθειες σε καθημερινό επίπεδο οι οποίες θα τους προετοιμάσουν για τις αλλαγές που θα επιφέρει μία επερχόμενη λύση. Η επιχειρηματολογία προτάσσει εισηγήσεις για θέματα που θα πρέπει να αναπτυχθούν αλλά και για συνήθειες που θα πρέπει να περιοριστούν, οι οποίες ποιοτικά θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν μειονοτικές. Συγκεκριμένα, εισηγείται την εισαγωγή γιορτών που θα εκφράζουν όλες τις κοινότητες της Κύπρου, όπως και την αποκατάσταση της χρήσης του κυπριακού εθνικού ύμνου που αντιπροσωπεύει όλες τις κοινότητες του νησιού. Επιπρόσθετα, προτάσσει την εισηγήση της ανάπτυξης φιλίας ανάμεσα στις νέες γενιές των δύο κοινοτήτων. Η ανάληψη ευθυνών για τα εγκλήματα κατά των Τουρκοκυπρίων και η διδασκαλία μίας αντικειμενικής ιστορίας της χώρας παρουσιάζονται ως αναγκαία. Τονίζεται επίσης η ανάγκη κατάργησης των εθνικών γιορτών που τονίζουν μόνο την Ελληνικότητα του νησιού και τον περιορισμό της χρήσης της Ελληνικής σημαίας στα δημόσια κτήρια και σχολεία.

7.5. Μέθοδος

Το προ-τεστ

Πριν τη διεξαγωγή του κυρίως πειράματος, μετρήθηκε σε ένα προ-τεστ με 20 συμμετέχοντες ο βαθμός συμφωνίας ή διαφωνίας με διάφορα επιχειρήματα σχετικά με τη λύση του κυπριακού προβλήματος, για την κατασκευή του κειμένου επιρροής. Στόχος του προ-τεστ ήταν να εντοπιστούν και να συμπεριληφθούν στο κείμενο επιρροής μόνο θέσεις με τις οποίες οι συμμετέχοντες ήταν αντίθετοι, αλλά και να αποκλειστούν υπερβολικά ακραίες θέσεις οι οποίες πιθανόν να οδηγούσαν στη πόλωση των συμμετεχόντων.

Οι συμμετέχοντες του προ-τεστ ρωτήθηκαν το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους με 10 επιχειρήματα σε 7-βαθμια κλίμακες Likert. Ζητήθηκε επίσης από τους συμμετέχοντες να συμπληρώσουν το βαθμό στον οποίο πίστευαν ότι ο μέσος Κύπριος πολίτης θα αποδεχόταν ή θα απέρριπτε το κάθε επιχείρημα. Λόγω του μικρού αριθμού συμμετεχόντων που χρησιμοποιήθηκε σε αυτό το προ-τεστ ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να συμπληρώσουν αυτή τη δεύτερη κλίμακα για το κάθε επιχείρημα, για να αποφύγουμε τυχόν στρέβλωση των αποτελεσμάτων μας από τις απόψεις συμμετεχόντων που πιθανόν να άνηκαν στη μειοψηφική ομάδα των Κυπρίων που συμφωνούν με τις απόψεις των επιχειρημάτων που παρουσιάσαμε.

Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων τέθηκαν σε t-test (test value = 4), για να ελεγχθεί κατά πόσο οι συμμετέχοντες συμφωνούσαν ή διαφωνούσαν σημαντικά με τις θέσεις των επιχειρημάτων, όπως και κατά πόσο πίστευαν σημαντικά ότι ο μέσος Κύπριος πολίτης θα αποδεχόταν ή θα απέρριπτε τις θέσεις των επιχειρημάτων.

Από τα 10 επιχειρήματα επιλέχθηκαν τα 7 με τα οποία οι συμμετέχοντες διαφωνούσαν σημαντικά και με τα οποία οι συμμετέχοντες θεωρούσαν ότι ο μέσος

Κύπριος πολίτης θα διαφωνούσε σημαντικά. Συμπεριλήφθηκαν επιχειρήματα των οποίων ο βαθμός διαφωνίας τους ήταν μεταξύ του βαθμού 4 μέχρι 6 στην 7-βαθμια κλίμακα Likert. Το κείμενο επιρροής δηλαδή αποτελείτο τόσο από πιο αποδεκτές θέσεις όπως «Πρέπει να εισαχθούν γιορτές οι οποίες θα εκφράζουν όλες τις κοινότητες της Κύπρου» όσο κι από λιγότερο αποδεκτές θέσεις όπως «Η χρήση της Ελληνικής σημαίας πρέπει να περιοριστεί ιδιαίτερα σε κυβερνητικά κτίρια και σχολεία»..

Πιλοτικές Έρευνες

Πριν τη διεξαγωγή του κυρίως πειράματος, διεξήχθησαν επίσης δύο πιλοτικές έρευνες με τις ίδιες ακριβώς διαδικασίες με το κυρίως πείραμα, έτσι ώστε να ληφθεί μία εκτίμηση του αριθμού των συμμετεχόντων που θα χρειαζόνταν στο κυρίως πείραμα, για να επιτευχθεί μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες. Η πρώτη πιλοτική έρευνα επικεντρώθηκε στο υποομαδικό επίπεδο, ενώ η δεύτερη στο ατομικό επίπεδο.

Χρησιμοποιήθηκαν είκοσι ($n = 20$) συμμετέχοντες στην κάθε μία από τις δύο πιλοτικές έρευνες. Το κατ' εξοχήν ερευνητικό ενδιαφέρον του κυρίως πειράματος εστιάζεται στην αλληλεπίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών της συνθήκης διαφοροποίησης και της πηγής στην έκφραση της έμμεσης επιρροής. Για το λόγο αυτό, τα δεδομένα που σχετίζονται με την αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών στην έκφραση της έμμεσης επιρροής τέθηκαν σε power analysis.

Για να επιτευχθεί σημαντική διαφορά ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες στο υποομαδικό επίπεδο, η ανάλυση εισηγήθηκε τη χρήση 109 ($n=109$) συμμετεχόντων, $F(1,107)=3.0846$, power = 0.80, alpha = 0.05.

Για να επιτευχθεί σημαντική διαφορά ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες στο ατομικό επίπεδο, η ανάλυση εισηγήθηκε την χρήση 36 ($n=36$) συμμετεχόντων, $F(1,34)=3.3158$, power = 0.80, alpha = 0.05.

Πειραματική Διαδικασία

Στο πείραμα έλαβαν μέρος 180 συμμετέχοντες. Ωστόσο, στην ανάλυση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκαν τα δεδομένα των 154 συμμετεχόντων, λόγω του ότι, 26 συμμετέχοντες δε συμπλήρωσαν τα απαραίτητα μέρη της έρευνας και έτσι τα δεδομένα τους αποκλείστηκαν από την ανάλυση.

Οι συμμετέχοντες ήταν προπτυχιακοί φοιτητές από διάφορα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Κύπρου. Οι πειραματικές διαδικασίες, οι οποίες διαρκούσαν γύρω στα 30 λεπτά, διεξήχθησαν σε μία συνάντηση στα αμφιθέατρα πριν την έναρξη της διδασκαλίας.

Η μειοψηφική ή η πλειοψηφική πηγή του κειμένου επιρροής, η διαφοροποίηση είτε στο υποομαδικό είτε στο ατομικό επίπεδο και η έμφαση του χειρισμού της διαφοροποίησης είτε σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά είτε σε επιχειρήματα ήταν οι τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές του πειράματος. Ο σχεδιασμός του πειράματος ήταν δηλαδή 2(πηγή: μειοψηφία, πλειοψηφία) X 2(διαφοροποίηση: υποομαδοποίηση, ατομικοποίηση) X 2(περιεχόμενο: έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά, έμφαση σε επιχειρήματα) με διαφορετικά υποκείμενα. Οι εξαρτημένες μεταβλητές των πειραμάτων ήταν η άμεση και η έμμεση επιρροή των μηνυμάτων, η αντίληψη ομοιογένειας και η εικόνα της πηγής.

Οι συμμετέχοντες ενημερώθηκαν αρχικά ότι η έρευνα αφορούσε στις στάσεις των Ελληνοκύπριων πολιτών σε διάφορα κοινωνικά θέματα που σχετίζονται με τη λύση του κυπριακού προβλήματος. Ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να εκφράσουν

το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας τους σε 7 ζητήματα ληφθέντα κατευθείαν από το κείμενο επιρροής (προ-μέτρηση άμεσων ζητημάτων), όπως και σε 7 ζητήματα νοηματικά αντίθετα από τα 7 άμεσα ζητήματα (προ-μέτρηση έμμεσων ζητημάτων), χρησιμοποιώντας επταβάθμιες κλίμακες Likert (1=συμφωνώ απόλυτα, 7=διαφωνώ απόλυτα, βλ παράρτημα 3.1.)

Στη συνέχεια παρουσιάστηκε το κείμενο επιρροής (βλ παράρτημα 3.2.) ως μία σύνοψη των απόψεων των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν ότι, για να καταστεί βιώσιμη η λύση του κυπριακού προβλήματος, πρέπει να γίνουν εκ των προτέρων αλλαγές στην Ελληνοκυπριακή κοινωνία που θα την προετοιμάσουν για την επερχόμενη λύση. Τα επιχειρήματα που αποτελούσαν το κείμενο επιρροής είχαν επιλεγεί μετά από εκτενή συλλογή και ανάλυση άρθρων στον ημερήσιο τύπο όπως κι από έντυπα κομματικών παρατάξεων και ομάδων πολιτών. Στα μισά υποκείμενα το κείμενο αποδόθηκε στη μειοψηφία (22%), ενώ στα αλλά μισά υποκείμενα το κείμενο αποδόθηκε στην πλειοψηφία (78%).

Μετά την ανάγνωση του κειμένου επιρροής, ζητήθηκε από τους μισούς συμμετέχοντες να περιγράψουν τέσσερα υποσύνολα της συνολικής ομάδας των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου, κάνοντας αναφορά στους τρόπους με τους οποίους το κάθε υποσύνολο μοιάζει με άλλα υποσύνολα της συνολικής ομάδας των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου και πως διαφέρει από άλλα υποσύνολα της συνολικής ομάδας. Ωστόσο, από τους μισούς συμμετέχοντες αυτής της συνθήκης ζητήθηκε να βασίσουν τις περιγραφές των υποσυνόλων στα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά (βλ παράρτημα 3.4.), ενώ από τους υπόλοιπους μισούς συμμετέχοντες αυτής της συνθήκης ζητήθηκε να βασίσουν τις περιγραφές των υποσυνόλων στα επιχειρήματα που προβάλλουν (βλ παράρτημα 3.3.).

Από τους υπόλοιπους συμμετέχοντες του πειράματος ζητήθηκε να περιγράψουν με λίγα λόγια τέσσερα άτομα από την ομάδα των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου, κάνοντας αναφορά στον τρόπο με τον οποίο το κάθε άτομο μοιάζει με τα άλλα άτομα που αποτελούν τη συνολική ομάδα και στον τρόπο με τον οποίο το κάθε άτομο διαφέρει από τα άλλα άτομα που αποτελούν τη συνολική ομάδα των Ελληνοκυπρίων που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου. Από τους μισούς συμμετέχοντες αυτής της συνθήκης ζητήθηκε να βασίσουν τις περιγραφές των ατόμων που παρουσίαζαν στα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά (βλ. παράρτημα 3.6.), ενώ από τους υπόλοιπους μισούς στα επιχειρήματα που προβάλλουν (βλ. παράρτημα 3.5.).

Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν ξανά τη μέτρηση των απόψεών τους στα 7 άμεσα και 7 έμμεσα ζητήματα (μετά-μέτρηση άμεσων και έμμεσων ζητημάτων, βλ. παράρτημα 3.7.). Επίσης, συμπλήρωσαν μία μέτρηση της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής αποτελούμενη από 4 επταβάθμιες κλίμακες Likert (1=συμφωνώ απόλυτα, 7=διαφωνώ απόλυτα) που μετρούσαν το βαθμό στον οποίο τα μέλη της πηγής του μηνύματος μοιράζονταν κοινά ενδιαφέροντα, κοινά χαρακτηριστικά, κοινές απόψεις σε κοινωνικά θέματα, κοινούς στόχους στη ζωή και το βαθμό στον οποίο αντιδρούν το ίδιο σε καινούργιες προκλήσεις (βλ. παράρτημα 3.8.).

Τέλος, οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν τη μέτρηση της εικόνας της πηγής όπως περιγράφεται από τους Mugny και Papastamou (1983). Στην κλίμακα αυτή οι συμμετέχοντες έκριναν το προφίλ της πηγής γύρω από διαστάσεις οι οποίες θεωρούνται κεντρικές στη διαμόρφωση της αναπαράστασης της πηγής σε 25 διπολικές κλίμακες (βλ. παράρτημα 3.9.).

7.6. Αποτελέσματα Πειράματος 5

Άμεση και Έμμεση Επιρροή

Η μετά-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.782$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των άμεσων θεμάτων ($\alpha=0.642$), για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της άμεσης επιρροής. Ακολούθως, η μετά-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha=0.745$) αφαιρέθηκε από την προ-μέτρηση των έμμεσων θεμάτων ($\alpha=0.583$), για να δημιουργηθεί μία μέτρηση της έμμεσης αλλαγής άποψης.

Θέσαμε την άμεση και την έμμεση επιρροή σε μία πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης (MANOVA), με τη διαφοροποίηση, την πηγή και το περιεχόμενο της διαφοροποίησης ως ανεξάρτητες μεταβλητές και την άμεση και έμμεση επιρροή με τα ίδια υποκείμενα, για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε τα δύο διαφορετικά είδη επιρροής μαζί. Από την πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης παρατηρήθηκε: α) σημαντική κύρια διαφορά, $F(1,184)=9.349, p=0.003$, ανάμεσα στην άμεση ($m=0.19$) και την έμμεση επιρροή ($m=-0.03$), β) σημαντική αλληλεπίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης και της επιρροής, $F(1,146)=5.559, p=0.020$, γ) σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της επιρροής και της πηγής, $F(1,146)=6.363, p=0.013$, και δ) σημαντική τριπλή αλληλεπίδραση ανάμεσα στην επιρροή, την πηγή και το περιεχόμενο της διαφοροποίησης, $F(1,146)=7.081, p=0.009$. Οι προαναφερθείσες σημαντικές αλληλεπιδράσεις εκφράζονται από τη σημαντική τετραπλή αλληλεπίδραση, $F(1,146)=5.650, p=0.019$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.1.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.1

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα και έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΣΥΝΘΗΚΗ							
		Άτομα				Υποομάδες			
		Ψυχολ.		Επιχειρ.		Ψυχολ.		Επιχειρ.	
		Αμ	Εμ	Αμ	Εμ	Αμ	Εμ	Αμ	Εμ
Π	Μειοψηφία	-0.01	-0.39	0.19	0.28	0.04	-0.39	0.16	0.73
Η									
Γ									
Η	Πλειοψηφία	0.34	-0.22	0.26	0.08	0.05	-0.15	0.75	0.08

Για να κατανοήσουμε καλύτερα τις διαφορές ανάμεσα στα πειραματικά κελιά, τα δεδομένα της έμφασης σε υποομάδες χωρίστηκαν από τα δεδομένα της έμφασης σε άτομα και στη συνέχεια αναλύθηκαν ξεχωριστά. Συνεπώς, τα αποτελέσματα των αναλύσεων των δεδομένων της άμεσης και της έμμεσης επιρροής στο υποομαδικό και στο ατομικό επίπεδο παρουσιάζονται παρακάτω ξεχωριστά.

Άμεση και Έμμεση Επιρροή στο Υποομαδικό επίπεδο

Θέσαμε τα δεδομένα τα σχετικά με την άμεση και την έμμεση επιρροή της έμφασης σε υποομάδες σε μία πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης (MANOVA) με την πηγή και το περιεχόμενο της διαφοροποίησης ως ανεξάρτητες μεταβλητές και την άμεση και έμμεση επιρροή με τα ίδια υποκείμενα, για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε τα δύο διαφορετικά είδη επιρροής μαζί. Από την πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης παρατηρήθηκε μία σημαντική κύρια διαφορά ανάμεσα στην άμεση ($m= 0.21$) και την έμμεση επιρροή ($m=0.01$), $F(1,109)=3.784, p=0.054$, όπως

και μία σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ της επιρροής και της πηγής, $F(1,109)=5.956, p=0.016$. Οι σημαντικές αυτές διαφορές εκφράζονται από τη σημαντική τριπλή αλληλεπίδραση, $F(1,109)=6.017, p=0.003$, της οποίας οι μέσοι όροι παρουσιάζονται στον πίνακα 7.2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.2

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα και έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΣΥΝΘΗΚΗ			
		Ψυχολ. Χαρ.		Επιχειρ.	
		Αμ	Εμ	Αμ	Εμ
Π	Μειοψηφία	0.04 ^α	-0.39 ^α	0.16 ^β	0.73 ^β
Η					
Γ					
Η	Πλειοψηφία	0.05	-0.15	0.75 ^γ	0.08 ^γ

^α $F(1,19)=6.362, p=0.021$

^β $F(1,17)=4.295, p=0.054$

^γ $F(1,19)=10.036, p=0.005$

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 7.2, στη συνθήκη διαφοροποίησης με έμφαση σε επιχειρήματα, η μειοψηφία εξασκεί μεγαλύτερη έμμεση επιρροή ($m=0.73$) απ' ότι άμεση ($m=0.16$), ενώ η πλειοψηφία εξασκεί μεγαλύτερη άμεση επιρροή ($m=0.75$) απ' ότι έμμεση ($m=0.08$). Το πλεονέκτημα της μειοψηφίας, ωστόσο, εξασθενεί στη συνθήκη διαφοροποίησης με έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά, αφού η έμμεση επιρροή της καθίσταται αρνητική ($m= -0.39$) και η άμεση επιρροή της είναι σχεδόν μηδενική ($m=0.04$).

Άμεση και Έμμεση Επιρροή στο Ατομικό Επίπεδο

Θέσαμε την άμεση και την έμμεση επιρροή στο ατομικό επίπεδο σε μία πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης (MANOVA), με το περιεχόμενο της διαφοροποίησης και την πηγή ως ανεξάρτητες μεταβλητές και την άμεση και έμμεση επιρροή με τα ίδια υποκείμενα, για να μπορέσουμε να συγκρίνουμε τα δύο διαφορετικά είδη επιρροής μαζί. Από την πολυπαραγοντική ανάλυση διακύμανσης παρατηρήθηκε σημαντική κύρια διαφορά ανάμεσα στην άμεση ($m= 0.14$) και την έμμεση επιρροή ($m= -0.08$), $F(1,112)=6.064, p=0.015$. Παρατηρήθηκε επίσης και σημαντική κύρια διαφορά ανάμεσα στην έμφαση σε επιχειρήματα ($m=0.20$) και την έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά ($m=-0.07$), $F(1,112)=3.151, p=0.047$. Οι δύο αυτές κύριες επιδράσεις εκφράζονται από τη σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στο περιεχόμενο της διαφοροποίησης και της πηγής, $F(1,76)=4.225, p=0.043$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.3.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.3

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα και έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Ο		ΕΠΙΡΡΟΗ	
		Άμεση	Έμμεση
	Επιχειρ.	0.22	0.18 ^β
	Ψυχολ.	0.18 ^α	-0.30 ^{αβ}

^α $F(1,38)=10.116, p=0.003$

^β $F(1,76)=8.204, p=0.005$

Από τον πίνακα 7.3, φαίνεται ότι το περιεχόμενο της διαφοροποίησης δεν επιδρά στην άμεση επιρροή, ενώ αντιθέτως επιδρά στην έμμεση επιρροή, όπου η αναφορά σε επιχειρήματα αυξάνει την έμμεση επιρροή ($m=0.18$) περισσότερο απ' ό τι η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά ($m= -0.30$).

Επιπλέον, παρατηρήθηκε σημαντική αλληλεπίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης και της πηγής, $F(1,112)=3.469, p=0.035$, με διαφορετικά υποκείμενα αυτή τη φορά (βλ. πίνακα 7.4).

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.4

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα και έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	
		Ψυχολ. Χαρ.	Επιχειρ.
Π	Μειοψηφία	-0.20 ^a	0.24 ^a
Η			
Γ			
Η	Πλειοψηφία	0.06	0.17

^a $p=0.027$

Από τον πίνακα 7.4, φαίνεται ότι η σημαντική διαφορά ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες έγκειται στη μεγαλύτερη επιρροή της μειοψηφίας στη συνθήκη έμφασης σε επιχειρήματα ($m=0.24$) σε σχέση με τη χαμηλότερη επιρροή της μειοψηφίας μετά την έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της ($m= -0.20$).

Για να κατανοηθούν καλύτερα οι επιδράσεις των ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής, της διαφοροποίησης και του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην άμεση και την έμμεση επιρροή, κοιτάξαμε ξεχωριστά τα δεδομένα της άμεσης και της

έμμεσης επιρροής διατηρώντας αυτή τη φορά τη σύγκριση ανάμεσα στο υποομαδικό και το ατομικό επίπεδο.

Άμεση Επιρροή

Από την ανάλυση διακύμανσης των ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής, της διαφοροποίησης και του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην εξαρτημένη μεταβλητή της άμεσης επιρροής, παρουσιάστηκε μία κύρια επίδραση της πηγής, $F(1,146)=5.722, p=0.018$, όπου η πλειοψηφία ($m=0.37$) επέφερε μεγαλύτερη άμεση επιρροή απ' ό,τι η μειοψηφία ($m=0.09$). Επιπλέον, παρατηρήθηκε μία κύρια επίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης, $F(1,146)=4.431, p=0.037$, όπου η αναφορά σε επιχειρήματα ($m=0.35$) αύξησε την άμεση επιρροή περισσότερο απ' ό,τι η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά ($m=0.11$). Οι δύο αυτές κύριες επιδράσεις εκφράζονται από τη σημαντική τριπλή αλληλεπίδραση, $F(1,146)=3.986, p=0.048$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.5.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.5

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα άμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ			
		Άτομα		Υποομάδες	
		Επιχειρ.	Ψυχολ.	Επιχειρ.	Ψυχολ.
Π	Μειοψηφία	0.19	-0.01	0.16 ^γ	0.04
Η					
Γ					
Η	Πλειοψηφία	0.26 ^β	0.35	0.75 ^{αβγ}	0.05 ^α

Simple Effects

^α $F(1,74)=9.05, p=0.004$

^β $F(1,74)=4.74, p=0.033$

^γ $F(1,74)=9.33, p=0.004$

Από τον πίνακα 7.5 φαίνεται ότι η μεγαλύτερη άμεση επιρροή επέρχεται μετά την έμφαση στα επιχειρήματα που προβάλλουν οι υποομάδες που αποτελούν την πλειοψηφική πηγή ($m=0.75$). Αντιθέτως, η έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των υποομάδων που αποτελούν την πλειοψηφική πηγή επιφέρει λιγότερη άμεση επιρροή ($m=0.05$). Επιπλέον, φαίνεται ότι η έμφαση στα επιχειρήματα πρέπει να συνδυάζεται με την υποομαδοποίηση της πλειοψηφίας, για να επέλθει μεγαλύτερη άμεση επιρροή, αφού η αναφορά στα επιχειρήματα των ατόμων που αποτελούν την πλειοψηφική πηγή επιφέρει λιγότερη άμεση επιρροή ($m=0.26$).

Έμμεση Επιρροή

Κοιτάζοντας την αντίστοιχη ανάλυση διακύμανσης της έμμεσης επιρροής, παρατηρήσαμε μία κύρια επίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης, $F(1,146)=20.134, p<0.001$, όπου η αναφορά σε επιχειρήματα ($m=0.28$) επέφερε μεγαλύτερη έμμεση επιρροή απ' ότι η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά ($m=0.29$). Επιπλέον, παρατηρήθηκε μία σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην πηγή και το περιεχόμενο της διαφοροποίησης, $F(1,146)=6.183, p=0.014$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.6.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.6

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ	
		Επιχειρ.	Ψυχολ.
Π	Μειοψηφία	0.50 ^{αβ}	-0.39 ^α
Η			
Γ			
Η	Πλειοψηφία	0.08 ^β	-0.18

Simple Effects

^α $F(1,150)=23.72, p<0.001$

^β $F(1,150)=4.85, p=0.029$

Η σημαντική αλληλεπίδραση των δύο ανεξάρτητων μεταβλητών φανερώνει ότι η έμμεση επιρροή της μειοψηφίας στη συνθήκη έμφασης σε επιχειρήματα ($m=0.50$) ήταν μεγαλύτερη απ' ότi η αντίστοιχη έμμεση επιρροή της πλειοψηφίας ($m=0.08$). Αυτό το αποτέλεσμα, συνάδει με τα συμπεράσματα προηγούμενων ερευνών, οι οποίες υποστηρίζουν ότi μία μειοψηφία επηρεάζει έμμεσα περισσότερο απ' ότi μία πλειοψηφία (βλ. Wood και συνεργάτες, 1994). Το πλεονέκτημα της μεγαλύτερης έμμεσης επιρροής που κατέχει η μειοψηφία σε σχέση με την πλειοψηφία, μεγεθύνεται στη συνθήκη διαφοροποίησης με έμφαση σε επιχειρήματα ($m=0.50$), αλλά εξασθενεί, ότiαν η έμφαση δίνεται στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας ($m=-0.39$).

Επιπλέον, χωρίσαμε τους συμμετέχοντες σε ιδεολογικά κοντινούς και ιδεολογικά απομακρυσμένους με βάση τη διάμεσο της προ-μέτρησης των απόψεών τους για να δημιουργήσουμε την επιπρόσθετη ανεξάρτητη μεταβλητή της αρχικής θέσης. Θέσαμε την ανεξάρτητη μεταβλητή της αρχικής θέσης σε ανάλυση

διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της πηγής και του περιεχομένου της διαφοροποίησης για να διαπιστώσουμε μία σημαντική τριπλή αλληλεπίδραση, $F(1,146)=4.714, p=0.032$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.7.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.7

Μέσοι όροι αλλαγής άποψης στα έμμεσα ερωτήματα. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

		ΑΡΧΙΚΗ ΘΕΣΗ			
		Μακρινά		Κοντινά	
		Επιχειρ.	Ψυχολ.	Επιχειρ.	Ψυχολ.
Π	Μειοψηφία	0.56 ^{αδ}	-0.80 ^{βγδ}	0.40 ^ε	-0.10 ^{γϵ}
Η					
Γ					
Η	Πλειοψηφία	-0.13 ^α	-0.22 ^β	0.23	-0.14

Simple Effects

^α $F(1,38)=5.507, p=0.024$

^β $F(1,35)=4.240, p=0.047$

^γ $F(1,37)=10.430, p=0.003$

^δ $F(1,38)=20.046, p<0.001$

^ε $F(1,34)=5.871, p=0.021$

Από τον πίνακα 7.7, φαίνεται ότι η αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας μειώνει την έμμεση επιρροή της μειοψηφίας ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα ($m=-0.80$) περισσότερο απ' ό,τι ανάμεσα στα κοντινά υποκείμενα ($m=-0.10$) όπως και περισσότερο από όλα τα υπόλοιπα πειραματικά κελιά. Αντιθέτως, η αναφορά σε επιχειρήματα αυξάνει την έμμεση μειοψηφική επιρροή ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα ($m=0.56$) και ανάμεσα στα κοντινά ($m=0.40$) σε παρόμοιο βαθμό.

Αντίληψη Ομοιογένειας

Οι τέσσερις μετρήσεις της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής προστέθηκαν, για να δημιουργηθεί ένας δείκτης μέσου όρου αντίληψης ομοιογένειας της πηγής ($\alpha = 0.737$). Ο δείκτης της αντίληψης ομοιογένειας της πηγής τέθηκε σε ανάλυση διακύμανσης των τριών ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής, της διαφοροποίησης και του περιεχομένου της διαφοροποίησης. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι η αντίληψη ομοιογένειας δεν επηρεάστηκε καθόλου από τις τρεις προαναφερθείσες ανεξάρτητες μεταβλητές.

Θέσαμε την αντίληψη ομοιογένειας της πηγής σε ανάλυση συνδιακύμανσης (ANCOVA) με τις τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές και την άμεση επιρροή ως εξαρτημένη μεταβλητή, από την οποία παρατηρήθηκε ότι η αντίληψη ομοιογένειας μεσολαβεί σημαντικά στην επίδραση των τριών ανεξάρτητων μεταβλητών στην έκφραση της άμεσης επιρροής, $F(1,145)=4.940, p=0.028$, και αλλάζει τη σημαντική τριπλή αλληλεπίδραση από σημαντική, $F(1,146)=3.986, p=0.048$, σε μη σημαντική, $F(1,145)=3.380, n.s.$ Θέσαμε επίσης, την αντίληψη ομοιογένειας της πηγής σε ανάλυση συνδιακύμανσης (ANCOVA) με τις τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές την έμμεση επιρροή ως εξαρτημένη μεταβλητή, αλλά δεν παρατηρήθηκε σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας. Στις δυο αυτές περιπτώσεις δεν μπορούσαμε να ακολουθήσουμε τη μέθοδο της ανάλυσης παλινδρόμησης όπως έχει οριστεί από τους Baron και Kenny (1986), λόγω του ότι διερευνήθηκε η σχέση ενός μεσολαβητή στην αλληλεπίδραση δυο ανεξάρτητων μεταβλητών και όχι στην επίδραση μιας μόνο ανεξάρτητης μεταβλητής.

Για να κατανοήσουμε καλύτερα το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης και έμμεσης επιρροής χρησιμοποιήσαμε την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή, όπου χωρίσαμε τους συμμετέχοντες σε δύο

ομάδες, χαμηλής και υψηλής αντίληψης ομοιογένειας, με βάση τη διάμεσο των απαντήσεών τους στη μέτρηση της αντίληψης ομοιογένειας. Οι συμμετέχοντες με μέσο όρο μικρότερο από τη διάμεσο χαρακτηρίστηκαν ως «χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας» και οι συμμετέχοντες με μέσο όρο μεγαλύτερο από τη διάμεσο ως «υψηλής αντίληψης ομοιογένειας».

Από τα δεδομένα της άμεσης επιρροής, διαφάνηκε μία κύρια επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας $F(1,152)=5.875, p=0.017$, όπου οι συμμετέχοντες χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας ($m=0.12$) επηρεάστηκαν άμεσα λιγότερο απ' ό,τι οι συμμετέχοντες υψηλής αντίληψης ομοιογένειας ($m=0.40$).

Από τα δεδομένα της έμμεσης επιρροής δεν παρουσιάστηκε κύρια επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας αλλά μία αλληλεπίδραση της αντίληψης ομοιογένειας με το περιεχόμενο της διαφοροποίησης, $F(1,146)=8.204, p=0.005$, η οποία εκφράζεται από μία τριπλή αλληλεπίδραση των τριών ανεξάρτητων μεταβλητών της πηγής, του περιεχομένου της διαφοροποίησης και της αντίληψης ομοιογένειας, $F(1,146)=3.986, p=0.048$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.8.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.8

Μέσοι όροι έμμεσης αλλαγής άποψης. Το 0 σημαίνει καμία αλλαγή άποψης προς τις θέσεις του κειμένου.

Ο Μ Ο Ι Ο Γ Ε Ν ΕΙ Α		ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ			
		Άτομα		Υποομάδες	
		Επιχειρ.	Ψυχολ.	Επιχειρ.	Ψυχολ.
Χαμηλή	0.24 ^{αε}	-0.31 ^ε	0.78 ^{αβγ}	-0.39 ^{γδ}	
Υψηλή	0.09	-0.29	-0.11 ^β	0.04 ^δ	

Simple Effects

^α F(1,73)=4.64,p=0.035

^β F(1,72)=12.48,p<0.001

^γ F(1,72)=24.02,p<0.001

^δ F(1,72)=6.28,p=0.014

^ε F(1,72)=5,85,p=0.023

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 7.8, οι συμμετέχοντες στη συνθήκη χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας με έμφαση σε επιχειρήματα στο υποομαδικό επίπεδο (m=0.78) επηρεάστηκαν έμμεσα περισσότερο απ' ότι η αντίστοιχη συνθήκη με έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά (m=-0.39). Παρόμοιο μοτίβο φαίνεται και στο ατομικό επίπεδο, όπου παρατηρείται σημαντική διαφορά ανάμεσα στην αναφορά σε επιχειρήματα (m=0.24) και την αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά (m=-0.31). Φαίνεται δηλαδή ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας μόνο σε συνδυασμό με την έμφαση σε επιχειρήματα αυξάνει την έμμεση επιρροή. Αντιθέτως, η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας μειώνει την έμμεση επιρροή σε σχέση με την υψηλή αντίληψη ομοιογένειας, όταν δίνεται έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των υποομάδων.

Εικόνα της Πηγής

Μια παραγοντική ανάλυση (rotation varimax) εφαρμόστηκε στα δεδομένα σχετικά με την εικόνα της πηγής. Από την παραγοντική ανάλυση της εικόνας της πηγής, παρουσιάστηκαν πέντε παράγοντες.

Ο πρώτος παράγοντας (19.903 % της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα χαρακτηριστικά: ασταθείς / **σταθεροί** (+0.795, m=4.52), ανισόρροποι / **ισορροπημένοι** (+0.773, m=4.18), αβέβαιοι / **σίγουροι για τον εαυτό τους** (+0.720, m=4.73), ασυνάρτητοι / **συγκροτημένοι** (+0.701, m=4.44), ηττοπαθείς / **φιλόδοξοι** (+0.644, m=4.93), μειονοτικοί / **πλειοδοτικοί** (+0.637, m=4.04), αφύσικοι / **φυσιολογικοί** (+0.633, m=4.53), στενόμυαλοι / **ανοικτόμυαλοι** (+0.601, m= 5.15), ανεπιεικείς / **επιεικείς** (+0.550, m=4.54). Ο παράγοντας αυτός περιγράφει την πηγή με όρους ψυχολογικής ισορροπίας.

Από την ανάλυση διακύμανσης του παράγοντα αυτού με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της πηγής, της διαφοροποίησης και του περιεχομένου παρουσιάστηκε μία σημαντική κύρια επίδραση του περιεχομένου, $F(1,146)=9.909, p=0.002$, όπως και μία σημαντική τριπλή αλληλεπίδραση των ανεξάρτητων μεταβλητών, $F(1,146)=11.173, p=0.001$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.9.

Από τα δεδομένα του πειράματος με έμφαση σε άτομα παρατηρήσαμε ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη με έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά θεώρησαν τα μέλη της μειοψηφίας ως λιγότερο ψυχολογικά ισορροπημένους ($m= -0.63$) σε σχέση με τους συμμετέχοντες στη συνθήκη με έμφαση σε επιχειρήματα ($m=0.34$). Επίσης, παρατηρήσαμε μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στην αντίληψη της ψυχολογικής ισορροπίας της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας, όπου οι συμμετέχοντες στη συνθήκη έμφασης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά θεώρησαν τη μειοψηφία ($m= -$

0.63) ως λιγότερο ψυχολογικά ισορροπημένη απ' ότι θεώρησαν την πλειοψηφία ($m=0.30$). Αυτό το εύρημα συνάδει με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών (π.χ. Παπαστάμου, 1989β), οι οποίες συμπέραναν ότι η ψυχολογιοποίηση επιδρά στην εικόνα της μειοψηφίας αλλά αφήνει απρόσβλητη την εικόνα της πλειοψηφίας.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.9

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του πρώτου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της πηγής με όρους ψυχολογικής ισορροπίας και σταθερότητας.

		ΣΥΝΘΗΚΗ			
		Άτομα		Υποομάδες	
		Επιχειρ.	Ψυχολ.	Επιχειρ.	Ψυχολ.
Π	Μειοψηφία	+0.34 ^β	-0.63 ^{αβ}	+0.19	-0.19
Η					
Γ	Πλειοψηφία	-0.14 ^δ	+0.30 ^{αε}	+0.54 ^{γδ}	-0.46 ^{γε}
Η					

Simple Effects

^α $F(1,74)=10.15, p=0.002$

^β $F(1,74)=10.84, p=0.002$

^γ $F(1,74)=10.06, p=0.002$

^δ $F(1,74)=4.62, p=0.035$

^ε $F(1,74)=5.34, p=0.024$

Από τα δεδομένα του πειράματος με έμφαση σε υποομάδες παρατηρούμε ότι οι συμμετέχοντες στην ομάδα έμφασης σε λογικά επιχειρήματα θεώρησαν την πλειοψηφία περισσότερο ψυχολογικά ισορροπημένη ($m=0.54$) απ' ότι οι συμμετέχοντες στην ομάδα έμφασης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά ($m=-0.46$).

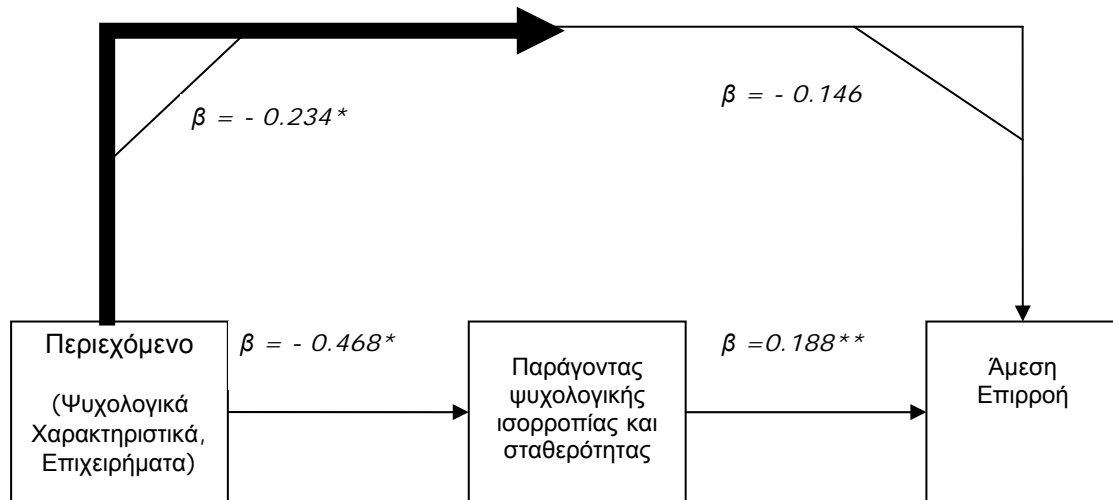
Επιπλέον, παρατηρήσαμε μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στα κοντινά και τα μακρινά υποκείμενα, $F(1,152)=5.972, p=0.016$, όπου τα μακρινά υποκείμενα ($m=0.19$) θεώρησαν την πηγή λιγότερο ψυχολογικά ισορροπημένη απ' ό,τι τα κοντινά υποκείμενα ($m=0.19$).

Για να διερευνήσουμε κατά πόσο ο παράγοντας της ψυχολογικής ισορροπίας μεσολαβεί σημαντικά στην επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην άμεση επιρροή, χρησιμοποιήσαμε και πάλι τη μέθοδο των Baron και Kenny (1986, βλ. επίσης Judd & Kenny, 1981). Κατά τους Baron και Kenny για να συναχθεί ότι υπάρχει σημαντική μεσολάβηση πρέπει να τηρηθούν τρεις προϋποθέσεις. Συνεπώς, χρησιμοποιώντας μια σειρά από παλινδρομήσεις εξετάσαμε κατά πόσο α) η ανεξάρτητη μεταβλητή (περιεχόμενο της διαφοροποίησης) μπορεί να εξηγήσει σημαντικά τη διακύμανση στην εξαρτημένη μεταβλητή (άμεση επιρροή), β) η ανεξάρτητη μεταβλητή σχετίζεται σημαντικά με το μεσολαβητή (παράγοντας της ψυχολογικής ισορροπίας) και γ) η σχέση ανάμεσα στην ανεξάρτητη μεταβλητή και την εξαρτημένη μεταβλητή μετατρέπεται από σημαντική σε μη σημαντική όταν ο μεσολαβητής συμπεριλαμβάνεται στο μοντέλο παλινδρόμησης.

Τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης, όπως παρουσιάζονται στο διάγραμμα 7.1., υποδεικνύουν ότι πράγματι το περιεχόμενο της διαφοροποίησης επηρεάζει σημαντικά τον παράγοντα της ψυχολογικής ισορροπίας ($\beta = -0.468, p < 0.05$). Επιπλέον, όσο αφορά στο δεύτερο ερώτημα που τέθηκε, διαφαίνεται ότι πράγματι το περιεχόμενο της διαφοροποίησης σχετίζεται σημαντικά με την άμεση επιρροή ($\beta = -0.234, p < 0.05$). Τέλος, από το διάγραμμα 7.1., φαίνεται ξεκάθαρα ότι η σημαντική επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής στην εξαρτημένη αλλάζει σε μη σημαντική όταν συμπεριλαμβάνεται στο μοντέλο παλινδρόμησης ο μεσολαβητής ($\beta = -0.146, n.s.$).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.1

Μεσολάβηση του παράγοντα της ψυχολογικής ισορροπίας στην επίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην έκφραση της άμεσης επιρροής.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Ο δεύτερος παράγοντας της εικόνας της πηγής (18.679% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα χαρακτηριστικά: **ρεαλιστές** / ανεδαφικοί (+0.835, $m=3.39$), **αξιόπιστοι** / αναξιόπιστοι (+0.759, $m=3.58$), **αντικειμενικοί** / υποκειμενικοί (+0.708, $m=3.47$), **ελεύθεροι** / υποταγμένοι (+0.654, $m=3.19$), **δυναμικοί** / παθητικοί (+0.643, $m=3.07$), **ανεξάρτητοι** / εξαρτημένοι (+0.625, $m=3.33$), **αυτόνομοι** / αλλοτριωμένοι (+0.600, $m=3.42$), **πρωτότυποι** / κοινότυποι (+0.450, $m=3.44$), ασυνάρτητοι / **συγκροτημένοι** (-0.420, $m=4.44$). Ο παράγοντας αυτός περιγράφει την πηγή με όρους αξιοπιστίας και ρεαλισμού.

Θέσαμε τα δεδομένα αυτού του παράγοντα σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της πηγής, της διαφοροποίησης, του περιεχομένου της διαφοροποίησης και της αντίληψης ομοιογένειας. Από την ανάλυση παρουσιάστηκε μία σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στην αντίληψη ομοιογένειας και την πηγή, $F(1,138)=3.751, p=0.055$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.10.

Από τον πίνακα 7.10 φαίνεται ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας αυξάνει την πρόσληψη των μελών της μειοψηφίας ως αξιόπιστα και ρεαλιστικά ($m=0.27$) σε σχέση με την υψηλή αντίληψη ομοιογένειας ($m= -0.30$). Αντίστοιχη επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας στην εικόνα των μελών της πλειοψηφίας δεν παρουσιάστηκε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.10

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του δεύτερου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή της πηγής με όρους αξιοπιστίας και ρεαλισμού.

		ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑ	
		Χαμηλή	Υψηλή
Π	Μειοψηφία	0.27 ^a	-0.30 ^a
Η			
Γ			
Η	Πλειοψηφία	0.09	-0.06

Simple Effects

^a $F(1,150)=6.30, p=0.013$

Επιπλέον, διαφορές παρουσιάστηκαν ανάμεσα στους ιδεολογικά κοντινούς και στους ιδεολογικά απομακρυσμένους συμμετέχοντες, $F(1,152)=10.085, p=0.002$, όπου οι ιδεολογικά απομακρυσμένοι συμμετέχοντες ($m=0.25$) θεώρησαν την πηγή περισσότερο αξιόπιστη και ρεαλιστική απ' ότι οι ιδεολογικά κοντινοί συμμετέχοντες ($m=-0.25$).

Θέσαμε τον παράγοντα της αξιοπιστίας και του ρεαλισμού σε ανάλυση παλινδρόμησης για να διερευνήσουμε αν μεσολαβεί στην επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην άμεση επιρροή. Κατά τους Baron και Kenny (1986), πρέπει να τηρηθούν τρεις προϋποθέσεις για να συναχθεί ότι

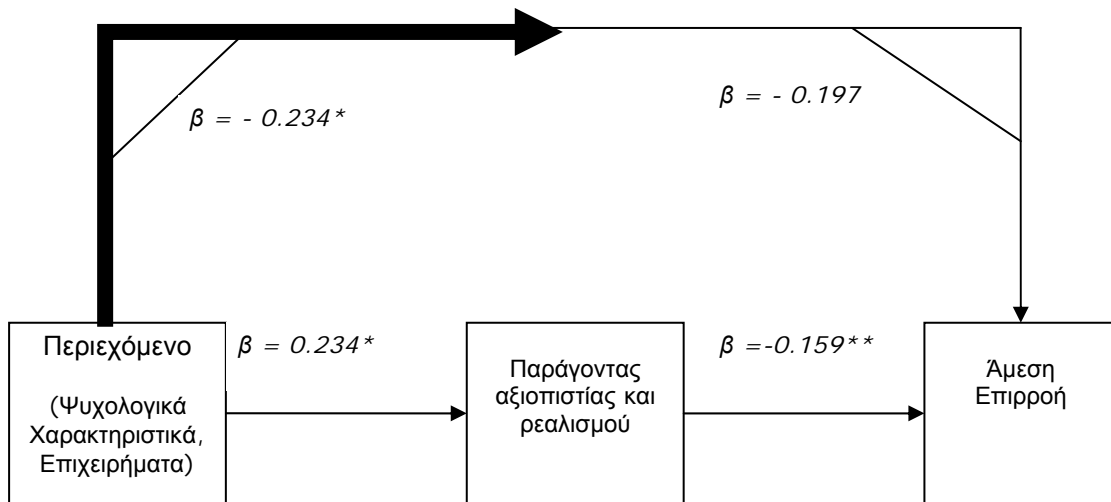
λαμβάνει χώρα μια σημαντική μεσολάβηση. Πρώτιστα, η ανεξάρτητη μεταβλητή (περιεχόμενο της διαφοροποίησης) είναι απαραίτητο να επηρεάζει το μεσολαβητή (παράγοντας αξιοπιστίας και ρεαλισμού). Επιπλέον, η ανεξάρτητη μεταβλητή είναι απαραίτητο να επηρεάζει την εξαρτημένη μεταβλητή (άμεση επιρροή), και τέλος, ο μεσολαβητής είναι απαραίτητο να επηρεάζει την εξαρτημένη μεταβλητή όταν ελέγχεται η επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής. Αυτές οι σχέσεις μπορούν να καθοριστούν με την χρήση μιας σειράς εξισώσεων παλινδρόμησης. Η σημαντική μεσολάβηση λαμβάνει χώρα όταν η επίδραση της ανεξάρτητης μεταβλητής στην εξαρτημένη μεταβλητή μειώνεται όταν ελέγχεται η επίδραση του μεσολαβητή.

Στο διάγραμμα 7.2., παρουσιάζονται οι δείκτες παλινδρόμησης για κάθε βήμα που ακολουθήθηκε στην ανάλυση. Σύμφωνα με την πρώτη προϋπόθεση των Baron και Kenny (1986) το περιεχόμενο της διαφοροποίησης επηρεάζει σημαντικά τον παράγοντα αξιοπιστίας και ρεαλισμού ($\beta = 0.234, p < 0.05$). Σύμφωνα με τη δεύτερη προϋπόθεση, το περιεχόμενο της διαφοροποίησης επηρεάζει σημαντικά την άμεση επιρροή ($\beta = -0.234, p < 0.05$). Τέλος, σύμφωνα με την τρίτη προϋπόθεση των ερευνητών, το περιεχόμενο της διαφοροποίησης παύει να έχει στατιστικά σημαντική σχέση με την άμεση επιρροή όταν ο παράγοντας της αξιοπιστίας και ρεαλισμού προστίθεται στο μοντέλο παλινδρόμησης ($\beta = -0.197, n.s.$).

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 7.2

Μεσολάβηση του παράγοντα της αξιοπιστίας και ρεαλισμού στην επίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην έκφραση της άμεσης επιρροής.

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$

Ο τρίτος παράγοντας της εικόνας της πηγής (7.187 % της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: **πολιτικοποιημένοι** / απολιτικοποίητοι (+0.644, $m=2.88$), αδιάφοροι / **ενταγμένοι** (-0.609, $m=4.92$), κομφορμιστές / **αντικομφορμιστές** (-0.575, $m=4.21$), **επίμονοι** / υποχωρητικοί (+0.442, $m=3.45$). Ο παράγοντας αυτός περιγράφει την πηγή με όρους πολιτικής ένταξης και αντικομφορμισμού.

Θέσαμε τα δεδομένα αυτού του παράγοντα σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της πηγής, της διαφοροποίησης και του περιεχομένου της διαφοροποίησης. Από την ανάλυση διακύμανσης παρουσιάστηκε μία σημαντική κύρια επίδραση της πηγής, $F(1,146)=4.274, p=0.040$, όπου τα μέλη της μειοψηφίας ($m = -0.17$) θεωρήθηκαν λιγότερο πολιτικά ενταγμένα και αντικομφορμιστικά απ' ότι τα μέλη της πλειοψηφίας ($m=0.16$). Παρατηρήσαμε, επίσης, μία σημαντική

αλληλεπίδραση ανάμεσα στη διαφοροποίηση και το περιεχόμενο της διαφοροποίησης, $F(1,146)=4.689, p=0.032$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.11.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.11

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του τρίτου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή των μελών της πηγής ως πολιτικά ενταγμένα και αντικομοφορμιστικά.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ			
Δ			
I		Επιχειρ.	Ψυχολ.
A			
Φ	Άτομα	+0.28 ^a	-0.24 ^a
O			
P			
O	Υποομάδες	-0.10	+0.05
Π.			

Simple Effects

^a $F(1,150)=5.56, p=0.020$

Από τον πίνακα 7.11, φαίνεται ότι η έμφαση στα προβαλλόμενα επιχειρήματα από τα άτομα που αποτελούν την πηγή του μηνύματος επιρροής ($m= +0.28$) αυξάνει την πρόσληψη των μελών της πηγής ως πολιτικά ενταγμένα και αντικομοφορμιστικά σε σχέση με την έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της πηγής ($m= -0.24$). Διαφορά ανάμεσα στην έμφαση σε επιχειρήματα και στην έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά στο υποομαδικό επίπεδο δεν παρουσιάστηκε.

Ο τέταρτος παράγοντας της εικόνας της πηγής (7.074 % της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: **ευέλικτοι** / άκαμπτοι (+0.703, $m=3.07$), **προοδευτικοί** / συντηρητικοί (+0.609, $m=2.84$), στενόμυαλοι /

ανοικτόμυαλοι (-0.442, $m=5.15$). Ο παράγοντας αυτός αναφέρεται τόσο στην ευελιξία όσο και στην προοδευτικότητα της πηγής.

Θέσαμε τα δεδομένα αυτού του παράγοντα σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της πηγής, της διαφοροποίησης και του περιεχομένου της διαφοροποίησης. Από την ανάλυση διακύμανσης παρουσιάστηκε μία σημαντική κύρια επίδραση της πηγής, $F(1,146)=11.059, p=0.001$, όπου τα μέλη της μειοψηφίας ($m= -0.26$) θεωρήθηκαν λιγότερο ευέλικτα και προοδευτικά απ' ό,τι τα μέλη της πλειοψηφίας ($m=0.25$). Αυτή η κύρια επίδραση της πηγής εκφράζεται από την επίσης σημαντική αλληλεπίδραση ανάμεσα στη διαφοροποίηση και την πηγή, $F(1,146)=7.993, p=0.005$, οι μέσοι όροι της οποίας παρουσιάζονται στον πίνακα 7.12.

Από τον πίνακα 7.12 φαίνεται ότι η υποομαδοποίηση ($m=0.04$) αυξάνει την ευελιξία της μειοψηφίας περισσότερο απ' ό,τι η ατομικοποίηση ($m=-0.56$). Αντίστοιχη διαφορά ανάμεσα στα δύο είδη διαφοροποίησης στην εικόνα της πλειοψηφίας δεν παρουσιάστηκε.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7.12

Μέσοι παραγοντικοί δείκτες του τέταρτου παράγοντα της εικόνας της πηγής. Το πρόσημο (+) αντιστοιχεί στην περιγραφή των μελών της πηγής ως ευέλικτα και προοδευτικά.

ΣΥΝΘΗΚΗ

		Άτομα	Υποομάδες
Π	Μειοψηφία	-0.56 ^a	+0.04 ^a
Η			
Γ			
Η	Πλειοψηφία	+0.38	+0.12

Simple Effects

^a $F(1,150)=7.79, p=0.006$

^a $F(1,150)=19.12, p<0.001$

Επιπλέον, διαφορές παρουσιάστηκαν ανάμεσα στους ιδεολογικά κοντινούς και στους ιδεολογικά απομακρυσμένους συμμετέχοντες, $F(1,152)=4.37, p=0.038$, όπου οι ιδεολογικά απομακρυσμένοι συμμετέχοντες ($m=0.17$) θεώρησαν την πηγή περισσότερο ευέλικτη και προοδευτική απ' ότι οι ιδεολογικά κοντινοί συμμετέχοντες ($m=-0.17$).

Ο πέμπτος παράγοντας της εικόνας της πηγής (6.297% της συνολικής διακύμανσης) αποτελείται από τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: μεροληπτικοί / **αμερόληπτοι** (+0.756, $m=4.00$), κομφορμιστές / **αντικομφορμιστές** (+0.586, $m=4.21$).

Θέσαμε τα δεδομένα αυτού του παράγοντα σε ανάλυση διακύμανσης με τις ανεξάρτητες μεταβλητές της πηγής, της διαφοροποίησης και του περιεχομένου της διαφοροποίησης. Από την ανάλυση διακύμανσης παρουσιάστηκε μόνο μία σημαντική κύρια επίδραση της διαφοροποίησης, $F(1,152)=5.946, p=0.016$, όπου η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο ($m= 0.20$) αύξησε την πρόσληψη των μελών της πηγής ως αμερόληπτα και αντικομφορμιστικά σε σχέση με τη συνθήκη διαφοροποίησης στο ατομικό επίπεδο ($m= -0.19$).

7.7. Συζήτηση

Τα αποτελέσματα του πειράματος αυτού παρουσιάζουν μία πρώτη σύγκριση της επίδρασης των δύο τρόπων διαφοροποίησης, της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης και επιπλέον αποκαλύπτουν τον τρόπο με τον οποίο ο καθορισμός του περιεχομένου των δύο τρόπων διαφοροποίησης επιδρά στη μειοψηφική και πλειοψηφική επιρροή.

Από τα αποτελέσματα του πειράματος αυτού, παρατηρήσαμε πρώτιστα ότι η μειοψηφία επηρέασε περισσότερο έμμεσα παρά άμεσα όπως και ότι η πλειοψηφία επηρέασε περισσότερο άμεσα απ' ότι έμμεσα. Αυτό το εύρημα συνάδει με προηγούμενες έρευνες, οι οποίες υποστηρίζουν ότι μία μειοψηφία επηρεάζει έμμεσα περισσότερο απ' ότι μία πλειοψηφία (βλ. Wood και συνεργάτες, 1994). Ωστόσο, αυτό το γνωστό μοτίβο μειοψηφικής και πλειοψηφικής επιρροής εμφανίστηκε μόνο όταν οι συμμετέχοντες προσέδωσαν έμφαση στα επιχειρήματα για να διαφοροποιήσουν τις υποομάδες που αποτελούσαν την κεντρική ομάδα και όχι όταν προσδόθηκε έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των υποομάδων ούτε όταν η έμφαση σε επιχειρήματα καθόρισε τη διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο. Τα ευρήματα αυτά προσφέρουν μία πρώτη υπόδειξη για τη διαφορετική επενέργεια των δύο ειδών διαφοροποίησης, όπου φαίνεται ότι το υποομαδικό επίπεδο τείνει να επιτρέπει την ανάδυση μεγαλύτερων διομαδικών διαφορών στην επιρροή απ' ότι το ατομικό επίπεδο. Τα ευρήματα αυτά προσφέρουν επίσης υποστήριξη στην αρχική μας υπόθεση, η οποία δηλώνει ότι η αναφορά σε επιχειρήματα επιφέρει μεγαλύτερη επιρροή από ότι η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Όπως είχαμε αρχικά εισηγηθεί, θεωρούμε ότι ο καθορισμός του περιεχομένου των περιγράφων της διαφοροποίησης σε επιχειρήματα αναγκάζει τους συμμετέχοντες να επεξεργαστούν

γνωστικά το μηνύμα της ομάδας με σκοπό την εξεύρεση κατάλληλων επιχειρημάτων για να παραθέσουν στη δοκιμασία της διαφοροποίησης. Αυτή η αυξημένη γνωστική επεξεργασία φαίνεται ότι, αναπόφευκτα, αυξάνει και την επιρροή της ομάδας.

Παράλληλα συγκρίναμε την επίδραση της ατομικοποίησης και της υποομαδοποίησης στην άμεση επιρροή, για να διερευνήσουμε πιο συγκεκριμένα την πιθανή ύπαρξη διαφορών στην επίδραση των δύο ειδών διαφοροποίησης. Πράγματι, όπως αρχικά αναμέναμε, παρατηρήσαμε ότι η έμφαση στα επιχειρήματα στο υποομαδικό επίπεδο επέφερε μεγαλύτερη άμεση πλειοψηφική επιρροή απ' ότι η έμφαση στα επιχειρήματα στο ατομικό επίπεδο και απ' ότι η έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά στο υποομαδικό επίπεδο. Φαίνεται ξεκάθαρα, λοιπόν, ότι για να επέλθει μεγαλύτερη άμεση πλειοψηφική επιρροή, η έμφαση στα επιχειρήματα πρέπει να συνδυάζεται με την υποομαδοποίηση και όχι τόσο με την ατομικοποίηση. Αυτό το εύρημα, επιβεβαιώνει την αρχική υπόθεση του πειράματος η οποία υποστηρίζει ότι η διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο δε θα επιδράσει στην άμεση πλειοψηφική επιρροή και ότι η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο θα επιτρέψει την ανάδυση πιο έντονων διαφορών ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες.

Διερευνήσαμε επίσης την ύπαρξη διαφορών στην επίδραση των δύο ειδών διαφοροποίησης όπως και του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην έμμεση επιρροή. Από τα δεδομένα σχετικά με την έμμεση επιρροή παρατηρήσαμε ότι η έμμεση επιρροή της μειοψηφίας αυξήθηκε, όταν η διαφοροποίηση βασίστηκε στην έμφαση στα επιχειρήματα αντί στην έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Αυτό το εύρημα επιβεβαιώνει την αρχική υπόθεση του πειράματος, η οποία δηλώνει ότι η έμφαση σε επιχειρήματα επιφέρει μεγαλύτερη μειοψηφική επιρροή απ' ότι η έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά και συνάδει με την εισήγηση ότι ο καθορισμός του περιεχομένου της διαφοροποίησης σε επιχειρήματα αυξάνει τη γνωστική επεξεργασία

του μηνύματος της ομάδας, η οποία γνωστική επεξεργασία συνεπώς αυξάνει την επιρροή της ομάδας. Επιπλέον, όπως αρχικά αναμέναμε, και σύμφωνα με τα συμπεράσματα προηγούμενων ερευνών (βλ. Wood και συνεργάτες, 1994), η έμμεση επιρροή της μειοψηφίας ήταν μεγαλύτερη απ' ότι η αντίστοιχη της πλειοψηφίας. Ωστόσο, παρατηρήσαμε ότι αυτή η διαφορά ανάμεσα στην έμμεση επιρροή της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας αναδείχθηκε μόνο όταν η διαφοροποίηση καθορίστηκε από την έμφαση σε επιχειρήματα και όχι όταν καθορίστηκε από την έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Συνεπώς, φαίνεται ότι το πλεονέκτημα της μεγαλύτερης έμμεσης επιρροής που κατέχει η μειοψηφία σε σχέση με την πλειοψηφία, μεγενθύνεται στη συνθήκη διαφοροποίησης με έμφαση σε επιχειρήματα, αλλά εξασθενεί, όταν η έμφαση δίνεται στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας.

Επιπλέον, παρατηρήσαμε ότι η αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας επέφερε λιγότερη έμμεση μειοψηφική επιρροή απ' ότι η έμφαση στα επιχειρήματα της μειοψηφίας τόσο ανάμεσα στα κοντινά όσο και ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα. Ωστόσο, η αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας μείωσε την έμμεση μειοψηφική επιρροή ανάμεσα στα μακρινά υποκείμενα περισσότερο απ' ότι ανάμεσα στα κοντινά υποκείμενα, αναδεικνύοντας έτσι τις διαφορετικές διεργασίες που λαμβάνουν χώρα ανάμεσα στα μακρινά και τα κοντινά υποκείμενα. Η αναφορά σε επιχειρήματα δεν επέφερε διαφορετικό βαθμό έμμεσης μειοψηφικής επιρροής ανάμεσα στα μακρινά και τα κοντινά υποκείμενα. Φαίνεται δηλαδή από αυτά τα αποτελέσματα ότι, ενώ η αναφορά σε επιχειρήματα αυξάνει τη συμφωνία με τη μειοψηφική πηγή τόσο στα μακρινά όσο και στα κοντινά υποκείμενα, η αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας αποτρέπει

τα μακρινά υποκείμενα από το να εκφράσουν την έμμεση συμφωνία τους με τη μειοψηφική πηγή περισσότερο απ' ότι τα κοντινά υποκείμενα.

Η αποδοχή των απόψεων μίας μειοψηφίας υποδηλώνει την ταύτιση με τη συγκεκριμένη μειοψηφία όπου το άτομο γίνεται στην ουσία μέλος της μειοψηφίας και αποδίδει στον ίδιο του τον εαυτό το σύνολο των στερεοτύπων που χαρακτηρίζουν τα μέλη της συγκεκριμένης μειοψηφίας. Αν στη μειοψηφία αποδίδονται αρνητικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά, τότε αυτά τα αρνητικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά θα αποδοθούν σε όλα τα μέλη της. Ωστόσο, το γεγονός ότι η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά περιόρισε περισσότερο την επιρροή των μακρινών υποκειμένων απ' ότι των κοντινών δε συνάδει με τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών στην ψυχολογιοποίηση. Συγκεκριμένα, ο Papastamou, και οι συνεργάτες του (1980) παρατήρησαν ότι η ψυχολογιοποίηση μειώνει τη μειονοτική επιρροή περισσότερο στα άτομα που είναι ιδεολογικά προσκείμενα στη μειονότητα απ' ότι στα άτομα που είναι ιδεολογικά απομακρυσμένα από τη μειονότητα δεδομένου ότι για αυτά τα άτομα ο κίνδυνος ταύτισής τους με τη μειονότητα είναι μικρότερος. Βέβαια στο παρόν πείραμα δε χειριστήκαμε πειραματικά την ψυχολογιοποίηση αλλά ζητήσαμε από τους συμμετέχοντες να αναφερθούν σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά κατά τη διάρκεια της διαφοροποίησης. Συνεπώς, τα ψυχολογικά χαρακτηριστικά που ανέφεραν οι συμμετέχοντες δεν ήταν κατ' ανάγκη αρνητικά ούτε υπάρχουν στοιχεία που να υποδεικνύουν ότι κατασκευάστηκε ο οποιοσδήποτε αιτιακός δεσμός ανάμεσα στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά και στις θέσεις της ομάδας. Είναι πιθανόν τα άτομα ιδεολογικά προσκείμενα στη μειονότητα να αναφέρθηκαν σε περισσότερα θετικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά κατά τη διαφοροποίηση απ' ότι τα ιδεολογικά απομακρυσμένα άτομα ακριβώς λόγω του ότι γι' αυτά τα προσκείμενα άτομα ο κίνδυνος ταύτισής τους με τη μειονότητα ήταν μεγαλύτερος. Μπορούμε να

θεωρήσουμε, λοιπόν, ότι η προκατάληψη υπέρ της μειονοτικής ομάδας που πιθανόν να επέδειξαν τα ιδεολογικά προσκείμενα άτομα τους οδήγησε στο να αναφερθούν σε περισσότερα θετικά ψυχολογικά χαρακτηριστικά και συνεπώς τους επέτρεψε να συμφωνήσουν έμμεσα περισσότερο με τη μειοψηφική πηγή απ' ότι τα ιδεολογικά απομακρυσμένα άτομα.

Από τα δεδομένα του πειράματος σχετικά με την αντίληψη ομοιογένειας παρατηρήσαμε ότι η αντίληψη ομοιογένειας δεν επηρεάστηκε από τις τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές του πειράματος. Αυτή η έλλειψη σημαντικών διαφορών στην αντίληψη ομοιογένειας ανάμεσα στις πειραματικές συνθήκες πιθανόν να οφείλεται στο ότι δε συμπεριλήφθηκε σε αυτό το πείραμα ομάδα ελέγχου η οποία θα επέτρεπε την ανάδυση διαφορών από την πιθανή μείωση της αντίληψης ομοιογένειας μετά τους χειρισμούς της διαφοροποίησης. Εξάλλου, είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι αυτά τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση δεν επιδρούν διαφορετικά στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας. Έρευνες σχετικές με τη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας δεν έχουν συγκρίνει τις επιπτώσεις των δύο ειδών διαφοροποίησης στην αντίληψη ομοιογένειας με ίσους όρους. Συνεπώς, τα ευρήματα αυτά προσφέρουν μερικές πρώτες ενδείξεις για την επίδραση της ατομικοποίησης και της υποομαδοποίησης στην αντίληψη ομοιογένειας.

Από τις αναλύσεις συνδιακύμανσης παρατηρήθηκε ότι η αντίληψη ομοιογένειας μεσολάβησε σημαντικά στην επίδραση των τριών ανεξάρτητων μεταβλητών στην έκφραση της άμεση επιρροής. Το εύρημα αυτό συνάδει με τη σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης επιρροής που παρατηρήσαμε στο δεύτερο πείραμα της παρούσης διατριβής όπου η αντίληψη ομοιογένειας μεσολάβησε στην επίδραση της τυπικότητας στην έκφραση της άμεσης επιρροής. Επιπλέον, το εύρημα αυτό συνάδει με τα αποτελέσματα των

Mackie και Hunter (2000), όπου υποδείχθηκε η σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής. Παρόλα αυτά, στο τρίτο και τέταρτο πείραμα της δεύτερης ενότητας της παρούσης διατριβής, η αντίληψη ομοιογένειας δε μεσολάβησε καθόλου στην έκφραση της άμεσης επιρροής, ούτε στο ατομικό ούτε στο υποομαδικό επίπεδο. Ακριβώς επειδή τα πειράματα αυτά παρουσιάζουν μερικά από τα πρώτα αποτελέσματα σχετικά με τη μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής, οφείλουμε να τονίσουμε την ανάγκη επανελέγχου των ευρημάτων αυτών, έτσι ώστε να διερευνηθούν περαιτέρω οι περιστάσεις κάτω από τις οποίες η αντίληψη ομοιογένειας μεσολαβεί στην έκφραση της άμεσης επιρροής. Για να κατανοήσουμε καλύτερα το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης επιρροής, χρησιμοποιήσαμε την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Από τη σχετική ανάλυση διαφάνηκε ότι οι συμμετέχοντες χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας επηρεάστηκαν λιγότερο άμεσα απ' όσο οι συμμετέχοντες υψηλής αντίληψης ομοιογένειας. Το εύρημα αυτό συνάδει με τα ευρήματα του τρίτου πειράματος, όπου η υποομαδοποίηση μείωσε την άμεση επιρροή σε σχέση με την ομάδα ελέγχου. Όπως εισηγηθήκαμε στο τρίτο πείραμα, είναι πιθανόν η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας να μειώνει την πίεση για συμμόρφωση που προβάλλει η πλειοψηφική πηγή. Συνεπώς, οι συμμετέχοντες νιώθουν λιγότερη πίεση να συμφωνήσουν άμεσα με την πλειοψηφική πηγή.

Θέσαμε επίσης την αντίληψη ομοιογένειας σε ανάλυση συνδιακύμανσης με τις τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές στην έμμεση επιρροή, αλλά ωστόσο δεν παρατηρήθηκε σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας. Σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της έμμεσης επιρροής δεν παρατηρήθηκε ούτε στα προηγούμενα πειράματά μας παρά μόνο στο τέταρτο

πείραμα. Η ασυμφωνία που παρουσιάζεται ανάμεσα στα ευρήματα των πειραμάτων, όπως και η έλλειψη προηγούμενων σχετικών ερευνών, τονίζουν εκ νέου την ανάγκη για περισσότερες έρευνες στο τομέα, οι οποίες ενδεχομένως να διαλευκάνουν τον ακριβή ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην επιρροή.

Σε μία προσπάθεια να κατανοήσουμε καλύτερα το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έμμεση επιρροή, χρησιμοποιήσαμε και πάλι την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή, για να παρατηρήσουμε ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας επέφερε μεγαλύτερη έμμεση επιρροή απ' ό,τι η υψηλή αντίληψη ομοιογένειας στο υποομαδικό επίπεδο με έμφαση σε επιχειρήματα. Αντιθέτως, η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας μείωσε την έμμεση επιρροή σε σχέση με την υψηλή αντίληψη ομοιογένειας, όταν προσδόθηκε έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των υποομάδων. Επιπλέον, η θετική αλληλεπίδραση της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας και της έμφασης σε επιχειρήματα που παρατηρήθηκε στο υποομαδικό επίπεδο μετριάζεται στο ατομικό επίπεδο, όπου η έμμεση συμφωνία με τις θέσεις της μειοψηφικής πηγής είναι λιγότερη απ' ό,τι στο υποομαδικό επίπεδο. Φαίνεται δηλαδή ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας μόνο σε συνδυασμό με την έμφαση σε επιχειρήματα στο υποομαδικό επίπεδο αυξάνει την έμμεση επιρροή. Με βάση αυτά τα αποτελέσματα, συμπεραίνουμε λοιπόν ότι παρόλο που η αντίληψη ομοιογένειας δε μεσολάβησε σημαντικά στην έκφραση της έμμεσης επιρροής, ωστόσο φαίνεται ότι πράγματι διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην έκφραση της έμμεσης επιρροής ως ανεξάρτητη μεταβλητή.

Η σημαντική αλληλεπίδραση της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης με την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή μας οδηγεί, ωστόσο, και στη διαπίστωση ότι οι δύο τρόποι διαφοροποίησης δε λειτουργούν μόνο ως δύο τρόποι μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας αλλά και ως

τρόποι κατηγοριοποίησης του κοινωνικού μας περίγυρου σε δύο διαφορετικά επίπεδα αναφοράς, στο ατομικό και στο υποομαδικό επίπεδο. Η σημαντική αλληλεπίδραση των δύο ειδών διαφοροποίησης με την αντίληψη ομοιογένειας αποτελεί ξεκάθαρη ένδειξη του εναλλακτικού ρόλου που διαδραματίζει η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση. Από τα ευρήματά μας φάνηκε ότι η υποομαδοποίηση ανασύρει στην επιφάνεια μεγαλύτερες διαφορές στην επιρροή, τόσο της μειοψηφίας όσο και της πλειοψηφίας, από ότι η ατομικοποίηση. Μπορούμε συνεπώς να εισηγηθούμε ότι η υποομαδοποίηση, εκτός από το ρόλο της στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας, εστιάζει την προσοχή των συμμετεχόντων στο διομαδικό επίπεδο αναφοράς, ενώ η ατομικοποίηση αντιθέτως στρέφει το πλαίσιο αναφοράς στο διαπροσωπικό επίπεδο (βλ. Tajfel, 1978; Tajfel & Turner, 1979). Η επιλογή καθορισμού του περιεχομένου της διαφοροποίησης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά και επιχειρήματα επέδειξε ότι η ασθενέστερη επίδραση της ατομικοποίησης σε σχέση με την υποομαδοποίηση, όπως παρατηρήσαμε στην προηγούμενη ενότητα, δε βασίζεται μόνο στο διαφορετικό περιεχόμενο που αυθόρμητα ανακαλείται αλλά στην εν γένει διάκριση, ανάμεσα στο διομαδικό και το ατομικό επίπεδο.

Επιπλέον, μπορούμε να στηρίξουμε ότι η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση, ιδιαίτερα σε συνδυασμό με την έμφαση σε επιχειρήματα, αυξάνει στην ουσία και τη συγχρονική σταθερότητα της ομάδας-πηγής διαμέσου της έμφασης που προσδίδει στις διάφορες υποομάδες ή άτομα που διαφέρουν μεταξύ τους σε ορισμένες διαστάσεις αλλά την ίδια στιγμή μοιράζονται μία κοινή ομαδική ταυτότητα βασισμένη στην κοινή τους συμφωνία στο εκάστοτε κοινωνικό θέμα. Η σημασία του ρόλου της συγχρονικής σταθερότητας στη μειονοτική επιρροή καθορίστηκε από τον Moscovici (1976, 1979) στα πλαίσια του αλληλεπιδραστικού μοντέλου κατά το οποίο

η δυνατότητα επιρροής της μειοψηφίας βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην προϋπόθεση ότι θα επιδείξει διαχρονική σταθερότητα στις θέσεις της και συγχρονική σταθερότητα ανάμεσα στα μέλη της. Οι Papastamou και Mugny (1990) περιγράφουν μία από τις λίγες έρευνες στο ρόλο της συγχρονικής σταθερότητας στην κοινωνική επιρροή. Όπως περιγράφουμε στη γενική εισαγωγή της διατριβής, οι Papastamou και Mugny χειρίστηκαν πειραματικά τη συγχρονική σταθερότητα αποδίδοντας το μειοψηφικό μήνυμα επιρροής σε δύο άτομα, τα οποία είτε συμφωνούσαν είτε διαφωνούσαν με την πλειονότητα των θέσεων της ομάδας τους. Οι ερευνητές διέκριναν ότι η ιδεολογική ομοιότητα (ή η συγχρονική σταθερότητα) ήταν απαραίτητη για την επιρροή των κοντινών υποκείμενων ενώ η επιρροή των μακρινών συμμετεχόντων αυξήθηκε όταν το μήνυμα επιρροής αποδόθηκε σε δύο ιδεολογικά διαφορετικά μέλη της ίδιας μειονοτικής ομάδας. Ο Lopez και οι συνεργάτες του (2007) διερεύνησαν την επίδραση της συναίνεσης ανάμεσα στα μέλη μίας ομάδας στις δυνατότητες επιρροής της ομάδας. Παρόλο που οι ίδιοι οι ερευνητές δεν ορίζουν τη συναίνεση ως συγχρονική σταθερότητα, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι η κοινή συναίνεση ανάμεσα στα μέλη μίας ομάδας αναφέρεται ουσιαστικά στη συγχρονική σταθερότητα τους. Από τα ευρήματα του πειράματός τους, οι εν λόγω ερευνητές παρατήρησαν ότι μία ομάδα υψηλής συναίνεσης και υψηλής ομοιογένειας θεωρήθηκε λιγότερο έγκυρη απ' ότι μία ομάδα υψηλής συναίνεσης και χαμηλής ομοιογένειας.

Λόγω του ότι στο παρόν πείραμα δε χρησιμοποιούμε τους ίδιους πειραματικούς χειρισμούς με τους Papastamou και Mugny (1990) ούτε με τον Lopez και τους συνεργάτες του (2007), η σύγκριση των αποτελεσμάτων μας με αυτά των δύο προαναφερθέντων πειραμάτων είναι δύσκολη. Από τα αποτελέσματά μας παρατηρήσαμε ωστόσο ότι η υποομαδοποίηση με αναφορά σε επιχειρήματα λειτούργησε ιδιαίτερα ευεργετικά τόσο ως προς την έμμεση μειονοτική επιρροή όσο

και προς την άμεση πλειοψηφική επιρροή. Επιπλέον, είδαμε ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε συνδυασμό με την υποομαδοποίηση με έμφαση σε επιχειρήματα επέφερε μεγαλύτερη έμμεση επιρροή από ότι η υψηλή αντίληψη ομοιογένειας στην αντίστοιχη συνθήκη υποομαδοποίησης με έμφαση σε επιχειρήματα. Θεωρούμε λοιπόν ότι τα αποτελέσματα του πειράματός μας προσφέρουν, αν και έμμεσα, υποστήριξη στην ανάγκη συγχρονικής σταθερότητας ανάμεσα στα μέλη μίας ομάδας για τη διασφάλιση της δυνατότητας επιρροής της.

Ας στραφούμε σε αυτό το σημείο στα δεδομένα τα σχετικά με την εικόνα της πηγής. Συμπεριλάβαμε τη μέτρηση της εικόνας της πηγής, για να διερευνήσουμε την ύπαρξη πιθανών επιδράσεων των ανεξάρτητων μεταβλητών στους παράγοντες της εικόνας της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας. Από τα δεδομένα του πειράματος σχετικά με την εικόνα της πηγής παρατηρήσαμε ότι στο ατομικό επίπεδο οι συμμετέχοντες στη συνθήκη με έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά θεώρησαν τα μέλη της μειοψηφίας λιγότερο ψυχολογικά ισορροπημένους απ' ότι οι συμμετέχοντες στη συνθήκη με έμφαση σε επιχειρήματα. Αντίστοιχα παρατηρήσαμε ένα παρόμοιο μοτίβο στο υποομαδικό επίπεδο, όπου οι συμμετέχοντες στην ομάδα έμφασης σε λογικά επιχειρήματα θεώρησαν την πλειοψηφία, αυτή τη φορά, περισσότερο ψυχολογικά ισορροπημένη απ' ότι οι συμμετέχοντες στην ομάδα έμφασης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Φαίνεται δηλαδή ότι, ενώ η έμφαση σε επιχειρήματα αυξάνει την πρόσληψη της πλειοψηφίας ως ψυχολογικά ισορροπημένης στο υποομαδικό επίπεδο σε σχέση με την αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά, η αντίστοιχη επίδραση της έμφασης σε επιχειρήματα στην εικόνα της μειοψηφίας επέρχεται στο ατομικό επίπεδο.

Διαφορετική επενέργεια ανάμεσα στο υποομαδικό και το ατομικό επίπεδο εμφανίστηκε επίσης στην αντίληψη της ψυχολογικής ισορροπίας της μειοψηφίας και

της πλειοψηφίας, όπου στο ατομικό επίπεδο οι συμμετέχοντες στη συνθήκη έμφασης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά θεώρησαν τη μειοψηφία ως λιγότερο ψυχολογικά ισορροπημένη απ' ότι θεώρησαν την πλειοψηφία, ενώ αντίστοιχη διαφορά δεν εμφανίστηκε στο υποομαδικό επίπεδο. Προηγούμενες έρευνες (βλ. Παπαστάμου, 1989β) συμπέραναν ότι η ψυχολογιοποίηση επιδρά στην εικόνα της μειοψηφίας αλλά αφήνει απρόσβλητη την εικόνα της πλειοψηφίας. Τα ευρήματα του πειράματος αυτού υποστηρίζουν αυτή τη θέση αλλά μόνο σε ό,τι αφορά στο ατομικό επίπεδο. Στο υποομαδικό επίπεδο η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά δεν επέδρασε περισσότερο στην εικόνα της μειοψηφίας απ' ότι της πλειοψηφίας. Βέβαια, οφείλουμε να τονίσουμε ότι η συνθήκη αναφοράς σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά δεν αποτελεί χειρισμό ψυχολογιοποίησης, αφού η θέση που υποστηρίζει η μειοψηφική πηγή δεν αποδίδεται στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της. Ωστόσο, φαίνεται ξεκάθαρα ότι η αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των μελών της μειοψηφίας επιδρά πιο περιοριστικά στην εικόνα της μειοψηφίας σε σχέση με την αναφορά σε επιχειρήματα, ενώ η αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των υποομάδων που αποτελούν τη μειοψηφική πηγή δεν επιδρά αρνητικά ως προς την εικόνα της μειοψηφίας, σε σχέση πάλι με την αναφορά σε επιχειρήματα.

Σε γενικές γραμμές, τα ευρήματα σχετικά με τον παράγοντα ψυχολογικής ισορροπίας υποστηρίζουν την αρχική υπόθεση του πειράματος ότι η αναφορά στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά θα μειώσει την πρόσληψη της πηγής ως ψυχολογικά ισορροπημένης και τονίζουν την ύπαρξη διαφορών στην επενέργεια του ατομικού και του υποομαδικού επιπέδου στην πρόσληψη της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας.

Επιπλέον, η σημαντική μεσολάβηση του παράγοντα της ψυχολογικής ισορροπίας στην επίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην έκφραση της άμεσης επιρροής υποδεικνύει το σημαντικό ρόλο που διαδραματίζει η εικόνα της

ψυχολογικής ισορροπίας της πηγής στην αποδοχή των θέσεών της, ιδιαίτερα όταν η επιρροή αυτή εκφράζεται άμεσα.

Σε ό,τι αφορά στο δεύτερο παράγοντα της εικόνας της πηγής, ο οποίος περιγράφει την πηγή με όρους αξιοπιστίας και ρεαλισμού, παρατηρήσαμε διαφορές ανάμεσα στην υψηλή και χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας, όπου η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας αύξησε την πρόσληψη των μελών της μειοψηφίας ως αξιόπιστα και ρεαλιστικά σε σχέση με την υψηλή αντίληψη ομοιογένειας. Αντιθέτως, παρατηρήθηκε ότι η αντίληψη ομοιογένειας άφησε απρόσβλητη την εικόνα των μελών της πλειοψηφίας. Ο παράγοντας αυτός της εικόνας των μελών της πηγής ως αξιόπιστα και ρεαλιστικά μεσολάβησε σημαντικά στην επίδραση του περιεχομένου της διαφοροποίησης στην έκφραση της άμεσης επιρροής. Φαίνεται δηλαδή ότι, εκτός από την αντίληψη ομοιογένειας, σημαντικό ρόλο στην έκφραση της άμεσης επιρροής διαδραματίζει και η εικόνα των μελών της πηγής ως ψυχολογικά ισορροπημένα αλλά και η εικόνα των μελών της πηγής ως αξιόπιστα και ρεαλιστικά, υποδεικνύοντας έτσι το εύρος των συνεμπλεκόμενων παραγόντων που αλληλεπιδρούν στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής.

Σε ό,τι αφορά στον τρίτο παράγοντα της πηγής, παρατηρήσαμε ότι η έμφαση στα επιχειρήματα που προβάλλουν τα άτομα που αποτελούν την πηγή του μηνύματος επιρροής αυξάνει την πρόσληψή τους ως πολιτικά ενταγμένα και αντικομορμιστικά σε σχέση με την έμφαση στα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά. Διαφορά ανάμεσα στην έμφαση σε επιχειρήματα και στην έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά στο υποομαδικό επίπεδο δεν παρουσιάστηκε αλλά μόνο στο ατομικό, υποδεικνύοντας ξανά τη διαφορετική επίδραση των δύο αυτών τρόπων διαφοροποίησης.

Παρόμοια διαφορά ανάμεσα στα δύο είδη διαφοροποίησης παρατηρήθηκε κι από τα δεδομένα σχετικά με την εικόνα της πηγής ως ευέλικτη. Συγκεκριμένα, η

υποομαδοποίηση αύξησε την ευελιξία της μειοψηφίας περισσότερο απ' ό τι η ατομικοποίηση. Ωστόσο, αντίστοιχη διαφορά ανάμεσα στα δύο είδη διαφοροποίησης στην εικόνα της πλειοψηφίας δεν παρουσιάστηκε. Αυτό το εύρημα συνάδει με τα ευρήματα του τρίτου και τέταρτου πειράματος, όπου παρατηρήθηκε ότι η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο και στο ατομικό επίπεδο μείωσε την απόδοση της άκαμπτης στάσης στα ιδιοσυγκρασιακά χαρακτηριστικά της μειοψηφίας, ενώ άφησε απρόσβλητη την εικόνα της πλειοψηφίας.

Τέλος, παρατηρήθηκε ότι η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο αύξησε την πρόσληψη των μελών της πηγής ως αμερόληπτα και αντικομοφορμιστικά σε σχέση με τη συνθήκη διαφοροποίησης στο ατομικό επίπεδο. Τα δεδομένα αυτού του παράγοντα συνάδουν με τα αποτελέσματα των προαναφερθέντων παραγόντων της εικόνας της πηγής, τα οποία υποδεικνύουν τη διαφορετική επίδραση της ατομικοποίησης και της υποομαδοποίησης στην εικόνα της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας.

Ολοκληρώνοντας, έχουμε την πεποίθηση πως φάνηκε αρκετά καθαρά ότι οι διαφορετικές γνωστικές αναπαραστάσεις μίας μειονότητας και μίας πλειοψηφίας διαφέρουν σε τρόπους, οι οποίοι είτε διευκολύνουν είτε εμποδίζουν την επιρροή των μηνυμάτων της κάθε ομάδας. Τα αποτελέσματα του πειράματος είναι σημαντικότερα, λόγω των επιπτώσεών τους στις θεωρίες κοινωνικής νόησης και κοινωνικής ταυτότητας, αλλά κυρίως λόγω του ότι προσφέρουν μία πρώτη βάση για μελλοντικές έρευνες, οι οποίες θα επιχειρήσουν να συγκρίνουν την επίδραση της ατομικοποίησης και της υποομαδοποίησης τόσο στην αντίληψη ομοιογένειας όσο και στην κοινωνική επιρροή. Επιπλέον, το πείραμα αυτό εμπλουτίζει τη γραμματεία τη σχετική με τη διαφοροποίηση, αφού περιγράφει μία πρώτη προσπάθεια καθορισμού του περιεχομένου της ατομικοποίησης και της υποομαδοποίησης αλλά περαιτέρω

διερευνά τις επιπτώσεις του πειραματικού χειρισμού της αυθόρμητης τάσης αναφοράς σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά και επιχειρήματα που παρατηρήθηκε στα προηγούμενα πειράματά μας.

Στο σύνολό τους τα ευρήματα του πειράματος αυτού υποδεικνύουν ξεκάθαρα ότι οι γνωστικές αναπαραστάσεις της μειοψηφίας και της πλειοψηφίας εμπλέκονται στην έκφραση της επιρροής τους. Ωστόσο, ακριβώς επειδή η έρευνα μας παρουσιάζει μερικά από τα πρώτα αποτελέσματα σε αυτό το θέμα, και επειδή μερικά από τα αποτελέσματά μας είτε δεν ήταν τόσο ισχυρά όσο αναμέναμε είτε δε συνάδουν με τα ευρήματα των προηγούμενων πειραμάτων μας, πρέπει να τονίσουμε την ανάγκη για επανέλεγχό τους από τη μελλοντική έρευνα. Συνοψίζοντας, λοιπόν, δεν μπορούμε παρά να τονίσουμε την ανάγκη για περισσότερες έρευνες που να σχετίζονται με το ρόλο της διαφοροποίησης στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής, οι οποίες θα βοηθήσουν στην καλύτερη κατανόηση αυτής της περίπλοκης και αμφίδρομης σχέσης.

Κεφάλαιο 8 - Γενικά Συμπεράσματα

Ολοκληρώνοντας την παρουσίαση των πειραματικών ερευνών έχουμε την εντύπωση ότι στην πλειοψηφία τους τα αρχικά ερωτήματα, τα οποία είχαν δώσει έναυσμα για την εκπόνηση της παρούσης διατριβής, απαντήθηκαν. Η εν γένει λειτουργία της αντίληψης ομοιογένειας αναδείχθηκε όχι μόνο μέσω της διερεύνησης του κατά πόσο εμπλέκεται στην κοινωνική επιρροή, αλλά περαιτέρω μέσω της πειραματικής διερεύνησης των τρόπων με τους οποίους η αντίληψη ομοιογένειας μπορεί να μειωθεί, επιδρώντας έτσι στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής.

Πραγματοποιώντας μία θεωρητική σύζευξη των μοντέλων κοινωνικής επιρροής και των μοντέλων κοινωνικής νόησης, εξετάσαμε τις μελέτες που διερευνούν τις διαφορές στην αντίληψη ομοιογένειας μειοψηφιών και πλειοψηφιών, όπως και τα θεωρητικά μοντέλα που επιχειρούν να εξηγήσουν τις διαφορές αυτές. Θεμελιώσαμε στη συνέχεια τον προβληματισμό μας στην ανεπάρκεια των λιγοστών ερευνών που θίγουν το ενδεχόμενο επίδρασης της αντίληψης ομοιογένειας, ως μίας γνωστικής προκατάληψης, στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής,

Στην παρούσα διατριβή, η αντίληψη ομοιογένειας, ο βασικότερος ρόλος της οποίας εστιάζεται στη συγκρότηση στερεοτύπων, έγινε αντιληπτή ως ένα μέσο με το οποίο μπορούν να μειωθούν τα στερεότυπα ενός ατόμου προς μία ομάδα-πηγή για να αποσοβηθούν οι αναμενόμενες αντιδράσεις απέναντι σε κοινωνικές ομάδες, ιδιαίτερα απέναντι σε μειοψηφίες, οι οποίες είναι περισσότερο ευάλωτες σε κοινωνικές διακρίσεις, με απώτερο σκοπό την αύξηση της αποδοχής των θέσεων της εκάστοτε ομάδας-πηγής. Προσδώσαμε έμφαση όχι στους τρόπους με τους οποίους η ομάδα-πηγή μπορεί να αυξήσει την επιρροή της μέσω της συμπεριφοράς ή μέσω του

είδους διαπραγμάτευσης που προβάλλει, αλλά στους τρόπους με τους οποίους ένδο-ατομικές γνωστικές διεργασίες μπορούν να μεταβληθούν, αφού - όπως αρχικά υποστηρίξαμε - διαδραματίζουν καίριο ρόλο στην αποδοχή των θέσεων μίας κοινωνικής ομάδας-πηγής.

Ο ευρύτερος ρόλος της αντίληψης ομοιογένειας αποτέλεσε, λοιπόν, το επίκεντρο του ενδιαφέροντος της μελέτης μας, όπου, σε αντίθεση με αρκετές έρευνες του πεδίου της αντίληψης ομοιογένειας, κάθε άλλο παρά αποσιωπήθηκε ο ρόλος της στην κοινωνική επιρροή. Επιπλέον, οι μέθοδοι μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας που προσδιορίζονται από τη γραμματεία τη σχετική με τη μείωση στερεοτύπων, εγχειρηματοποιήθηκαν για τη διερεύνηση του ρόλου τους στην κοινωνική επιρροή. Συγκεκριμένα, εγχειρηματοποιήσαμε την υποομαδοποίηση και την ατομικοποίηση ακριβώς για να διερευνήσουμε τις επιδράσεις αυτών των μεθόδων στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή. Στοχεύσαμε στην ανάδειξη της αμφίδρομης λειτουργίας των μηχανισμών κοινωνικής ταυτότητας και κοινωνικής νόησης, και αποκαλύψαμε τα προτερήματα που μπορούν να επέλθουν από μία τέτοια σύζευξη στην κατανόηση των διαδικασιών κοινωνικής επιρροής.

Ο μειονοτικός και πλειοψηφικός χαρακτήρας της ομάδας-πηγής αποτέλεσαν την ανεξάρτητη μεταβλητή και στις πέντε πειραματικές μελέτες που παρουσιάσαμε. Σε όλες τις περιπτώσεις, το κείμενο επιρροής παρουσιάστηκε προερχόμενο είτε από μία μειοψηφία είτε από μία πλειοψηφία. Ωστόσο, δεν περιοριστήκαμε μόνο σε αυτή την ανεξάρτητη μεταβλητή αλλά χειριστήκαμε πειραματικά την τυπικότητα, όπως και την υποομαδοποίηση και την ατομικοποίηση με στόχο τη διερεύνηση της επίδρασης αυτών των μεταβλητών στην κοινωνική επιρροή.

Στο επίπεδο των εξαρτημένων μεταβλητών, δε χρησιμοποιήσαμε μόνο έναν τρόπο μέτρησης της επιρροής, όπως οι προηγούμενες έρευνες οι σχετικές με το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή. Αντιθέτως, σε όλες τις περιπτώσεις, οι μετρήσεις αφορούσαν στις τοποθετήσεις σε άμεσα όπως και σε έμμεσα ζητήματα, όπου και λήφθηκαν υπόψη τόσο οι διαδικασίες πλειοψηφικής επιρροής όσο και οι διαδικασίες μειοψηφικής επιρροής. Η αντίληψη ομοιογένειας αποτέλεσε μία δεύτερη εξαρτημένη μεταβλητή, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως έλεγχος των πειραματικών χειρισμών, ενώ η μέτρηση της εικόνας της ομάδας-πηγής επέτρεψε τη διερεύνηση των επιπτώσεων της μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας στην εικόνα της ομάδας-πηγής, αλλά υποβοήθησε επίσης στην καταλληλότερη ερμηνεία των ευρημάτων.

Το πρώτο πείραμα της πρώτης εκ των τριών ενοτήτων, εμπνευσμένο από τη δημόσια συζήτηση για τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα, διερεύνησε την επίδραση της τυπικότητας στην πλειοψηφική επιρροή, όπως και τη σχέση της τυπικότητας με την αντίληψη ομοιογένειας. Η σχέση της τυπικότητας ενός στερεοτύπου με την αντίληψη ομοιογένειας, αφορά ένα από τα κεντρικά ζητούμενα στη γραμματεία των στερεοτύπων, το οποίο στο συγκεκριμένο πείραμα εγχειρηματοποιήθηκε με επικέντρωση είτε στα τυπικά είτε στα μη-τυπικά χαρακτηριστικά των μελών της πλειοψηφικής ομάδας των φοιτητών που υποστηρίζουν τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στα ελληνικά πανεπιστήμια. Η αντίληψη ομοιογένειας εγχειρηματοποιήθηκε ως επιπρόσθετη ανεξάρτητη μεταβλητή, όπως και η αρχική θέση των συμμετεχόντων, όπου διερευνήθηκε η επίδραση των δύο επιπλέον ανεξάρτητων μεταβλητών με την τυπικότητα.

Τα ευρήματα του πειράματος είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, καθώς καταδεικνύουν την επίδραση της τυπικότητας στην πλειοψηφική επιρροή, ενώ

ταυτόχρονα αναδεικνύουν μερικά από τα πρώτα στοιχεία που έχουν σχέση με το ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή. Έμφαση προσδόθηκε στη διαφορετική επίδραση της τυπικότητας στην άμεση και έμμεση επιρροή, όπου φάνηκε ότι η αναφορά στα τυπικά χαρακτηριστικά της πλειοψηφίας αυξάνει την άμεση επιρροή της, ενώ παράλληλα μειώνει τη συμφωνία με την πλειοψηφική πηγή στο έμμεσο επίπεδο. Επιπλέον, τα ευρήματα αυτά προσδιορίζουν περαιτέρω τη σχέση της τυπικότητας και της αντίληψης ομοιογένειας. Ειδικότερα, από τα ευρήματα αυτού του πειράματος φάνηκε ότι η αντίληψη ομοιογένειας διαδραματίζει μεσολαβητικό ρόλο στην επίδραση της τυπικότητας στην άμεση πλειοψηφική επιρροή. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το εύρημα ότι η αντίληψη ομοιογένειας και η τυπικότητα δεν επέδρασαν καθόλου στην εικόνα της πλειοψηφίας, αλλά αντιθέτως την άφησαν απρόσβλητη.

Στο δεύτερο πείραμα αυτής της πρώτης ενότητας εξετάστηκε η επίδραση της τυπικότητας στη μειοψηφική επιρροή. Το ζητούμενο εγχειρηματοποιήθηκε με την αναφορά σε τυπικά και μη-τυπικά χαρακτηριστικά της ομάδας-πηγής, όπου και πάλι η αντίληψη ομοιογένειας και η αρχική θέση των συμμετεχόντων χρησιμοποιήθηκαν ως επιπρόσθετες ανεξάρτητες μεταβλητές. Τα ευρήματα αυτού του δεύτερου πειράματος καταδεικνύουν την επίδραση της τυπικότητας στην μειοψηφική επιρροή, ενώ ταυτόχρονα επιβεβαιώνουν τη σημασία του ρόλου που διαδραματίζει η αντίληψη ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή. Έμφαση προσδόθηκε στη σημαντική αλληλεπίδραση της τυπικότητας με την αντίληψη ομοιογένειας στη μειονοτική επιρροή. Ειδικότερα, τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι ο συνδυασμός της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας με την αναφορά σε μη-τυπικά χαρακτηριστικά της πηγής αυξάνει τη συμφωνία με τις μειονοτικές θέσεις στο έμμεσο επίπεδο, ενώ η αναφορά σε μη-τυπικά χαρακτηριστικά μειώνει τη συμφωνία

με τη μειονοτική θέση στο άμεσο επίπεδο. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το εύρημα ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε συνδυασμό με την παρουσίαση μη-τυπικών χαρακτηριστικών αυξάνουν την εικόνα της μειοψηφίας ως ανεξάρτητη και αυτόνομη, ενώ παράλληλα, η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας μειώνει την εικόνα της μειοψηφίας ως άκαμπτη. Σε αντίθεση δηλαδή με την εικόνα της πλειοψηφικής πηγής, φαίνεται ότι η κοινωνική αναπαράσταση της μειοψηφίας επηρεάζεται από την τυπικότητα των χαρακτηριστικών που συνδέονται μαζί της, όπως κι από την αντίληψη ομοιογένειάς της.

Στη συνέχεια, τα δύο πειράματα που ακολούθησαν εγγράφονται σε μία προσπάθεια διερεύνησης των τρόπων μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας με στόχο τη διερεύνηση της επίδρασης της μείωσης αυτής στην κοινωνική επιρροή. Σε αντίθεση με τα πειράματα της πρώτης ενότητας, εδώ έγινε άμεση σύγκριση της μειονοτικής και πλειοψηφικής επιρροής στο ίδιο πείραμα με σκοπό να αναγνωριστούν πιθανές διαφορές στην επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας στις δύο διαφορετικές αυτές διαδικασίες επιρροής. Σε αυτή την ενότητα επιλέξαμε τη χρήση ενός διαφορετικού πειραματικού υποδείγματος, αυτό του καπνίσματος, όπου το κείμενο επιρροής υποστήριζε μία αντικαπνιστική θέση.

Στο τρίτο πείραμα συγκεκριμένα έγινε πειραματικός χειρισμός της υποομαδοποίησης με στόχο τη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας της ομάδας. Στο πείραμα αυτό, στοχεύσαμε στον έλεγχο της υπόθεσης σύμφωνα με την οποία η μείωση στην αντίληψη ομοιογένειας μπορεί να αυξήσει την έμμεση μειοψηφική επιρροή και να μειώσει την άμεση πλειοψηφική επιρροή. Θεωρήσαμε ότι η υποομαδοποίηση θα μείωνε την αντίληψη ομοιογένειας τόσο της μειοψηφίας όσο και της πλειοψηφίας, αλλά κυρίως ότι αυτή η μείωση θα επέφερε μία διαφορετική επενέργεια στην επιρροή της κάθε ομάδας αντίστοιχα ακριβώς λόγω των

διαφορετικών τρόπων με τους οποίους επέρχεται η συμφωνία με μία μειονοτική και μία πλειοψηφική κοινωνική ομάδα. Όπως προέκυψε από τα πειραματικά ευρήματα, η υποομαδοποίηση και η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας πράγματι αύξησαν την έμμεση μειοψηφική επιρροή. Αντιθέτως, όπως είχαμε υποθέσει, η υποομαδοποίηση μείωσε την άμεση επιρροή. Περαιτέρω, τα αποτελέσματα της εικόνας της πηγής υπέδειξαν τις σημαντικές επιπτώσεις της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας και της υποομαδοποίησης στη μείωση της εικόνας της μειοψηφίας ως άκαμπτη. Όπως και στο δεύτερο πείραμα, αντίστοιχη επίδραση της αντίληψης ομοιογένειας στην εικόνα της πλειοψηφίας δεν παρουσιάστηκε. Επιπλέον, διερευνήσαμε περαιτέρω την ακριβή σχέση της αντίληψης ομοιογένειας με την κοινωνική επιρροή, όπου διαφάνηκε ο μεσολαβητικός ρόλος που διαδραματίζει η αντίληψη ομοιογένειας στην επίδραση της υποομαδοποίησης στην έκφραση της έμμεσης επιρροής.

Μετά την απόπειρα διερεύνησης του ρόλου της υποομαδοποίησης στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή, στο επόμενο πείραμα αυτής της ενότητας, προχωρήσαμε στην εξέταση του κατά πόσο η μείωση της αντίληψης ομοιογένειας στο ατομικό επίπεδο, αυτή τη φορά, έχει τη δυνατότητα να αμβλύνει τα στερεότυπα που κατευθύνονται προς την ομάδα-πηγή, μειώνοντας την αντίληψη ομοιογένειας και επιφέροντας τις αλλαγές στην κοινωνική επιρροή που παρατηρήθηκαν στο υποομαδικό επίπεδο. Παρουσιάζοντας πάλι ένα αντικαπνιστικό κείμενο προερχόμενο είτε από την πλειοψηφία είτε από τη μειοψηφία, διερευνήθηκε η επίδραση της ατομικοποίησης στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας και συνεπώς, η επίδραση της μείωσης αυτής στη μειονοτική και πλειοψηφική επιρροή. Τα πειραματικά ευρήματα επιβεβαίωσαν τη δυνατότητα της ατομικοποίησης να μειώσει την αντίληψη ομοιογένειας όπως και να επιφέρει αλλαγές στην έμμεση αλλά όχι στην άμεση επιρροή. Η επίδραση της ατομικοποίησης στην εικόνα της πηγής φάνηκε

ότι είναι πανομοιότυπη με την επίδραση της υποομαδοποίησης, αφού η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας σε συνδυασμό με την έμφαση στο ατομικό επίπεδο μείωσε την ακαμψία της μειοψηφίας. Επιπλέον, σε γενικές γραμμές, παρατηρήθηκε βελτίωση στην εικόνα της πηγής, τόσο της μειοψηφίας όσο και της πλειοψηφίας, ως αποτέλεσμα της ατομικοποίησης.

Συγκρίνοντας τα ευρήματα των δύο πειραμάτων αυτής της ενότητας, παρατηρήσαμε μία ασθενέστερη επίδραση της ατομικοποίησης σε σχέση με την υποομαδοποίηση, στην κοινωνική επιρροή. Επιπλέον, παρατηρήσαμε ότι στο ατομικό επίπεδο, τα μέλη της αντικαπιλιστικής ομάδας ως επί το πλείστο διαφοροποιήθηκαν αυθόρμητα με βάση τα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά, ενώ στο υποομαδικό επίπεδο η διαφοροποίηση καθορίστηκε περισσότερο από μία αυθόρμητη αναφορά στα αντικαπιλιστικά επιχειρήματα που προέβαλλε η κάθε υποομάδα. Αυτές ακριβώς οι παρατηρήσεις καθόρισαν το σχεδιασμό του πέμπτου πειράματος, στο οποίο συγκρίθηκε η ατομικοποίηση και η υποομαδοποίηση στο ίδιο πείραμα και ελέγχθηκε πειραματικά η αυθόρμητη τάση που παρατηρήθηκε στην προηγούμενη ενότητα μέσω του πειραματικού χειρισμού του περιεχομένου της διαφοροποίησης. Συγκεκριμένα, στο πέμπτο πείραμα, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να διαφοροποιήσουν τις υποομάδες ή τα άτομα που αποτελούν την ομάδα-πηγή με βάση είτε τα ψυχολογικά τους χαρακτηριστικά είτε τα επιχειρήματα που προβάλλουν.

Το πέμπτο πείραμα σκόπευε αφενός να συγκρίνει τις δύο προαναφερθείσες διαδικασίες διαφοροποίησης και αφετέρου να διερευνήσει την επίδραση του περιεχομένου του κάθε είδους διαφοροποίησης στην κοινωνική επιρροή. Υποθέσαμε ότι η έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά των ατόμων και των υποομάδων που αποτελούν την κεντρική ομάδα, που υποστηρίζει την άμεση έναρξη των διαδικασιών επαναπροσέγγισης στην Κύπρο, περιορίζει τη δυνατότητα επιρροής

τους, ενώ αντιθέτως η έμφαση στα επιχειρήματα που προβάλλουν διευκολύνει την επιρροή τους. Περαιτέρω, διατυπώσαμε την υπόθεση ότι η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο θα επιδράσει περισσότερο, τόσο στη μειονοτική όσο και στην πλειονοτική επιρροή, απ' ότι η διαφοροποίηση στο ατομικό επίπεδο, στο οποίο η κοινωνική επιρροή θα αποδειχθεί λιγότερο ευαίσθητη. Τα ευρήματα του πειράματος ενίσχυσαν πρώτιστα τη βασική μας υπόθεση για τη σύνδεση ανάμεσα στην αντίληψη ομοιογένειας και την κοινωνική επιρροή αλλά και επιβεβαίωσαν τις προαναφερθείσες υποθέσεις του πειράματος.

Συγκεκριμένα, από τα ευρήματα του πειράματος εντοπίστηκε μία ενδιαφέρουσα τριπλή αλληλεπίδραση από την οποία φαίνεται ότι η αναφορά στα επιχειρήματα που προβάλλει η κάθε υποομάδα, από τις οποίες αποτελείται η κεντρική ομάδα, αυξάνει την άμεση πλειοψηφική επιρροή της εν λόγω ομάδας. Επιπλέον, εντοπίστηκε μία αντίστοιχα ενδιαφέρουσα τριπλή αλληλεπίδραση από την οποία διαφάνηκε ότι η αναφορά στα επιχειρήματα που προβάλλουν οι υποομάδες που αποτελούν τη μειοψηφική πηγή σε συνδυασμό με τη χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας αυξάνει την έμμεση μειοψηφική επιρροή. Από τα αποτελέσματα σχετικά με την εικόνα της πηγής παρατηρήθηκε ότι η έμφαση στα επιχειρήματα που προβάλλουν οι υποομάδες που αποτελούν την πλειοψηφική πηγή αυξάνει την πρόσληψη των μελών της πλειοψηφίας ως ψυχολογικά ισορροπημένα σε σχέση με την έμφαση σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Παράλληλα, η έμφαση στα επιχειρήματα που προβάλλουν τα άτομα που αποτελούν τη μειοψηφική πηγή αυξάνει την πρόσληψη των μελών της μειοψηφίας ως ψυχολογικά ισορροπημένα, πάλι σε σχέση με την έμφαση στα ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Επιπλέον, η εικόνα της μειοψηφίας ως άκαμπτη μειώθηκε από την υποομαδοποίηση σε σχέση με την

ατομικοποίηση, τονίζοντας τη διαφορετική επενέργεια που επιφέρουν αυτές οι δύο διαδικασίες διαφοροποίησης.

Μέσω των πέντε πειραμάτων της διατριβής αυτής, έχουμε την πεποίθηση ότι υποστηρίξαμε άρτια τον ενεργό ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή και υποδείξαμε τους τρόπους με τους οποίους η μείωση αυτής της γνωστικής προκατάληψης προς την ομάδα-πηγή επιδρά στη μειωψηφική και πλειοψηφική επιρροή. Τονίσαμε την αμφίδρομη σχέση της τυπικότητας με την αντίληψη ομοιογένειας και αναδείξαμε την αλληλεπίδραση της χαμηλής αντίληψης ομοιογένειας και της χαμηλής τυπικότητας στην αύξηση της έμμεσης μειωψηφικής επιρροής. Υποδείξαμε, επιπλέον, τη διαφορετική επενέργεια που επιφέρει η διαφοροποίηση στην έκφραση της άμεσης πλειοψηφικής και της έμμεσης μειωψηφικής επιρροής, όπου η άμεση επιρροή μειώθηκε ενώ η έμμεση μειωψηφική επιρροή αυξήθηκε. Περαιτέρω, υποδείξαμε ότι η περιοριστική επίδραση της διαφοροποίησης στην άμεση πλειοψηφική επιρροή εξαλείφεται, όταν η διαφοροποίηση στο υποομαδικό επίπεδο καθορίζεται από την αναφορά σε επιχειρήματα, όπου αντιθέτως η άμεση πλειοψηφική επιρροή αυξάνεται. Επιπλέον, είδαμε ότι, ως επί το πλείστον, η αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά επιδρά περιοριστικά στην επιρροή, αφού φάνηκε ότι μειώνει την άμεση πλειοψηφική επιρροή στο υποομαδικό επίπεδο και την έμμεση επιρροή στο υποομαδικό και ατομικό επίπεδο. Αναφορικά με την εικόνα της πηγής, σε γενικές γραμμές, είδαμε ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας λειτουργεί ευεργετικά ως προς τις ποικίλες μορφές της εικόνας της πηγής και υποδείξαμε επίσης ότι οι διάφοροι παράγοντες της εικόνας της πηγής μεσολαβούν σημαντικά στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής, μερικές φορές σε συνδυασμό με την αντίληψη ομοιογένειας. Φαίνεται δηλαδή, όπως είχαμε αρχικά υποστηρίξει, ότι η αντίληψη ομοιογένειας δεν είναι ο μόνος

μεσολαβητικός παράγοντας στην κοινωνική επιρροή αλλά ένας από πολλούς εμπλεκόμενους παράγοντες.

Ο μεσολαβητικός ρόλος της αντίληψης ομοιογένειας ως μία γνωστική προκατάληψη στην έκφραση της κοινωνικής επιρροής αποτέλεσε έναν από τους κεντρικούς στόχους των πειραμάτων μας. Ωστόσο, από τα στοιχεία που παρουσιάσαμε σχετικά με το μεσολαβητικό ρόλο της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης και έμμεσης επιρροής φαίνεται ότι ο μεσολαβητικός ρόλος της αντίληψης ομοιογένειας στην κοινωνική επιρροή είναι κάθε άλλο παρά ξεκάθαρος και απλός. Μόνο στο τρίτο πείραμα παρουσιάστηκε σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της έμμεσης επιρροής, ενώ σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην άμεση επιρροή παρουσιάστηκε στο δεύτερο και στο πέμπτο πείραμα. Οι λόγοι για την ύπαρξη σημαντικής μεσολάβησης της αντίληψης ομοιογένειας στην επιρροή σε μερικά αλλά όχι σε όλα τα πειράματά μας πιθανόν να οφείλεται στα διαφορετικά πειραματικά υποδείγματα που επιλέχθηκαν. Η επιλογή πειραματικών υποδειγμάτων, τα οποία αφορούν σε ζητήματα ιδεολογικοπολιτικής αντιπαράθεσης, συνιστά το πρόσφορο έδαφος επέκτασης της κοινωνιοψυχολογικής έρευνας περί κοινωνικής επιρροής, κάτι το οποίο ως ζητούμενο παραμένει υπολειμματικό ή αδιάφορο για την πλειοψηφία των κοινωνικογνωστικών προσεγγίσεων του χώρου. Ωστόσο, είναι πιθανόν τα διαφορετικά πειραματικά υποδείγματα να προκάλεσαν διαφορετικό βαθμό ιδεολογικοπολιτικής αντιπαράθεσης, επιφέροντας έτσι είτε διαφορετικές γνωστικές διεργασίες είτε παρόμοιες γνωστικές διεργασίες διαφορετικού βαθμού κατά τη διαδικασία αποδοχής ή απόρριψης των θέσεων της εκάστοτε πηγής. Η μόνη προηγούμενη μελέτη που επιχείρησε να διερευνήσει την ύπαρξη σημαντικής μεσολάβησης της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της μειονοτικής και

πλειοψηφικής επιρροής ήταν αυτή των Mackie και Hunter (2000). Όπως περιγράψαμε στην εισαγωγή της παρούσης διατριβής, οι Mackie και Hunter βρήκαν μία σημαντική μεσολάβηση της αντίληψης ομοιογένειας στην έκφραση της άμεσης πλειοψηφικής επιρροής αλλά όχι της άμεσης μειοψηφικής επιρροής. Βέβαια, οι εν λόγω ερευνητές δε συμπεριέλαβαν μετρήσεις της έμμεσης μειοψηφικής επιρροής αλλά μόνο της άμεσης επιρροής, γεγονός από αποτρέπει την απευθείας σύγκριση με τα αποτελέσματα των πειραμάτων μας. Πάντως, σημαντική πρωτοτυπία των πειραμάτων της παρούσης διατριβής αποτελεί η χρήση της αντίληψης ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Από τα δεδομένα της αντίληψης ομοιογένειας φάνηκε ξεκάθαρα ότι, παρόλο που δε μεσολάβησε ως εξαρτημένη μεταβλητή στην έκφραση της επιρροής σε όλα τα πειράματα, διαδραμάτισε καίριο ρόλο ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Συγκεκριμένα, φάνηκε ότι η χαμηλή αντίληψη ομοιογένειας λειτούργησε ευεργετικά ως προς την έμμεση αποδοχή των θέσεων της ομάδας-πηγής.

Στα στοιχεία πρωτοτυπίας της διατριβής προσμετράται επίσης η επιλογή συμπαρουσίας – στο επίπεδο των ανεξάρτητων μεταβλητών – της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης, πράγμα που αποτελούσε μέχρι τώρα κενό στη γραμματεία της κοινωνικής νόησης. Η σύγκριση των επιδράσεων της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης στην αντίληψη ομοιογένειας, όπως και στην κοινωνική επιρροή προσφέρει μερικά από τα πρώτα ευρήματα στον τομέα. Η σημαντική αλληλεπίδραση της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης με την αντίληψη ομοιογένειας ως ανεξάρτητη μεταβλητή μας οδηγεί, ωστόσο, και στη διατύπωση μίας καίριας διάκρισης. Η διάκριση αυτή αναδεικνύει τη διαφορά ανάμεσα στο ρόλο της υποομαδοποίησης και της ατομικοποίησης ως απλά δύο τρόπων μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας και στο ρόλο τους ως δραστικοί τρόποι κατηγοριοποίησης του κοινωνικού μας περίγυρου σε δύο διαφορετικά επίπεδα αναφοράς, στο ατομικό

και στο υποομαδικό επίπεδο. Η σημαντική αλληλεπίδραση των δύο ειδών διαφοροποίησης με την αντίληψη ομοιογένειας αποτελεί ξεκάθαρη ένδειξη του εναλλακτικού ρόλου που διαδραματίζει η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση. Η υποομαδοποίηση και η ατομικοποίηση, όπως παρουσιάζονται στη σχετική γραμματεία, αποτελούν μεθόδους μείωσης της αντίληψης ομοιογένειας σε μελέτες αμιγώς κοινωνιογνωστικές για τις οποίες η μειοψηφική-πλειοψηφική διάσταση παραμένει αδιάφορη. Η ιδεολογικοπολιτική αντιπαράθεση που πιθανόν να προκάλεσαν τα πειραματικά υποδείγματα που χρησιμοποιήσαμε, όπως και ο μειοψηφικός και πλειοψηφικός χαρακτήρας της ομάδας-πηγής που χειριστήκαμε πειραματικά, φαίνεται ότι ανέδειξε τη διπλή τους λειτουργία ως δύο τρόπων διαφοροποίησης αλλά και κοινωνικής κατηγοριοποίησης.

Από τα πειράματά μας φάνηκε ότι η υποομαδοποίηση ανασύρει στην επιφάνεια μεγαλύτερες διαφορές στην επιρροή, τόσο της μειοψηφίας όσο και της πλειοψηφίας, από ότι η ατομικοποίηση. Μπορούμε συνεπώς να εισηγηθούμε ότι η υποομαδοποίηση, εκτός από το ρόλο της στη μείωση της αντίληψης ομοιογένειας, εστιάζει την προσοχή των συμμετεχόντων στο διομαδικό επίπεδο αναφοράς, ενώ η ατομικοποίηση αντιθέτως στρέφει το πλαίσιο αναφοράς στο διαπροσωπικό επίπεδο. Πολλή προσοχή έχει δοθεί στη διάκριση ανάμεσα σε δυο επίπεδα ταυτότητας (Tajfel & Turner, 1979), όπου στο διαπροσωπικό επίπεδο η έννοια του εαυτού είναι σχεσιακή και καθορίζεται από προσωπικούς δεσμούς με άλλα άτομα, (π.χ. ανάμεσα στα μέλη μιας οικογένειας), ενώ στο ομαδικό επίπεδο καθορίζεται από την ιδιότητα μέλους σε μεγαλύτερες, απρόσωπες κοινωνικές ομάδες (π.χ. ανάμεσα στους υποστηρικτές μιας ομάδας ποδοσφαίρου). Ο Tajfel (1978), διακρίνοντας ανάμεσα στη διαπροσωπική και τη διομαδική συμπεριφορά, υποστήριξε ότι οι θεωρίες που ασχολούνται με προβλήματα στο ένα επίπεδο μπορεί να μην εφαρμόζονται εύκολα για να εξηγήσουν

φαινόμενα στο άλλο επίπεδο. Συνεπώς, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι, όταν η έμφαση προσδίδεται στο ατομικό επίπεδο, οι διομαδικές διεργασίες που συνήθως λαμβάνουν χώρα στις διαδικασίες κοινωνικής επιρροής, αποδυναμώνονται και, σε περιστάσεις, εξαλείφονται. Ο αυθόρμητος καθορισμός της ατομικοποίησης με βάση κυρίως ψυχολογικά χαρακτηριστικά αποτελεί ξεκάθαρη ένδειξη της τάσης αναφοράς σε προσωπικά χαρακτηριστικά των μελών της ομάδας-πηγής στο διαπροσωπικό επίπεδο. Η μετέπειτα επιλογή καθορισμού του περιεχομένου της διαφοροποίησης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά και επιχειρήματα πρόσθεσε μία εκ νέου διάσταση στη μελέτη της αντίληψης ομοιογένειας, όπως και στον τρόπο χειρισμού των μεθόδων υποομαδοποίησης και ατομικοποίησης. Περαιτέρω, όμως, ο πειραματικός καθορισμός της έμφασης σε επιχειρήματα και της έμφασης σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά επέδειξε ότι η ασθενέστερη επίδραση της ατομικοποίησης σε σχέση με την υποομαδοποίηση στην κοινωνική επιρροή, δε βασίζεται μόνο στο διαφορετικό περιεχόμενο που αυθόρμητα ανακαλείται αλλά στην εν γένει διάκριση, ανάμεσα στο διομαδικό και το ατομικό επίπεδο, που αναδεικνύεται ως αποτέλεσμα των δύο ειδών διαφοροποίησης. Πειραματικά, φαίνεται ότι ανέδειξε τη διπλή τους λειτουργία ως δύο τρόπων διαφοροποίησης

Συνοψίζοντας, λοιπόν, φαίνεται ότι η υποομαδοποίηση αφενός επιτρέπει την ανάδειξη των διομαδικών διεργασιών που λαμβάνουν χώρα κατά τη διάρκεια της κοινωνικής επιρροής και αφετέρου λειτουργεί ως τρόπος διαφοροποίησης που μειώνει την αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας-πηγής. Ωστόσο, μπορούμε να θεωρήσουμε βάσει των παρατηρήσεων μας ότι ο τρόπος με τον οποίο εγχειριματοποιείται η υποομαδοποίηση επιτρέπει και την ανάδυση μιας τρίτης επενέργειας.

Συγκεκριμένα, μπορούμε να πούμε ότι η υποομαδοποίηση αυξάνει στην ουσία και τη συγχρονική σταθερότητα της ομάδας-πηγή διαμέσου της έμφασης που προσδίδει στις διάφορες υποομάδες ανθρώπων που αποτελούν τη συνολική ομάδα, οι οποίες παρόλο που διαφέρουν μεταξύ τους σε ορισμένες διαστάσεις, την ίδια στιγμή μοιράζονται μια κοινή ομαδική ταυτότητα βασισμένη στην κοινή τους συμφωνία στο εκάστοτε κοινωνικό θέμα. Ακολουθώντας αυτή τη γραμμή σκέψης, μπορούμε να θεωρήσουμε λοιπόν, ότι ουσιαστικά η υποομαδοποίηση επιφέρει μια τριπλή επενέργεια, όπου α) προσδίδει έμφαση στο διομαδικό επίπεδο επιτρέποντας την ανάδυση των διομαδικών διεργασιών κοινωνικής επιρροής, β) μειώνει την αντίληψη ομοιογένειας της ομάδας σε κοινωνιογνωστικό επίπεδο και γ) αυξάνει τη συγχρονική σταθερότητα της πηγής τονίζοντας τη διαφορετικότητα των υποομάδων που την αποτελούν σε ορισμένες διαστάσεις χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται την οποιαδήποτε απόκλιση τους από την κοινή θέση που υποστηρίζουν. Η σημασία του ρόλου της συγχρονικής σταθερότητας στη μειονοτική επιρροή αναγνωρίστηκε από τον Moscovici (1976, 1979) στα πλαίσια του αλληλεπιδραστικού μοντέλου κατά το οποίο η δυνατότητα επιρροής της μειοψηφίας βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην προϋπόθεση ότι θα επιδείξει διαχρονική σταθερότητα στις θέσεις της και συγχρονική σταθερότητα ανάμεσα στα μέλη της. Υποστήριξη στο ρόλο της συγχρονικής σταθερότητας στην επιρροή προσέδωσαν οι Papastamou και Mugny (1990), οι οποίοι διέκριναν ότι η συγχρονική σταθερότητα ήταν απαραίτητη για την επιρροή των κοντινών συμμετεχόντων αλλά όχι των μακρινών συμμετεχόντων του πειράματός τους. Ο Lopez και οι συνεργάτες του (2007), παρόλο που δε διερεύνησαν συγκεκριμένα το ρόλο της συγχρονικής σταθερότητας, παρατήρησαν ότι μια ομάδα που χαρακτηρίζεται από υψηλή συναίνεση ανάμεσα στα μέλη της και υψηλή

ομοιογένεια, θεωρείται λιγότερο έγκυρη απ' ότι μια ομάδα η οποία χαρακτηρίζεται από υψηλή συναίνεση και χαμηλή ομοιογένεια.

Η θετική τριπλή επενέργεια που επιφέρει η υποομαδοποίηση ενισχύεται περαιτέρω από τον πειραματικό καθορισμό του περιεχομένου των υποομάδων σε επιχειρήματα. Με βάση τα ευρήματά μας, θεωρούμε ότι ο καθορισμός του περιεχομένου των περιγράφων των υποομάδων σε επιχειρήματα αναγκάζει κατά κάποιο τρόπο τους συμμετέχοντες στη γνωστική επεξεργασία του μηνύματος της ομάδας με σκοπό την εξεύρεση κατάλληλων επιχειρημάτων. Αυτή η αυξημένη γνωστική επεξεργασία συνεπώς, αναπόφευκτα, αυξάνει και την επιρροή της εν λόγω ομάδας.

Βέβαια, εκτός από την αυξημένη γνωστική επεξεργασία την οποία επιφέρει ο καθορισμός του περιεχομένου της υποομαδοποίησης σε επιχειρήματα, μπορούμε να πούμε ότι στα πλεονεκτήματα της αναμφίβολα προσμετράται και η ικανότητα της να μεταθέτει την προσοχή των συμμετεχόντων μακριά από τη χρήση ψυχολογικών χαρακτηριστικών στη διαφοροποίηση των υποομάδων. Όπως παρατηρήσαμε στα σχετικά ευρήματά μας ο καθορισμός της διαφοροποίησης από ψυχολογικά χαρακτηριστικά λειτουργεί ιδιαίτερα περιοριστικά τόσο στην άμεση πλειοψηφική όσο και στην έμμεση μειοψηφική επιρροή. Παρόλο που δεν κατέχουμε επαρκή στοιχεία για να διεξάγουμε την απευθείας σύγκριση ανάμεσα στην επίδραση του μη-καθορισμού του περιεχομένου της υποομαδοποίησης και του καθορισμού του σε επιχειρήματα, με βάση τις ήδη υπάρχουσες ενδείξεις, φαίνεται ότι ο μη-καθορισμός του περιεχομένου της υποομαδοποίησης χαρακτηρίζεται από μια αυθόρμητη τάση αναφοράς τόσο σε επιχειρήματα όσο και σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά. Παρ' ότι η αυθόρμητη χρήση ψυχολογικών χαρακτηριστικών στην υποομαδοποίηση γίνεται, όπως παρατηρήσαμε, σε λιγότερο βαθμό απ' ότι η χρήση επιχειρημάτων, αυτή η εν

μέρει αυθόρμητη αναφορά σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά αναπόφευκτα λειτουργεί περιοριστικά ως προς την επιρροή τόσο της πλειοψηφίας όσο και της μειοψηφίας.

Ολοκληρώνοντας, οφείλουμε να τονίσουμε ωστόσο ότι, η σημαντικότερη συνεισφορά της διατριβής αυτής στη σχετική γραμματεία εστιάζεται στην επιλογή σύγκλισης δύο διαφορετικών κοινωνιοψυχολογικών προσεγγίσεων, αφού τα ευρήματα που προκύπτουν, προσδίδουν έμφαση στους συνεμπλεκόμενους μηχανισμούς κοινωνικής ταυτότητας και γνωστικής επεξεργασίας που εκφράζονται στη μειονοτική και στην πλειοψηφική επιρροή. Παρά τη σημαντική προσοχή που δόθηκε τα τελευταία είκοσι χρόνια στο ρόλο της κοινωνικής νόησης στην αλλαγή στάσεων, οι διαδικασίες κοινωνικής επιρροής, ως επί το πλείστον, έχουν παραμείνει απρόσβλητες από τις θεωρίες κοινωνικής νόησης. Επικεντρωθήκαμε στην αντίληψη ομοιογένειας, ως μία γνωστική διαδικασία η οποία, όπως στηρίζαμε, εμπλέκεται στην έκφραση της μειοψηφικής και πλειοψηφικής επιρροής και συνεπώς υποδείξαμε ότι οι διαφορετικές γνωστικές αναπαραστάσεις μίας μειονότητας ή μίας πλειοψηφίας διαφέρουν σε τρόπους, οι οποίοι είτε διευκολύνουν είτε εμποδίζουν την επιρροή των μηνυμάτων της εκάστοτε ομάδας. Από την άποψη αυτή, μπορούμε να πούμε ότι η παρούσα διατριβή αποτελεί πρωτότυπη συνεισφορά στην κοινωνιοψυχολογική μελέτη της κοινωνικής επιρροής.

Βιβλιογραφία

Allport, G. W. (1954/1979 edn.). *The nature of prejudice*. Cambridge/Reading, MA: Addison-Wesley.

Alvaro, E. M., & Crano, W. D. (1997). Indirect minority influence: Evidence for leniency in source evaluation and counter-argumentation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 949-965.

Asch, S.E., (1951). Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments. In H. Guetzkow (ed.) *Groups, Leadership and Men*, Pittsburgh: Carnegie.

Asch, S.E., (1952). *Social Psychology*. Englewood-Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Asch, S.E., (1956). Studies of independence and conformity: a minority of one against a unanimous majority. *Psychological Monographs*, 70, (9, whole no. 416).

Baker, S.M. and Petty, R.E. (1996). Majority and minority influence: source advocacy as a determinant of message scrutiny. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67, 5-19.

Baron, R., & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51, 1173-1182.

Bartsch, R. A., & Judd, C. M. (1993). Majority-minority status and perceived ingroup variability revisited. *European Journal of Social Psychology*, 23, 471-483.

Bodenhausen, G. V., Schwarz, N., Bless, H., & Wänke, M. (1995). Effects of atypical exemplars on racial beliefs: Enlightened racism or generalized appraisals? *Journal of Experimental Social Psychology*, 31, 48-63.

Brauer, M., Judd, C.M., & Jacquelin, V. (2001). The communication of social stereotypes: the effects of group discussion and information distribution on stereotypic appraisals. *Journal of Personality and Social Psychology*, *81*(3), 463-75

Brewer, M. B. (1988). A dual process model of impression formation. In R. S. Wyer & T. K. Srull (Eds.), *A dual process model of impression formation: Advances in social cognition*, *1*, 1-36. Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Brewer, M. B. (1991). The social self: On being the same and different at the same time. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *17*, 475-482.

Brewer, M. B. (1993). Social identity, distinctiveness, and in-group homogeneity. *Social Cognition*, *11*, 150-164.

Brewer, M. B. & Miller, N. (1984). Beyond the contact hypothesis: theoretical perspectives and desegregation. In N. Miller and M.B. Brewer (eds.) *Groups in contact: the psychology of desegregation*, New York: Academic Press.

Brewer, M. B., Weber, J.G., & Carini, B., (1995). Person memory in intergroup contexts: categorization versus individuation. *Journal of Personality and Social Psychology*, *69*(1), 29-40.

Broom, B.J. (1998). Overview of conflict resolution activities in Cyprus: their contribution to the peace process, *The Cyprus Review*, *10* (3), 47-66.

Brown, R., & Smith, A. (1989). Perceptions of and by minority groups: The case of women in academia. *European Journal of Social Psychology*, *19*, 61-75.

Chaiken, S. (1980). Heuristic versus systematic information processing and the use of source versus message cues in persuasion. *Journal of Personality and Social Psychology*, *39*, 752-66.

Chapman, L.J. (1967). Illusory correlation in observational report. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, *6*, 151-155.

Clark, R.D. III & Maass, A. (1988). The role of social categorization and perceived source credibility in minority influence. *European Journal of Social Psychology*, 18(5), 381-394

De Montomollin, G., (1977). L'influence sociale. Phénomènes, facteurs et théories. Paris: Presses Universitaires de France.

Devos, T., Comby, L., & Deschamps, J. C. (1996). Asymmetries in judgements of in-group and out-group variability. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European Review of Social Psychology* (Vol. 7, pp. 95-144). Chichester. U.K.: J. Wiley.

Eckes, T., Trautner, H.M., & Behrendt, R., (2005). Gender subgroups and intergroup perception: adolescents' views of own-gender and other-gender groups. *The Journal of Social Psychology*, 145(1), 85-111.

Eurostat (2000). Demographic data. Available from [<http://europa.eu.int/comm/eurostat>]

Falomir, M., Mugny, G., & Perez, J.A. (1993). Processus de changement et tabagisme, In Perez, J.A., Mugny, G., *Influences Sociales, La Theorie de l'Elaboration du Conflit* Neuchatel, Delachaux et Niestle.

Faucheux & Moscovici, S., (eds.) (1971). *Psychologie sociale, théorique et expérimentale*, Paris : Mouton.

Faucheux, C., & Moscovici, S., (1967). Le style de comportement d'une minorité et son influence sur les réponses d'une majorité. *Bulletin de Centre d'Etudes et de Recherches Psychologiques*, 16, 337-360.

Fiedler, K., Hemmeter, U., & Hofmann, C., (1984). On the origin of illusory correlations. *European Journal of Social Psychology*, 14, 191-201.

Fiske, S. T. (1988). Compare and contrast: Brewer's dual-process model and Fiske et al.'s continuum model. In T. K. Srull & R. S. Wyer, Jr. (Eds.), *Advances in social cognition: Vol. 1. A dual model of impression formation* (pp. 65-76). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Fiske, S. T., & Neuberg, S. L. (1990). A continuum of impression formation, from category-based to individuating processes: Influences of information and motivation on attention and interpretation. In M. P. Zanna (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology* (vol. 23, pp. 1-74). New York: Random House.

Glytsos, N.P., (1990). Anticipated graduate job mismatches and higher education capacity inadequacies in Greece. *Higher Education*, 19, 397-418, όπως αναφέρεται στο Ψαχαρόπουλος, Γ., (2004). *Μη κρατικά πανεπιστήμια*, Αθήνα: Ποταμός.

Goethals, G. R., Allison, S. J., & Frost, M. (1979). Perceptions of the magnitude and diversity of social support. *Journal of Experimental and Social Psychology*, 15, 570-581.

Gurwitz, S. B., & Dodge, K. A. (1977). Effects of confirmations and disconfirmations on stereotype-based attributions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35, 495-500.

Hamburger, Y. (1994). The contact hypothesis reconsidered: Effects of the atypical outgroup member on the outgroup stereotype. *Basic and Applied Social Psychology*, 15, 339-358.

Hamilton, D. L. (1979). A cognitive-attributational analysis of stereotyping. In L. Berkowitz, (ed.), *Cognitive processes in stereotyping and intergroup behaviour* (pp. 53-84). New York: Academic Press.

Hamilton, D.L., & Rose, R.L., (1980). Illusory correlation and the maintenance of stereotypic beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 832-45.

Harkins, S.G. & Petty R.E. (1981 α). Effects of source magnification of cognitive effort on attitudes: an information-processing view. *Attitudes and Social Cognition*, 40 (3), 401-413.

Harkins, S.G., & Petty, R. (1981 β). The multiple source effect in persuasion: The effects of distraction. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 7, 627–635.

Harkins, S.G. and Petty R.E. (1987). Information utility and the multiple source effect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1202-13.

Hastie, R., (1980). Memory for information that confirms or contradicts a general impression. In R. Hastie, T.M. Ostrom, E.B. Ebbesen, R.S. Wyer, D.L. Hamilton & D.E. Carlston (eds.), *Person Memory: the cognitive basis of social perception* (pp. 155-77), Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Heider, F. (1958). *The Psychology of Interpersonal Relations*. New York: Wiley.

Heilman, M. E. (1984). Information as a deterrent against sex discrimination: The effects of applicant sex and information type on preliminary employment decisions. *Organization Behaviour and Human Performance*, 33, 174-186.

Hewstone, M. (1996). Contact and categorization: Social psychological interventions to change intergroup relations. In C. N. Macrae, C. Stangor & M. Hewstone (Eds.), *Stereotypes and stereotyping* (pp. 323-368). New York: The Guilford Press.

Hewstone, M., Crisp, R., Voci, A., Richards, Z., Rubin, M., & Paolini, S. (under review). *Perceived group variability and group favouritism: Effects of gender and majority-minority context.*

Hewstone, M., Johnston, L., & Aird, P. (1992). Cognitive models of stereotype change: (2) Perceptions of homogeneous and heterogeneous groups. *European Journal of Social Psychology, 22*, 235-249.

Hewstone, M., & Hamberger, J. (2000). Perceived variability and stereotype change. *Journal of Experimental Social Psychology.*

Hewstone, M., Hassebrauck, M., Wirth, A., & Waenke, M. (2000). Pattern of disconfirming information and processing instructions as determinants of stereotype change. *British Journal of Social Psychology.*

Hewstone, M., Macrae, C. N., Griffiths, R., Milne, A. B., & Brown, R. (1994). Cognitive models of stereotype change: (5). Measurement, development, and consequences of subtyping. *Journal of Experimental Social Psychology, 30*, 505-526.

Johnston, L., & Hewstone, M. (1992). Cognitive models of stereotype change (3): Subtyping and the perceived typicality of disconfirming group members. *Journal of Experimental Social Psychology, 28*, 360-386.

Johnston, L., Hewstone, M., Pendry, L., & Frankish, C. (1994). Cognitive models of stereotype change: (4) Motivational and cognitive influences. *European Journal of Social Psychology, 24*, 237-266.

Jones, E. E., Wood, G. C., & Quattrone, G. A. (1981). Perceived variability of personal characteristics in in-groups and out-groups: The role of knowledge and evaluation. *Personality and Social Psychology Bulletin, 7*, 523-528.

Judd, C. & Kenny, D.A. (1981). Process analysis: estimating mediation in evaluation research. *Evaluation Research, 5*, 602-619.

Judd, C. M., & Park, B. (1988). Out-group homogeneity: Judgements of variability at the individual and group levels. *Journal of Personality and Social Psychology*, *54*, 778-788.

Judd, C. M., Park, B., Ryan, C. S., Brauer, M., & Kraus, S. (1995). Stereotypes and ethnocentrism: Diverging interethnic perceptions of African American and White American youth. *Journal of Personality and Social Psychology*, *69*, 460-481.

Judd, C. M., Ryan, C. S., & Park, B. (1991). Accuracy in the judgements of in-group and out-group variability. *Journal of Personality and Social Psychology*, *57*, 469-480.

Kahneman, D., & Miller, D. (1986). Norm Theory: comparing reality to its alternatives, *Psychological Review*, *80*, 136-153

Kashima, E. S., & Kashima, Y. (1993). Perceptions of general variability of social group. *Social Cognition*, *11*, 1-21.

Kizilyürek, N. (2002). National memory and Turkish Cypriot textbooks in Koulouri, C. (ed.) *Teaching the history of south-eastern Europe*. Thessaloniki, Center for Democracy and Reconciliation in southeast Europe, 68-73

Kelly, C. (1989). Political identity and perceived intragroup homogeneity. *British Journal of Social Psychology*, *28*, 239-50.

Kelman, H. (1958). Compliance, identification, and internalization: three processes of attitude change. *Journal of Conflict Resolution*, *1*, 51-60

Kitromides, P.M. (1979). The dialectic of intolerance: ideological dimensions of ethnic conflict in Worsley, P. and Kitromilides, P. (eds.), *Small states in the modern world: the conditions of survival*, Nicosia, Cyprus

Kraus, S., Ryan, C. S., Judd, C. M., Hastie, R., & Park, B. (1993). Use of mental frequency distributions to represent variability information in social categories. *Social Cognition, 11*, 22-43.

Krueger, J., & Rothbart, M. (1988). Use of categorical and individuating information in making inferences about personality. *Journal of Personality and Social Psychology, 55*, 187-195.

Kruglanski, A. W. (1989). *Lay epistemics and human knowledge: Cognitive and motivational bases*. New York: Plenum.

Kruglanski, A. W., & Mackie, D. M. (1990). Majority and minority influence: A judgmental process analysis. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology* (Vol. 1, pp. 229-261). Chichester, UK Wiley.

Kunda, Z., & Oleson, K. C. (1995). Maintaining stereotypes in the face of disconfirmation: Constructing grounds for subtyping deviants. *Journal of Personality and Social Psychology, 68*, 565-579.

Ladisch, V. (2007). The challenge of peacebuilding: Cypriot views on reconciliation. *The Cyprus Review, 19(1)*, 91-108.

Latane, B., & Wolf, S., (1981). The social impact of majorities and minorities, *Psychological Review, 88*, 438-453

Lewin, K. (1948). *Resolving social conflict*. New York: Harper.

Linville, P.W., Fischer, G.W., & Salovey, P. (1989). Perceived distributions of the characteristics of in-group and out-group members: empirical evidence and a computer simulation. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*, 165-188.

Linville, P.W., Salovey, P. & Fischer, G.W., (1986). Stereotyping and perceived distributions of social characteristics: An application to in-group-out-group

perception. In J. F. Dovidio & S. L. Gaertner (Eds.), *Prejudice, discrimination, and racism*. (pp. 165-208). San Diego: Academic Press.

Locksley, A., Borgida, E., Brekke, N., & Hepburn, C. (1980). Sex stereotypes and social judgment. *Journal of Personality and Social Psychology*, *39*, 821-831.

Locksley, A., Hepburn, C., & Ortiz, V. (1982). Social stereotypes and judgments of individuals: An instance of the base-rate fallacy. *Journal of Experimental Social Psychology*, *18*, 23-42.

Lopez, D., Vala, J., & Garcia-Marques, L., (2007). Social validation of everyday knowledge: heterogeneity and consensus functionality. *Group Dynamics: Theory, Research and Practise*, *11* (3), 223-239.

Maass, A., & Clark, R.D. III, (1984). Hidden impact of minorities: fifteen years of minority influence research. *Psychological Bulletin*, *95*, 428-50.

Maass, A., Clark, R.D. III, & Haberkorn, G., (1982). The effects of differential ascribed category membership and norms on minority influence. *European Journal of Social Psychology*, *12*, 89-104.

Mackie, D. M. (1987). Systematic and nonsystematic processing of majority and minority persuasive communications. *Journal of Personality and Social Psychology*, *53*, 41-52.

Mackie, D.M., & Hunter, S.B., (2000). Majority and minority influence: the interactions of social identity and social cognition mediators. In Abrams, D., and Hogg, M.A., (eds). *Social Identity and Social Cognition*, Oxford: Blackwell, pp 333-353.

Mackie, D.M. & Queller, S. (2000) The impact of group membership on persuasion: Revisiting "Who says what to whom with what effect". In D. Terry and M. Hogg (Eds.) *Attitudes, behavior, and the social context*. (pp. 135-156). London: Erlbaum.

Mackie, D.M., Sherman, J.W., Worth, L.T. (1993). On-line and memory-based processes in group variability judgments. *Social Cognition, 11(1)*, 44-69

Martin, R., & Hewstone, M. (2001). Determinants and consequences of cognitive processes in majority and minority influence. In J. Forgas and K. Williams (Eds.), *Social influence: Direct and indirect processes* (pp. 315-330). Philadelphia: Psychology Press.

Maurer, K. L., Park, B., & Rothbart, M. (1995). Subtyping versus subgrouping processes in stereotype representation. *Journal of Personality and Social Psychology, 69*, 812-824.

McArthur, L., & Friedman, S.A. (1980). Illusory correlation in impression formation: Variations in the shared distinctiveness effect as a function of the distinctive person's age, race, and sex. *Journal of Personality and Social Psychology, 39*, 615-624.

Medin, D. L., Altom, M. W., & Murphy, T. D. (1984). Given versus induced category representations: Use of prototype and exemplar information in classification. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, 10*, 333-352.

Messick, D. M., & Mackie, D. M. (1989). Intergroup relations. In M. R. Rosenweig & L. W. Porter (eds.), *Annual Review of Psychology*, (Vol. 40, pp. 45-81.). Palo Alto. Annual Reviews.

Moreno, K. N., & Bodenhausen, G. V. (1999). Resisting stereotype change: The role of motivation and attentional capacity in defending social beliefs. *Group Processes and Intergroup Relations, 2*, 5-16.

Moscovici, S. (1974). Social Influence I: Conformity and social control. In C. Nemeth (ed.), *Social Psychology: Classic and contemporary integrations*, Chicago: Rand Mc Nally.

Moscovici, S., (1976). *Social Influence and social change*, London: Academic Press.

Moscovici, S., (1979). *Psychologie des minorités actives*, Paris: PUF.

Moscovici, S., (1980). Toward a theory of conversion behaviour. In Berkowitz, L., (ed.), *Advances in Experimental Social Psychology, Vol.13*. New York: Academic Press, pp. 209-39.

Moscovici, S. (1985a). Innovation and minority influence. In S. Moscovici, G. Mugny, & E. Van Avermaet (Eds.), *Perspectives on minority influence* (pp. 9–52). Cambridge, England: Cambridge University Press.

Moscovici, S. (1985b). Social influence and conformity. In G. Lindzey & E. Aronson (Eds.), *Handbook of social psychology* (3rd ed., Vol. 2, pp. 347–412). New York: Random House.

Moscovici, S. (1987). Le deni, In Moscovici, S. & Mugny, G. (Eds). *Psychologie de la conversion. Όπως αναφέρεται στο Παπαστάμου, Σ., (1989). Ψυχολογιοποίηση, Αθήνα, Οδυσσέας.*

Moscovici, S., Lage, E., & Naffrechoux, M. (1969). Influence of a consistent minority on the responses of a majority in a colour perception task, *Sociometry*, 32, 365-80.

Moscovici, S., & Personnaz, B., (1980). Studies in social influence. V: minority influence and conversion behaviour in a perceptual task. *Journal of Experimental Social Psychology*, 16, 270-82.

Moskowitz, G.B., (1996). The mediational effects of attributions and information processing in minority social influence. *British Journal of Social Psychology*, 35, 47-66.

Mugny, G. (1975α). Negotiations, image of the other and the process of minority influence, *European Journal of Social Psychology*, 5, 209-228.

Mugny, G. (1975b). Bedeutung der Konsistenz bei der Beeinflussung durch eine konkordante oder diskordante hinderliche Kommunikation bei sozialen Beurteilungsobjekten. As cited in Maass, A., & Clark, R.D. III, (1984). Hidden impact of minorities: fifteen years of minority influence research. *Psychological Bulletin*, 95, 428-50.

Mugny, G. (1982). *The power of minorities*. New York: Academic Press.

Mugny, G., Kaizer, C., & Papastamou, S., (1983). Influence minoritaire identification et relations entre groupes: études expérimentale autour d'une votation, *Cahiers de Psychologie Sociale*, 19, 1-30.

Mugny, G., & Papastamou, S., (1980). When rigidity does not fail: individualization and psychologization as resistances to the diffusion of minority innovations, *European Journal of Social Psychology*, 10, 43-61

Mugny, G., & Papastamou, S., (1982). Minority influence and psycho-social identity. *European Journal of Social Psychology*, 12, 379-394

Mugny, G., & Papastamou, S., (1984). Les styles de comportement et leur representations sociale. Όπως περιγράφεται στο Προδρομίτης, Γ., (1996). *Συνθήκες ανάδυσης του είδους συμπεριφοράς και του είδους διαπραγμάτευσης ως στρατηγικών μειονοτικής επιρροής*, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.

Mullen, B. (1991). Group composition, salience, and cognitive representations: The phenomenology of being in a group. *Journal of Experimental Social Psychology*, 27, 297-323.

Mullen, B., & Johnson, C. (1993). Cognitive representation in ethno-phaulisms as a functions of group size: the phenomenology of being in a group. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *19*, 296-304

Mullen, B., & Johnson, C. (1995). Cognitive representation in ethno-phaulisms and illusory correlation in stereotyping, *Personality and Social Psychology Bulletin*, *21*, 420-433.

Mullen, B., & Hu, L. (1989). Perceptions of in-group and out-group variability: A meta-analytic integration. *Basic and Applied Social Psychology*, *10*, 233-252.

Nassiakou, M., (1981). The tendency toward learning in the Greek countryside. *Journal of Hellenic Diaspora*, *8*, 63-69.

Nemeth, C., Maysel, O., Sherman, J., & Brown, Y. (1990). Exposure to dissent and recall of information. *Journal of Personality and Social Psychology*, *58*, 429-37.

Nemeth, C., Swedlund, M., & Kanki, G., (1974). Patterning of the minority's responses and their influence on the majority. *European Journal of Social Psychology*, *4*, 53-64.

Nemeth, C., & Wachtler, J. (1974). Creating the perceptions of consistency and confidence: a necessary condition for minority influence. *Sociometry*, *37*, 529-40.

OECD (2001). Demographic data. Available from <http://www.oecd.org>

Ostrom, T. M., & Sedikides, C. (1992). Out-group homogeneity effects in natural and minimal groups. *Psychological Bulletin*, *112*, 536-552.

Paicheler, G., (1976). Norms and attitude change: I. Polarization and styles of behaviour. *European Journal of Social Psychology*, *6*, 405-27.

Paicheler, G. (1977). Norms and attitude change: II. The phenomenon of bi polarizations. *European Journal of Social Psychology*, 7, 5-14.

Paicheler, G. (1979). Polarization of attitudes in homogenous and heterogenous groups. *European Journal of Social Psychology*, 9, 85-96

Papadakis, Y. (1993). *The historical dialectic of identity*, Unpublished doctoral dissertation, University of Cambridge, όπως αναφέρεται στο Ioannou, G., (2008), Beyond the Greek Cypriot No: an examination of its rationale and a vision for its transcendence. Paper presented at the Reconciliation Conference, Nicosia, Cyprus.

Papastamou, S. (1986). Psychologization and processes of minority and majority influence. *European Journal of Social Psychology*, 16, 165-180.

Παπαστάμου, Σ., (1989α). *Η Κοινωνική Επιρροή (επιμέλεια)*, Αθήνα, Οδυσσέας.

Παπαστάμου, Σ., (1989β). *Ψυχολογιοποίηση*, Αθήνα, Οδυσσέας.

Παπαστάμου, Σ., & Μιούνι, Γ. (1983). *Μειονότητες και Εξουσία*, Αθήνα, Αλέτρι.

Papastamou, S., & Mugny, G. (1987). Psychologisation, conflit et influence minoritaire, *Anuario de Psicologia*, 36-37, 127-142.

Papastamou, S., & Mugny, G. (1990). Synchronic consistency in psychologization in minority influence, *European Journal of Social Psychology*, 20, 85-98.

Papastamou, S., Mugny, G., & Kaiser C. (1980). Echec a l'influence minoritaire: La psychologisation, *Recherches de Psychologie Sociale*, 2, 41-56.

Park, B., & Hastie, R. (1987). Perception of variability in category development: Instance- versus abstraction-based stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 621-635.

Park, B., & Judd, C. M. (1990). Measures and models of perceived group variability. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 173-91.

Park, B., Judd, C. M., & Ryan, C. S. (1991). Social categorization and the representation of variability information. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European Review of Social Psychology* (Vol. 2, pp. 211-246). Chichester: J. Wiley.

Park, B., & Rothbart, M. (1982). Perception of out-group homogeneity and levels of social categorization: Memory for the subordinate attributes of in-group and out-group members. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42, 1051-1068.

Park, B., Ryan, C. S., & Judd, C. M. (1992). Role of meaningful subgroups in explaining differences in perceived variability for in-groups and out-groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 553-567.

Pendry, L. F., & Macrae, C. N. (1994). Stereotypes and mental life: The case of the motivated but thwarted tactician. *Journal of Experimental Social Psychology*, 30, 303-25.

Pendry, L. F., & Macrae, C. N. (1999). Cognitive load and person memory: The role of perceived group variability. *European Journal of Social Psychology*, 29(7), 925-942.

Perez, J.A., & Mugny, G., (1985). Categorizacion e influencia minoritaria, *Anuario de Psicologia*, 32, 100-116. Όπως αναφέρεται στο: Παπαστάμου, Σ., (1989). *Ψυχολογιοποίηση: επιπτώσεις των ψυχολογικών ερμηνειών στα φαινόμενα κοινωνικής επιρροής*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Perez, J.A., & Mugny, G., (1987). Paradoxical effects of categorization in minority influence: when being an out-group is an advantage. *European Journal of Social Psychology*, 17, 157-170.

Pérez, J.A. & Mugny, W. (1988). *Psicología de la influencia social*. Valencia: Promolibro.

Pérez, J.A., & Mugny, G. (1993). *Η Θεωρία της Επεξεργασίας της Σύγκρουσης*, Αθήνα, Οδυσσέας.

Perez, J.A., Mugny, G., Roux, P., & Butera, F., (1991). Influences via la comparaison sociale, influences via la validation. In Beauvois J.L., Joule R.V., et Monteil J.M. (eds.), *Perspectives Cognitives et Conduites sociales, vol 3*, Cousset : Delval, όπως αναφέρεται στο Perez, J.A., & Mugny, G, (1996). *Η Θεωρία της Επεξεργασίας της Σύγκρουσης*. Αθήνα: Οδυσσέας.

Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review of Psychology*, 49, 65-85.

Petty, R. E., & Cacioppo, J. T. (1986). The elaboration likelihood model of persuasion. In L. Berkowitz (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 19, pp. 123-205). New York: Academic Press.

Προδρομίτης, Γ., (1996), *Συνθήκες ανάδυσης του είδους συμπεριφοράς και του είδους διαπραγμάτευσης ως στρατηγικών μειονοτικής επιρροής, ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα*

Psacharopoulos, G., & Soumelis, C. (1979). A quantitative analysis of the demand for higher education, *Higher Education*, 8, 159-177.

Quattrone, G. A. (1986). On the perception of a group's variability. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 25-48). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Quattrone, G. A., & Jones, E. E. (1980). The perception of variability within in-groups and out-groups: Implications for the law of small numbers. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38, 141-152.

Richards, Z.G., (2000). *Exemplar types and perceived variability: context, cognitive process and consequences*. Unpublished Doctoral Thesis, Cardiff University, UK.

Richards, Z. G., & Hewstone, M. (2001). Subtyping and Subgrouping. A Review of their Cognitive Antecedents and Consequences for Stereotyping. *Personality and Social Psychology Review*.

Richardson, K. D., & Cialdini, R. B. (1983). Basking in reflected glory. In Tedeschi (Ed.), *Impression Management Theory and Social Psychological Research* (pp. 41-53). Academic Press.

Ross, L., Greene, D., & House, P. (1977). The “false consensus effect”: An egocentric bias in social perception and attribution processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13, 279-301.

Rothbart, M., & John, O. P. (1985). Social categorization and behavioural episodes: a cognitive analysis of the effects of intergroup contact. *Journal of Social Issues*, 41, 81-104.

Ryan, C. S., & Bogart, L. M. (1997). Development of new group members’ in-group and out-group stereotypes: Changes in perceived group variability and ethnocentrism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 719-732.

Ryan, C. S., Judd, C. M., & Park, B. (1996). Effects of racial stereotypes on judgements of individuals: The moderating role of perceived group variability. *Journal of Experimental Social Psychology*, 32, 71-103.

Ryan, C. S., Park, B., & Judd, C. M. (1996). Assessing stereotype accuracy: Implications for understanding the stereotype process. In C. N., Macrae, C. Stangor & M. Hewstone (Eds.), *Stereotypes and Stereotyping* (pp. 121-157). New York: The Guildford Press.

Schachter, S., (1951). Deviation, rejection and communication. *Journal of Abnormal Social Psychology*, 46, 190-207.

Schwarz, N., & Bless, H., (1992). Constructing reality and its alternatives: an inclusion-exclusion model of assimilation and contrast effects in social judgment. In L. Martin and A. Tesser (eds.) *The Construction of Social Judgment* (pp. 217-45), Hillsdale, NJ : Erlbaum.

Sherif, M., (1935). A study of some social factors in perception. *Archives of Psychology*, no. 187.

Simon, B. (1992). The perception of ingroup and outgroup homogeneity: Reintroducing the intergroup context. In W. Stroebe & M. Hewstone (Eds.), *European review of social psychology* (Vol 3, pp. 1-30). Chichester: Wiley.

Simon, B., & Brown, R. (1987). Perceived intragroup homogeneity in minority-majority contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53, 703-711.

Simon, B., & Hamilton, (1994). Self-Stereotyping and Social Context: The Effects of Relative In-Group Size and In-Group Status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66(4), 699–711

Simon, B., & Mummendey, A. (1990). Perceptions of relative group size and group homogeneity: We are the majority and they are all the same. *European Journal of Social Psychology*, 20, 351-356.

Simon, B., & Pettigrew, T. F. (1990). Social identity and perceived group homogeneity. *European Journal of Social Psychology*, 20, 269-286.

Smith, E.R. (1990). Content and process specificity in the effects of prior experiences. In T. K. Srull & R. S. Wyer, Jr. (Eds.), *Advances in Social Cognition* (Vol. 3, pp. 1-59). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Smith, E.R. (1991). Illusory correlation in a simulated exemplar-based memory. *Journal of Experimental Social Psychology*, 27, 107-23.

Smith, E.R., & Zárate, M. A. (1992). Exemplar-based model of social judgment. *Psychological Review*, 99, 3-21.

Spears, R., Eiser, J. R., & Van der Pligt, J. (1987). Further evidence for expectation-based illusory correlations. *European Journal of Social Psychology*, 17, 253-258.

Srull, T. K. (1981). Person memory: Some tests of associative storage and retrieval models. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory*, 7, 440-463.

Srull, T. K., Lichtenstein, M., & Rothbart, M. (1985). Associative storage and retrieval processes in person memory. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 11, 316-345.

Srull, T. K., & Wyer, R. S. (1989). Person memory and judgment. *Psychological Review*, 96, 58-83.

Stangor, C., & McMillan, D. (1992). Memory for expectancy-congruent and expectancy-incongruent information: A review of the social and social development literatures. *Psychological Bulletin*, 111, 42-61.

Stavrinides, P., Georgiou, S., & Christou, K. (forthcoming). Correlates of coexistence - psychological correlates of coexistence: the case of the two Cypriot communities. As cited in Trimikliniotis, N., (2007), Reconciliation and social action in Cyprus, *The Cyprus Review*, 19 (1), pp 123-160.

Stewart, T. L., van Knippenberg, A., Joly, J., Lippmann, M., Hermsen, B. J., & Harris, K. R. (2004). The influence of attitudes toward women on the relative individuation of women and men in the Netherlands. *Psychology of Women Quarterly*, 28, 240-245.

Surgeon General's Report on Smoking and Health (1964). *Smoking and Health: Report of the Advisory Committee to the Surgeon General of the Public Health Service*. Available from <http://profiles.nlm.nih.gov/NN/B/C/X/B/>

Tajfel, H. (ed.) (1978). *Differentiation between Social Groups: studies in social psychology of intergroup relations*. London: Academic Press.

Tajfel, H. (1981). Social stereotypes and social groups. In J. C. Turner and H. Giles (eds), *Intergroup Behaviour* (pp. 144-67). Oxford: Blackwell; Chicago: University of Chicago Press.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The Social Psychology of Intergroup Relations* (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks/Cole.

Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The Social Identity Theory of intergroup behaviour. In S. Worchel and W.G. Austin (eds.), *Psychology of Intergroup Relations* (pp. 7-24), Chicago: Nelson.

Tanford, S., & Penrod, S., (1984). Social influence model: a formal integration of research on majority and minority influence processes. *Psychological Bulletin*, 95, 189-225.

Tsoukalas, C., (1981). Some aspects of over-education in modern Greece. *Journal of Hellenic Diaspora*, 8, 109-121.

Vala, J., Garcia-Marques, L., Gouveia-Pereira, M., & Lopez, D. (1998). Validation of polemical social representations: introducing the differentiation of heterogeneity. *Social Science Information*, 37, 469-492

Voci, A., & Capozza, D. (1999, July). Outgroup homogeneity: Measures and determinants of the effect. Paper presented at the meeting of the European Association of Experimental Social Psychology, Oxford, England. As cited in Rubin, M., Hewstone, M., Crisp, R., Voci, A., & Richards, Z., (2002). *Gender Out-Group Homogeneity: The Roles of Differential Familiarity, Gender Differences, and Group Size*. Unpublished manuscript, University of Newcastle, Callaghan, Australia.

Vonk, R. (1994). Trait inferences, impression formation, and person memory: Strategies processing inconsistent information about persons. *European Review of Social Psychology*, 5, 111-149.

Vonk, R., & Olde-Monnikhof, M. (1998). Gender subgroups: intergroup bias within the sexes. *European Journal of Social Psychology*, 28, 37-47.

Weber, R., & Crocker, J. (1983). Cognitive processes in the revision of stereotypic beliefs. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 961-977.

Weber-Kollmann, R. (1985). Subtyping: *The development and consequences of differentiated categories for stereotyped groups*. Unpublished doctoral dissertation, Northwestern University.

Wilder, D.A., (1977). Perception of groups, size of opposition, and social influence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 13, 253-68.

Wilder, D.A., (1978). Reduction of intergroup discrimination through individuation of the out-group. *Journal of Personality and Social-Psychology*, 36(12), 1361-1374.

Wilder, D. A. (1986). Cognitive factors affecting the success of intergroup contact. In S. Worchel & W. G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations* (pp. 49-66). Chicago: Nelson-Hall.

Wilder, D.A., (1990). Some determinants of the persuasive power of in-groups and out-groups: Organization of information and attribution of independence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1202-13.

Wilder, D.A., Simon, A.F., & Faith, M.S. (1996). Enhancing the impact of counterstereotypic information: Dispositional attributions for deviance. *Journal of Personality and Social Psychology*, 71, 276-287.

Wilson, T. D., & Hodges, S. D. (1992). Attitudes as temporary constructions. In L. L. Martin & A. Tesser (Eds.). *The construction of social judgments* (pp. 37-65). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Wood, W., Ludgren, S., Ouellette, J.A., Busceme, S., and Blackstone T. (1994). Minority influence: A meta-analytic review of social influence processes. *Psychological Bulletin*, 115, 323-45.

Yzerbyt, V., Coull, A., & Rocher, S. (1999). Fencing of the deviant: The role of cognitive resources in the maintenance of stereotypes. *Journal of Personality and Social Psychology*.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 – ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 1 ΚΑΙ 2

- 1.1 ΠΡΟ-ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ - ΠΕΙΡΑΜΑ 1
- 1.2. ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΠΙΡΡΟΗΣ - ΠΕΙΡΑΜΑ 1
- 1.3. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ -
ΠΕΙΡΑΜΑ 1
- 1.4. ΜΕΤΑ-ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ - ΠΕΙΡΑΜΑ 1
- 1.5. ΠΡΟ-ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ - ΠΕΙΡΑΜΑ 2
- 1.6. ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΠΙΡΡΟΗΣ - ΠΕΙΡΑΜΑ 2
- 1.7. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΙΚΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ –
ΠΕΙΡΑΜΑ 2
- 1.8. ΜΕΤΑ-ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ - ΠΕΙΡΑΜΑ 2
- 1.9. ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑΣ – ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 1 & 2
- 1.10 ΜΕΤΡΗΣΗ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ – ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 1 & 2

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 – ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 3 ΚΑΙ 4

- 2.1 ΠΡΟ-ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ – ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 3 & 4
- 2.2. ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΠΙΡΡΟΗΣ – ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 3 & 4
- 2.3. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΥΠΟΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗΣ – ΠΕΙΡΑΜΑ 3
- 2.4. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΑΤΟΜΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ – ΠΕΙΡΑΜΑ 4
- 2.5 ΜΕΤΑ-ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ - ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 3 & 4

2.6. ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑΣ - ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 3 & 4

2.7 ΜΕΤΡΗΣΗ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ - ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 3 & 4

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 – ΠΕΙΡΑΜΑ 5

3.1 ΠΡΟ-ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ

3.2. ΚΕΙΜΕΝΟ ΕΠΙΡΡΟΗΣ

3.3. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ
ΕΜΦΑΣΗ ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ

3.4 ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΥΠΟΟΜΑΔΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ
ΕΜΦΑΣΗ ΣΕ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

3.5. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ
ΕΜΦΑΣΗ ΣΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ

3.6. ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΣ ΧΕΙΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΑΤΟΜΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΜΕ
ΕΜΦΑΣΗ ΣΕ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

3.7 ΜΕΤΑ-ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΠΟΨΕΩΝ

3.8. ΜΕΤΡΗΣΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗΣ ΟΜΟΙΟΓΕΝΕΙΑΣ

3.9. ΜΕΤΡΗΣΗ ΕΙΚΟΝΑΣ ΤΗΣ ΠΗΓΗΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1
ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 1 ΚΑΙ 2

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.1.

Η έρευνα μας αφορά στις μεταρρυθμίσεις στην ανώτατη εκπαίδευση που έχουν γίνει θέμα συζητήσεων τον τελευταίο καιρό.

Θα θέλαμε να μας πεις σε ποιο βαθμό συμφωνείς ή διαφωνείς με τα παρακάτω γενικά ζητήματα κυκλώνοντας τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την άποψη σου.

Πρέπει να εξοικονομηθούν χρήματα από την δωρεάν σίτιση και δωρεάν παροχή συγγραμμάτων σε φοιτητές οι οποίοι έχουν την οικονομική δυνατότητα να πληρώνουν για αυτά.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η ιδιωτικοποίηση των μέσων μαζικής μεταφοράς θα μετατρέψει τις συγκοινωνίες σε επιχείρηση με στόχο το μέγιστο κέρδος αντί την εξυπηρέτηση των πολιτών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Για να αποκτήσουν τα Ελληνικά ΑΕΙ την απαιτούμενη οικονομική ευχέρεια που τους λείπει, χρειάζεται η επιπρόσθετη οικονομική στήριξη των ιδιωτικών φορέων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι προαγωγές πρέπει να δίνονται μόνο στους καλύτερους και πιο άξιους υπαλλήλους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι φοιτητές οι οποίοι προέρχονται από τα εύπορα στρώματα της κοινωνίας πρέπει να πληρώνουν δίδακτρα για το κοινό όφελος όλης της φοιτητικής κοινότητας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι πλούσιοι σε μια κοινωνία δεν πρέπει να έχουν υποχρέωση να μεριμνούν για όλους τους άλλους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η παιδεία πρέπει να εναρμονιστεί στις ανάγκες της αγοράς εργασίας έτσι ώστε να κατοχυρώσει τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων της.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι μισθοί πρέπει να αντανakλούν το επίπεδο μόρφωσης το οποίο κατ' επέκταση είναι ενδεικτικό φιλοδοξίας και σκληρής δουλειάς.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι προπτυχιακές σπουδές πρέπει να περιοριστούν σε 3 χρόνια έτσι ώστε μόνο οι επιμελείς φοιτητές θα αξίζουν πτυχίο ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι γονείς πρέπει να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να σπουδάζουν θέματα που θα αναπτύξουν την προσωπικότητά τους και όχι θέματα που θα τους εξασφαλίσουν απλά μια θέση εργασίας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.2.

Στα πλαίσια μιας εκτενούς πρόσφατης έρευνας που επικεντρώθηκε στους φοιτητές που **υποστηρίζουν** τις μεταρρυθμίσεις στην ανώτατη εκπαίδευση, ζητήθηκε από φοιτητές που **υποστηρίζουν** τις θέσεις αυτές να συνοψίσουν τις απόψεις τους σε ένα κείμενο.

Πιο κάτω παραθέτουμε το κείμενο αυτό.

Παρακαλώ διάβασε προσεκτικά το κείμενο.

Για να διασφαλιστεί η ποιότητα διδασκαλίας και έρευνας των Ελληνικών πανεπιστημίων και για να αναβαθμιστεί επιτέλους η φθίνουσα υλικοτεχνική υποδομή πρέπει να παραδεχτούμε επιτέλους την αναγκαιότητα του οικονομικού στοιχείου. Πρώτα απ' όλα πρέπει να καταστεί υποχρεωτική η καταβολή διδάκτρων από τους φοιτητές οι οποίοι προέρχονται από τα εύπορα στρώματα της κοινωνίας για το κοινό όφελος όλης της φοιτητικής κοινότητας. Επίσης πρέπει να εξοικονομηθούν χρήματα από την δωρεάν σίτιση και δωρεάν παροχή συγγραμμάτων σε φοιτητές οι οποίοι έχουν την οικονομική δυνατότητα να πληρώνουν για αυτά. Όμως, ρεαλιστικά μιλώντας, για να αποκτήσουν τα Ελληνικά ΑΕΙ την απαιτούμενη οικονομική ευχέρεια που θα αποφέρει την πολυπόθητη αναβάθμιση είναι απαραίτητη η επιπρόσθετη οικονομική στήριξη των ιδιωτικών φορέων. Κατ' επέκταση, για να καταστεί βιώσιμη η οικονομική αυτοτέλεια της παιδείας που θα κατοχυρώνει συγχρόνως και τα επαγγελματικά δικαιώματα των πανεπιστημιακών αποφοίτων, είναι απαραίτητη η εναρμόνιση της με τις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Συνεπώς πρέπει να περιοριστεί η διάρκεια σπουδών σε 3 χρόνια για το προπτυχιακό και 2 χρόνια για το μεταπτυχιακό, έτσι ώστε μόνο οι επιμελείς φοιτητές οι οποίοι θα δουλεύουν συστηματικά θα αξίζουν πτυχίο ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.3.

Στη συνέχεια θα θέλαμε να στρέψεις την προσοχή σου στους φοιτητές οι οποίοι συντάξανε το κείμενο που μόλις διάβασες. Σκέψου για λίγο τα χαρακτηριστικά τα οποία πιστεύεις ότι έχουν **κοινά** μεταξύ τους οι φοιτητές που **υποστηρίζουν** τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Στα πλαίσια της προαναφερθείσας εκτενούς έρευνας μελετήθηκαν τα κοινά χαρακτηριστικά των φοιτητών που **υποστηρίζουν** τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. Το συμπέρασμα της έρευνας ήταν ότι τα παρακάτω θεωρούνται τα πιο αντιπροσωπευτικά **κοινά** χαρακτηριστικά της ομάδας αυτών των φοιτητών.

Θα θέλαμε τώρα και την δική σου γνώμη. Διάλεξε 5 από τα παρακάτω χαρακτηριστικά τα οποία πιστεύεις ότι αντιπροσωπεύουν καλύτερα τους φοιτητές αυτούς βάζοντας «ν» στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

Εγωκεντρικοί	☐	Εύποροι	☐	Ατομικιστές	☐	Μορφωμένοι	☐
Προοδευτικοί	☐	Ελπιιστές	☐	Φιλόδοξοι	☐	Κακομαθημένοι	☐

Τώρα γράψε στα παρακάτω κενά τα 5 χαρακτηριστικά που διάλεξες πιο πάνω και υπόδειξε *πόσο* αντιπροσωπευτικό της ομάδας των φοιτητών που υποστηρίζουν τις μεταρρυθμίσεις πιστεύεις ότι είναι το καθένα από τα 5 αυτά χαρακτηριστικά.

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.4.

Όπως και πριν πες μας σε ποιο βαθμό συμφωνείς ή διαφωνείς με τα παρακάτω.

Πρέπει να εξοικονομηθούν χρήματα από την δωρεάν σίτιση και δωρεάν παροχή συγγραμμάτων σε φοιτητές οι οποίοι έχουν την οικονομική δυνατότητα να πληρώνουν για αυτά.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η ιδιωτικοποίηση των μέσων μαζικής μεταφοράς θα μετατρέψει τις συγκοινωνίες σε επιχείρηση με στόχο το μέγιστο κέρδος αντί την εξυπηρέτηση των πολιτών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Για να αποκτήσουν τα Ελληνικά ΑΕΙ την απαιτούμενη οικονομική ευχέρεια που τους λείπει, χρειάζεται η επιπρόσθετη οικονομική στήριξη των ιδιωτικών φορέων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι προαγωγές πρέπει να δίνονται μόνο στους καλύτερους και πιο άξιους υπαλλήλους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι φοιτητές οι οποίοι προέρχονται από τα εύπορα στρώματα της κοινωνίας πρέπει να πληρώνουν δίδακτρα για το κοινό όφελος όλης της φοιτητικής κοινότητας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι πλούσιοι σε μια κοινωνία δεν πρέπει να έχουν υποχρέωση να μεριμνούν για όλους τους άλλους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η παιδεία πρέπει να εναρμονιστεί στις ανάγκες της αγοράς εργασίας έτσι ώστε να κατοχυρώσει τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων της.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι μισθοί πρέπει να αντανakλούν το επίπεδο μόρφωσης το οποίο κατ' επέκταση είναι ενδεικτικό φιλοδοξίας και σκληρής δουλειάς.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι προπτυχιακές σπουδές πρέπει να περιοριστούν σε 3 χρόνια έτσι ώστε μόνο οι επιμελείς φοιτητές θα αξίζουν πτυχίο ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι γονείς πρέπει να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να σπουδάζουν θέματα που θα αναπτύξουν την προσωπικότητά τους και όχι θέματα που θα τους εξασφαλίσουν απλά μια θέση εργασίας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.5.

Η έρευνα μας αφορά στις μεταρρυθμίσεις στην ανώτατη εκπαίδευση που έχουν γίνει θέμα συζητήσεων τον τελευταίο καιρό.

Θα θέλαμε να μας πεις σε ποιο βαθμό συμφωνείς ή διαφωνείς με τα παρακάτω γενικά ζητήματα κυκλώνοντας τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την άποψη σου.

Η καταβολή των αναγκαίων κονδυλίων για μια ποιοτική ανώτατη εκπαίδευση είναι αποκλειστική υποχρέωση του κράτους και όχι των πολιτών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Πρέπει να θεωρείται αποκλειστική υποχρέωση του κράτους να προσφέρει την αναγκαία βοήθεια στα άπορα παιδιά και όχι των πολιτών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Μια δωρεάν, δημόσια αλλά και ποιοτική παιδεία είναι βασικό δικαίωμα όλων των φοιτητών ανεξαρτήτως των οικονομικών τους δυνατοτήτων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η ιδιωτικοποίηση του Μετρό και του ΟΑΣΑ θα προσφέρει περισσότερα χρήματα που θα βελτιώσουν τις συγκοινωνίες της πρωτεύουσας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η πιθανή εμπλοκή των ιδιωτικών φορέων στην ανώτατη εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει επιπρόσθετα χρήματα αλλά δεν θα βελτιώσει την ποιότητα της παιδείας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι γονείς πρέπει να προτρέπουν τα παιδιά τους να σπουδάζουν θέματα τα οποία θα τους εξασφαλίσουν μια σίγουρη θέση εργασίας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η εναρμόνιση της παιδείας στις ανάγκες της αγοράς εργασίας θα καταντήσει τα πανεπιστήμια κέντρα παραγωγής εξειδικευμένων εργατών χωρίς καμία έμφαση σε εις βάθους παιδεία και μόρφωση.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Όλοι οι πολίτες ανεξαρτήτως του οικονομικού τους υπόβαθρου πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η αξιολόγηση των ΑΕΙ δεν είναι παρά ένα πρόσχημα του κράτους για να προσαρμόζει ανά πάσα στιγμή την παιδεία στις ανάγκες της αγοράς και της οικονομίας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Όσοι φοιτητές δεν είναι διατεθειμένοι να δουλεύουν σκληρά για την απόκτηση του πτυχίου τους τότε δεν πρέπει να αποκτούν πτυχίο.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.6.

Στα πλαίσια μιας πρόσφατης έρευνας, που επικεντρώθηκε στους φοιτητές που **εναντιώνονται** στις μεταρρυθμίσεις στην ανώτατη εκπαίδευση, ζητήθηκε από φοιτητές που **εναντιώνονται** στις θέσεις αυτές να συνοψίσουν τις απόψεις τους σε ένα κείμενο.

Πιο κάτω παραθέτουμε το κείμενο αυτό.

Παρακαλώ διάβασε προσεκτικά το κείμενο.

Για να διασφαλιστεί η ποιότητα διδασκαλίας και έρευνας των Ελληνικών πανεπιστημίων και για να αναβαθμιστεί επιτέλους η φθίνουσα υλικοτεχνική υποδομή πρέπει να παραδεχτούμε την αναγκαιότητα του οικονομικού στοιχείου. Η καταβολή των αναγκαιών κονδυλίων για μια ποιοτική ανώτατη εκπαίδευση είναι αποκλειστική υποχρέωση του κράτους και όχι των πολιτών. Μια δωρεάν, δημόσια και ποιοτική παιδεία είναι βασικό δικαίωμα όλων των φοιτητών ανεξαρτήτως των οικονομικών τους δυνατοτήτων, όπως είναι και η δωρεάν σίτιση και η δωρεάν παροχή συγγραμμάτων. Η πιθανή εμπλοκή των ιδιωτικών φορέων στην ανώτατη εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει επιπρόσθετα χρήματα αλλά δεν θα βελτιώσει την ποιότητα της παιδείας. Κατ' επέκταση, η λεγόμενη εναρμόνιση της παιδείας στις ανάγκες της αγοράς εργασίας θα καταντήσει τα πανεπιστήμια κέντρα παραγωγής εξειδικευμένων εργατών χωρίς καμία έμφαση σε εις βάθους παιδεία και μόρφωση. Προφανώς, η αξιολόγηση των ΑΕΙ δεν είναι παρά ένα πρόσχημα του κράτους για να προσαρμόζει ανά πάσα στιγμή την παιδεία στις ανάγκες της αγοράς και της οικονομίας. Τέλος, ο περιορισμός της διάρκειας σπουδών σε 3 χρόνια για προπτυχιακό και 2 χρόνια για μεταπτυχιακό θα αποκλείσει τους όλους τους λιγότερο επιμελείς φοιτητές από την απόκτηση πτυχίου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.7.

Στη συνέχεια θα θέλαμε να στρέψεις την προσοχή σου στους φοιτητές οι οποίοι συντάζανε το κείμενο που μόλις διάβασες. Σκέψου για λίγο τα χαρακτηριστικά τα οποία πιστεύεις ότι έχουν **κοινά** μεταξύ τους οι φοιτητές που **εναντιώνονται** στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.

Στα πλαίσια της προαναφερθείσας εκτενούς έρευνας μελετήθηκαν τα κοινά χαρακτηριστικά των φοιτητών που **εναντιώνονται** στις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις. Το συμπέρασμα της έρευνας ήταν ότι τα παρακάτω θεωρούνται τα πιο αντιπροσωπευτικά **κοινά** χαρακτηριστικά της ομάδας αυτών των φοιτητών.

Θα θέλαμε τώρα και την δική σου γνώμη. **Διάλεξε 5** από τα παρακάτω χαρακτηριστικά τα οποία πιστεύεις ότι αντιπροσωπεύουν καλύτερα τους φοιτητές αυτούς **βάζοντας «ν»** στο αντίστοιχο τετραγωνάκι.

Αλtruιστές	☐	Αντιδραστικοί	☐	Επαναστάτες	☐	Κακομαθημένοι	☐
Ανθρωπιστές	☐	Τεμπέληδες	☐	Οπισθοδρομικοί	☐	Πολιτικοποιημένοι	☐

Τώρα γράψε στα παρακάτω κενά τα 5 χαρακτηριστικά που διάλεξες πιο πάνω και υπόδειξε *πόσο* αντιπροσωπευτικό της ομάδας των φοιτητών που εναντιώνονται στις μεταρρυθμίσεις πιστεύεις ότι είναι το καθένα από τα 5 αυτά χαρακτηριστικά.

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

.....								
Καθόλου Αντιπροσωπευτικό	1	2	3	4	5	6	7	Απόλυτα Αντιπροσωπευτικό

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.8.

Όπως και πριν πες μας σε ποιο βαθμό συμφωνείς ή διαφωνείς με τα παρακάτω.

Η καταβολή των αναγκαίων κονδυλίων για μια ποιοτική ανώτατη εκπαίδευση είναι αποκλειστική υποχρέωση του κράτους και όχι των πολιτών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Πρέπει να θεωρείται αποκλειστική υποχρέωση του κράτους να προσφέρει την αναγκαία βοήθεια στα άπορα παιδιά και όχι των πολιτών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Μια δωρεάν, δημόσια αλλά και ποιοτική παιδεία είναι βασικό δικαίωμα όλων των φοιτητών ανεξαρτήτως των οικονομικών τους δυνατοτήτων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η ιδιωτικοποίηση του Μετρό και του ΟΑΣΑ θα προσφέρει περισσότερα χρήματα που θα βελτιώσουν τις συγκοινωνίες της πρωτεύουσας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η πιθανή εμπλοκή των ιδιωτικών φορέων στην ανώτατη εκπαίδευση μπορεί να προσφέρει επιπρόσθετα χρήματα αλλά δεν θα βελτιώσει την ποιότητα της παιδείας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Οι γονείς πρέπει να προτρέπουν τα παιδιά τους να σπουδάζουν θέματα τα οποία θα τους εξασφαλίσουν μια σίγουρη θέση εργασίας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η εναρμόνιση της παιδείας στις ανάγκες της αγοράς εργασίας θα καταστήσει τα πανεπιστήμια κέντρα παραγωγής εξειδικευμένων εργατών χωρίς καμία έμφαση σε εις βάθους παιδεία και μόρφωση.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Όλοι οι πολίτες ανεξαρτήτως του οικονομικού τους υπόβαθρου πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δωρεάν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Η αξιολόγηση των ΑΕΙ δεν είναι παρά ένα πρόσχημα του κράτους για να προσαρμόζει ανά πάσα στιγμή την παιδεία στις ανάγκες της αγοράς και της οικονομίας.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

Όσοι φοιτητές δεν είναι διατεθειμένοι να δουλεύουν σκληρά για την απόκτηση του πτυχίου τους τότε δεν πρέπει να αποκτούν πτυχίο.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.9.

Τώρα πες μας την γνώμη σου σε ότι αφορά την ομάδα των φοιτητών οι οποίοι εναντιώνονται στις μεταρρυθμίσεις στην ανώτατη εκπαίδευση. Όπως και πριν κύκλωσε τον πιο αντιπροσωπευτικό αριθμό.

Πιστεύω ότι οι φοιτητές που εναντιώνονται στις μεταρρυθμίσεις στην ανώτατη εκπαίδευση:

Δεν έχουν κοινά χαρακτηριστικά	1	2	3	4	5	6	7	Έχουν κοινά χαρακτηριστικά
--------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------------------

Δεν έχουν κοινά ενδιαφέροντα	1	2	3	4	5	6	7	Έχουν κοινά ενδιαφέροντα
------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	--------------------------

Δεν έχουν κοινούς στόχους στη ζωή	1	2	3	4	5	6	7	Έχουν κοινούς στόχους στη ζωή
-----------------------------------	---	---	---	---	---	---	---	-------------------------------

Δεν αντιδρούν το ίδιο σε καινούργιες προκλήσεις	1	2	3	4	5	6	7	Αντιδρούν το ίδιο σε καινούργιες προκλήσεις
---	---	---	---	---	---	---	---	---

Δεν συμφωνούν μεταξύ τους σε κοινωνικά θέματα	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνούν μεταξύ τους σε κοινωνικά θέματα
---	---	---	---	---	---	---	---	---

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1.10.

Σε αυτό το μέρος προσπάθησε να περιγράψεις τα χαρακτηριστικά αυτών που έγραψαν το κείμενο που διάβασες πιο πριν. Κύκλωσε κάθε φορά τον αριθμό που αντιστοιχεί περισσότερο στην προσωπική σου άποψη.

Αυτοί που έγραψαν το κείμενο είναι:

επίμονοι	1	2	3	4	5	6	7	υποχωρητικοί
μεροληπτικοί	1	2	3	4	5	6	7	αμερόληπτοι
ευέλικτοι	1	2	3	4	5	6	7	άκαμπτοι
αδιάφοροι	1	2	3	4	5	6	7	ενταγμένοι
αυτόνομοι	1	2	3	4	5	6	7	αλλοτριωμένοι
αφύσικοι	1	2	3	4	5	6	7	φυσιολογικοί
προοδευτικοί	1	2	3	4	5	6	7	συντηρητικοί
ασυνάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	συγκροτημένοι
αντικειμενικοί	1	2	3	4	5	6	7	υποκειμενικοί
ανεπιεικείς	1	2	3	4	5	6	7	επιεικείς
δυναμικοί	1	2	3	4	5	6	7	παθητικοί
ανεξάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	εξαρτημένοι
ασταθείς	1	2	3	4	5	6	7	σταθεροί
οικολόγοι	1	2	3	4	5	6	7	μη οικολόγοι
αβέβαιοι	1	2	3	4	5	6	7	σίγουροι για τον εαυτό τους
ρεαλιστές	1	2	3	4	5	6	7	ανεδαφικοί
στενόμυαλοι	1	2	3	4	5	6	7	ανοιχτόμυαλοι
ηττοπαθείς	1	2	3	4	5	6	7	φιλόδοξοι
ελεύθεροι	1	2	3	4	5	6	7	υποταγμένοι
ανισόρροποι	1	2	3	4	5	6	7	ισορροπημένοι
μειονοτικοί	1	2	3	4	5	6	7	πλειοδοτικοί
κομφορμιστές	1	2	3	4	5	6	7	αντικομφορμιστές

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2
ΠΕΙΡΑΜΑΤΑ 3 ΚΑΙ 4

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.1.

Μέρος Πρώτο

Η έρευνα μας αφορά τις εκστρατείες κατά του καπνίσματος που αναπτύσσονται τα τελευταία χρόνια σε διάφορες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Θα θέλαμε να μας υποδείξεις αρχικά κατά πόσο συμφωνείς ή διαφωνείς με τα παρακάτω ζητήματα κυκλώνοντας τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την άποψη σου.

1. Ο καπνιστής καπνίζει επειδή του έχουν δημιουργήσει μια ανάγκη τεχνητή.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

2. Το κάπνισμα θα ήταν νόμιμο έστω και αν δεν υπήρχαν μεγάλα οικονομικά συμφέροντα.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

3. Οι καπνοβιομηχανίες πρέπει να φορολογούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην έχουν αρκετό εισόδημα.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

4. Ο καπνιστής καπνίζει με δική του ελεύθερη βούληση.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

5. Το τσιγάρο είναι σαν το οποιοδήποτε άλλο εθιστικό ναρκωτικό.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

6. Η απαγόρευση του καπνίσματος σε όλους τους δημόσιους χώρους χωρίς εξαιρέσεις είναι μια ακραία και αναποτελεσματική απόφαση.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

7. Η κυβέρνηση οφείλει να προωθήσει αντί-καπνιστικές διαφημίσεις που θα προβάλλουν τις καταστρεπτικές συνέπειες του καπνίσματος.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

8. Ο καπνιστής καπνίζει επειδή έχει φυσική ανάγκη για καπνό.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

9. Η εμπορία και η διάθεση των τσιγάρων είναι νόμιμη, μόνο λόγω των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

10. Πρέπει να προστατευθούν τα δικαιώματα των καπνιστών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

11. Πρέπει να απαγορευθεί εντελώς το κάπνισμα σε όλους τους δημόσιους χώρους χωρίς όρους και εξαιρέσεις.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

12. Δεν υπάρχει λόγος να προωθήσει η κυβέρνηση αντί-καπνιστικές διαφημίσεις που να προβάλλουν τις καταστρεπτικές συνέπειες του καπνίσματος.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

13. Η ελευθερία του καπνιστή είναι μια αυταπάτη.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

14. Το τσιγάρο δεν είναι ναρκωτικό.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

15. Πρέπει να προστατευθούν τα δικαιώματα των μη-καπνιστών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

16. Οι καπνοβιομηχανίες πρέπει να φορολογούνται όπως όλες οι υπόλοιπες επιχειρήσεις.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.2.

Μέρος Δεύτερο

Μια εκτενής πανευρωπαϊκή έρευνα που επικεντρώθηκε στις εκστρατείες κατά του καπνίσματος, συμπέρανε ότι το 78% των Ελλήνων πολιτών είναι αντί-καπνιστές.

Στα πλαίσια της προαναφερθείσας έρευνας ζητήθηκε από διάφορους Έλληνες αντί-καπνιστές να συντάξουν ένα κείμενο που να συνοψίζει τις απόψεις τους.

Πιο κάτω παραθέτουμε το κείμενο αυτό.

Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά το κείμενο.

Ο καπνιστής δεν καπνίζει από φυσική ανάγκη για καπνό αλλά επειδή του έχουν δημιουργήσει μια ανάγκη τεχνητή. Ουσιαστικά, το τσιγάρο είναι σαν ένα οποιοδήποτε άλλο εθιστικό ναρκωτικό το οποίο δεν προσφέρει τίποτα στο άτομο παρά μόνο την καταστροφή της υγείας του. Η εμπορία και η διάθεση των τσιγάρων είναι νόμιμη, μόνο λόγω των οικονομικών συμφερόντων των καπνοβιομηχανιών και της υποκρισίας των κυβερνήσεων. Σε τελευταία ανάλυση, η ελευθερία του καπνιστή είναι μια αυταπάτη, καθώς ο καπνιστής σπαταλά σημαντικά χρηματικά ποσά κάθε μήνα για να εξασφαλίσει την καταστροφή της υγείας του και των συνανθρώπων του. Πρέπει να ληφθούν επιτέλους μέτρα που να προσβάλουν το πρόβλημα στις ρίζες του. Κατ' αρχήν οι καπνοβιομηχανίες πρέπει να φορολογούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην έχουν αρκετό εισόδημα. Οι κυβερνήσεις οφείλουν να προωθήσουν αντί-καπνιστικές διαφημίσεις που θα προβάλλουν τις καταστρεπτικές συνέπειες του καπνίσματος. Επίσης, πρέπει να μεταπειστούν οι καπνιστές και να προστατευθούν τα δικαιώματα των μη-καπνιστών. Το κάπνισμα πρέπει να απαγορευθεί εντελώς σε όλους τους δημόσιους χώρους χωρίς όρους και χωρίς εξαιρέσεις. Μόνο με μια αυστηρή αντιμετώπιση θα μπορέσουμε επιτέλους να απολαύσουμε μια ποιοτική ζωή που θα σέβεται τον άνθρωπο.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.3.

Θα θέλαμε τώρα να σκεφτείς τέσσερις υπό-ομάδες (υποσύνολα) οι οποίες αποτελούν τη συνολική ομάδα των αντί-καπνιστών. Δώσε στην κάθε υπό-ομάδα (υποσύνολο) **ένα όνομα** και **περίγραψε την** με μερικές προτάσεις. Περίγραψε επίσης **πώς μοιάζει** και **πώς διαφέρει** από άλλες υπό-ομάδες (υποσύνολα) που αποτελούν τη συνολική ομάδα των αντί-καπνιστών.

Παράδειγμα. Αν παίρναμε ως παράδειγμα τη συνολική ομάδα των χορτοφάγων, σε μια αντίστοιχη άσκηση, μια υπό-ομάδα που θα μπορούσαμε να περιγράψουμε θα ήταν

Όνομα: 'Θρησκευτικοί Χορτοφάγοι'

Περιγραφή: Θρησκευόμενα άτομα, συνήθως μεσήλικες, των οποίων η θρησκεία απαγορεύει την κατανάλωση κρέατος. Είναι ήρεμα άτομα τα οποία εξασκούν ένα υγιεινό τρόπο ζωής.

Πώς μοιάζει: Αυτή η ομάδα μοιάζει με τις άλλες υπό-ομάδες γιατί τα μέλη της είναι εναλλακτικοί στον τρόπο ζωής τους, νοιάζονται για την υγεία τους και πιστεύουν ότι η χορτοφαγία είναι ένας υγιεινός τρόπος διατροφής.

Πώς διαφέρει: Αυτή η ομάδα διαφέρει από τις άλλες υπό-ομάδες στο ότι τα μέλη της δεν ανήκουν σε περιβαλλοντικές ομάδες ή σε ομάδες που υποστηρίζουν τα δικαιώματα των ζώων. Δεν τους ενδιαφέρει ο πολιτικός ακτιβισμός. Είναι χορτοφάγοι για θρησκευτικούς λόγους.

Παρακαλώ **περίγραψε τέσσερις** υπό-ομάδες της συνολικής ομάδας των αντί-καπνιστών. **Δεν πειράζει αν δεν γνωρίζεις εις βάθος λεπτομέρειες για τους αντί-καπνιστές.** Είναι σημαντικό να προσπαθήσεις να γράψεις **τέσσερις** υπό-ομάδες με βάση το ότι ξέρεις.

1. **Όνομα**.....

Περιγραφή.....

.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

.....

Πώς διαφέρει.....

.....

.....

.....

.....

2. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει.....

.....

.....

3. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει.....

.....

.....

4. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει.....

.....

.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.4.

Θα θέλαμε τώρα να σκεφτείς τέσσερα άτομα που γνωρίζεις τα οποία κατά τη γνώμη σου ανήκουν στην ομάδα των αντί-καπνιστών.

Γράψε το **πρώτο όνομα** του κάθε ατόμου όπως και μερικά **βασικά χαρακτηριστικά** του. Περιγράψε επίσης **πώς μοιάζει** αλλά και **πώς διαφέρει** από τα άλλα άτομα που αποτελούν τη συνολική ομάδα των αντί-καπνιστών.

Παράδειγμα. Αν παίρναμε ως παράδειγμα τη συνολική ομάδα των χορτοφάγων, σε μια αντίστοιχη άσκηση, μια απάντηση θα μπορούσε να ήταν

Όνομα: Πέτρος

Περιγραφή: Είναι ένα χαρούμενο, κοινωνικό άτομο με αυτοπεποίθηση, περίπου 25 χρονών.

Πώς μοιάζει με άλλους χορτοφάγους: είναι φιλόζωος, υποστηρίζει ανοικτά τα δικαιώματα των ζώων, συχνά λογομαχεί με άτομα τα οποία καταναλώνουν κρέας.

Πώς διαφέρει από άλλους χορτοφάγους: δεν προσέχει ιδιαίτερα για την υγεία του, δεν αθλείται συχνά, είναι χορτοφάγος καθαρά μόνο γιατί υποστηρίζει τα δικαιώματα των ζώων.

Παρακαλώ περιγράψε τέσσερα άτομα τα οποία ανήκουν στην ομάδα των αντί-καπνιστών. Δεν πειράζει αν δεν γνωρίζεις εις βάθος λεπτομέρειες για τους αντί-καπνιστές. Είναι σημαντικό να προσπαθήσεις να γράψεις τέσσερα άτομα με βάση το ότι εσύ ξέρεις.

1. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

2. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει.....

.....

.....

3. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει.....

.....

.....

4. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει.....

.....

.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.5.

Όπως και πριν δείξε μας την άποψη σου στα παρακάτω θέματα.

1. Ο καπνιστής καπνίζει επειδή του έχουν δημιουργήσει μια ανάγκη τεχνητή.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

2. Το κάπνισμα θα ήταν νόμιμο έστω και αν δεν υπήρχαν μεγάλα οικονομικά συμφέροντα.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

3. Οι καπνοβιομηχανίες πρέπει να φορολογούνται με τέτοιο τρόπο ώστε να μην έχουν αρκετό εισόδημα.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

4. Ο καπνιστής καπνίζει με δική του ελεύθερη βούληση.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

5. Το τσιγάρο είναι σαν το οποιοδήποτε άλλο εθιστικό ναρκωτικό.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

6. Η απαγόρευση του καπνίσματος σε όλους τους δημόσιους χώρους χωρίς εξαιρέσεις είναι μια ακραία και αναποτελεσματική απόφαση.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

7. Η κυβέρνηση οφείλει να προωθήσει αντί-καπνιστικές διαφημίσεις που θα προβάλλουν τις καταστρεπτικές συνέπειες του καπνίσματος.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

8. Ο καπνιστής καπνίζει επειδή έχει φυσική ανάγκη για καπνό.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

9. Η εμπορία και η διάθεση των τσιγάρων είναι νόμιμη, μόνο λόγο των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

10. Πρέπει να προστατευθούν τα δικαιώματα των καπνιστών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

11. Πρέπει να απαγορευθεί εντελώς το κάπνισμα σε όλους τους δημόσιους χώρους χωρίς όρους και εξαιρέσεις.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

12. Δεν υπάρχει λόγος να προωθήσει η κυβέρνηση αντί-καπνιστικές διαφημίσεις που να προβάλλουν τις καταστρεπτικές συνέπειες του καπνίσματος.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

13. Η ελευθερία του καπνιστή είναι μια αυταπάτη.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

14. Το τσιγάρο δεν είναι ναρκωτικό.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

15. Πρέπει να προστατευθούν τα δικαιώματα των μη-καπνιστών.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

16. Οι καπνοβιομηχανίες πρέπει να φορολογούνται όπως όλες οι υπόλοιπες επιχειρήσεις.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.6.

Όπως και πριν κύκλωσε τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την άποψη σου.

1. Οι πολίτες που **υποστηρίζουν** τις αντί-καπνιστικές θέσεις μοιάζουν μεταξύ τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

2. Οι πολίτες που **διαφωνούν** με τις αντί-καπνιστικές θέσεις δεν μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

3. Οι πολίτες που **διαφωνούν** με τις αντί-καπνιστικές θέσεις μοιάζουν μεταξύ τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

4. Οι πολίτες που **διαφωνούν** με τις αντί-καπνιστικές θέσεις διαφέρουν μεταξύ τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

5. Οι πολίτες που **υποστηρίζουν** τις αντί-καπνιστικές θέσεις δεν μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

6. Οι πολίτες που **υποστηρίζουν** τις αντί-καπνιστικές θέσεις μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

7. Οι πολίτες που **υποστηρίζουν** τις αντί-καπνιστικές θέσεις διαφέρουν μεταξύ τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

8. Οι πολίτες που **διαφωνούν** με τις αντί-καπνιστικές θέσεις μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2.7.

Σε αυτό το μέρος προσπάθησε να περιγράψεις τα χαρακτηριστικά αυτών που έγραψαν το κείμενο που διάβασες πιο πριν, δηλαδή της ομάδας των αντί-καπνιστών. Κύκλωσε κάθε φορά τον αριθμό που αντιστοιχεί περισσότερο στην προσωπική σου άποψη.

Αυτοί που έγραψαν το κείμενο είναι:

επίμονες	1	2	3	4	5	6	7	υποχωρητικοί
μεροληπτικοί	1	2	3	4	5	6	7	αμερόληπτοι
ευέλικτοι	1	2	3	4	5	6	7	άκαμπτοι
αδιάφοροι	1	2	3	4	5	6	7	ενταγμένοι
αυτόνομοι	1	2	3	4	5	6	7	αλλοτριωμένοι
αφύσικοι	1	2	3	4	5	6	7	φυσιολογικοί
προοδευτικοί	1	2	3	4	5	6	7	συντηρητικοί
ασυνάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	συγκροτημένοι
αντικειμενικοί	1	2	3	4	5	6	7	υποκειμενικοί
ανεπιεικείς	1	2	3	4	5	6	7	επιεικείς
δυναμικοί	1	2	3	4	5	6	7	παθητικοί
ανεξάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	εξαρτημένοι
ασταθείς	1	2	3	4	5	6	7	σταθεροί
καπνιστές	1	2	3	4	5	6	7	μη καπνιστές
αβέβαιοι	1	2	3	4	5	6	7	σίγουροι για τον εαυτό τους
ρεαλιστές	1	2	3	4	5	6	7	ανεδαφικοί
στενόμυαλοι	1	2	3	4	5	6	7	ανοιχτόμυαλοι
ηττοπαθείς	1	2	3	4	5	6	7	φιλόδοξοι
ελεύθεροι	1	2	3	4	5	6	7	υποταγμένοι
ανισόρροποι	1	2	3	4	5	6	7	ισορροπημένοι
μειονοτικοί	1	2	3	4	5	6	7	πλειοδοτικοί
κομφορμιστές	1	2	3	4	5	6	7	αντικομφορμιστές
πολιτικοποιημένοι	1	2	3	4	5	6	7	απολιτικοποίητοι
πρωτότυποι	1	2	3	4	5	6	7	κοινότυποι
αξιόπιστοι	1	2	3	4	5	6	7	αναξιόπιστοι

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΠΕΙΡΑΜΑ 5

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.1.

Η έρευνα μας αφορά τις στάσεις των Ελληνοκύπριων πολιτών σε διάφορα κοινωνικά θέματα που σχετίζονται με τη λύση του Κυπριακού προβλήματος.

Θα θέλαμε να μας υποδείξεις αρχικά κατά πόσο συμφωνείς ή διαφωνείς με τα παρακάτω ζητήματα κυκλώνοντας τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την άποψη σου.

1. Οι εθνικές γιορτές που τονίζουν μόνο την Ελληνικότητα του νησιού πρέπει να καταργηθούν.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

2. Δεν υπάρχει λόγος να αναγνωρίσουμε οποιαδήποτε εγκλήματα που πιθανό να διέπραξαν Ελληνοκύπριοι σε βάρος Τουρκοκυπρίων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

3. Πρέπει να διοργανώνονται επισκέψεις από και προς σχολεία Τουρκοκυπρίων για να αναπτυχθούν φιλίες ανάμεσα στους νέους των δυο κοινοτήτων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

4. Η νεότερη ιστορία της Κύπρου που διδάσκεται σήμερα στα Ελληνοκυπριακά σχολεία δεν πρέπει να αναφέρεται στα λάθη που πιθανό να διέπραξαν οι Ελληνοκύπριοι σε βάρος των Τουρκοκυπρίων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

5. Πρέπει να αποκατασταθεί η χρήση του Κυπριακού εθνικού ύμνου που αντιπροσωπεύει όλες τις κοινότητες της Κύπρου, όχι μόνο την Ελληνοκυπριακή.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

6. Δεν υπάρχει λόγος να αναπτυχθούν φιλίες ανάμεσα στους νέους των δυο κοινοτήτων μέσω της διοργάνωσης επισκέψεων από και προς Τουρκοκυπριακά σχολεία.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

7. Πρέπει να αναγνωρίσουμε τα εγκλήματα που έγιναν από την Ελληνοκυπριακή πλευρά σε βάρος των Τουρκοκυπρίων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

8. Οι εθνικές γιορτές που τονίζουν την Ελληνικότητα του νησιού πρέπει να διατηρηθούν.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

9. Η χρήση της Ελληνικής σημαίας πρέπει να περιοριστεί, ιδιαίτερα σε κυβερνητικά κτίρια και σχολεία.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

10. Η εισαγωγή γιορτών που θα εκφράζουν όλες τις κοινότητες της Κύπρου είναι ένα αχρείαστο μέτρο που δεν θα επιφέρει οποιοδήποτε αποτέλεσμα.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

11. Στα σχολεία πρέπει επιτέλους, να διδάσκεται μια αντικειμενική νεότερη ιστορία της Κύπρου η οποία, θα αναφέρεται στα λάθη που διέπραξαν και οι Ελληνοκύπριοι σε βάρος των Τουρκοκυπρίων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

12. Ο Ελληνικός εθνικός ύμνος, ο οποίος εκφράζει την πλειοψηφία του Κυπριακού λαού, πρέπει να συνεχίσει να χρησιμοποιείται και δεν πρέπει να αντικατασταθεί με ένα Κυπριακό εθνικό ύμνο.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

13. Πρέπει να εισαχθούν γιορτές οι οποίες θα εκφράζουν όλες τις κοινότητες της Κύπρου.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

14. Δεν πρέπει να περιοριστεί η χρήση της Ελληνικής σημαίας, ούτε στα κυβερνητικά κτίρια ούτε στα σχολεία.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.2.

Μια εκτενής παγκύπρια έρευνα που επικεντρώθηκε στις στάσεις των Ελληνοκυπρίων πολιτών σε ζητήματα σχετικά με τη λύση του Κυπριακού προβλήματος, συμπέρανε ότι το **78%** των Ελληνοκύπριων πολιτών υποστηρίζουν ότι, για να καταστεί βιώσιμη η λύση του Κυπριακού προβλήματος, πρέπει να γίνουν εκ των προτέρων αλλαγές στην Ελληνοκυπριακή κοινωνία που θα την προετοιμάσουν για την επερχόμενη λύση.

Στα πλαίσια της αυτής της έρευνας ζητήθηκε από διάφορους Ελληνοκύπριους που υποστηρίζουν την προαναφερθείσα άποψη να συντάξουν ένα κείμενο που να συνοψίζει τις απόψεις τους.

Πιο κάτω παραθέτουμε το κείμενο αυτό.

Παρακαλώ διαβάστε προσεκτικά το κείμενο.

Για να καταστεί βιώσιμη η λύση του Κυπριακού προβλήματος χρειάζεται προσπάθεια εκ των προτέρων από τους ίδιους τους Ελληνοκύπριους πολίτες, σε καθημερινό επίπεδο, έτσι ώστε να προετοιμαστούν κατάλληλα για την αλλαγή που θα επιφέρει η επερχόμενη λύση. Κατ' αρχή, οι εθνικές γιορτές οι οποίες τονίζουν μόνο την Ελληνικότητα του νησιού πρέπει να καταργηθούν. Στη θέση τους, πρέπει να εισαχθούν γιορτές οι οποίες θα εκφράζουν όλες τις κοινότητες της Κύπρου. Επιπλέον, πρέπει όλοι, με ειλικρίνεια και υπευθυνότητα, να αναγνωρίσουμε τα εγκλήματα που έγιναν από την Ελληνοκυπριακή πλευρά σε βάρος των Τουρκοκυπρίων. Στα σχολεία πρέπει επιτέλους να διδάσκεται μια αντικειμενική νεότερη ιστορία της χώρας μας που θα περιλαμβάνει τα λάθη που διέπραξαν και οι δυο πλευρές με διαφάνεια. Πρέπει να διοργανώνονται επισκέψεις από και προς σχολεία Τουρκοκυπρίων για να αναπτυχθούν φιλίες ανάμεσα στις νέες γενιές των δυο κοινοτήτων. Επίσης, η χρήση της Ελληνικής σημαίας πρέπει να περιοριστεί ιδιαίτερα σε κυβερνητικά κτίρια και σχολεία. Επιπλέον, πρέπει να αποκατασταθεί η χρήση του Κυπριακού εθνικού ύμνου που αντιπροσωπεύει όλες τις κοινότητες του νησιού, όχι μόνο την Ελληνοκυπριακή. Μόνο όταν θα εφαρμόσουμε τα πιο πάνω θα μπορέσουμε υπεύθυνα να δηλώνουμε ότι αποζητούμε λύση στο Κυπριακό πρόβλημα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.3.

Θα θέλαμε τώρα να σκεφτείς τέσσερις υπό-ομάδες (υποσύνολα) οι οποίες αποτελούν τη συνολική ομάδα των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου. Δώσε στην κάθε υπό-ομάδα (υποσύνολο) **ένα όνομα** και **περίγραψε την** με μερικές προτάσεις **κάνοντας αναφορά στα επιχειρήματα που προβάλλουν** τα άτομα που την αποτελούν. Περίγραψε επίσης, **πώς μοιάζει** και **πώς διαφέρει** από άλλες υπό-ομάδες (υποσύνολα) που αποτελούν τη συνολική ομάδα των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου, σε σχέση πάλι με τα επιχειρήματα που προβάλλουν τα μέλη της.

Παράδειγμα. Αν παίρναμε ως παράδειγμα τη συνολική ομάδα των αντί-καπνιστών, σε μια αντίστοιχη άσκηση, μια υπό-ομάδα που θα μπορούσαμε να περιγράψουμε θα ήταν

Όνομα: 'Ίδεολόγοι Αντί-Καπνιστές'

Περιγραφή: Αντί-καπνιστές οι οποίοι εναντιώνονται συγκεκριμένα στο ρόλο που διαδραματίζουν οι μεγάλο-επιχειρήσεις στην προώθηση του καπνίσματος με σκοπό το κέρδος εις βάρος του λαού.

Πώς μοιάζει: Αυτή η υπό-ομάδα μοιάζει με τις άλλες υπό-ομάδες των αντί-καπνιστών γιατί τα μέλη της υποστηρίζουν ανοικτά ότι το κάπνισμα είναι μια παράλογη συμπεριφορά που δεν προσφέρει τίποτα θετικό στην κοινωνία.

Πώς διαφέρει: Αυτή η ομάδα διαφέρει από τις άλλες υπό-ομάδες στο ότι τα μέλη της δεν δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στις επιπτώσεις του καπνίσματος στην υγεία ή στις συμπεριφορές των καπνιστών, αλλά επικεντρώνονται στην κοινωνικό-οικονομική πτυχή του προβλήματος.

Παρακαλώ περίγραψε **τέσσερις** υπό-ομάδες της συνολικής ομάδας των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις απόψεις του κειμένου. Δεν πειράζει αν δεν γνωρίζεις εις βάθος λεπτομέρειες για αυτήν την ομάδα Ελληνοκυπρίων πολιτών. Είναι σημαντικό να προσπαθήσεις να γράψεις **τέσσερις** υπό-ομάδες με βάση το ότι ξέρεις.

1. **Όνομα**.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

2. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

3. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

4. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.4.

Θα θέλαμε τώρα να σκεφτείς τέσσερις υπό-ομάδες (υποσύνολα) οι οποίες αποτελούν τη συνολική ομάδα των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου.

Δώσε στην κάθε υπό-ομάδα (υποσύνολο) **ένα όνομα** και **περίγραψε την** με μερικές προτάσεις, **κάνοντας αναφορά στα κύρια γνωρίσματα της προσωπικότητας των μελών της**. Περιγράψε επίσης, **πώς μοιάζει** και **πώς διαφέρει** από άλλες υπό-ομάδες (υποσύνολα) που αποτελούν τη συνολική ομάδα των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου, σε σχέση πάλι με τα κύρια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των μελών της.

Παράδειγμα. Αν παίρναμε ως παράδειγμα τη συνολική ομάδα των αντί-καπνιστών, σε μια αντίστοιχη άσκηση, μια υπό-ομάδα που θα μπορούσαμε να περιγράψουμε θα ήταν

Όνομα: 'Ανεκτικοί Αντί-Καπνιστές'

Περιγραφή: Αντί-καπνιστές οι οποίοι είναι υπομονετικά και ήσυχα άτομα, είναι σταθεροί στις απόψεις τους αλλά δεν απαιτούν από τους άλλους να τις υιοθετήσουν.

Πώς μοιάζει: Αυτή η ομάδα μοιάζει με τις άλλες υπό-ομάδες γιατί τα μέλη της έχουν την ψυχολογική δύναμη να αντιστέκονται στις κοινωνικές πιέσεις του καπνίσματος.

Πώς διαφέρει: Αυτή η ομάδα διαφέρει από τις άλλες υπό-ομάδες στο ότι τα μέλη της δεν υποστηρίζουν με αυτοπεποίθηση τα δικαιώματά τους και συνεπώς, συχνά ανέχονται άλλους που καπνίζουν κοντά τους σε κλειστούς χώρους έστω και αν ενοχλούνται.

Παρακαλώ περίγραψε τέσσερις υπό-ομάδες της συνολικής ομάδας των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις απόψεις του κειμένου. Δεν πειράζει αν δεν γνωρίζεις εις βάθος λεπτομέρειες για αυτήν την ομάδα Ελληνοκυπρίων πολιτών. Είναι σημαντικό να προσπαθήσεις να γράψεις τέσσερις υπό-ομάδες με βάση το ότι ξέρεις.

1. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει.....

.....

.....

2. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει.....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

3. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

4. Όνομα.....

Περιγραφή.....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.5.

Θα θέλαμε τώρα να σκεφτείς τέσσερα άτομα τα οποία ανήκουν στην ομάδα των Ελληνοκυπρίων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου που διάβασες πιο πάνω.

Μπορεί να σκεφτείς άτομα που γνωρίζεις ή μπορεί απλά να φανταστείς τέσσερα μέλη αυτής της ομάδας.

Δώσε στο κάθε άτομο ένα **τίτλο** και περιγράψε το **κάνοντας αναφορά στα επιχειρήματα που προβάλλει**. Περιγράψε επίσης, **πώς μοιάζει** αλλά και **πώς διαφέρει** από τα άλλα άτομα που αποτελούν τη συνολική ομάδα των Ελληνοκύπριων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου σε σχέση πάλι με τα επιχειρήματα που προβάλλει.

Παράδειγμα. Αν παίρναμε ως παράδειγμα τη συνολική ομάδα των αντί-καπνιστών, σε μια αντίστοιχη άσκηση, μια απάντηση θα μπορούσε να ήταν

Τίτλος: 'Ιδεολόγος Πέτρος'

Περιγραφή: Εναντιώνεται συγκεκριμένα στο ρόλο που διαδραματίζουν οι μεγάλο-επιχειρήσεις στην προώθηση του καπνίσματος με σκοπό το κέρδος εις βάρος του λαού.

Πώς μοιάζει με άλλους αντί-καπνιστές: μοιάζει με άλλους αντί-καπνιστές γιατί υποστηρίζει ανοικτά ότι το κάπνισμα είναι μια παράλογη συμπεριφορά που δεν προσφέρει τίποτα θετικό στην κοινωνία.

Πώς διαφέρει από άλλους αντί-καπνιστές: διαφέρει από άλλους αντί-καπνιστές στο ότι δεν δίνει ιδιαίτερη έμφαση στις επιπτώσεις του καπνίσματος στην υγεία ή στις συμπεριφορές των καπνιστών, αλλά επικεντρώνεται στην κοινωνικό-οικονομική πτυχή του προβλήματος.

Παρακαλώ περιγράψε **τέσσερα** άτομα τα οποία ανήκουν στην ομάδα των Ελληνοκύπριων που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου. Δεν πειράζει αν δεν γνωρίζεις εις βάθος λεπτομέρειες. Είναι σημαντικό να προσπαθήσεις να γράψεις **τέσσερα** άτομα με βάση το ότι εσύ ξέρεις.

1. **Τίτλος** .....

Περιγραφή .....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

2. Τίτλος .....

Περιγραφή .....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

3. Τίτλος .....

Περιγραφή .....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

4. Τίτλος .....

Περιγραφή .....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.6.

Θα θέλαμε τώρα να σκεφτείς τέσσερα άτομα τα οποία ανήκουν στην ομάδα των Ελληνοκύπριων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου που διάβασες πιο πάνω. Μπορεί να σκεφτείς άτομα που γνωρίζεις ή μπορεί απλά να φανταστείς τέσσερα μέλη αυτής της ομάδας.

Δώσε στο κάθε άτομο ένα **τίτλο** και γράψε μερικά **κύρια γνωρίσματα της προσωπικότητας του**. Περιγράψε επίσης, **πώς μοιάζει** αλλά και **πώς διαφέρει** από τα άλλα άτομα που αποτελούν τη συνολική ομάδα των Ελληνοκύπριων πολιτών που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου, σε σχέση πάλι με τα κύρια χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του.

Παράδειγμα. Αν παίρναμε ως παράδειγμα τη συνολική ομάδα των αντί-καπνιστών, σε μια αντίστοιχη άσκηση, μια απάντηση θα μπορούσε να ήταν

Τίτλος: 'Ανεκτικός Πέτρος'

Περιγραφή: είναι ένα υπομονετικό και ήσυχο άτομο, είναι σταθερός στις απόψεις του αλλά δεν απαιτεί από τους άλλους να τις υιοθετήσουν.

Πώς μοιάζει με άλλους αντί-καπνιστές: μοιάζει με άλλους αντί-καπνιστές γιατί έχει την ψυχολογική δύναμη να αντιστέκεται στις κοινωνικές πιέσεις του καπνίσματος.

Πώς διαφέρει από άλλους αντί-καπνιστές: διαφέρει από άλλους αντί-καπνιστές γιατί δεν υποστηρίζει με αυτοπεποίθηση τα δικαιώματά του και συνεπώς, συχνά ανέχεται άλλους που καπνίζουν κοντά του σε κλειστούς χώρους έστω και αν ενοχλείται.

Παρακαλώ περιγράψε **τέσσερα** άτομα τα οποία ανήκουν στην ομάδα των Ελληνοκύπριων που υποστηρίζουν τις θέσεις του κειμένου. Δεν πειράζει αν δεν γνωρίζεις εις βάθος λεπτομέρειες. Είναι σημαντικό να προσπαθήσεις να γράψεις **τέσσερα** άτομα με βάση το ότι εσύ ξέρεις.

1. **Τίτλος** .....

Περιγραφή .....

Πώς μοιάζει .....

Πώς διαφέρει .....

2. Τίτλος .....

Περιγραφή .....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

3. Τίτλος .....

Περιγραφή .....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

4. Τίτλος .....

Περιγραφή .....

.....

.....

Πώς μοιάζει .....

.....

.....

Πώς διαφέρει .....

.....

.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.7.

Όπως και πριν δείξε μας την άποψη σου στα παρακάτω θέματα.

1. Πρέπει να εισαχθούν γιορτές οι οποίες θα εκφράζουν όλες τις κοινότητες της Κύπρου.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

2. Δεν πρέπει να περιοριστεί η χρήση της Ελληνικής σημαίας, ούτε στα κυβερνητικά κτίρια ούτε στα σχολεία.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

3. Πρέπει να αποκατασταθεί η χρήση του Κυπριακού εθνικού ύμνου που αντιπροσωπεύει όλες τις κοινότητες της Κύπρου, όχι μόνο την Ελληνοκυπριακή.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

4. Δεν υπάρχει λόγος να αναπτυχθούν φιλίες ανάμεσα στους νέους των δυο κοινοτήτων μέσω της διοργάνωσης επισκέψεων από και προς Τουρκοκυπριακά σχολεία.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

5. Στα σχολεία πρέπει επιτέλους, να διδάσκεται μια αντικειμενική νεότερη ιστορία της Κύπρου η οποία, θα αναφέρεται στα λάθη που διέπραξαν και οι Ελληνοκύπριοι σε βάρος των Τουρκοκυπρίων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

6. Ο Ελληνικός εθνικός ύμνος, ο οποίος εκφράζει την πλειοψηφία του Κυπριακού λαού, πρέπει να συνεχίσει να χρησιμοποιείται και δεν πρέπει να αντικατασταθεί με ένα Κυπριακό εθνικό ύμνο.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

7. Η χρήση της Ελληνικής σημαίας πρέπει να περιοριστεί, ιδιαίτερα σε κυβερνητικά κτίρια και σχολεία.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

8. Η εισαγωγή γιορτών που θα εκφράζουν όλες τις κοινότητες της Κύπρου είναι ένα αχρείαστο μέτρο που δεν θα επιφέρει οποιοδήποτε αποτέλεσμα.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

9. Πρέπει να αναγνωρίσουμε τα εγκλήματα που έγιναν από την Ελληνοκυπριακή πλευρά σε βάρος των Τουρκοκυπρίων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

10. Οι εθνικές γιορτές που τονίζουν την Ελληνικότητα του νησιού πρέπει να διατηρηθούν.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

11. Πρέπει να διοργανώνονται επισκέψεις από και προς σχολεία Τουρκοκυπρίων για να αναπτυχθούν φιλίες ανάμεσα στους νέους των δυο κοινοτήτων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

12. Η νεότερη ιστορία της Κύπρου που διδάσκεται σήμερα στα Ελληνοκυπριακά σχολεία δεν πρέπει να αναφέρεται στα λάθη που πιθανό να διέπραξαν οι Ελληνοκύπριοι σε βάρος των Τουρκοκυπρίων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

13. Οι εθνικές γιορτές που τονίζουν μόνο την Ελληνικότητα του νησιού πρέπει να καταργηθούν.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

14. Δεν υπάρχει λόγος να αναγνωρίσουμε οποιαδήποτε εγκλήματα που πιθανό να διέπραξαν Ελληνοκύπριοι σε βάρος Τουρκοκυπρίων.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.8.

Όπως και πριν κύκλωσε τον αριθμό που εκφράζει περισσότερο την άποψη σου.

1. Οι πολίτες που **υποστηρίζουν** τις θέσεις του κειμένου μοιάζουν μεταξύ τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

2. Οι πολίτες που **υποστηρίζουν** τις θέσεις του κειμένου διαφέρουν μεταξύ τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

3. Οι πολίτες που **υποστηρίζουν** τις θέσεις του κειμένου δεν μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

4. Οι πολίτες που **υποστηρίζουν** τις θέσεις του κειμένου μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

5. Οι πολίτες που **διαφωνούν** με τις θέσεις του κειμένου δεν μοιράζονται κοινά ενδιαφέροντα

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

6. Οι πολίτες που **διαφωνούν** με τις θέσεις του κειμένου μοιάζουν μεταξύ τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

7. Οι πολίτες που **διαφωνούν** με τις θέσεις του κειμένου διαφέρουν μεταξύ τους.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

8. Οι πολίτες που **διαφωνούν** με τις θέσεις του κειμένου μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά.

Διαφωνώ	1	2	3	4	5	6	7	Συμφωνώ
----------------	---	---	---	---	---	---	---	----------------

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3.9

Σε αυτό το μέρος προσπάθησε να περιγράψεις τα χαρακτηριστικά των Ελληνοκυπρίων πολιτών που έγραψαν το κείμενο που διάβασες πιο πριν. Κύκλωσε κάθε φορά τον αριθμό που αντιστοιχεί περισσότερο στην προσωπική σου άποψη.

Αυτοί που έγραψαν το κείμενο είναι:

επίμονοι	1	2	3	4	5	6	7	υποχωρητικοί
μεροληπτικοί	1	2	3	4	5	6	7	αμερόληπτοι
ευέλικτοι	1	2	3	4	5	6	7	άκαμπτοι
αδιάφοροι	1	2	3	4	5	6	7	ενταγμένοι
αυτόνομοι	1	2	3	4	5	6	7	αλλοτριωμένοι
αφύσικοι	1	2	3	4	5	6	7	φυσιολογικοί
προοδευτικοί	1	2	3	4	5	6	7	συντηρητικοί
ασυνάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	συγκροτημένοι
αντικειμενικοί	1	2	3	4	5	6	7	υποκειμενικοί
ανεπιεικείς	1	2	3	4	5	6	7	επιεικείς
δυναμικοί	1	2	3	4	5	6	7	παθητικοί
ανεξάρτητοι	1	2	3	4	5	6	7	εξαρτημένοι
ασταθείς	1	2	3	4	5	6	7	σταθεροί
καπνιστές	1	2	3	4	5	6	7	μη καπνιστές
αβέβαιοι	1	2	3	4	5	6	7	σίγουροι για τον εαυτό τους
ρεαλιστές	1	2	3	4	5	6	7	ανεδαφικοί
στενόμυαλοι	1	2	3	4	5	6	7	ανοιχτόμυαλοι
ηττοπαθείς	1	2	3	4	5	6	7	φιλόδοξοι
ελεύθεροι	1	2	3	4	5	6	7	υποταγμένοι
ανισόρροποι	1	2	3	4	5	6	7	ισορροπημένοι
μειονοτικοί	1	2	3	4	5	6	7	πλειοδοτικοί
κομφορμιστές	1	2	3	4	5	6	7	αντικομφορμιστές
πολιτικοποιημένοι	1	2	3	4	5	6	7	απολιτικοποίητοι
πρωτότυποι	1	2	3	4	5	6	7	κοινότυποι
αξιόπιστοι	1	2	3	4	5	6	7	αναξιόπιστοι

